ORTAÖĞRETİM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

10

DERS KİTABI

ÖĞÜN YAYINLARI

ORTAÖĞRETİM

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 10

DERS KİTABI

Miyase ÖZTÜRK

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının **18.04.2019** tarihli ve **8** sayılı (ekli listenin 186'ıncı sırasında) kurul kararı ile **2019-2020** Öğretim Yılından itibaren **5** (beş) yıl süreyle **ders kitabı** olarak kabul edilmiştir.

ÖĞÜN YAYINLARI
SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ

Cemal Gürsel Cad. Boz Sok. Nu. : 4/13 Cebeci/ANKARA
tlf. : (0312) 319 46 42 - 320 42 32
belgeç: (0312) 320 14 17 İnternet: www.ogunyayinlari.com.tr

Görsel Tasarım Uzmanı

Abdüssamed BAŞER

ISBN: 978-975-592-143-3

Yayıncı Sertifika No.: 23754

Baskı, Cilt:

Özgün Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Gazi Mahallesi Özgün Caddesi No: 4

Temelli - Sincan / ANKARA

Tel: 0 (312) 645 19 10 (Pbx) Belgeç: 0 (312) 645 19 19

Matbaa Sertifika No.: 44327

Ankara, 2019

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

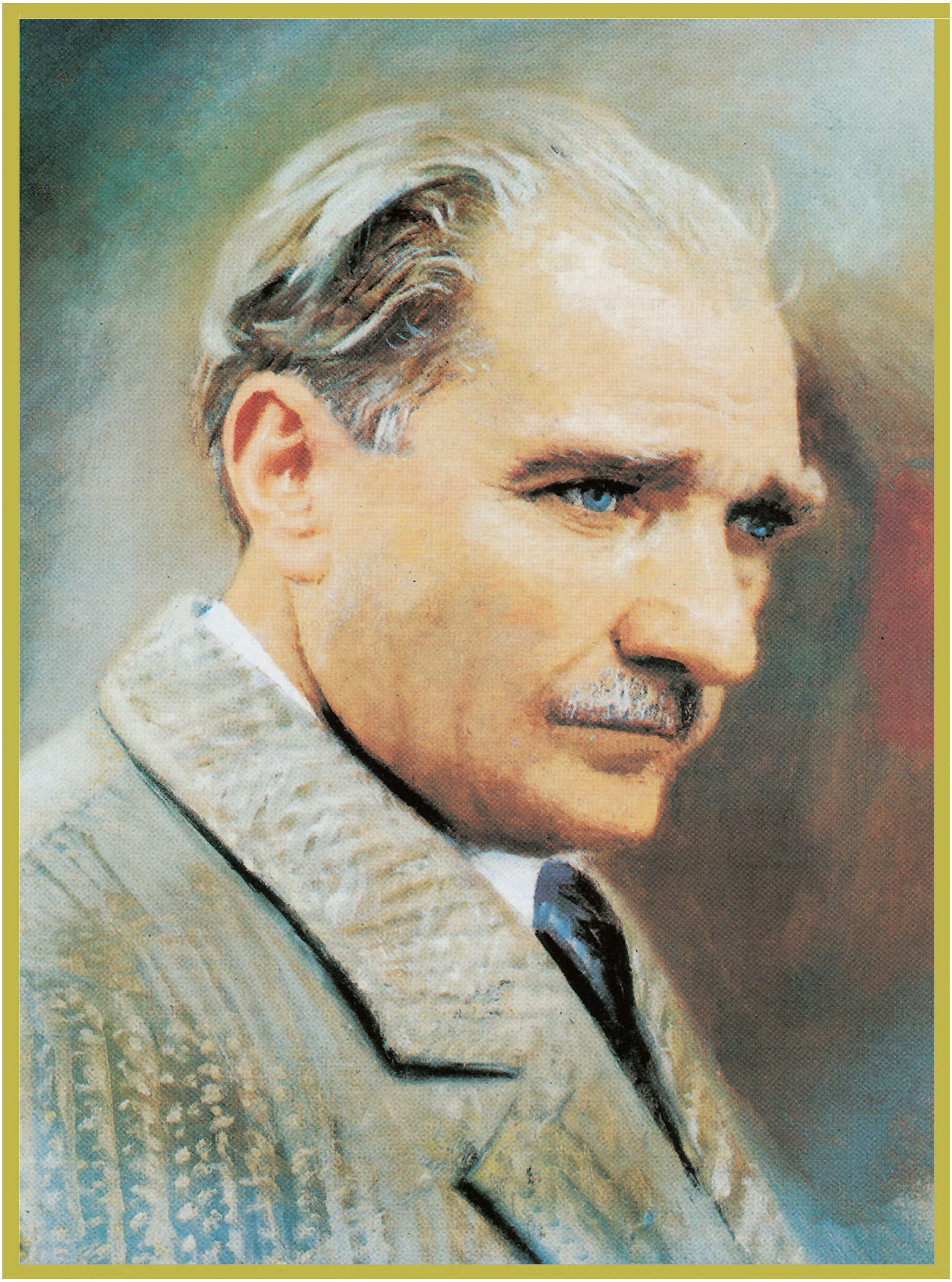
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

4. ÜNİTE

5. ÜNİTE

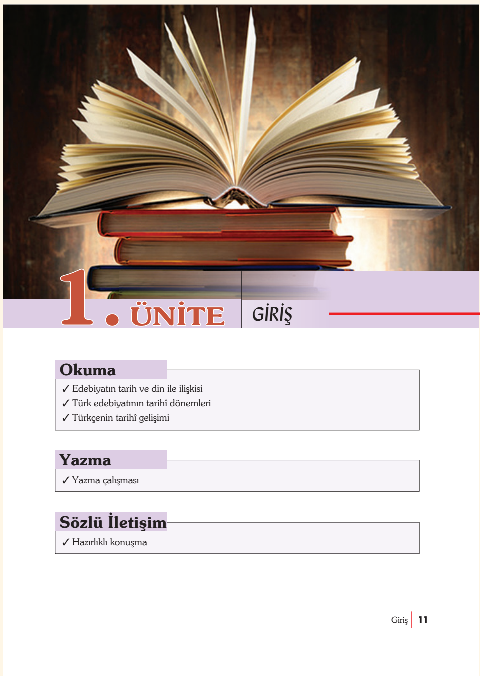
6. ÜNİTE

7. ÜNİTE

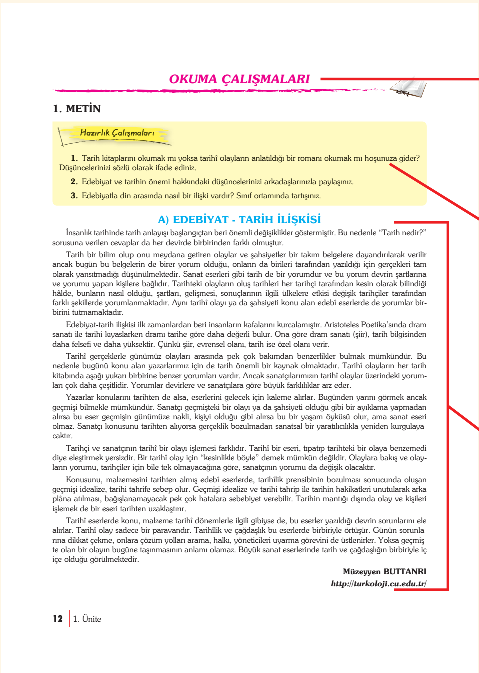
8. ÜNİTE

9. ÜNİTE

KİTABIN TANITIMI

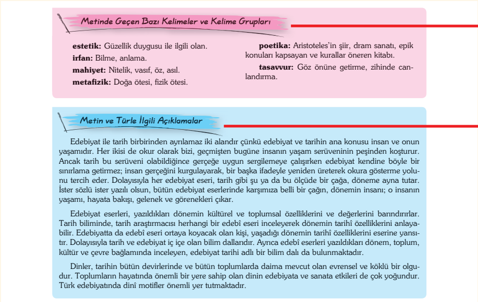
Ders kitabınız dokuz üniteden oluşmaktadır. Ünite giriş sayfasında, ünitenin numarası, adı, “Okuma, Yazma ve Sözlü İletişim” konu başlıkları yer almaktadır.

“Okuma Çalışmaları” bölümünde; “Hazırlık Çalışmaları, Metin, Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları, Metin ve Türle İlgili Açıklamalar, Metni Anlama ve Çözümleme, Etkinlik” başlıkları altında yapılan çalışmalar yer almaktadır.

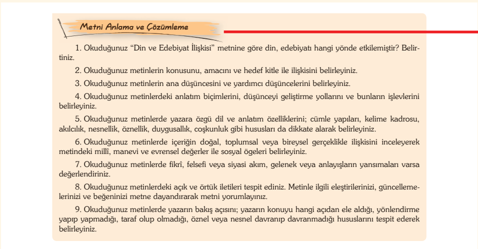
“Hazırlık Çalışmaları” bölümünde, işlenecek metinlerle ilgili yapılan hazırlıklar yer almaktadır.

Metinlerdeki standart dışı kullanımlar, yazarın tercihi ya da döneme özgü olduğu için yazım ve noktalamalarda alıntı metinlerin aslına sadık kalınmıştır.

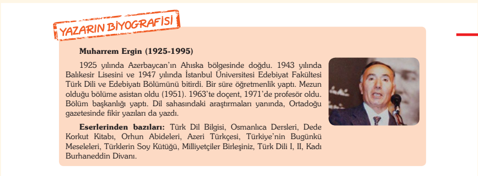

Metinde cümlenin bağlamından hareketle tahmin edilemeyecek kelime ve kelime gruplarının anlamı yer almaktadır.

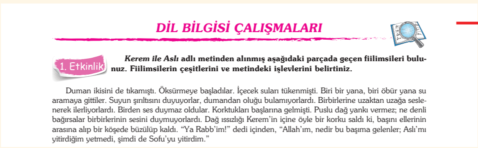
Metin türünün ortaya çıkışı ve metnin tarihsel dönemi ile ilişkisi, metin çerçevesinde yer almaktadır.

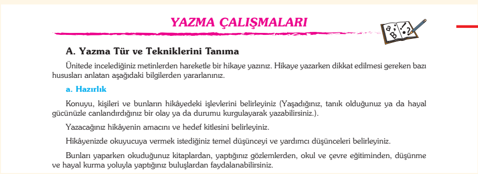
Türle ilgili kazanımlar ve değerler çerçevesinde metne yönelik soru ve etkinlikler yer almaktadır. Ayrıca kısa ve açıklayıcı bilgileri de içermektedir.

Metnin yazarının veya şairinin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri yer almaktadır.

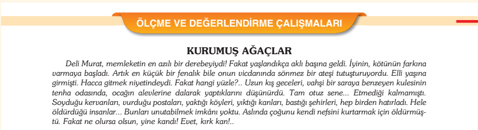
Bu bölümde dil bilgisi konularıyla ilgili uygulamalar yer almaktadır.

Yazma çalışmaları, “Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma” ve “Uygulama” başlıkları altında yer almaktadır.

Sözlü iletişim çalışmaları, “Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma” ve “Uygulama” başlıkları altında yer almaktadır.

Ünitede işlenen konularla ilgili farklı tiplerde genel değerlendirme soruları yer almaktadır.

1. ÜNİTE | GİRİŞ

Okuma

- ✓ Edebiyatın tarih ve din ile ilişkisi
- ✓ Türk edebiyatının tarihî dönemleri
- ✓ Türkçenin tarihî gelişimi

Yazma

- ✓ Yazma çalışması

Sözlü İletişim

- ✓ Hazırlıklı konuşma

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Tarih kitaplarını okumak mı yoksa tarihî olayların anlatıldığı bir romanı okumak mı hoşunuza gider? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Edebiyat ve tarihin önemi hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Edebiyatla din arasında nasıl bir ilişki vardır? Sınıf ortamında tartışınız.

A) EDEBİYAT - TARİH İLİŞKİSİ

İnsanlık tarihinde tarih anlayışı başlangıçtan beri önemli değişiklikler göstermiştir. Bu nedenle "Tarih nedir?" sorusuna verilen cevaplar da her devirde birbirinden farklı olmuştur.

Tarih bir bilim olup onu meydana getiren olaylar ve şahsiyetler bir takım belgelere dayandırılarak verilir ancak bugün bu belgelerin de birer yorum olduğu, onların da birileri tarafından yazıldığı için gerçekleri tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir. Sanat eserleri gibi tarih de bir yorumdur ve bu yorum devrin şartlarına ve yorumu yapan kişilere bağlıdır. Tarihteki olayların oluş tarihleri her tarihçi tarafından kesin olarak bilindiği hâlde, bunların nasıl olduğu, şartları, gelişmesi, sonuçlarının ilgili ülkelere etkisi değişik tarihçiler tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Aynı tarihî olayı ya da şahsiyeti konu alan edebî eserlerde de yorumlar birbirini tutmamaktadır.

Edebiyat-tarih ilişkisi ilk zamanlardan beri insanların kafalarını kurcalamıştır. Aristoteles Poetika'sında dram sanatı ile tarihi kıyaslarken dramı tarihe göre daha değerli bulur. Ona göre dram sanatı (şiir), tarih bilgisinden daha felsefi ve daha yüksektir. Çünkü şiir, evrensel olanı, tarih ise özel olanı verir.

Tarihî gerçeklerle günümüz olayları arasında pek çok bakımdan benzerlikler bulmak mümkündür. Bu nedenle bugünü konu alan yazarlarımız için de tarih önemli bir kaynak olmaktadır. Tarihî olayların her tarih kitabında aşağı yukarı birbirine benzer yorumları vardır. Ancak sanatçılarımızın tarihî olaylar üzerindeki yorumları çok daha çeşitlidir. Yorumlar devirlere ve sanatçılara göre büyük farklılıklar arz eder.

Yazarlar konularını tarihten de alsa, eserlerini gelecek için kaleme alırlar. Bugünden yarını görmek ancak geçmişi bilmekle mümkündür. Sanatçı geçmişteki bir olayı ya da şahsiyeti olduğu gibi bir ayıklama yapmadan alırsa bu eser geçmişin günümüze nakli, kişiyi olduğu gibi alırsa bu bir yaşam öyküsü olur, ama sanat eseri olmaz. Sanatçı konusunu tarihten alıyorsa gerçeklik bozulmadan sanatsal bir yaratıcılıkla yeniden kurgulayacaktır.

Tarihçi ve sanatçının tarihî bir olayı işlemesi farklıdır. Tarihî bir eseri, tıpatıp tarihteki bir olaya benzemedi diye eleştirmek yersizdir. Bir tarihî olay için "kesinlikle böyle" demek mümkün değildir. Olaylara bakış ve olayların yorumu, tarihçiler için bile tek olmayacağına göre, sanatçının yorumu da değişik olacaktır.

Konusunu, malzemesini tarihten almış edebî eserlerde, tarihîlik prensibinin bozulması sonucunda oluşan geçmişi idealize, tarihi tahrife sebep olur. Geçmişi idealize ve tarihi tahrip ile tarihin hakikatleri unutularak arka plâna atılması, bağışlanamayacak pek çok hatalara sebebiyet verebilir. Tarihin mantığı dışında olay ve kişileri işlemek de bir eseri tarihten uzaklaştırır.

Tarihî eserlerde konu, malzeme tarihî dönemlerle ilgili gibiyse de, bu eserler yazıldığı devrin sorunlarını ele alırlar. Tarihî olay sadece bir paravandır. Tarihîlik ve çağdaşlık bu eserlerde birbiriyle örtüşür. Günün sorunlarına dikkat çekme, onlara çözüm yolları arama, halkı, yöneticileri uyarma görevini de üstlenirler. Yoksa geçmişte olan bir olayın bugüne taşınmasının anlamı olamaz. Büyük sanat eserlerinde tarih ve çağdaşlığın birbiriyle iç içe olduğu görülmektedir.

Müzeyyen BUTTANRI
http://turkoloji.cu.edu.tr/

B) DİN - EDEBİYAT İLİŞKİSİ

(…)

Edebiyat açısından dinin tarifini yapmak güçtür. Ancak şu var ki din, bireyi mukaddes duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirir. Bunu da büyük oranda sözün büyülü gücünden yararlanarak yapar. Her şeyden önce, her dinin bir kutsal metni vardır. Kutsal metin, bir yandan okuyana dinin temel ilkelerini öğretirken, öte yandan da onu metafizik gerçeklikle buluşturur. Böylece dindar kişi, kutsal kitabı okurken edebî bir bilince ve dil zevkine de ulaşır. Ulaşılan bu bilinç ve dil zevki sanatın merkezinde yer alan estetik duyguyu ifade eder. Din, metafizik problemlere getirdiği çözümler, hayata yüklediği anlam, varlık, bilgi ve ahlak anlayışıyla estetik duyguyu besleyen en önemli kaynaktır. Din ve edebiyat ilişkisi, edebiyat bilimcilerinin ve eleştirmenlerinin üzerinde durduğu konulardan birisidir. Bilindiği gibi, edebiyat, insana ait bir duyguyu, düşünceyi, hayali, yorumları, tutumları, gözlemleri dilin imkânlarıyla en güzel şekilde anlatma sanatıdır. Diğer bir ifadeyle edebiyat, duygu, düşünce ve hayallerin heyecan, hayranlık ve estetik zevk uyandıracak şekilde ifade edilmesidir. Bu sanat, bir dönemin, bir toplumun hissiyatını, inançlarını, irfanını, bilgilerini, algılarını, kavrayışını ve estetik dünyasını yansıtan ayna konumundadır.

(...) İslamlaşmayla birlikte edebiyat ve din ilişkisi daha zengin bir mahiyet kazanmıştır. Nitekim Türkler, İslamlaşma sürecinde tabiî bir kültür değişimi yaşamış, yeni bir estetik anlayış içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Bu estetik anlayış, dünya görüşünde, yaratılış telakkîsinde, hayat ve varlık tasavvurunda kendini göstermiştir. Bütün bunlar, içine girilen yeni dil havzası içerisinde yeni edebî eserlerin hayat bulmasını sağlamıştır.

(...)

Bilal KEMİKLİ
Türk-İslam Edebiyatı

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

estetik: Güzellik duygusu ile ilgili olan.

irfan: Bilme, anlama.

mahiyet: Nitelik, vasıf, öz, asıl.

metafizik: Doğa ötesi, fizik ötesi.

poetika: Aristoteles'in şiir, dram sanatı, epik konuları kapsayan ve kurallar öneren kitabı.

tasavvur: Göz önüne getirme, zihinde canlandırma.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Edebiyat ile tarih birbirinden ayrılamaz iki alandır çünkü edebiyat ve tarihin ana konusu insan ve onun yaşamıdır. Her ikisi de okur olarak bizi, geçmişten bugüne insanın yaşam serüveninin peşinden koşturur. Ancak tarih bu serüveni olabildiğince gerçeğe uygun sergilemeye çalışırken edebiyat kendine böyle bir sınırlama getirmez; insan gerçeğini kurgulayarak, bir başka ifadeyle yeniden üreterek okura gösterme yolunu tercih eder. Dolayısıyla her edebiyat eseri, tarih gibi şu ya da bu ölçüde bir çağa, döneme ayna tutar. İster sözlü ister yazılı olsun, bütün edebiyat eserlerinde karşımıza belli bir çağın, dönemin insanı; o insanın yaşamı, hayata bakışı, gelenek ve görenekleri çıkar.

Edebiyat eserleri, yazıldıkları dönemin kültürel ve toplumsal özelliklerini ve değerlerini barındırırlar. Tarih biliminde, tarih araştırmacısı herhangi bir edebî eseri inceleyerek dönemin tarihî özelliklerini anlayabilir. Edebiyatta da edebî eseri ortaya koyacak olan kişi, yaşadığı dönemin tarihî özelliklerini eserine yansıtır. Dolayısıyla tarih ve edebiyat iç içe olan bilim dallarıdır. Ayrıca edebî eserleri yazıldıkları dönem, toplum, kültür ve çevre bağlamında inceleyen, edebiyat tarihi adlı bir bilim dalı da bulunmaktadır.

Dinler, tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda daima mevcut olan evrensel ve köklü bir olgudur. Toplumların hayatında önemli bir yere sahip olan dinin edebiyata ve sanata etkileri de çok yoğundur. Türk edebiyatında dinî motifler önemli yer tutmaktadır.

Dinin edebiyatı etkilemesi sadece İslamiyet için söz konusu değildir, diğer dinler için de aynı şey geçerlidir. Dinî metinlerdeki ifadeler ve din adamlarının etkileyici konuşmaları edebiyata katkı sağlamıştır. İslam'ın gelişine kadar olan dönemlerde de destanlarda dinî etki ağır basar. Ayrıca bu dönemlerde yine ilahiler de vardır. Yani din, edebiyat üzerinde etkilidir. İslamiyet'in geldiği dönemdeki şiirlerde de dinin etkisi vardır. Bu dönem şairleri, İslamiyet'in kabulünden sonra da şiir söylemeye devam etmişlerdir ama Kur'an ile de sözün hakikisinin geldiğinin, Kur'an ayetlerinin birer şiir olmadığının farkındadırlar.

Hem Kök Türk hem de Uygur edebiyatında Şaman inancının etkisi çok açıktır. Türklerin Kök Türk alfabesinden Uygur alfabesine geçişlerinde de belirleyici faktör dindir. Şaman inancından Brahman inancına geçen Türkler, o dini daha iyi anlamak için Uygur alfabesine geçmişlerdir. Bu da bize tarihin her döneminde dinin edebiyatı ve insanların hayatlarını derinden etkilediğini göstermektedir.

Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte Türk edebiyatı da ciddi bir değişim geçirmiştir. Bu değişim hem biçimde hem de içerikte kendini göstermiştir. Bu değişikliğin tek sebebi dindir. O güne kadar din dışı denebilecek özelliklere sahip olan eserler, artık besmele, hamdele ve salveleyle başlar olmuştur. Sıradan bir kitabı elinize alıp onun girizgâhını okuduğunuzda, besmele ve hamdele bölümlerindeki ifadeler yüzünden o kitabı dini bir kitap sanmanız çok mümkündür. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan Divan-u Lügati't-Türk'ün giriş kısmı buna çok iyi bir örnektir.

Okuduğunuz metinlerde, edebiyat ile tarih arasında nasıl bir ilişki olduğu ve edebiyatın din ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. "Edebiyat-Tarih İlişkisi" metninde, edebî metinlerin değerlendirilebilmesi için metnin tarihteki yerine bakmak ve ona göre metni değerlendirmek gerektiği belirtilmiştir. "Edebiyat-Din İlişkisi" metninde ise bir edebiyatçının dinî değerlere verdiği önemden, İslam'ın edebî metinlere nasıl yansıdığından bahsedilmiştir. Her iki metinde de açıklayıcı anlatımdan faydalanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz "Din ve Edebiyat İlişkisi" metnine göre din, edebiyatı hangi yönde etkilemiştir? Belirtiniz.

2. Okuduğunuz metinlerin konusunu, amacını ve hedef kitle ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metinlerin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metinlerdeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metinlerde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini; cümle yapıları, kelime kadrosu, akılcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususları da dikkate alarak belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metinlerde içeriğin doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini inceleyerek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinlerde fikrî, felsefi veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımaları varsa değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz metinlerdeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

9. Okuduğunuz metinlerde yazarın bakış açısını; yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığı, yönlendirme yapıp yapmadığı, taraf olup olmadığı, öznel veya nesnel davranıp davranmadığı hususlarını tespit ederek belirleyiniz.

Etkinlik

Edebiyat tarihi, edebi eserleri incelerken nelere dikkat eder? Araştırınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Bilal Kemikli (1965-...)

Sivas'ta doğdu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. Ürdün Üniversitesinde, Londra Üniversitesinde ve Saraybosna Üniversitesinde araştırmacı olarak bulundu. 1996–1998 tarihleri arasında TRT Türkiye'nin Sesi Radyosunda "Çocuklar İçin" adlı bir dizi eğitim ve kültür programı hazırladı. TRT'nin bazı kültürel ve tarihî belgesellerinde danışmanlık ve metin yazarlığı yaptı.

1998 yılında "doktor" unvanını aldı. 2002 yılında doçent, 2008 yılında profesör oldu. Ankara Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesinde görev yaptı. Hâlen Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalında görevli olan Prof. Dr. Bilal Kemikli'nin Türk İslam edebiyatı, tasavvuf gibi alanlarda birçok çalışması oldu.

Eserlerinden bazıları: Sufi Aşk ve Ölüm, Türk İslam Edebiyatına Giriş, Ramazan Güzellemeleri.

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan, hayatına yön veren dönüm noktalarını neye göre belirler? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Edebiyat, toplumların yaşam biçiminin yazıya ya da söze yansıması olarak değerlendirilebilir mi? Sınıf ortamında tartışınız.

TÜRK EDEBİYATI TARİHİNİN DEVİRLERE AYRILMASI

Kaynaklardan zamanımıza dek yüzyıllar boyunca süren edebiyat tarihimizi belli devirlere ayırmak zorundayız. Bu ayırma, elbet keyfe göre olamaz. Tarihsel büyük olayları esas olarak almaktan daha doğru bir yol görünmüyor.

Görsel 1.1

Türk tarihinde esaslı iki dönüm noktası vardır. Bunlar, Türk tarihinin akışını değiştirmiş ve yeni devirlerin başlangıcı olmuştur. Bu dönüm noktalarından biri Islâm dininin kabulü, öteki de Batı'ya dönüş hareketidir. Birincisinde Türkler, yeni dinin birleştirici erki içinde, Doğu uygarlığı dediğimiz Islâm uygarlığının kurulup gelişmesinde başlıca etken olmuşlardır. İkincisinde ise, Batı uygarlığını siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok olayların baskısı altında benimsemeye koyulmuşlar ve çok çetin güçlüklerle karşılaşmışlardır, işte Türk edebiyatı tarihini bu dönüm noktalarına göre devirlere ayırıyoruz:

1. İslâmlığın kabulüne dek Türk edebiyatı;
2. İslâm uygarlığı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı;
3. Batı uygarlığı etkisi altında gelişen Türk edebiyatı.

Ancak, Türklerde milliyet bilincinin başladığı yeni bir dönem vardır ki, bu dönem içinde gelişen edebiyat, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatlarına ne dil, ne zevk, ne de anlayış bakımından bağlanabilir. Bunun içindir ki, Türk edebiyatı tarihçisi, bu uyanış dönemini yeni bir devrin başlangıcı olarak ele almak zorundadır.

ARA BÖLÜMLER

Büyük devirlerden ilki, henüz işlenmemiş durumdadır. Elimizde bu devri belgelendiren ancak birkaç örnek bulunuyor. Şimdilik bunlara dayanıyoruz, ikinci devirdeki ümmet çağı edebiyatı, bin yıla yakın bir devri kaplamaktadır. Bu edebiyatın başlangıçtaki karakterini belirttikten sonra, türlü etkenler altındaki gelişimini izleyebilmek için, yüzyılları esas tutacağız.

Bu yüzyıllardan her birinin kendine göre özelliği vardır, örneğin, tasavvuf akımlarının yaygın hale geldiği XIII. yüzyılda, Selçuklular zamanında Anadolu'da ilk ürünlerini veren Türk edebiyatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulup hızla genişlediği XIV. yüzyılda gelişmeye başlar. XV. yüzyılda, hele Fatih'ten sonra her alanda önemli kişileri yetiştirir. XVI. yüzyılda Baki ile olgunluk kazanır. Bir yandan da Türk edebiyatında yerlileşme eğilimleri görülmeye başlar. XVII. yüzyılda, üsluptaki sanat cilvelerinin yarattığı "tasannu'" son kerteye varmakla birlikte, bir durgunluk belirir. Nabi'nin bilim gücüyle kaleme aldığı "hikemî" şiirler, yüzyılın sonlarında sürüm kazanır. XVIII. yüzyılda, Lâle devrinin yüksek çevrelerde yarattığı zevk ve eğlence havası içinde, şairlerde, Nedim başta olduğu halde, günlük hayattan esin alma eğilimi görülür. Toplumun durumunu yansıtan şiirler çoğalır. Hicri 1143-Miladi 1730 ayaklanmasından sonra, sürekli bozgunların da etkisiyle toplumda beliren ezginlikle birlikte edebiyata da yeniden bir durgunluk çöker, önemli eserler ve büyük mesneviler görülmez olur. Divanlar ise, daha öncekilerin tekrarından başka bir değer taşımaz. Ragıb Paşa ile "hikemî" şiirler bir ara yeniden moda olur. Yüzyılın sonlarında Fazıl, halka inmeye, hayata yaklaşmaya çalışır. Divan edebiyatı Osmanlı imparatorluğu gibi çöküntü içindedir. Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk'ı bu edebiyatın son parlak ürünü sayılır. XIX. yüzyılın ilk yarısında, İzzet Molla divan şiirinin başarılı bir temsilcisi olarak görülür. Ancak divan edebiyatı artık son sözünü söylemiştir. Eski şiir geleneği, "bakıyyetü's-selef" denilen son divan şairleriyle Tanzimat devrinde de bir süre devam ettikten sonra yerini yeni edebiyata bırakır.

Şurasını belirtmek gerekir ki, Batı uygarlığının etkisi altında gelişen edebiyatta gördüğümüz temel düşünce, duygu, zevk ve sanat anlayışı gibi esas ayrılıklar, divan edebiyatında yoktur. Bu edebiyatın karakteri başlangıçta ne ise, son sözünü söylediği dönemde de odur. Bu uzun devri sıralarken kullandığımız "gelişme, olgunluk, durgunluk, çöküntü" gibi deyimler, birer bölümü göstermek için değil, bu edebiyatın çeşitli nedenlerin etkisi altında izlediği yolu, geçirdiği evreleri belirtmek içindir.

Son devir edebiyatını ise, "Tanzimat edebiyatı" ve "Servet-i Fünun edebiyatı" adlarıyle biribirinden ayırmış bulunuyoruz. Bundan sonraki Meşrutiyet devrini açıklarken de, ilk yılların "Fecr-i Atî" topluluğunu, bunun yanı sıra da, milliyet akımı içinde gelişen yeni edebiyatı ötekilerden ayırarak ele almış bulunacağız.

Agâh Sırrı Levend

Türk Edebiyatı Tarihi

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

bakıyye: Kalan, artan, artık.

cilve: Görünme, ortaya çıkma, tecelli.

eğilim: Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme, meyil, temayül.

evre: Bir olayda birbiri ardınca görülen, bir işte birbiri ardınca beliren, gelişen değişik durumların her biri, aşama, safha, merhale.

hikemi: Felsefi söz veya düşünce.

kerte: İşaret için yapılmış çentik veya iz, kerti, derece, radde.

olgunluk: İnsanların bilgi, görgü ve hoşgörü bakımından gereği kadar gelişmiş olma durumu, yetkinlik.

selef: Bir görevde, bir makamda kendinden önce bulunmuş olan kimse.

tasannu: Bir şeyi olduğundan daha değerli gösterme, yapmacık.

Metindeki bazı kelimelerin standart dışı kullanımları, yazarın tercihi veya döneme özgüdür. Örnek: İslâm, lâle, Servet-i Fünun.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Edebiyatında Dönemler

Türk edebiyatı tarihinde ilk ele alınan hususlardan biri tasniftir. Türk edebiyatının tasnifi yapılırken ortaya konan adlandırmalar yüzyıllara; toplumu derinden etkileyen dinî, siyasi ve sosyal olaylara, edebî hareketlere göre değişebilmektedir. Ömer Faruk Akün, Türk edebiyatındaki mevcut dönem ayrımlarının, adlandırmalarının yetersiz ve isabetsiz olduğunu belirtmekte, bunu Tanzimat edebiyatı adlandırmasından hareketle şu şekilde açıklamaktadır: "Bununla ifade edilmek istenen, Tanzimat Dönemi'nde meydana gelen, Tanzimat denilen devre ile sınırlanmış bir edebiyat mı? Veya edebiyatımızın Tanzimat yıllarına rastlayan bir bölümü mü? Yoksa varlık sebebi Tanzimat hareketi olan bir edebiyat mı? Tanzimat edebiyatı dedikleri edebiyat nerede başlar? Nerede biter? Değil bunu söylemek, özü ve gayesi itibariyle idari, hukuki ve siyasi bir ıslahat hareketini ifade eden Tanzimat Dönemi'nin sınırı hakkında dahi bir kesinlik yoktur. Bunun bitimi, kimine göre 1876, bazısına bakılırsa 1880-1881, kimilerince 1908, nihayet kimileri için ise 1923'tür. Bu tarihler içinde en kabul bulanı ve makul görüneni Kanunı Esasi'nin ilan olunup ilk Türk parlamentosunun kurulduğu 1876 yılıdır. Bu tarihte, yani 1876'da ise edebiyat tarihlerinin Tanzimat edebiyatı adı altında gösterdikleri eser ve edebî hareketlerin büyük bir kısmı daha ortada yoktur. Tanzimat edebiyatçısı denilenler eserlerinin çoğunu ve en mühimlerini asıl bundan sonra vermişlerdir." Dolayısıyla edebiyat tarihindeki dönem adlandırmaları üzerinde tam bir görüş birliği sağlamak mümkün gözükmemektedir. Edebiyat tarihi düşüncesinin Türkiye'de ilk temsilcisi kabul edilen Fuat Köprülü'nün sınıflandırması en yaygın kabul edilen sınıflandırmadır. Köprülü, Türk edebiyatını başlıca üç büyük döneme ayırarak inceler.

Türk Edebiyatının Dönemleri

A. İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı

B. İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı

C. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı

A. İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı

1. Sözlü Edebiyat Ürünleri

* Bu dönemin ürünleri sav, sagu, koşuk ve destanlardır.

Sözlü Dönemin Özellikleri

a) Sözlü ürünler kopuz adı verilen saz eşliğinde söylenmiştir.

b) Ölçü olarak millî ölçümüz olan "hece ölçüsü" kullanılmıştır.

c) Nazım birimi dörtlüktür.

ç) Yabancı dillerden çok az sözcük alınmıştır.

d) Dizelere genel olarak yarım uyak hâkimdir.

e) Daha çok doğa, aşk ve ölüm konuları işlenmiştir.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı Ürünlerinden Örnekler

Yağı otın öçürgen	Ölüm (onu yere) yıkarak bastırdı
Toydın anı köçürgen	(o) Düşman ateşini söndüren
İşler üzüp keçürgen	(düşmanları) karargâhlarından çıkartıp) göç ettiren
Teğdi okı öldürü	(feleğin) Oku (ona) isabet etti (ve) öldürdü,

Sagu

Öl kar kamug kışın iner	Yağmur kar kışın yağar,
Aşlık tarıg anın öner	Yiyecek ekin onunla biter,
Yaulak yağı mende tınar	Kötü düşman durgun durur,
Sen kelipen tepreşür	Sen (yaz) gelince depreşir(hareketlenir).

Koşuk

2. Yazılı Edebiyat

* Bu dönemin ürünleri Orhun Yazıtları ve Uygur metinleridir.

Orhun Yazıtları

Bu yazıtlarda Çinlilere karşı bağımsızlık savaşı veren, Türk bütünlüğünü yeniden kurmak için içte ve dışta savaşan II. Kök Türklerin mücadelesi anlatılır. Bu yazıtlar 38 harfli Kök Türk alfabesiyle yazılmıştır.

"Türk" adının geçtiği ilk yazılı belge ve Türk edebiyatının ilk yazılı örnekleri olan Kök Türk Yazıtları ilk kez Prof. Thomsen (Tomsın) ve Radloff (Radlof) tarafından okunmuştur.

1. Bilge Tonyukuk Yazıtı: Vezir Tonyukuk tarafından yazılmıştır. Daha çok Çinlilerle yapılan savaşlar anlatılmaktadır.

Görsel 1.2: Bilge Tonyukuk Yazıtı

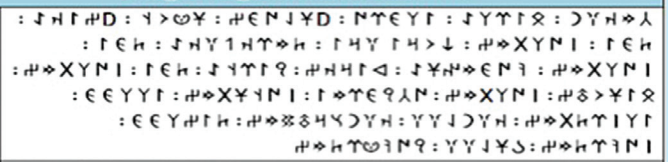
2. Kül Tigin Yazıtı: Kök Türk hakanı Bilge Kağan'ın kardeşi Kül Tigin'in ölümü üzerine Bilge Kağan tarafından yazılmıştır.

3. Bilge Kağan Yazıtı: Kök Türk hakanı Bilge Kağan'ın ölümünden sonra yazdırılmış bir abidedir. Son iki yazıtta daha çok dönemin olaylarından, törelerden ve Bilge Kağan'ın ulusuna dilediği iyi dileklerden söz edilir.

Görsel 1.3: Kül Tigin Yazıtı

Orhun Yazıtları Örneği

Bilge Kağan Yazıtı'ndan...	
Orkun	
Latin	*Eçim kağan birle ilgerü Yaşıl Ögüz Şantung yazıka tegi süledimiz. Kurıgarı Temir Kapıgka tegi süledimiz. Kögmen aşa Kırkız yiringe tegi süledimiz. Biş otuz süledimiz. Üç yigirmi süngüşdimiz. İlligig ilsiretdimiz, kağanlıgıg kağansıratdımız. Tizligig sökürtimiz, başlıgıg yüküntürtimiz.*
Günümüz Türkçesi	Amcam kağan ile birlikte doğuda Yeşil Irmağa ve Şantung Ovası'na kadar akın düzenledik. Batıda Demir Kapı'ya kadar akın düzenledik. Kögmen'i aşarak Kırgız ülkesine kadar asker sevk ettik. Toplam yirmi beş kere sefer ettik; on üç kez savaştık. Devletliyi devletsiz; kağanlıyı kağansız bıraktık. Dizlilere diz çöktürdük, başlılara baş eğdirdik.

Uygur Dönemi Metinleri

Kök Türk Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Uygur Devleti'nden kalma metinlerdir. Bunlar daha çok Buda ve Mani dininin esaslarını anlatan metinlerdir. Bu metinler Turfan yöresinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Bu metinlerden, Uygurların kâğıda kitap basma tekniğini bildikleri anlaşılmaktadır. Dönemden kalma birçok hikâyenin yanında "kökünç" denilen bir ilkel tiyatro eserleri de vardır. Uygurlar bu eserleri 14 harfli Uygur alfabesiyle yazmışlardır.

B. İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı

Türkler VIII. yüzyıldan itibaren Müslümanlığın etkisinde kalmış ancak İslamiyet'in Türkler arasında yayılması X. yüzyılda gerçekleşmiştir. İslam uygarlığı etkisinde verilen ilk eserler Kutadgu Bilig, Divân-ı Lugati't-Türk, Atabetü'l-Hakâyık ve Divân-ı Hikmet'tir. Bu dönem "Geçiş Dönemi" olarak da bilinmektedir.

Geçiş Dönemi Türk Edebiyatı Ürünlerinden Örnekler

Basa faruk erdi kişi ödrümi
Tili köngli bir teg budun ködrümi

Sonra Fâruk'tu insanlarda seçkin,
Dili ve gönlü bir, mümtâzı halkın.

Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig

Sanıp sözlegen er sözi, söz sagı
Öküş yangşagan til, unulmaz yagı
Sözüng başlag ıdma yıga tut tiling
Yeter başka bir kün bu til başlagı

Sözün iyisi düşünüp söylenen,
Çok konuşan dil, güç yetmez düşman,
Boşa söz harcama, pek tut dilini,
Belâ açar başına bu dil birgün.

Edip Ahmet Yüknekî, Atabet'ül-Hakâyık

1. Türk Halk Şiirinin Özellikleri

* İslamiyet öncesinden günümüze kadar kesintisiz gelen bir edebiyattır.
* Halk içinde yetişmiş ozanların icra ettiği bir edebiyattır.
* Temelinde sözlü bir gelenek vardır.
* Dili sadedir.
* Dörtlük ve yarım kafiye esaslıdır.
* Hece ölçüsü kullanılmıştır.
* Türk halk edebiyatında, halkın dertleri, sevinçleri, her türlü duyguları işlenmiştir.
* Koşma, destan, semai, varsağı, mâni, türkü gibi çeşitli nazım şekilleri vardır.
* Kendi arasında Âşık Tarzı, Anonim, Dinî-Tasavvufi Halk Edebiyatı olmak üzere üçe ayrılır.

İslamiyet'in Etkisiyle Oluşan Ürünlerden Halk Şiirine Örnekler

Elimi saldırdım değdi dikene
Ben ileniyorum burçak ekene
İlâhi kaynana ömrün tükene
Ah ne yaman zormuş burçak yolması
Burçak tarlasında gelin olması

Türkü, Anonim

Yeni mektup aldım gül yüzlü yârdan
Gözletme yollan gel deyi yazmış
Sivralan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Âşık Veysel ŞATIROĞLU, Koşma

2. Divan Şiirinin (Klasik Edebiyat) Özellikleri

* 13. yüzyılda gelişmeye başlamış, 16 ve 17. yüzyıllarda en olgun dönemini yaşamış, 19. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.
* Şairler şiirlerini "divan" adını verdikleri bir kitapta topladıkları için bu edebiyata "divan edebiyatı" denilmiştir.
* Arapça-Farsça kelime ve tamlamalarla yüklü, ağır, sanatlı bir dil kullanılmıştır.
* Ölçü olarak aruz ölçüsü, nazım birimi olarak genellikle beyit kullanılmıştır.
* Şiirlerde tam ve zengin uyak kullanılmıştır.
* Anlatılan şey değil, anlatış biçimi ön plandadır.
* Çoğunlukla aşk, kadına övgü, din, ahlak, tasavvuf konuları işlenmiştir.
* Duygu ve düşünceler mazmun denilen kavramlarla anlatılmıştır.
* Bu dönemde verilen eserlerde Arap alfabesi etkili olmuştur.

İslamiyet'in Etkisiyle Oluşan Ürünlerden Divan Şiirine Örnekler

Meni cândan usandurdı, cefâdan yâr usanmaz mı?
Felekler yandı âhumdan, murâdum şem'i yanmaz mı?

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsân
Niçün kılmaz mana dermân? Meni bîmâr sanmaz mı?

Fuzûlî, Gazel

Bırağur anı dahi sâyesi gibi yolda
Olsa ger şâtır-ı endîşe ile pâ-der-pâ ‘

Düşmedin sâyesi hâk üzre ider âlemi tayy
Sahv ile râkibi gösterse inâna irhâ

Nef’i, Kaside

C. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı XIX yüzyılda başlayıp günümüze kadar devam eden edebî dönemdir.

1. Tanzimat Edebiyatı

* 1860’ta ilk özel gazetenin çıkarılmasıyla bu dönem başlar.
* Batılı tarzda ilk eserler bu dönemde ortaya çıkmıştır.
* Divan edebiyatındaki “bölüm bütünlüğüne” karşılık “konu bütünlüğüne” önem vermişlerdir.
* Tanzimat 1. Dönem sanatçıları, 2. Dönem sanatçılarına göre daha toplumcu bir çizgidedir.
* Yazı dilini halk diline yaklaştırmak için çaba göstermişlerdir.

Âh yaktık şu mübârek vatanın her yerini
Saçtık eflâke kadar dûdunu âteşlerini
Kapadı gözde olanlar çıkası gözlerini;
Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini

Namık Kemal, Tanzimat şiiri

2. Servetifünun Edebiyatı

* “Sanat için sanat” ilkesine bağlıdırlar.
* Cümlenin dize ya da beyitte tamamlanması kuralını yıkmışlar ve cümleyi özgürlüğüne kavuşturmuşlardır.
* Aruzun dizeler üzerindeki egemenliğini yıkarak bir şiirde birden çok kalıba yer vermişlerdir.
* Dönemin siyasal baskıları nedeniyle kapalı, bireyci bir şiire yönelmişlerdir.
* Şiirde ilk defa bu dönemde konu bütünlüğü sağlanmıştır.

Bir ömr-i muhayyel... Hani gülbünler içinde
Bir kuşcağızın ömr-i bahârîsi kadar hoş;
Bir ömr-i muhayyel... Hani göllerde, yeşil, boş
Göllerde, o sâfiyet-i vecd-âver içinde
Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü muğfel
Bir ömr-i muhayyel!

Tevfik Fikret, Servetifünun şiiri

3. Fecriati Edebiyatı

* Fransız edebiyatını örnek almışlardır.
* Sanat anlayışları, dil ve üslup yönünden Servetifünun’a benzer.

* Şiirlerinde ağır, süslü bir dil kullanmışlardır.
* Şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanmışlardır.
* Aşk ve tabiat, şiirlerinde işledikleri başlıca konulardır.

Denizlerden
Esen bu ince havâ saçlarında eğlensin.
Bilsen
Melâl-i hasret ü gurbetle ufk-ı şâma bakan
Bu gözlerinle, bu hüznünle sen ne dilbersin!

Ahmet Haşim, Fecriati şiiri

4. Millî Edebiyat

* Daha önceki dönemlerde yüzeysel işlenen Anadolu ve Anadolu halkı bu dönem sanatçılarının birçok eserinde yer almıştır.
* Bu dönem edebiyatı toplumsal özellik göstermiş, sanatçılar hem dönemine ayna tutmuş hem de yaşanılan toplumsal sorunlara çözüm yolları göstermişlerdir.
* Batı taklitçiliğinden kaçınarak millî konulara yönelme, yeni ve millî bir edebiyat ortaya koyma amacı güdülmüştür.
* “Toplum için sanat” anlayışını savunan sanatçılar; Türkçeyi bilim ve sanat dili hâline getirme, dil bilinci yoluyla millî bilinç oluşturma, halk kültürüne yönelme ve halkı eğitme gibi amaçlar güderek dilde sadeleşmeye gitmişlerdir.

O vakitler demiştin ki: “Ey Hayreddin, ey Hızır!
Müslümanlık kardeşliktir, Garb’ı Şarklı yapmaktır;
Haydı, sedef kumsallara yeklenlerin açılsın;
Ay yıldızlı bayrakların gölgeleri saçılsın.”

Mehmet Emin Yurdakul, Millî Edebiyat Dönemi şiiri

5. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

* Cumhuriyetin ilk yıllarında ölen bazı sanatçılar dışında Millî Edebiyatçılar, Beş Hececiler ve Bağımsızlar olarak ele aldığımız şair ve yazarlar, sanat hayatlarına Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında da devam etmişlerdir.
* 1923’ten 1940’a kadar devam eden dönemde Kurtuluş Savaşı’nın yarattığı birliğin, yapılan inkılaplar ve reformların etkisiyle sanatçılar “memleket edebiyatı” anlayışıyla Anadolu’ya yönelmişlerdir.
* Özellikle 1930’lu ve 1940’lı yıllarda yeni akımlar ve topluluklar oluşmuştur: Yedi Meşaleciler, Birinci Yeniciler (Garipçiler), Maviciler, İkinci Yeniciler, Toplumsal Gerçekçiler gibi.
* Cumhuriyet Dönemi eserlerinde öz Türkçecilik anlayışının da etkisiyle genel olarak açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
* Anadolu; doğal güzellikleri, insanı, sosyal hayatı ve folkloruyla edebî eserlere yansımış, Türk tarihi ve Atatürk’le ilgili konular ağırlık kazanmış, 1940’lı yıllardan sonra ise bireysel duygu ve sorunlar da ele alınmıştır.
* Dünyaya açılma ve çağdaşlaşma çabaları edebiyatı da etkilemiş, dünya edebiyatı daha yakından takip edilmiştir. Dünya edebiyatıyla kurulan bağlar sonucunda; toplumsal gerçekçilik, varoluşçuluk, dışavurumculuk, gerçeküstücülük, gelecekçilik gibi akımların etkisinde ürünler verilmiştir.
* İlk yıllarda genellikle halk edebiyatı nazım şekilleri ve hece ölçüsü kullanılmış; 1940’lı yıllardan sonra ise serbest şiir yaygınlaşmış, aruzu sürdürenler oldukça azalmıştır.

* Roman ve hikâyelerde toplumsal ve kültürel farklılıklar, ülke ve toplum sorunları, Kurtuluş Savaşı, eski-yeni çatışması, köy ve kasaba insanın çelişkileri, tarihî konular, yanlış Batılılaşma konuları ağırlıkla işlenmiştir.

* Tiyatro, yeni cumhuriyetin ilkelerini halka aktarmada bir araç olarak hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca çocuk tiyatrosu çalışmaları yapılmış, kadınlar sahnede daha çok yer almaya başlamış, Devlet Konservatuarı açılmıştır.

* Deneme, eleştiri, edebiyat tarihi alanlarında Cumhuriyet Dönemi'nde büyük ilerlemeler kaydedilmiş, önemli eserler verilmiştir.

* Cumhuriyet Dönemi'nde Latin alfabesinin kullanılmasıyla birlikte verilen eserlerin sayısı artmıştır.

Bir esmer kadındır ki, kaldırımlarda gece,

Vecd içinde başı dik, hayalini sürükler.

Simsiyah gözlerine, bir ân, gözüm değince,

Yolumu bekleyen genç, haydi düş peşime der.

Necip fazıl Kısakürek, Cumhuriyet Dönemi şiiri

Toplumun yaşadığı coğrafi çevre, toplum hayatında meydana gelen siyasal ve toplumsal gelişmeler edebiyatı doğrudan ilgilendirir. Savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri edebiyata farklı biçimlerde yansır. Bazen bunlar mevcut edebiyatın içeriğini ve özelliğini değiştirebilir. Bunun sonucunda edebiyat tarihinde dönemler meydana gelir. Okuduğunuz metinde de Türk edebiyatının tarihî dönemlere ayrılmasında etkili olan unsurlar anlatılmıştır. Okuduğunuz metinde açıklayıcı anlatımdan faydalanıldığı için mecazlı söyleyişler ikinci planda kalmış, kelimeler gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Ancak, Türklerde milliyet bilincinin başladığı yeni bir dönem vardır ki, bu dönem içinde gelişen edebiyat, Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatlarına ne dil, ne zevk, ne de anlayış bakımından bağlanabilir. Bunun içindir ki, Türk edebiyatı tarihçisi, bu uyanış dönemini yeni bir devrin başlangıcı olarak ele almak zorundadır.

2. Okuduğunuz metinle metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metnin üslup özelliklerini; cümle yapıları, kelime kadrosu, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık ve coşkunluk gibi hususları da dikkate alarak belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metinde, içeriğin genel anlamda doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

8. Okuduğunuz metinde yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

Etkinlik

Türk edebiyatında sözlü ve yazılı kültüre örnek olacak eserlerden bildiklerinizi aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Agâh Sırrı Levend (1894-1978)

1894'te Rodos'ta doğdu. Agâh Sırrı Levend, yazı hayatına Konya'da yayımlanan Babalık gazetesindeki "Hayatta Sa'y" yazısıyla başladı. 14 Mart 1913 tarihinden itibaren yazarlık ve yayımcılık hayatını kesintisiz bir şekilde devam ettirerek inceleme-araştırma türünde eserler ortaya koydu. Makalelerinin çoğu Türk Dili dergisinde yayımlandı.

Yükseköğrenimini İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Şubesi'nde tamamladı. Dârülfünunda öğrenci iken öğretmenliğe başladı. I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine askere alındı. 1917'de Bandırma'daki Beşinci Ordu Karargâhı'nda arkadaşları Eczacı Sâdi ve Kimyager Rıza ile Çocuk Yuvası adlı bir mektep kurdu. İstanbul'da açtığı özel İstiklâl Lisesinde öğretmenlik ve müdürlük yaptı. Bu arada İstanbul Erkek Lisesi edebiyat öğretmenliği ve Eminönü Halkevi başkanlığı görevlerini de yürüttü. 1940-1946 yılları arasında Aydın milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulundu. Aynı yıllarda parti müfettişliğiyle görevlendirildi. 1947'de Gazi Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine tayin edildi. Bu görevdeyken 1949'da emekliye ayrıldı.

Eserlerinden bazıları: Edebiyat Tarihi Dersleri, Divan Edebiyatı, Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler, Türkçülük ve Millî Edebiyat; Acılar (roman).

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Dile etki eden unsurlar sizce nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Bir milletin kültürel değerlerini oluşturan unsurların neler olduğunu sözlü olarak ifade ediniz.

3. Bir dilin korunması ve gelişmesi için bireylere düşen görevler nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

TÜRKÇENİN TARİHÎ GELİŞİMİ

ESKİ TÜRKÇE

Türklerin VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar kullandıkları tek yazı dili Eski Türkçedir. Eski Türkçe; Kök Türk, Uygur ve Karahanlı devirlerini içine alır. Türkler bu zaman içinde birbirlerinden ayrı bölgelerde yeni kültür merkezleri meydana getirmelerine rağmen hep bu dile bağlı kalmışlardır. Kök Türklerden sonra gelen Uygur ve Karahanlı devirleri Türk milletinin yeni medeniyet ve dinlerle tanıştığı zamanlardır. Kök Türklerin bıraktığı Orhun Kitabeleri de denen Kök Türk Yazıtları, Uygurlardan kalan dinî ve hukukî metinler, Karahanlılar devrinde yazılan ve İslami Türk edebiyatının başlangıcını meydana getiren Kutadgu Bilig, Divân-ı Lugati't Türk ve Atabetü'l Hakayık gibi eserler Eski Türkçe ile yazılmıştır.

Görsel 1.4: Orhun Yazıtları

KUZEY-DOĞU TÜRKÇESİ, BATI TÜRKÇESİ

Eski Türkçeden sonra başlayan Orta Türkçe devri, Türklerin yeni yazı dillerini meydana getirdikleri bir dönemdir. Bu devirde Türkler batıda Anadolu'ya kuzeyde Karadeniz'in kuzeyi ile batı kısmına kadar yayıldı. Bu devirde Türkçe, Kuzey-doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi adı ile ikiye ayrılmıştır.

A. KUZEY-DOĞU TÜRKÇESİ

Kuzey-doğu Türkçesi XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyıllarda Eski Türkçenin devamı olarak Hazar Denizi'nin kuzeyinde ve Orta Asya'da kullanıldı. Eski Türkçenin özelliklerini koruyup geliştirerek devam eden bu yazı dili Kuzey ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki kolda gelişir.

a. Kuzey Türkçesi **b. Doğu Türkçesi**

B. BATI TÜRKÇESİ

Hazar Denizi'nin güneyinden geçerek batıya gelip yerleşen Oğuz Türklerinin yazı dilidir. Türkçenin Eski Türkçeden sonra görülen iki kolundan birini oluşturur. XIII. yüzyıldan günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. Diğer yazı dillerine göre daha çok gelişme göstermiştir. Batı Türkçesi; Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olarak üç devreye ayrılır.

a) Eski Anadolu Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi): Batı Türkçesinin ilk devri olan Eski Anadolu Türkçesi XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlı bu devre girmektedir.

b) Osmanlı Türkçesi: Türkçe Osmanlı Devletinin sınırları içinde, Hazar'dan Orta Avrupa 'ya, Kırım'dan Afrika'ya kadar geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu yayılma XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Türkçe bu devrede yabancı dillerden pek çok kelime ve gramer şekilleri almıştır.

c) Türkiye Türkçesi: Batı Türkçesinin üçüncü devresi Türkiye Türkçesi devresidir. Genellikle "Yeni Lisan Hareketi" bu dönemin başlangıcı kabul edilir. 1908 yılından bu yana yüzyıla yakın bir zamanı içine alan bu devrede Türkçe yabancı gramer şekillerini bırakmış ve kendi yatağında akmaya başlamıştır. Bu devrin temelinde, İstanbul konuşmasının esas alındığı bir yazı dili vardır. Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan Hareketi'nden sonra en geniş çalışma Dil İnkılabı'dır. 1928'de Latin alfabesinin kabulü 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)'nin kuruluşu bu hareketin önemli halkalarıdır.

Kemal YAVUZ

Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri

(Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

gramer: Dil bilgisi.
medeniyet: Uygarlık.
tetkik: İnceleme.
yazı dili: Dilin yazıda kullanılan biçimi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türklerin Kullandığı Alfabeler

1. Kök Türk Alfabesi

Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Kök Türk (Orhun) alfabesi 38 harften oluşmaktadır. Bunlardan 4'ü ünlü, 31'i ünsüz ve 3'ü çift ünsüz sesler için kullanılır. Ünlüler için kullanılan harflerin her biri ikişer ünlüyü karşılamaktadır. Ünsüzler için kullanılan harflerden 20'si kalın ve ince sesler için ayrı ayrıdır. 7'si kalınlık-incelik bakımından nötr harflerdir. 4'ise çoğunlukla ünlü-ünsüz veya ünsüz-ünlü değerindedir. (ık-kı, ok-ku gibi) Kök Türk alfabesindeki ünlülerin azlığı, ünsüzlerin çeşitliliğiyle telafi edilmiştir. Ünsüz harflerin kalın veya ince biçimlerine göre ünlü harflerin karşıladığı ses belirlenmiştir. Bu sayede kalın ve ince ünlüler birbi-

rine karışmamaktadır. Ancak ünlü harflerin geniş ve dar karşılıkları karışmaktadır. "Kül Tigin" veya Köl Tigin" şeklinde okunmasının sebebi budur.

Kök Türk alfabesinin işaretlerinin çok olmasının sebebi, harflerinden çok heceleri karşıladığı içindir. Kök Türk alfabesinin yazılışı ve okunuşu ise Latin alfabesinin aksine sağdan sola doğrudur.

Kök Türk harfleri çoğunlukla dikey ve çapraz çizgilerden oluşur. Kavisli çizgiler düz çizgilerden daha az kullanılmıştır. Yatay çizgi ise yok denecek kadar azdır. Harflerin bu karakterleri, sert cisimler üzerine kazıyarak yazma tekniğinin doğal bir sonucudur.

2. Uygur Alfabesi

Uygur döneminde dinin değişmesi alfabeye de yansımıştır. Uygur alfabesi, Soğd alfabesinden etkilenilerek oluşturulmuştur. Bu alfabe en çok Uygurlar tarafından kullanıldığı ve bu kültüre ait eserler verildiği için Uygur alfabesi adını almıştır. İlk olarak Türk boylarında kullanılan bu alfabe kesin olmamakla birlikte 9. yüzyılın ortalarında Koço Uygur Kağanlığı tarafından kullanılmış ve yaygınlık kazanmıştır. Uygur alfabesi bu süreçten itibaren bin yıl kadar kullanılmıştır. Bunun temelinde din vardır.

Uygur alfabesinde 14 harf bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü ünlü, 11'i ünsüz harflerdir.

3. Arap Alfabesi

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra dile dinî kavramlar hızla girmeye başlamıştır. Bu dinî kavramların telaffuzu ve doğru yazılışı hususunda ayrılıkları önlemek için Arap alfabesine Karahanlılar döneminde geçilmiştir. Arap alfabesinde bulunan 28 harf, Türkçenin ses özelliklerini tam karşılamadığı için dilimize uygun eklemeler yapılarak 31-36 harfle kullanılmıştır. Arap alfabesinde bulunmayan ç, p, j gibi sesleri karşılayan harfler eklenmiştir. Arap alfabesi sağdan sola doğru yazılmaktadır.

Arap alfabesi ünsüz sesler üzerine kurulmuştur. Ünsüzler; kamer ve şemsi olarak ikiye ayrılır. Ünsüz harflerin özelliklerine göre ünlü sesler telaffuz edilmektedir. Bu sebepten ünlü sesler kelimelerde gerekmedikçe gösterilmemiştir. Türkçedeki ünlüler; "a, e" sesleri "elif", "ı, i", sesleri "ye", "o, ö, u, ü" sesleri ise "vav" harfleriyle gösterilmektedir. Kelimenin anlamına, ünsüzlerin kalın veya ince oluşuna göre doğru sesler telaffuz edilir.

4. Kiril (Slav) Alfabesi

Türklerin Kiril alfabesine geçişi iki şekilde Rusya topraklarında gerçekleşmiştir. Birincisi, Müslüman olmayan Türklere yazı dili oluşturma yoluyla Çarlık Rusya'sında gerçekleşmiştir. İkincisi, yazı dili olan Müslüman Türklerin birlik olmasını engellemek amacıyla olmuştur. Bu hareket, devletin çıkardığı alfabe yasağıyla ve zor kullanılarak gerçekleşmiştir.

Kiril Alfabesi Türklerin kullandığı alfabeler arasında en çok sesli harf barındıran alfabedir. 38 harften oluşan alfabenin 11'i sesli harftir. Günümüzde kullandığımız alfabemizle benzer noktaları vardır. Soldan sağa doğru okunmaktadır. Kiril alfabesinde bulunan "E" harfi şekil olarak tanıdık gelse de ses değeri olarak "E" ile "İ" karışımıdır.

5. Latin Alfabesi

Arap alfabesinin Türkçe'nin yapısına uymaması Latin alfabesine geçişin önemli nedenlerindendir. Arap alfabesi ünsüz harfler üzerine kuruludur. Ancak Türkçe ünlü harflerin ön planda olduğu bir dildir. İlk Türkçe metinlerden günümüz metinlerine kadar kalınlık-incelik uyumuna uyan kelimeler kullanılmıştır. Ayrıca Arap alfabesinin farklı şekillerde telaffuzu, kelimelerin bağlama göre okunması, Türkçede tek bir sesi karşılayan birden fazla harfin bulunması önemli nedenlerdendir.

Latin alfabesi temel alınarak hazırlanan günümüz Türk alfabesi, 1 Kasım 1928'te kullanılmaya başlanmıştır. Bu alfabede 21'i ünsüz 8'i ünlü olmak suretiyle 29 harf bulunmaktadır. Günümüz Türk alfabesi soldan sağa doğru yazılmaktadır. Türkçenin özelliklerine uygun hazırlanan bu alfabede telaffuz sorunu ortadan kalkmış ve günümüz formunu almıştır.

Okuduğunuz metinde, Türkçenin tarihî gelişimi hakkında bilgi verilmektedir. Metinde Eski Türkçenin etkili olduğu dönemlerden, hangi devirleri kapsadığından ve hangi eserlerin bu dille meydana getirildiğinden söz edilmektedir. Ayrıca, Orta Türkçenin Kuzey-doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak ayrılmasından, özellikle Türkiye Türkçesinin içinde yer aldığı Batı Türkçesinin gelişmesinden bahsedilmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinle metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

2. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

6. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde, yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

Etkinlik

Alfabe değişiklikleri Türk edebiyatına nasıl etki etmiştir? Araştırınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Kemal Yavuz (1947-...)

Ermenek'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya'da tamamladı. Eğitimine İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam etti. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde başladığı doktora çalışmasını 1979'da bitirerek doktor unvanını aldı. 1982'de yardımcı doçent, 1983'te Yeni Türk Dili alanında doçent oldu. 1989'da Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalında profesörlüğe yükseltildi. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanlığına getirildi. Ayrıca Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanlığını da 1996 yılına kadar yürüttü.

1989 yılından emekli olduğu 2014 yılına kadar Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanlığı ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü görevlerinde bulundu.

Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile ilgili Makaleleri, Garipname eserlerinden bazılarıdır.

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik ***Türk Edebiyatı Tarihinin Devirlere Ayrılması*** **adlı metinden alınan aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimelerin yazımını kontrol ederek doğru yazılıp yazılmadıklarını belirtiniz.**

Büyük devirlerden ilki, henüz işlenmemiş durumdadır. Elimizde bu devri belgelendiren ancak birkaç örnek bulunuyor. Şimdilik bunlara dayanıyoruz, ikinci devirdeki ümmet çağı edebiyatı, bin yıla yakın bir devri kaplamaktadır. Bu edebiyatın başlangıçtaki karakterini belirttikten sonra, türlü etkenler altındaki gelişimini izleyebilmek için, yüzyılları esas tutacağız.

Bu yüzyıllardan her birinin kendine göre özelliği vardır, örneğin, tasavvuf akımlarının yaygın hale geldiği XIII. yüzyılda, Selçuklular zamanında Anadolu'da ilk ürünlerini veren Türk edebiyatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulup hızla genişlediği XIV. yüzyılda gelişmeye başlar. XV. yüzyılda, hele Fatih'ten sonra her alanda önemli kişileri yetiştirir. XVI. yüzyılda Baki ile olgunluk kazanır. Bir yandan da Türk edebiyatında yerlileşme eğilimleri görülmeye başlar. XVII. yüzyılda, üsluptaki sanat cilvelerinin yarattığı "tasannu'" son kerteye varmakla birlikte, bir durgunluk belirir. Nabi'nin bilim gücüyle kaleme aldığı "hikemî" şiirler, yüzyılın sonlarında sürüm kazanır. XVIII. yüzyılda, Lâle devrinin yüksek çevrelerde yarattığı zevk ve eğlence havası içinde, şairlerde, Nedim başta olduğu halde, günlük hayattan esin alma eğilimi görülür. Toplumun durumunu yansıtan şiirler çoğalır.

2. Etkinlik ***Edebiyat -Tarih İlişkisi*** **adlı metinden alınan aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığını belirtiniz.**

İnsanlık tarihinde tarih anlayışı başlangıçtan beri önemli değişiklikler göstermiştir. Bu nedenle "Tarih nedir?" sorusuna verilen cevaplar da her devirde birbirinden farklı olmuştur. Tarih bir bilim olup onu meydana getiren olaylar ve şahsiyetler bir takım belgelere dayandırılarak verilir ancak bugün bu belgelerin de birer yorum olduğu, onların da birileri tarafından yazıldığı için gerçekleri tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir. Sanat eserleri gibi tarih de bir yorumdur ve bu yorum devrin şartlarına ve yorumu yapan kişilere bağlıdır. Tarihteki olayların oluş tarihleri her tarihçi tarafından kesin olarak bilindiği hâlde, bunların nasıl olduğu, şartları, gelişmesi, sonuçlarının ilgili ülkelere etkisi değişik tarihçiler tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Aynı tarihî olayı ya da şahsiyeti konu alan edebî eserlerde de yorumlar birbirini tutmamaktadır.

Edebiyat-tarih ilişkisi ilk zamanlardan beri insanların kafalarını kurcalamıştır. Aristoteles Poetika'sında dram sanatı ile tarihi kıyaslarken dramı tarihe göre daha değerli bulur. Ona göre dram sanatı (şiir), tarih bilgisinden daha felsefi ve daha yüksektir.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

"Yazının gelişimi", "Türk yazı sanatı" ve "Alfabeler" gibi konularda, aşağıda verilen aşamalar doğrultusunda bir yazma çalışması yapınız.

1. Hazırlık

a) Yazacağınız metnin konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirleyiniz.

b) Yazacağınız konunun hangi yönünü ele alacağınızı belirleyiniz.

2. Planlama

a) Yazacağınız metnin ana düşüncesini ve bu düşünceyi destekleyecek yardımcı düşünceleri belirleyiniz.

b) Yazacağınız metinde kullanacağınız anlatım biçimlerini ve düşünceyi geliştirme yollarını belirleyiniz.

Görsel 1.5

3. Taslak metin oluşturma

a) Yazı planına uygun biçimde metninizi yazınız.

b) Taslak metninizi, daha önce belirlenen ana düşünce, yardımcı düşünce, anlatım biçimi ve düşünceyi geliştirme yolları doğrultusunda oluşturunuz.

c) Taslak metninizi oluştururken farklı cümle yapılarını kullanınız.

Görsel 1.6

4. Düzeltme ve geliştirme

a) Yazdığınız taslak metni; açıklık, yalınlık, duruluk; paragraflar arası ilişki ve tutarlılık; yazım, noktalama, sayfa düzeni gibi açılardan gözden geçirerek düzeltiniz.

b) Yazdığınız taslak metni, anlatım bozuklukları yönünden inceleyiniz ve varsa yanlışları düzeltiniz.

c) Yazdığınız taslak metni; yazım, noktalama, sayfa düzeni ve okunaklı olması açısından da değerlendiriniz ve varsa yanlışları düzeltiniz.

ç) Yazdığınız metnin hukuki ve ahlaki sorumluluğunun bilincinde hareket etmeye özen gösteriniz.

B. Uygulama

a) Yazdığınız metni sınıfta öğretmeniniz ve arkadaşlarınızla paylaşarak onların yazınız hakkındaki değerlendirmelerini alınız.

b) Yazınızı okul panosunda sergileyebilir, elektronik ortamlarda veya çeşitli dergilerde okurlarla paylaşabilirsiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

A. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Hat sanatı, yazı tipleri/karakterleri, kâğıt, kitap, kütüphane gibi konular üzerinde aşağıda verilen aşamalar doğrultusunda hazırlıklı bir konuşma yapınız. Konuşmanızı görsel unsurlarla destekleyiniz.

Hazırlıklı Konuşma

Belli bir plan ve amaç dâhilinde önceden hazırlanan, konusu belli olan, nerede ve ne zaman yapılacağı önceden bilinen, dinleyiciler önünde yapılan konuşmadır.

Görsel 1.7

Hazırlıklı Konuşmanın Aşamaları

1. Hazırlık

- Yapacağınız konuşmanın konusunu, amacını ve konuşma yapılacak hedef kitleyi belirleyiniz.
- Yapacağınız konuşmanın konusuyla ilgili gözlem, inceleme veya araştırma yapınız.

2. Planlama

- Konuşmanızı oluşturacak temel bölümleri belirleyiniz.
- Her bölümde hangi hususları vurgulayacağınızı belirleyiniz.
- Konuşma metninin içeriğini size verilen süreye göre düzenleyiniz.
- Konuşma metnini, notlarını ve konuşma kartlarını hazırlayınız.
- Konuşmada kullanılacak görsel ve işitsel araçları hazırlayınız.
- Önceden konuşma provası yapınız.

3. Sunum

- Konuşmanızı; mekânı, hedef kitleyi, konuyu ve amacı dikkate alarak yapınız.
- Konuşmanıza etkili bir şekilde başlayınız. Konuşmanızda boğumlama, vurgulama, tonlama ve duraklamaya dikkat ediniz.
- Konuşmanızı deyim, alıntı, anı, fıkra vb. unsurlarla zenginleştiriniz.
- Konuşmanızda önemli noktaları vurgulayınız. Gereksiz ifadelerden kaçınınız (Konuşma sırasında "hım, eee, ııı" gibi sesleri veya "işte, hani, yani, şey, mesela, atıyorum" vb. sözcükleri gereksiz yere ve dinleyiciyi rahatsız edecek şekilde kullanmaktan kaçınınız.).
- Konuşmayı takip etmeyi kolaylaştıran ifadeler kullanınız. Konuşma ortamına göre uygun kıyafet giyiniz.
- Konuşmanızda, konuşmanın içeriğine ve hedef kitleye göre jest ve mimikler belirleyiniz. Dinleyici ile göz teması kurunuz.
- Konuşmada gerektiğinde özetlemelere başvurunuz.
- Konuşmayı uygun ifadelerle etkili bir biçimde tamamlayınız (Konuşmanın genel iletisini, konuşmanın sonunda vurgulayarak konuşmanızı bitiriniz.).
- Konuşmayı planlanan sürede tamamlayınız.

B. Uygulama

Yaptığınız hazırlıklı konuşmayı sınıfta öğretmeniniz ve arkadaşlarınızla paylaşarak onların konuşmanız hakkındaki değerlendirmelerini alınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1. Tarih, geçmiş dönemlerdeki olayları, savaşları, uygarlıkları belgelere dayanarak, yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalıdır. Edebiyat tarihi ise geçmiş dönemlerde yazılmış eserleri inceler, onlardan sonuçlar çıkarır. **Bu açıklamayı da dikkate alarak edebiyatla tarih arasındaki ortak bağı aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

2. Toplumlar ne zaman sözlü ürünleri yazıya dökme ihtiyacı hissetmişlerdir? **Düşüncelerinizi aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

3. Türk edebiyatı, Türklerin dâhil oldukları üç medeniyet ve kültür çevresine paralel olarak üç dönemde incelenmektedir. Türk tarihinde görülen üç medeniyet, edebiyatın da seyrini değiştirmiş, onun konu ve şekil özelliklerini de etkilemiştir. **Buna göre Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında etkili olan özelliklerden bildiklerinizi aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

4. Türkçenin ilk dönemi hakkında açık ve kesin bir bilgi yoktur. İlk döneme "Ana Türkçe" ve daha sonraki döneme "İlk Türkçe" adı verilmektedir. Bu dönemlerden bugüne örnek kalmamıştır. Ana Türkçe varsayımsal bir dönemdir. İlk Türkçe Dönemi, tarih sahnesinde görüldüğümüz zamana aittir. **Buna göre Türkçe daha çok hangi dönemden sonra kendi varlığından söz ettirmeye başlamıştır? Aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

5. Aşağıdaki bilgilerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

	a. Bir milletin ortak inanç, duyuş, düşünüş tarzı, kısacası sosyal ve kültürel hayatı o milletin güzel sanatlarına ve edebiyatına etki etmez.
	b. Türk edebiyatında tarihsel süreç içerisinde üç farklı medeniyetin etkisi görülür. Böylece Türk edebiyatı bu medeniyetlerin etkisiyle birbirinden farklı üç ana döneme ayrılır.
	c. Sözlü edebiyatımızın ürünleri destanlar, olayların meydana geldiği dönemin sosyal yapısını resmeden bir özellik taşır.
	ç. Türk edebiyatının tasnifi yapılırken ortaya konan adlandırmalar yüzyıllara; toplumu derinden etkileyen dinî, siyasi ve sosyal olaylara; edebî hareketlere göre değişebilmektedir.
	d. Kültür; bir milletin dil, din, duygu, düşünce ve yaşayış tarzındaki farklılıktır. Bunlarda başlayan değişme, kültürel farklılaşmayı ortaya çıkarır.

6. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

a) Türk edebiyatı, başlangıçtan günümüze kadar üç farklı medeniyetin etkisinde gelişmiştir. Bunlar: ...., ... ve ....

b) Yazı diliyle konuşma dili arasındaki farkın ortadan kalktığı, dildeki sadeleşme çalışmalarının sürdüğü döneme, ... denir.

c) En eski Türkçe çağında, Türkçenin .... ayrıldığı düşünülmektedir. Böylece ...., ..., ... hatta .... ve .... dilleri ortaya çıkmıştır.

ç) Türkçenin yazıldığı ilk alfabe, bugünkü bilgilere göre Batı'da .... diye tanınan .... alfabesidir.

d) Osmanlıca ve Türkiye dışındaki Türk dil ve lehçelerinin yazımında Arap alfabesinden sonra en geniş ölçüde kullanılan alfabeye .... denir.

7. Türklerin yazıyı kullanmadıkları dönemde başlayan ve yabancı etkilerden uzak, en özgün örneklerin görüldüğü dönemdir. Özellikle Şamanizmin etkisiyle oluşmuştur. Biçim, ölçü ve dil bakımından millî nitelikler taşır.

Bu parçada sözü edilen dönem aşağıdakilerden hangisidir?

A) İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı

B) Halk Edebiyatı

C) Divan Edebiyatı

D) Tanzimat Edebiyatı

E) Millî Edebiyat

8. Aşağıdakilerden hangisi halk edebiyatının özelliklerinden biri değildir?

A) Şiirlerin çoğunlukla saz eşliğinde ve doğaçlama söylenmesi

B) Cinaslı ve yarım uyağın sıkça kullanılması

C) Şiirin son dörtlüğünde mahlasın kullanılması

D) Şarkı nazım biçiminin yaygın olarak kullanılması

E) Hece ölçüsünün yaygın olarak kullanılması

9. Türkçenin dönemleri ile ilgili olarak aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Eski Türkçe; Kök Türk, Uygur ve Karahanlı Dönemi olmak üzere üçe ayrılır.

B) Sekiz Yükmek adlı eser Karahanlı Dönemi'ne aittir.

C) Kutadgu Bilig, Karahanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

D) Eski Anadolu Türkçesi, 15-20. yüzyılları içine alır.

E) Çağdaş dönemde Anadolu'da Türkiye Türkçesi kullanılmaktadır.

10. Türkçenin gelişimiyle ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Çağatayca adı ile de anılan Doğu Türkçesi, bugün yerini modern Özbekçeye bırakmıştır.

B) İlk Türkçe Dönemi'nden günümüze herhangi bir yazılı belge ulaşmamıştır.

C) Eski Anadolu Türkçesi genellikle Kafkasya, Azerbaycan, Balkanlar ve Anadolu sahalarında konuşulmuştur.

D) Kök Türk Kitabeleri, Türk dilinin ilk yazılı örnekleri olarak kabul edilmektedir.

E) Osmanlı Türkçesi Dönemi'ne ait eserlerde genellikle ağır bir dil kullanılmıştır.

11. Millî Edebiyat Dönemi'nde Yeni Lisan hareketiyle başlayan dildeki sadeleşme sonucunda Arapça ve Farsça sözcükler ve tamlamaların sayısı gün geçtikçe azalmış ve konuşma dili ile yazı dili birbirine yaklaşmıştır. Zamanla İstanbul Türkçesi Türk milletinin yazı dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde dil sade, yalın ve herkesin anlayabileceği bir dil hâline gelmiştir. 1928 yılında gerçekleşen harf inkılabı ile Arap alfabesi yerini Yeni Türk alfabesine bırakmıştır.

Yukarıda sözü edilen Türkçenin dönemi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

B) Türkiye Türkçesi Dönemi

C) Eski Türkçe Dönemi

D) Kuzey-Doğu Türkçesi Dönemi

E) Osmanlı Türkçesi Dönemi

12. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir bilgi yanlışı vardır?

A) Orhun Kitabeleri, "Eski Türkçe" döneminin ürünüdür.

B) "Eski Anadolu Türkçesi" 13-15. yüzyıl arasındaki dönemi kapsar.

C) "Şecere-i Türk" ve "Mecalisü'n Nefais" adlı eserler Osmanlıcanın özelliklerini yansıtır.

D) Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde, Türkçeye Farsça ve Arapça pek çok sözcük girmiştir.

E) Azeri Türkçesi genellikle Kafkasya, Azerbaycan, Irak ve Doğu Anadolu'da konuşulmaktadır.

13. İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının varlık gösterdiği süre aşağıda belirtilen hangi yüzyıllar arası olarak kabul edilmiştir?

A) 11. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar

B) 11. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar

C) 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar

D) 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar

E) 11. yüzyıldan 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar

14. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yazım yanlışı yoktur?

A) Ahmet ağa güvercinlerine gözü gibi bakıyor.

B) Elmanın eşkimsi bir tadı vardı.

C) Anlışanlı zaferlerle doludur tarihimiz.

D) Şehrin birçok yerinde parklar vardı.

E) Onu görmiyeli yıllar oldu.

15. "Oluversin canım." dedim (I) "Ne titizleniyorsun (II)" Gözlerinin üstüne kalkan kaşlarıyla şaşarak baktı (III) "Ama fazla veren eksik de verir (IV) Bunu hiç unutma (V)" dedi.

Bu parçada numaralanmış yerlerden hangisine iki nokta (:) getirilmelidir?

A) I B) II C) III D) IV E) V

2. ÜNİTE HİKÂYE

Okuma

- ✓ Dede Korkut hikâyesi
- ✓ Halk hikâyesi
- ✓ Mesnevi
- ✓ Tanzimat Dönemi hikâyesi
- ✓ Millî Edebiyat Dönemi hikâyesi

Yazma

- ✓ Hikâye yazma

Sözlü İletişim

- ✓ Hikâyeden uyarlanmış bir film ve filme konu olan hikâyeyi karşılaştırma

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Zekâ ve kendine güven duygusu başarının elde edilmesinde ne kadar önemlidir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Bireysel ve toplumsal değerleri konu edinen Dede Korkut Hikâyelerinden bildiklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Türk tarihinde kahramanlığıyla ön plana çıkan kişilerden bildiklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

DEDE KORKUT HİKÂYESİ
BASATIN TEPEGÖZÜ ÖLDÜRDÜĞÜ DESTANI BEYAN EDER HANIM HEY

Meğer hanım bir gün Oğuz otururken üstüne düşman geldi. Gece içinde ürktü göçtü. Kaçıp giderken Aruz Kocanın oğlancığı düşmüş. Bir aslan bulup götürmüş, beslemiş.

Oğuz yine zamanla gelip yurduna kondu. Oğuz Hanın at çobanı gelip haber getirdi, der: Hanım sazdan bir aslan çıkıyor, at vuruyor, sallana sallana yürüyüşü adam gibi, at basarak kan sömürüyor. Aruz der: Hanım, ürktüğümüz zaman düşen benim oğlancığımdır belki dedi.

Beyler bindiler, aslan yatağı üzerine geldiler. Aslanı kaldırıp oğlanı tuttular. Aruz oğlanı alıp evine getirdi. Şenlik yaptılar, yeme içme oldu.

Görsel 2.1: Akıncıyı tasvir eden bir minyatür

Amma oğlanı ne kadar getirdilerse durmadı, geri aslan yatağına vardı. Tekrar tutup getirdiler, Dedem Korkut geldi, der: Oğlanım sen insansın, hayvanla arkadaş olma, gel güzel ata bin, güzel yiğitlerle at sür, at koştur dedi. Büyük kardeşinin adı Kıyan Selçüktür, senin adın Basat olsun, adını ben verdim, yaşını Allah versin dedi.

Oğuz bir gün yaylaya göçtü. Aruzun bir çobanı var idi. Adına Konur Koca Sarı Çoban derlerdi. Oğuzun önünce bundan evvel kimse göçmezdi. Uzun Pınar denmekle meşhur bir pınar var idi. O pınara periler konmuştu. Ansızın koyun ürktü. Çoban erkeçe kızdı, ileri vardı. Gördü ki peri kızları kanat kanada bağlamışlar, uçuyorlar. Çoban, keçesini üzerlerine attı, peri kızının birini tuttu. (…) Koyun ürkmeğe başladı. Çoban koyunun önüne koştu. Peri kızı kanat vurup uçtu, der: Çoban yıl tamam olunca, bende emanetin var, gel al dedi. Amma Oğuzun başına felâket getirdin dedi. Çobanın içine korku düştü. Amma kızın derdinden benzi sarardı.

Zamanla Oğuz yine yaylaya göçtü. Çoban gene bu pınara geldi. Gene koyun ürktü. Çoban ileri vardı. Gördü ki bir kütle yatıyor, parıl parıl parlıyor. Peri kızı geldi, der: Çoban emanetini gel al, amma Oğuzun başına felâket getirdin dedi. Çoban bu kütleyi görünce dehşete düştü. Geri döndü, sapan taşına tuttu. Vurdukça büyüdü. Çoban kütleyi bıraktı kaçtı. Koyun ardına düştü.

Meğer o sırada Bayındır Han beylerle gezinti için ata binmişlerdi. Bu pınarın üzerine geldiler. Gördüler ki bir alâmet şey yatıyor, başı (…) belirsiz. Etrafına toplandılar. İndi bir yiğit bunu tepti. Teptikçe büyüdü. Bir kaç yiğit daha indiler teptiler. Teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tekmeledi. Mahmuzu dokundu, bu kütle yarıldı. İçinden bir oğlan çıktı, gövdesi adam, tepesinde bir gözü var. Aruz aldı bu oğlanı eteğine sardı. Der: Hanım bunu bana verin, oğlum Basat ile besleyeyim dedi. Bayındır Han senin olsun dedi.

Aruz Tepegözü aldı evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi. (…) Bir emdi, olanca sütünü aldı, iki emdi kanını aldı, üç emdi canını aldı. Bir kaç dadı getirdiler, helâk etti. Gördüler olmuyor, sütle besleyelim dediler. Günde bir kazan süt yetmiyordu.

Beslediler büyüdü, gezer oldu, oğlancıklar ile oynar oldu. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeğe başladı.

Hasılı, halkın bunun yüzünden çok canı yandı, âciz kaldılar. Aruza şikâyet edip ağlaştılar. Aruz Tepegözü dövdü, sövdü, men etti, o dinlemedi. Nihayet evinden kovdu.

Tepegözün peri anası gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi, oğul sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin dedi. Tepegöz Oğuzdan çıktı, bir yüce dağa vardı. Yol kesti, adam aldı, büyük harami oldu. Üzerine birkaç adam gönderdiler, ok attılar batmadı, kılıç vurdular kesmedi, mızrak sapladılar işlemedi. Çoban çoluk kalmadı hep yedi. Oğuzdan dahi adam yemeğe başladı.

Oğuz toplanıp üzerine vardı. Tepegöz görüp kızdı, bir ağacı yerinden kopardı, atıp elli altmış adam helâk eyledi. Alplar başı Kazana darbe vurdu, dünya başına dar oldu. Kazanın kardeşi Kara Göne Tepegözün elinde perişan oldu. Düzen oğlu Alp Rüstem şehit oldu. Uşun Koca oğlu gibi pehlivan, elinde şehit oldu. Zayıf canından iki kardeşi Tepegözün elinde helâk oldu. Demir giyimli Mamak, elinde helâk oldu. Bıyığı kanlı Bügdüz Emen, elinde perişan oldu. Ak sakallı Aruz Kocaya kan kusturdu. Oğlu Kıyan Selçükün ödü patladı. Oğuz Tepegöze kâr etmedi, ürktü kaçtı. Tepegöz çevirip önünü kesti, Oğuzu bırakmadı, geri yerine kondurdu. Velhasıl Oğuz yedi kerre ürktü, Tepegöz önünü kesip yedi kerre yerine getirdi. Oğuz Tepegözün elinde tam perişan oldu.

Vardılar Dede Korkutu çağırdılar, onunla konuştular, gelin kesim keselim dediler.

Dedem Korkutu Tepegöze gönderdiler. Geldi selâm verdi, der: Oğul Tepegöz, Oğuz elinde perişan oldu, bunaldı, ayağının toprağına beni attılar, sana haraç verelim, derler dedi. Tepegöz der: Günde altmış adam verin yemeğe dedi. Dede Korkut der: Bu şekilde sen adam bırakmaz tüketirsin dedi, amma günde iki adam ile beş yüz koyun verelim dedi. Dede Korkut böyle söyleyince Tepegöz der: Pekâlâ öyle olsun, evet hem bana iki adam verin yemeğimi benim pişirsin, ben yiyeyim dedi.

Dede Korkut döndü, Oğuza geldi. Der: Yünlü Koca ile Yapağılı Kocayı Tepegöze verin yemeğini pişirsin dedi ve hem günde iki adam ile beş yüz koyun istedi dedi. Bunlar da razı oldu.

Dört oğlu olan birini verdi, üçü kaldı. Üç olan birini verip ikisi kaldı. Kapak Kan derler bir adam var idi. İki oğlu var idi. Bir oğlunu verip biri kalmıştı. Tekrar sıra dönüp dolaşıp ona gelmişti. Anası feryat edip ağladı, figan etti. Meğer hanım, Aruz oğlu Basat gazaya gitmişti, o sırada geldi. Yaşlı kadıncağız der: Basat şimdi akından geldi, varayım, belki bana bir esir verir, oğlancığımı kurtarırım dedi.

Basat altınlı gölgeliğini dikip otururken gördüler ki bir hatun kişi geliyor. Geldi içeri Basata girdi selâm verdi, ağladı, der:

Avucuna sığmayan karaçalı oğlu

İri teke boynuzundan katı yaylı

İç Oğuzda Dış Oğuzda adı belli

Aruz oğlu hanım Basat bana medet

dedi. Basat der: Ne istiyorsun? Yaşlı kadıncağız der: Yalancı dünya yüzünde bir er ortaya çıktı, otlağında Oğuz elini kondurmadı, kara çelik öz kılıçlar kesilecek kılını kesmedi, kargı mızrak oynatanlar saplayamadı, kayın oku atanlar kâr etmedi, alplar başı Kazana bir darbe vurdu, kardeşi Kara Göne elinde perişan oldu, bıyığı kanlı Bügdüz Emen elinde perişan oldu, ak sakallı baban Aruza kan kusturdu, meydan üzerinde kardeşin Kıyan Selçük ödü patladı can verdi, kudretli Oğuz beylerinin de kimisini perişan edip kimisini şehit eyledi, yedi defa Oğuzu yerinden sürdü, haraç dedi kesti, günde iki adam beş yüz koyun istedi, Yünlü Koca ile Yapağılı Kocayı ona hizmetkâr verdiler, dört oğlu olan birini verdi, üçü olan birini verdi, ikisi olan birini verdi, iki oğlancığım var idi, birini verdim biri kaldı, döndü sıra tekrar bana geldi, onu da istiyorlar, hanım bana medet dedi. Basatın karanlıklı gözleri yaşla doldu. Kardeşi için söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Kenar yerde dikilmiş otağlarını

O zalim yıktırdı demek kardeş

Koşucu olan atlarını tavlasından

O zalim seçtirdi demek kardeş

Cins cins develerini katarından

O zalim ayırdı demek kardeş

Şöleninde kestiğin koyununu

O zalim kesti demek kardeş

Güvencimle getirdiğim gelinciğini

O zalim senden ayırdı demek kardeş

Ak sakallı babamı oğul diye ağlattın demek kardeş

Akçe yüzlü anamı sızlattın demek kardeş

Karşı yatan kara dağımın yükseği kardeş

Akıntılı güzel suyumun taşkını kardeş

Güçlü belimin kuvveti kardeş

Karanlıklı gözlerimin aydını kardeş

Kardeşimden ayrıldım

diye çok ağladı, feryat figan kıldı.

O hatun kişiye bir esir verdi, var oğlunu kurtar dedi. Hatun aldı, oğlunun yerine verdi. Hem oğlun geldi diye Aruza müjdeledi. Aruz sevindi, kudretli Oğuz beyleri ile Basata karşı geldi. Basat babasının elini öptü, ağlaştılar bağrıştılar. Anasının evine geldi. Anası karşı geldi, oğlancığını bağrına bastı. Basat anasının elini öptü, görüştüler ağlaştılar. Oğuz beyleri toplandı. Yemeler içmeler oldu.

Basat der: Beyler kardeş uğruna Tepegöz ile buluşacağım, ne buyurursunuz dedi. Kazan Bey burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Kara ejderha oldu Tepegöz

Gökyüzünde çevirdim yenemedim Basat

Kara kaplan oldu Tepegöz

Kara kara dağlarda çevirdim yenemedim Basat

Kükremiş aslan oldu Tepegöz

Kalın sazlarda çevirdim yenemedim Basat

Er olsan bey olsan da bre

Ben Kazan gibi olmayasın Basat

Ak sakallı babanı ağlatma

Ak bürçekli ananı sızlatma

Basat der: Elbette varırım. Kazan der: Sen bilirsin. Babası ağladı, der: Oğul ocağımı sahipsiz koyma, kerem eyle, varma dedi. Basat der: Yok ak sakallı aziz baba varırım dedi, dinlemedi. Okluğundan bir tutam ok çıkardı beline soktu, kılıcını omuzundan çaprazlama kuşandı, yayını koluna taktı, eteklerini kıvırdı, babasının anasının elini öptü, helâllaştı, hoşça kalın dedi.

Tepegözün bulunduğu Salahana Kayasına geldi. Gördü Tepegöz güneşe karşı yatıyor. Çekti belinden bir ok çıkardı. Tepegözün sırtına bir ok vurdu. Ok geçmedi, parçalandı. Bir daha attı. O da parça parça oldu. Tepegöz ihtiyarlara dedi: Bu yerin sineği bizi usandırdı dedi. Basat bir daha attı. O da parçalandı. Bir parçası Tepegözün önüne düştü. Tepegöz sıçradı baktı. Basatı gördü, elini eline çaldı, kah kah güldü. İhtiyarlara der: Oğuzdan yine bize bir turfanda kuzu geldi dedi. Basatı önüne kattı tuttu. Boğazından sarkıttı inine getirdi, çizmesinin koncuna soktu, der: Bre ihtiyarlar, ikindi vakti bunu bana çeviresiniz, yiyeyim dedi. Yine uyudu.

Basatın hançeri var idi. Çizmesini yardı, içinden çıktı. Der: Bre ihtiyarlar, bunun ölümü nedendir? Dediler: Bilmeyiz amma gözünden gayrı yerde et yoktur dediler. Basat Tepegözün başı ucuna geldi. Göz kapağını kaldırdı, baktı gördü ki gözü ettir. Der: Bre ihtiyarlar şişi ocağa koyun kızsın dedi. Şişi ocağa koydular kızdı. Basat eline aldı, adı güzel Muhammede salâvat getirdi, şişi Tepegözün gözüne öyle bastı ki Tepegözün gözü helâk oldu. Öyle nâra attı haykırdı ki dağ ve taş yankılandı. Basat sıçradı koyunun içine, mağaraya girdi.

Tepegöz bildi ki Basat mağaradadır. Mağaranın kapısını tutup bir ayağını kapının bir yanına, birini de bir yanına koydu. Der: Bre koyun başları, erkeç, bir bir gel geç dedi. Bir bir gelip geçti. Her birinin başlarını sıvazladı. Toklucuklar, devletim sakar koç, gel geç dedi. Bir koç yerinden kalktı, gerinip uzadı. Derhal Basat koçu tutup boğazladı, derisini yüzdü, kuyruğu ile başını deriden ayırmadı, içine girdi.

Basat Tepegözün önüne geldi. Tepegöz de bildi ki Basat derinin içindedir. Der: Ey sakar koç benim nereden helâk olacağımı bildin, öyle çalayım seni mağara duvarına ki kuyruğun mağarayı yağlasın dedi. Basat koçun başını Tepegözün eline sundu. Tepegöz boynuzundan sımsıkı tuttu. Kaldırınca boynuz deri ile elinde kaldı. Basat Tepegözün bacağının arasından sıçrayıp çıktı.

Tepegöz boynuzu kaldırıp yere çaldı, der: Oğlan kurtuldun mu? Basat der: Tanrım kurtardı. Tepegöz der: Bre oğlan, al şu parmağımdaki yüzüğü parmağına tak, sana ok ve kılıç kâr eylemesin.

Basat aldı yüzüğü parmağına geçirdi. Tepegöz der: Oğlan yüzüğü alıp takındı mı? Basat der: Takındım. Tepegöz Basatın üzerine saldırdı, hançerle çaldı kesmek istedi. Sıçradı, açıkta durdu, gördü ki yüzük gene Tepegözün ayağı altında yatıyor. Tepegöz der: Kurtuldun mu? Basat der: Tanrım kurtardı. Tepegöz der: Oğlan şu künbedi gördün mü? Der: Gördüm. Tepegöz der: Benim hâzinem var, o ihtiyarlar almasınlar, var mühürle dedi.

Basat künbedin içine girdi. Gördü ki altın akçe yığılmış. Bakarak kendisini unuttu. Tepegöz künbedin kapısını tuttu, der: Künbede girdin mi? Basat der: Girdim. Tepegöz der: Öyle çalayım ki künbet ile darmadağın olasın. Basatın diline bu geldi ki: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh dedi. Hemen o anda künbet yarıldı, yedi yerden kapı açıldı. Birinden dışarı çıktı. Tepegöz künbede elini soktu, öyle kaçtı ki künbet altüst oldu. Tepegöz der: Oğlan kurtuldun mu? Basat der: Tanrım kurtardı dedi. Tepegöz der: Sana ölüm yokmuş, şu mağarayı gördün mü? Basat der: Gördüm. Der: Orda iki kılıç var, biri kınlı biri kınsız, o kınsız keser benim başımı, var getir, benim başımı kes dedi.

Basat mağara kapısına vardı. Gördü bir kınsız kılıç durmaz iner çıkar. Basat der: Ben buna hemen tedbirsizce yapışmayayım deyip kendi kılıcını çıkardı tuttu, iki parçaya böldü. Vardı bir ağaç getirdi kılıca tuttu, onu da iki parça eyledi. Sonra yayını eline aldı, ok ile o kılıcın asıldığı zinciri vurdu. Kılıç yere düştü gömüldü. Kendi kılıcını kınına soktu. Sapından o kılıcı sımsıkı tuttu. Geldi, der: Bre Tepegöz nicesin dedi. Tepegöz der: Bre oğlan daha ölmedin mi? Basat der: Tanrım kurtardı. Tepegöz der: Sana ölüm yokmuş dedi. Çağırıp Tepegöz söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

Der:

Gözüm gözüm yalnız gözüm

Sen yalnız göz ile

Ben Oğuzu kırıp geçirmiştim

Ela gözden ayırdın yiğit beni

Tatlı candan ayırsın Kadir seni

Öyle ki ben çekerim göz acısını

Hiç bir yiğide vermesin kadir Tanrı göz acısını

dedi. Tepegöz gene der:

Memleketten doğum yerinden yiğit yerin neresidir?

Karanlık gece içinde yolu kaybetsen ümidin nedir

Büyük sancak tutan hanınız kim

Savaş günü önden at tepen alpınız kim

Ak sakallı babanın adı nedir

Alp erenin erden adını saklaması ayıp olur
Adın nedir yiğit söyle bana
dedi. Basat Tepegöze söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:
Memleketten doğum yerinden yerim güney
Karanlık gece içinde yolu kaybetsem ümidim Allah
Büyük sancak tutan hanımız Bayındır Han
Savaş günü önden at tepen alpımız Ulaş oğlu Salur Kazan
Babamın adını sorar olsan koca ağaç
Anamın adını dersen kükremiş aslan
Benim adımı sorarsan Aruz oğlu Basattır
dedi. Tepegöz der: Şimdi kardeşiz, kıyma bana dedi. Basat der:
Bre (...) ak sakallı babamı ağlatmışsın
İhtiyarcık ak bürçekli anamı sızlatmışsın
Kardeşim Kıyanı öldürmüşsün
Akça yüzlü yengemi dul eylemişsin
Elâ gözlü bebeklerini öksüz koymuşsun
Bırakır mıyım seni
Kara çelik öz kılıcımı çekmeyince
Tepeli börklü başını kesmeyince
Alca kanını yeryüzüne dökmeyince
Kardeşim Kıyanın kanını almayınca
Bırakmam
dedi. Tepegöz de burada söylemiş, der:
Kalkıp yerimden doğrulayım derdim
Kudretli Oğuz beyleriyle ahdimi bozayım derdim
Yeniden doğanını öldüreyim derdim
Bir defa adam etine doyayım derdim
Kudretli Oğuz beyleri üzerime toplanıp gelsin derdim
Kaçıp Salahana Kayasına gireyim derdim
Ağır mancınığı taşla atayım derdim
İnip taş başıma düşerek öleyim derdim
Elâ gözden ayırdın yiğit beni
Tatlı candan ayırsın Kadir seni
dedi. Tepegöz bir daha söylemiş, der:
Ak sakallı yaşlıları çok ağlatmışım
Ak sakalının bedduası tutmuş olacak gözüm seni
Ak bürçekli ihtiyarcıkları çok ağlatmışım
Gözünün yaşı tutmuş olacak gözüm seni
Bıyıcığı kararmış yiğitcikleri çok yemişim
Yiğitlikleri tutmuş olacak gözüm seni

Elceğizi kınalı kızcağızları çok yemişim
Beddualarıı tutmuş olacak gözüm seni
Öyle ki çekerim ben göz acısını
Hiç bir yiğide vermesin kadir Tanrı göz acısını
Gözüm gözüm ey gözüm yalnız gözüm

dedi. Basat kızıp yerinden kalkıverdi. Erkek deve gibi Tepegözü dizi üzerine çökertti. Tepegözün kendi kılıcı ile boynunu vurdu. Deldi, yay kirişini taktı. Sürüye sürüye mağara kapısına geldi. Yünlü Koca ile Yapağılı Kocayı Oğuza müjdeci gönderdi.

Ak boz atlara binerek koşturdular. Kudretli Oğuz ellerine haber geldi. At ağızlı Aruz Koca evine dört nala geldi, anasına Basatın sevinç haberini verdi, müjde, oğlun Tepegözü tepeledi dedi.

Kudretli Oğuz beyleri yetiştiler, Salahana Kayasına geldiler. Tepegözün başını ortaya getirdiler. Dedem Korkut gelip neşeli havalar çaldı, gazi erenlerin başına ne geldiğini söyleyi verdi. Hem Basata dua verdi:

Kara dağa seslendiğinde cevap versin. Kanlı kanlı sulardan geçit versin dedi. Erlikle kardeşinin kanını aldın, kudretli Oğuz beylerini yükten kurtardın, kadir Allah yüzünü ak etsin Basat dedi.

Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın. Günahınızı adı güzel Muhammet Mustafaya bağışlasın hanım hey!...

Muharrem Ergin
Dede Korkut Kitabı

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

figan: Bağırarak ağlama, inleme.

hançer: Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir tür bıçak.

harami: Hırsız, haydut, eşkıya.

kargı: Silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak.

keçe: Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş.

kesim: Pazarlık, anlaşma.

kın: Bıçak, kılıç vb. kesici araçların kabı.

konç: Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan bölüm.

kümbet: Kubbe biçiminde toparlak kabartı.

mahmuz: Çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça.

ürkmek: Bir şeyden korkup sıçramak.

sapan: İki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı.

saz: Genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince, açık sarı renkli kamış, hasır otu.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dede Korkut Hikâyeleri

Dede Korkut Hikâyeleri, destan döneminden halk hikâyeciliği dönemine geçişin ilk örneği kabul edilir. 12 hikâyeyi içine alır. Eserin asıl adı Kitâb–ı Dedem Korkud Alâ Lisân–ı Tâife–i Oğuzân'dır (Oğuzların diliy-

le Dedem Korkut'un Kitabı). Eserin iki önemli yazması bulunmakta olup bunlar Almanya'nın Dresden şehrinde ve Vatikan'dadır. Eser, Akkoyunluların egemen olduğu Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde XIV. yüzyıl sonlarında veya XV. yüzyıl başlarında halk ağzından derlenerek yazıya geçirilmiştir. Türk edebiyatının ilk ürünlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri Oğuzların, Kafkasya ve Azerbaycan yörelerindeki yerleşme, yurt kurma uğraşlarını ve akınlarını; komşuları olan Rum, Ermeni ve Gürcü devlet veya beyliklerle yaptıkları savaşları; bazılarında kendi iç mücadelelerini; bazılarında da tabiatüstü varlıklara karşı giriştikleri mücadeleleri konu alır. Oğuz boylarının çeşitli kahramanlık öyküleri, akıncıların töreleri ve gelenekleri doğal çevre içinde hikâye edilmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri yer yer şiir biçiminde yer yer düzyazı biçiminde yazıya geçirilmiştir. Hikâyelerin nazım ve nesir karışık yazılmaları, kısa olmaları, ayrıntılar üzerinde durmamaları bakımlarından da halk hikâyesi karakteri taşıdığı görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri, Arapça ve Farsçada geçen dinî kavramlar dışında Türkçenin seçkin örnekleri arasında yerini alır. Hikâyelerde cümle içi kafiyeler, cümle sonlarındaki seciler, deyimler dikkati çeker.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin besmele ile başlayan giriş yazısında, Dede Korkut veya Korkut Ata diye anılan bir kişiden söz edilir, bunun ağzından deyişler ve atasözleri nakledilir. Sonra da zaman zaman Dede Korkut kimi olaylar içinde veya anlatılan şeylerin sonunda ortaya çıkar, olayları tatlıya bağlar, öğütler verir, dua eder, sözü bitirir. Bu yüzden de bu kitabın anlatıcısı olarak kabul edilir.

Dede Korkut Hikâyelerinin Özellikleri

a) Hikâyelerde olaylar nesir, kahramanların duygu ve düşünceleri nazımla dile getirilmiştir.

b) Hikâyelerde arı bir dil kullanılmış, olağanüstü olaylara yer verilmiştir. Türkçenin canlı ve doğal anlatım güzelliğini gösteren hikâyelerde ses tekrarları da sıkça yer almaktadır.

c) Dede Korkut'un Türkler arasında, ağızdan ağıza, dilden dile dolaşan hikâyeleri XV. yüzyılda Akkoyunlular Dönemi'nde Dede Korkut Kitabı adıyla bir kitapta toplanmış, böylelikle sözden yazıya dökülmüştür.

ç) Bu hikâyeler; Türk ruhu, düşüncesi, kültürü ve hayat tarzına ışık tutar.

d) Dede Korkut; Oğuz Türklerini, onların inanışlarını, yaşayışlarını, gelenek ve göreneklerini, yiğitliklerini, sağlam karakteri ve ahlakını, ruh enginliğini saf, arı, duru bir Türkçe ile dile getirir.

e) Dede Korkut kahramanlara, iyiliği ve doğruluğu öğütler. Güçsüzlerin, çaresizlerin, her zaman yanındadır. Türk milletinin birlik ve beraberliğini, millî dayanışmayı ön plana çıkartır.

Okuduğunuz hikâye metni, Dede Korkut Hikâyeleri'nden alınmıştır. Hikâyeler, Akkoyunlular zamanında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde XIV. yüzyıl sonlarında veya XV. yüzyıl başlarında yazıya geçirilmiştir. Bu hikâyelerin "Dede Korkut" adlı bilge bir ozan tarafından anlatıldığı düşünülmektedir. Dede Korkut; hikâyenin yazarı değil daha çok manzum destani hikâyeler anlatan, ozanları simgeleyen bilge bir kişidir. Hikâyelerde Müslüman Oğuzların, komşuları olan Rum, Ermeni ve Gürcü devlet veya beyliklerle yaptıkları savaşlar; bazılarında kendi iç mücadeleleri; bazılarında da tabiatüstü varlıklara (Azrail, pınar perisi, pınar perisinin oğlu Tepegöz) karşı giriştikleri mücadeleler anlatılmaktadır.

Okuduğunuz metinde, Oğuz yiğitlerinden Basat'ın, olağanüstü bir yaratık olan Tepegöz'le savaşması ve sonunda onu öldürmesi anlatılmaktadır. Metinde ayrıca toplumda kadına iyi davranılması gerektiği ve hayatta başarının, zekâ ve kendine güven duygusu içinde yiğitlikle kazanıldığı vurgulanmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Ne kadar geri getirilse de yine aslan yatağına kaçan Tepegöz'ün tam bir insan olabilmesinin bir koşulu da kendisinin insan olduğu bilgisinin ona verilmesi; bir başka deyişle, farkındalığının farkına varmasını sağlamaktı. Oğuz Beyleri bu yarı insan varlığa insan olduğunu hatırlatmak için nasıl bir yol izlemişlerdir? Belirtiniz.

2. Okuduğunuz metinde görüldüğü üzere Sarı Çoban, yozlaşmış insanın zaafıyla, toplumsal değerleri hiçe sayıp ve insan olduğunu unutup doğaya karşı (peri kızını yakalayarak) bir suç işler. Oğuz toplumu bu çobanın işlediği suçun bedelini ne şekilde ödemiştir? Açıklayınız.

3. Destan geleneğinden hikâyeciliğe geçişin ilk örnekleri sayılan Dede Korkut Hikâyelerini de dikkate alarak türlerin oluşumunda sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin etkisini tespit edip okuduğunuz metnin türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz bir metinde üzerinde durulan düşünce, olay, durum ya da sorun metnin konusunu belirtir. Temel duygu veya kavramsa temayı belirtir. Siz de okuduğunuz metnin konu ve temasını belirtiniz.

5. Okuduğunuz metinde olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı diğer çatışmaları bularak bu çatışmaların metne katkısını belirtiniz.

6. "Bir gece düşman saldırısı nedeniyle Oğuz kavminin ürkerek göç etmesi, göç sırasında yolda Aruz Koca'nın küçük çocuğunu düşürmesi, bir aslanın çocuğu bulup götürmesi ve besleyip büyütmesi, Oğuz kavminin bir müddet sonra yurtlarına geri dönüp yerleşmesi, aslanın besleyip büyüttüğü çocuğun yaptıkları, Oğuz beylerinin toplanıp çocuğu aslanın ininde yakalayıp getirmeleri ve çocuğun her seferinde geri kaçması, Dede Korkut'un gelip çocuğu insan olduğuna ve ailesi ile birlikte yaşamaya ikna edip çocuğa Basat adını vermesi..." örneğinde olduğu gibi siz de okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

7. Dede Korkut, Oğuz'un koruyucusu, ozanı, bilge kişisi olarak her sorunu çözebilme gücüne sahip, maddi gücün manevi güçle bütünleştiği, bir ulu insandır. Metinde olayların akışını etkileyen buna benzer kahramanların fiziksel ve psikolojik özelliklerini, toplumsal statülerini, tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirtiniz.

8. Okuduğunuz metinde anlatıcının özelliklerini ve hâkim, kahraman anlatıcı ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığını belirleyerek metinde kullanılan bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

9. Metinde kullanılan anlatım biçimini belirleyerek bu anlatım biçiminin metnin anlatımına ne gibi katkılar sağladığını açıklayınız.

10. "Uruz Tepegöz'ü aldı, evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi... Bir sordu sütün aldı, iki sordu, kanın aldı, üç sordu, canın aldı." Örnekte olduğu gibi metnin dili, XIV. yüzyıl sonları Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Buna göre siz de okuduğunuz metindeki cümle yapılarını, deyimleri, kelime kadrosunu, anlatım tekniklerini, söz sanatlarını; akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususları dikkate alarak metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

11. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

Etkinlik

Dede Korkut'un hikâyelerdeki rolü hakkında ne düşündüğünüzü aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Muharrem Ergin (1925-1995)

1925 yılında Azerbaycan'ın Ahıska bölgesinde doğdu. 1943 yılında Balıkesir Lisesini ve 1947 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Bir süre öğretmenlik yaptı. Mezun olduğu bölüme asistan oldu (1951). 1963'te doçent, 1971'de profesör oldu. Bölüm başkanlığı yaptı. Dil sahasındaki araştırmaları yanında, Ortadoğu gazetesinde fikir yazıları da yazdı.

Eserlerinden bazıları: Türk Dil Bilgisi, Osmanlıca Dersleri, Dede Korkut Kitabı, Orhun Abideleri, Azeri Türkçesi, Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri, Türklerin Soy Kütüğü, Milliyetçiler Birleşiniz, Türk Dili I, II, Kadı Burhaneddin Divanı.

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Halk hikâyeleri halkın ortak hislerini yansıtır. Bunu da gerek halktan insanlar gerekse şairler kuşaktan kuşağa aktarırlar. Sizin de bu şekilde bildiğiniz halk hikâyeleri var mıdır? Kısaca konularıyla birlikte arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Halk hikâyeleri, örf ve geleneklerimizin hangi yönlerini yansıtırlar? Bunun topluma faydası nedir?

KEREM İLE ASLI HİKÂYESİ

İsfahan padişahının veziri bir Ermeni keşişidir. Padişahın da vezirin de çocukları olmaz. Bir gün şehre gelen bir derviş, padişaha bir fidan verir. Fidan has bahçeye dikilir. Ağaç olur. Bir elma verir. Bu elmayı padişahla vezir paylaşırlar. Padişahın bir oğlu olur, adını Kerem koyarlar. Vezirin bir kızı olur, adını Aslı koyarlar.

Fidanı veren derviş, doğacak çocukların birbirleriyle evlenmelerini öğütlemiştir. Çocuklar büyürler. Ama keşiş, dinî duyguları nedeniyle bu evliliği hoş görmez. Bir gece kızını alıp şehirden kaçar. Bunun üzerine Kerem de Aslı'nın peşinden yollara düşer. Kuzeybatı İran'ın, Kafkasya'nın, Doğu, Orta ve Güneydoğu Anadolu'nun birçok şehir, dağ ve yaylasını böylece dolaşır. Yanında sadık arkadaşı Sofu vardır. Elinde sazıyla, diyar diyar dolaşan bir âşık olmuştur. Her gittiği yerde rastladığı kimselere, dağlara, taşlara, ırmaklara, dağlardaki hayvanlara saz çalar; onlardan Aslı'nın izini sorar. Yıllarca süren bu gurbet ateşinde pişe pişe olgunlaşır, keramet sahibi bir "halk âşığı" olur. Tanrı onun her dileğini yerine getirir, önüne çıkan engeller kalkar; dağların karı, dumanı gider, ırmaklar geçit verir, beddua ettiği kimseler ya da nesneler harap olur.

(Aşağıda okuyacağınız bölüm Kerem'in Aslı'yı bulmak için Erzurum'a gittiği bölümden alınmıştır.)

ASLI HAN'I TOYDA GÖRDÜM

Kerem'le Sofu dışarıdaki tıktıkları duyup keşişin hâlâ evin kapısını onardığını sanıyorlardı. Sofu bir işi sonuca bağlamanın, Kerem'i Aslı'ya kavuşturmanın rahatlığıyla uykuya dalmış, dağda taşta geçen günlerin yorgunluğunu üzerinden atıyordu. Kerem de yatağa uzandı.

Keşiş ise kapı onarıyorum diye evden çıkıp Tiflis başkeşişinin yanına gitmiş, ne yapıp ne edeceğini ona danışmıştı. Başkeşiş, kızını bir Müslüman'a vermenin cehennem ateşinde yanmaktan beter olduğunu, bu beladan kurtulmak için Tiflis'i terk etmesi gerektiğini anlatmış, bu yolda fetva bile vermişti.

Keşiş, Tiflis'i terk etme hazırlığı yapadursun, Kerem bir dalıp bir sıçradığı uykusunda Aslı'yı rüyasında gördü. Sözde düğünleri oluyormuş. Tiflis halkı keşişin evinin önünde toplanmış. Aslı, gelinlik içinde peri kızları gibiymiş. Bir bakan bir daha bakıyormuş. Halk, Aslı'yı her görüşte içi titreyen Kerem'in ona neler söyleyeceğini merak ediyormuş. O da sazını duvardan indirmiş, Aslı'nın güzelliğini anlatmış. Rüyada kendi sesini başkasının sesi gibi dinleyen Kerem, görelim neler söylemiş...

Sizin ilde ben bir güzel görmüşüm

Şavkı vurur Gürcistan'ın iline

Bülbül gibi tatlı tatlı şakıyor

Bal dökülür dudağından diline

Kadir Mevlam vermiş gül cemalim

Onu seven neyler dünya malını

Kuşanıp kemerle dünya malını

Boyu benzer yüce servi dalına

Kerem der ki benim yârim incedir

Dudakları yarı açmış goncadır

Sümbül sapı topuğundan yücedir

Bir tel saçın vermem dünya malına

Rüya bu ya, deyişi duyunca Aslı, (…)

"Kerem, sakın babamın oyununa gelmeyesin; bilesin ki iki cihan bir araya gelse o beni sana vermez!" demiş.

Görsel 2.2: Kerem ile Aslı'yı tasvir eden bir minyatür

Kerem ona inanmamış.

"Nasıl olur Aslı! Düğünü burada yapıp hep beraber İsfahan'a dönelim, diyen o değil mi?.. Yoksa senin gönlün benden geçti de babanı mı bahane ediyorsun?" demiş.

Aslı da,

"Nasıl olur Kerem, ben seni nice beklemişim, bilmez misin!" deyip ağlamış.

Onlar böyle konuşadursunlar, birden davul zurna susmuş, düğüncüler dağılmış. Aslı gelinliğiyle ortada kalakalmış! Kerem ona yaklaştıkça o kaçıyormuş. Ardından koşmuş koşmuş da ulaşamamış...

Sonra önünde koca bir boşluk oluşmuş. Bir de bakmış ki ortada ne düğün kalmış, ne gelinlik, ne Aslı... Duvardaki tıkırtılar da kesilmiş.

Kerem rüyada yaşadığı o korkuyla yatağından sıçrayıp kalktı, kendi kendine, "Gelin görmek hem hayırdır, hem uğursuzluktur, derler; Allah vere de hayır ola!" dedi, "Hele kalk, hele kalk!" diye dürtüp uyandırdı Sofu'yu.

Sofu yerinden fırladı.

"Keşiş bir oyun mu etti yoksa?" diye sordu.

Kerem,

"Bu gece rüyamda Aslı Han'ı gördüm. Hem de toyda, gelinliğiyle... Sonu hayır olsun diyelim," dedi.

Meğer onlar uyurken, keşiş pılısını pırtısını toplayıp, karısıyla kızını alarak Erzurum'un yolunu tutmuştu bile.

Keşişin evinden kaldıkları hana döndüklerinde sabaha yakındı. Kerem'e uyku haramdı. Başını yastığa koyar koymaz kendinden geçen Sofu bile uyuyamadı. İkisi de sabaha kadar yatakta döndü durdu. Er sabahta kalktılar. Fırından ekmek aldılar, yaşlı bir kadından peynir istediler, testilerine su doldurdular, keşişin ardından onlar da Erzurum'a doğru at sürdüler. Günler geceler yol aldıktan sonra uzaktan Ağrı Dağı'nı gördüler. Ağrı Dağı sanki anaç bir tavuk, öbür yerler onun ayaklarının altında dolaşan civcivlerdi. Dağın tepesi puslu değildi o gün. Karların üzerinde ak bir aydınlık...

Dağ, çocukluğundan beri Kerem'de yalnızlığı çağrıştırırdı. Doruklar hep ulaşılmazdı. Ama herkeste doruklara çıkma umudu vardı. Oysa çıkılması ne kadar zorsa, inilmesi de zordu. Uzaktan ak bir aydınlık gibi görünen Ağrı Dağı'nın doruklarında kim bilir neler oluyordu?

Dağ (...) uzaktan sessiz görünürdü, doruklarına varıldığında kar, boran, kamçı şaklaması gibi ses veren uğultulu rüzgârlar... Çok geçmedi, Ağrı Dağı'nın başını duman bürüdü. Dağ, tıpkı kendisi gibi, derdini içine gömen sessiz bir ozana benzedi.

Kahvedeki ozanları anımsayıp içinden söylenmeye başladı Kerem: "İnsanoğlu da dağ gibi. Şu dünyada kimse kimsenin içindeki fırtınanın sesini duymuyor. Şu insan soyu ne tuhaf! Sözde ozan olacaklar; önce, 'Sen sevgi ermişisin.' dediler, beni gönüllediler sözde, aradan bir saat geçmeden bana kız bulmaya kalktılar!.."

Sofu, Kerem'in dalıp gittiğini anlayınca sesini çıkarmaz, onu kendi dünyasıyla baş başa bırakırdı. O da dağa dalmıştı.

Kerem bir türlü dağdan gözünü ayıramıyordu. Yarım saat içinde ne değişiklikler olmuştu! Dorukları apaydınlık dağı, karanlık bulutlar sarmıştı birden. Ona baktıkça Kerem'in gönlü bir daralıyor, bir açılıyordu. Dilinden ozanların dağ üstüne söyledikleri geçti. Yeterince dertli olan Kerem daha da karamsarlaştı. Yağmur öncesinde gök gürler de dünya nasıl oynar yerinden, nasıl savrulur, öyle oldu. Kerem, sazını eline aldı, içinin fırtınasını dindirdi, Ağrı Dağı'na seslendi:

Sana derler Ağrı Dağı
Ne yamandır başın senin
Belirsizdir yazın kışın
Hiç tükenmez karın senin

Rüzgârlara dest olmuşsun
Dertlilere dost olmuşsun
Hep dağlardan üst olmuşsun
Erciyes'tir eşin senin

Eksik olmaz karın yağar
Bulutlar birbirin kovar
Evvel güneş sana doğar
Cevahirdir taşın senin

Kerem eydür, geldim gittim
Şu fani dünyaya nettim
Ululara sual ettim
Kimse bilmez başın senin

Görsel 2.3: Ağrı Dağı

Sanki pus, dertlinin derdinden anladı, dağın eteklerinden sıyrıldı, doruklarına ağdı. Dağ etekleri, ovalar, ırmak yatakları bulutların arasından kopup gelen güneşle ışıladı. İnsanoğlu bu, içine iğne deliğinden mutluluk sızsa yüreğinde güller açıyor. Kerem doğanın canlanışında Aslı'nın sabah dingini yüzünü gördü. Sofu'nun içinde ana özlemi titredi. Tam o sırada ortalığı kuş sesleri sardı, koyunlar kuzular meledi, çobanlar birbirine seslendi. Yanık mı yanık bir kaval sesi duydular uzaklardan. Hele uzun hava söyleyen adamın sesi yürekleri yakıyordu.

Kerem bir an seviniyor, bir an kederden bunalıyordu. "Onu içine düştüğü karanlıktan kurtarayım." diye konuştu.

“Yolcu yolunda gerek Kerem, hadi kalk, yol yürümekle tükenirmiş.” dedi, önlerinde uzayan yolları gösterdi.

“Kuş seslerini duyuyor musun Sofu, koyunların kuzuların melemesini, böceklerin sızıltılı sesini, hele de şu yürek yakan uzun havayı?.. Nasıl bırakır giderim bunları? Hele eğlen biraz, bir deyiş söyleyeyim de öyle gidelim.” dedi Kerem, sazı atın terkisinden alıp çalmaya başladı.

Şakı bülbül şakı bahar erişti

Şakıyıp ötmenin zamanı geldi

Kırmızı gül budağına erişti

Koparıp kokmanın zamanı geldi

Benim sevdiceğim ince bellidir

Gamzesinde çifte siyah benlidir

İçi sevdalı âşıklar bellidir

Aşkı aşk kılmanın zamanı geldi

(...)

Her deyişten sonra Kerem kendini tutamıyor, ağlıyordu. Dinleye dinleye Sofu’nun yüreği de dert yükü olmuştu. Kerem’i içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için,

“Ey kardaşım Kerem, sen öksüz müsün de deyişi ‘Öksüz Kerem’ diye bitirdin?”

“Öksüzlük anasızlık babasızlıkla mı olur, ey can yoldaşım Sofu, aşk öksüzlüğü yok mudur?..” dedi Kerem. “Benimki öyle bir öksüzlük ki yiğidim; sağdır, sağlığını bilmezsin; ölüdür, öldüğünü bilmezsin... Hadi davran da kalk, yürüdükçe uzayan yolumuza gidelim...”

Bu kez Sofu dalıp gitti. İnsan denen şu yaratığın içi nasıl karanlıktı! Üç yaşında baban ölsün, ananla kal, dalsız budaksız çırpın dur... Gidiyorsun, menzilin belli değil, nereye varacağını bilmiyorsun... “Yolun ucu bulunmazsa garip anam ne yapacak yalnız başına, nasıl geçinecek?” dedi içinden, Kerem’e seslendi.

“Hadi kardaş, yolcu yolunda gerek...”

Keşişin izini buluncaya dek gideceklerdi. Keşişi bulunca ne olacaktı? Kızını verip onları geri mi gönderecekti? Sevda yüzünden gurbet ellerde başlarına kim bilir daha neler gelecekti?..

Bir anda bütün dertlerini geriye attılar, oturdukları yerden ya Allah diye kalkıp atlarına bindiler.

Günlerce dere geçerek, tepe aşarak at sürdüler. Bitine piresine bakmadan han buldularsa handa, kahve buldularsa kahvede gecelediler. Geceleri eşkıya baskınından korktukları için hep gündüzleri yol alıyorlardı. Ama öyle yerlerden geçiyorlardı ki, doğa eşkıyadan beterdi. Başı kapkara bulutlarla sarılı kara bir dağın eteklerinden geçiyorlardı. Dumandan göz gözü görmüyordu. Kerem,

“Nedir bu başımıza gelenler!” dedi, ağlamaklı.

“Dert etme,” dedi Sofu, “Ağrı’yı aşan, burayı da aşar.” Kerem, dumandan Sofu’yu göremeyince,

“Buranın dumanı Ağrı’nınkinden beter!” dedi.

Duman ikisini de tıkamıştı. Öksürmeye başladılar. İçecek suları tükenmişti. Biri bir yana, biri öbür yana su aramaya gittiler. Suyun şırıltısını duyuyorlar, dumandan oluğu bulamıyorlardı. Birbirlerine uzaktan uzağa seslenerek ilerliyorlardı. Birden ses duymaz oldular. Korktukları başlarına gelmişti. Puslu dağ yankı vermez; ne denli bağırsalar birbirlerinin sesini duymuyorlardı. Dağ ıssızlığı Kerem’in içine öyle bir korku saldı ki, başını ellerinin arasına alıp bir köşede büzülüp kaldı. “Ya Rabb’im!” dedi içinden, “Allah’ım, nedir bu başıma gelenler; Aslı’mı yitirdiğim yetmedi, şimdi de Sofu’yu yitirdim.”

Su aramaya çıkarken atlarını aşağılarda bırakmışlardı. Saz, Kerem'in yüreğinin diliydi; sazını yanma almıştı. Ağlıyor sızlıyor Sofu'dan ses gelmiyordu. İyice bunaldı, ne yapacağını bilemedi. Her gün yeni bir şey öğreniyordu. O an, saz çaldıktan sonra Ağrı Dağı'ndan duman çekildiğini anımsadı. Bu kapkara dağa da seslenirse dumanın çekileceğini düşündü. Sazın telleri nemden gevşemiş olsa da ona derdini yine o unutturacaktı. Dağa kahırla seslendi, görelim ne söyledi...

Arzuladım geldim kara dağ seni
Nedir bu çektiğim elinden senin
Aktı çeşmim yaşı Ceyhan'a döndü
Acep kimler geçer selinden senin

Dilerim başında samyeli essin
Şu kara bağrını taşçılar delsin
Elvan çiçeklerin yansın tutuşsun
Kimseler kokmasın gülünden senin

Maralların azgın azgın ayılar
Çeşmelerin derin derin kuyular
Bellerini kessin yad haramiler
Bezirgân geçmesin belinden senin

Kerem der, serinden duman gitmesin
Lale sümbül, mor menevşe bitmesin
Bahçenizde yad bülbüller ötmesin
Han Aslı'm geçmiştir yolundan senin

Kerem yıllarca kovaladıktan sonra Kayseri'de keşişe yetişir. Keşişin ahbabı olan Kayseri Beyi'nin adamları Kerem'i tutarlar; Kerem "Hak âşığı" olduğunu ispat edince Bey, keşişe kızı Kerem'e vermesini emreder. Keşiş, Kayseri'den kaçar, Kerem yine peşlerine düşer. Nihayet, Halep'te onlara erişir. Halep Paşası'na kendini sevdirir. Paşa, keşişi zorlayarak kızı Kerem'e vermeye razı eder. İki sevgilinin nikâhları kıyılır. Kızını Kerem'e yâr etmemeye ahdetmiş olan keşiş, Aslı'ya, son düğmesine kadar çözüldükten sonra tekrar kendiliğinden iliklenen sihirli bir gömlek giydirir. Kerem, Aslı'nın düğmelerini bir türlü çözemez, ateşli bir ah çeker, yanıp kül olur. Aslı dağılan külleri saçıyla toplarken bir kıvılcım da onu tutuşturur. Böylece iki sevgilinin ancak külleri birbirine kavuşur.

Adnan Binyazar

Kerem ile Aslı

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

ağmak: Sarkmak, aşağıya inmek.

beter: Daha kötü, çok kötü.

boran: Rüzgâr, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı.

cevahir: Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher.

doruk: Dağ, ağaç vb. yüksek şeylerin tepesi, en yüksek yeri, zirve.

menzil: Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak.

onarmak: Bozulmuş, eskimiş olan bir şeyi düzeltip işler veya kullanılır duruma sokmak, işe yarar duruma getirmek, tamir etmek.

pılı pırtı: Eşya.

şakımak: Ötücü kuşlar gibi ses çıkarmak, ötmek, şakramak, terennüm etmek, çok konuşmak.

şavk: Işık.

toy: Düğün, ziyafet.

ulu: Çok yüksek, çok büyük olan.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Halk Hikâyeleri

Hikâye türünün en eski örnekleri olan ve destandan modern hikâyeye geçişi sağlayan anonim eserlerdir. Diğer bir deyişle sözlü olarak halk arasında yaşayan, çoğu zaman gerçeğe yakın aşk ve kahramanlık gibi olayların anlatıldığı hikâyelerdir.

Konularına Göre Halk Hikâyeleri

1. Aşk hikâyeleri: Toplum hafızasında uzun süre yaşayan, aşkların hikâyeleştirildiği sevgi temalı halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Kerem ile Aslı, Arzu ile Kanber, Tahir ile Zühre, Ercişli Emrah ile Selvihan vb. örnek verilebilir.

2. Dinî temalı kahramanlık hikâyeleri: Tarihe mal olmuş kahramanları veya dinsel açıdan önemli kabul edilen erdemli kişileri konu edinen halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Danişment Gazi ile ilgili hikâyeler, Hayber Kalesi, Van Kalesi, Hz. Ali ile ilgili hikâyeler vb. örnek verilebilir.

3. Destani halk hikâyeleri: İçinde destana ait bazı özellikleri barındıran halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Dede Korkut Hikâyeleri ve Köroğlu Hikâyesi örnek gösterilebilir.

Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri

Türk edebiyatında bu özelliğe sahip ilk örnek Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Genellikle aşk konusunun işlendiği halk hikâyelerinde zaman zaman kahramanlık konularıyla dinî konuların işlendiği de görülmüştür. Nazım-nesir karışık olarak anlatılan bu hikâyelerin gelişip yayılmasında saz şairlerinin önemli bir fonksiyonu vardır. Pertev Naili Boratav'ın "belki eskiden destanların üzerine almış yeni ve orijinal bir nev'in mahsulleri" diye nitelendirdiği hikâyeler, destanlardan; mutlaka tarihî bir olaya dayanmaması, nazım-nesir karışık oluşu ve zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, şahısların ve olayların anlatımında takınılan gerçekçi tavır, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi, destanlarda yer alan olaylar kesin bir sonla bitmediği hâlde halk hikâyelerinde kesin bir sonun bulunmaması, halk hikâyelerinde söz konusu edilen olay-

ların ve kişilerin oldukça azalması, toplum karşısında anlatılmaları, hikâyedeki manzum kısımların genellikle saz eşliğinde dile getirilmesi, değişik bir anlatılma üslup ve geleneğinin olması, belli yerlerinde tekerleme adı verilen belli söz kalıplarının bulunması gibi hususlarda ayrılmaktadır. Hikâyenin kahramanı âşık olur, sevgilisine kavuşma yolunda çeşitli maceralara girer, sonunda kavuşur veya kavuşamaz ama hikâye de orada biter. Destanlarda böyle kesin bir son mevcut değildir. Destanlara en yakın duran Köroğlu ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde böyle bir etki görülmektedir.

Halk hikâyelerinde anlatılan ilişkiler, toplum içi olup fertler ve tabakalar arasında oluşur. Hikâyelerde olağanüstü özellikler epeyce azalmıştır. Halk hikâyeleri, Boratav'a göre destandan romana geçiştir. Hikâyeler, masallara göre oldukça uzundur. Özellikle koşma şeklinde söylenen şiirler duyguyu yoğunlaştırmaya yarar. Halk hikâyeleri daha çok âşıklar tarafından kahvelerde, düğün ve benzeri toplantılarda erkeklere hitap eder. Halk hikâyelerinin destan döneminin kapanmasından sonra ortaya çıktığı kanaati yaygındır. Nitekim Türk edebiyatında halk hikâyelerinin en eski örneği sayılan Dede Korkut Hikâyeleri de destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi ürünü olarak kabul edilmektedir.10. yüzyıldan itibaren halk hikâyelerinin belki de destandan boşalan yeri doldurmak üzere ortaya çıktığı söylenebilir.

Aşk ve kahramanlık konularının çokça işlendiği halk hikâyelerinin gerçek hayat olaylarından ayrılan, kendilerine göre bir mantık örgüsü vardır. Bu mantık, idealist ölçülere göre şekillenmiş bir hayat anlayışını savunur. Bunun sonucu hikâye kahramanı idealist bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca kendi içinde tutarlı bir mantığa dayanmak şartıyla halk hikâyelerinde olmayacak şey yoktur.

Okuduğunuz metin, Kerem ile Aslı hikâyesinden alınmış bir halk hikâyesi örneğidir. Hikâyenin kahramanı olan Kerem, XVII. yüzyıl başlarında yaşadığı düşünülen bir saz şairidir. Okuduğunuz hikâyenin tamamında nazım ve nesir karışık olarak verilmiştir. Olaylar nesirle, duygular nazımla anlatılmıştır. Kerem, gerçek bir kişidir. Hikâyede Kerem'in başından geçmiş gibi gösterilen olayların çoğu olağanüstü bir özellik gösterir. Aşk konulu halk hikâyelerinde kullanılan "Aldı Kerem, deyip kesti, yola revan oldu" gibi kalıplaşmış sözler bu hikâyede de sıkça kullanılmıştır. Kerem'in elinde sazıyla diyar diyar gezip şiirler söylemesi ise dönemin sanat anlaşınını yansıtır. Bilindiği gibi saz şairleri sazlarıyla gezer ve şiirler söyler. Ayrıca bu dünyada kavuşamayan âşıkların diğer dünyada kavuşacaklarına dair bir halk inanışı da bu hikâyede bulunur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Kerem bir türlü dağdan gözünü ayıramıyordu. Yarım saat içinde ne değişiklikler olmuştu! Dorukları apaydınlık dağı, karanlık bulutlar sarmıştı birden. Ona baktıkça Kerem'in gönlü bir daralıyor, bir açılıyordu.

2. Halk hikâyelerinin ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin etkisini de düşünerek halk hikâyelerinin ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile halk hikâyelerinin ilişkisini belirleyiniz.

3. Bir metinde üzerinde söz söylenen, yazı yazılan duygu, düşünce, olay veya durumlara **konu** denir. Konuyu oluşturan ögelerden yararlanılarak okura aktarılmaya çalışılan temel duygu veya anlamlara **tema** denir. Bu kısa hatırlatmadan yola çıkarak okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

4. Farklı düşüncelere, özelliklere sahip olmaktan veya hayat tarzından dolayı yaşanan anlaşmazlık durumlarına **çatışma** denir. Buna göre siz de okuduğunuz metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları belirleyiniz.

5. Belli bir konu çevresinde var olan birden fazla olayın, sebep-sonuç ilişkisine bağlı bir biçimde oluşturdukları organik bütüne **olay örgüsü** dendiğini düşünerek okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metindeki şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini de dikkate alarak tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi tespit ederek olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

8. Hikâyede, olay veya durumları aktaran, anlatan kurmaca kişilik anlatıcıdır. Anlatıcı, yalnızca o hikâyeye özgü olarak kurgulanan bir kişiliktir. Anlatıcının, aktardığı olayla ilgili ayrıntılara hâkimiyeti ve ayrıntıları aktarma biçimine ise **bakış açısı** denir. Bu kısa hatırlatmadan yola çıkarak okuduğunuz metindeki anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metinde yararlanılan anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.) ve anlatım tekniklerini (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz. Metinle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

11. **Sabır**; hoşa gitmeyen olaylar, insanı zorlayan durumlar karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için dünya ve ahiret yararlarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvveti, Allah'a sığınıp güvenerek bela ve felaketlere direnç göstermedir. Bu açıklamaya göre sabır, insana ne kazandırır? Belirtiniz.

Etkinlik

Bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak, sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlara **değer** denir. Bu açıklamadan yola çıkarak okuduğunuz metindeki millî, manevi ve evrensel değerleri aşağıda verilen tabloda gösteriniz.

Millî Değerler	Manevi Değerler	Evrensel Değerler
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Hz. Ali, Türk-İslam tarihi içerisinde diğer İslam önderlerinden farklı ve özel bir yere sahiptir. Onun kahramanlıkları dilden dile anlatılarak kimi zaman tarihî gerçekleri de aşarak destansı bir boyuta ulaşmıştır. Bunun nedeni sizce ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Cesaretli olmak, insanı her zaman kahraman yapar mı? Düşüncelerinizi nedenleriyle açıklayınız.

3. Kahramanlıkların anlatıldığı halk hikâyeleri, dizi sektörünü hangi yönde etkilemiştir? Tartışınız.

HZ. ALİ CENKLERİ
BERBER KALESİ CENGİ

Allah Resul'ü, bir gün sabah namazından sonra mescitte ashabıyla sohbet ederken mescidin kapısında gözleri yaşlı bir genç görünür. Bunu gören Allah Resul'ü genci içeri aldırır. Fakat genç dili kesilmiş olduğundan konuşamaz ve derdini işaret yoluyla anlatmaya çalışır. Allah Resul'ü gencin diline kendisinden bir şeyler çalar, gencin dili ve konuşması düzelir.

Genç kendisinin adının Beşir olduğunu söyler. Babasının Zümür olduğunu, büyücü olan annesiyle birlikte insanlara zulmettiklerini anlatır. Beşir, babasından gizli Müslüman olduğunu; bu durumu öğrenen kimselerin kendisini babasına şikâyet ettiklerini ve babasının da dininden dönmesi için kendisine baskı yapıp işkence ettiğini, dilini kestirdiğini, kendisinin bir fırsat bulup kaçarak Allah'ın Resulü'ne geldiğini anlatır. Gencin bu durumuna acıyan Allah Resul'ü, Berber Kalesi'ne sefer emri verir. Malik Ejder, gönüllü olarak gitmek istediğini söyler. Onun komutasında yirmi gün hazırlıktan sonra yola çıkılır. Seksen günün sonunda Berber Kalesi'nin önlerine gelinerek yerleşilir.

Bu durumdan haberdar olan Zümür, vezirlerini toplayarak ne yapacaklarını sorar. Çok tedirgindir. Cadı olan annesi Katana, ben onlara öyle büyüler yaparım ki ne yapacaklarını şaşırırlar, der. Böylece Zümür'ün kalesinde de savaş hazırlıkları başlar. Bu arada İslam ordusu yedi gün dinlendikten sonra Yemame adında bir elçiyi Zümür'e göndererek İslam'a davet eder. Ancak gazaplanan Zümür, savaşmak istediğini söyler. Ve ertesi sabah cenk başlar. Cenk meydanında her iki taraftan da erler karşı karşıya gelir. İslam erleri karşılarına kim geldiyse canlarını cehenneme gönderirler. Bu durumdan rahatsız olan Zümür, annesi Katana'dan yardım ister. Katana'nın yaptığı büyü neticesinde İslam askeri dağılır. Bunu fırsat bilen düşmanlar saldırıya geçerler ve altı yüz İslam askerini şehit ederler.

Bu durumdan haberdar olan Allah Resul'ü kederlenir ve üzüntüsünden yedi gün dışarı çıkamaz. Sekizinci gün Cebrail (A.S.), Allah Resul'üne gelerek Berber Kalesi'nin fethinin Hazreti Ali'ye verildiğini söyler. Bunun üzerine Hazreti Ali hazırlıklarını yaparak yola çıkar. Bir tüccar kılığında yanında on tane genç sahabi ile Zümür'ün kalesine girer.

Hazreti Ali Bir Gecede Berber Kalesi Önünde

Hazreti Ali'nin söylediklerini hemen hazırladılar. Zümür'ün oğlu Beşir de kervana katıldı.

Hazreti Resul İmam Ali'ye Amr Ma'di-i Kerb'i ihmal etmemesini sıkı sıkı tembihledi.

Hazırlıklar tamamlanınca Hazreti Ali "Bismillâh, gaza niyetine!" diyerek Düldül'e bindi. Yanına İmam Hasan ve Hüseyin ile Kamber'i de aldı. Böylece on gençle birlikte on beş kişi oldular. Hak Teâlâ'ya tevekkül edip Medine'den yola revan oldular.

Hazreti Resul yine ilk konak yerine kadar birlikte geldi. Orada, "Ya Ali, git, sizi Allah'a ısmarladım, Allah Teâlâ yardımcınız olsun!" dedi.

Vedalaştılar, Resul aleyhisselam Medine'ye döndü.

Müminlerin emiri Ali, o gün akşama kadar yol aldı. Akşam olunca bir yerde kondular, namaz kılıp yemek yediler. İmam Ali, "Ya Beşir, Berber Kalesi kaç günlük yoldur?" diye sordu.

Beşir, "Seksen günlük yoldur ya İmam," cevabını verdi.

İmam Ali:

"Ya Beşir, sen himmet eyle, yarın sabah inşallah oraya ulaşırız!"

Beşir:

"Ya Kamber, bak İmam ne söylüyor!"

Kamber:

"Sen kendi âleminde ol, İmam ne derse kendi bilir!"

Görsel 2.4: Hz. Ali'nin kılıcı

Beşir sustu.

Yatsı namazını kılıp tesbih çektiler. Geceyi orada geçirmek üzere yattılar.

Bunlar burada yatadursunlar biz gelelim Amr Ma'di-i Kerb'e.

Bu sırada Amr Ma'di-i Kerb, zincire vurulmuş, ah ederek zindanda yatıyordu. İmam Ali'nin Medine'den çıktığı günün gecesi Hak Teâlâ'ya münacat etti:

"Ey her şeye gücü yeten Rabb'im, ey saltanatı zeval bulmayacak Padişah, esir düştüm, zincire vuruldum. İlahî, birliğin hakkı için bana medet eyle!"

Hak Teâlâ Amr'ın niyazını kabul etti. O gece Hazreti Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail ile birçok meleği görevlendirdi. Hazreti Ali'nin kervanındaki her adam ve deveyi bir melek uyku sırasında alıp Berber memleketine götürdü.

İmam Hüseyin'i İsrafil, İmam Hasan'ı Mikail, İmam Ali'yi de Cebrail götürmüştü.

İmam Ali sabahleyin uyanınca Hak Teâlâ'nın fermanı, Hazreti Resul'ün mucizatı ve Amr Ma'di-i Kerb'in duası bereketiyle bütün adamları ve develeriyle birlikte Berber memleketine gelmiş olduklarını gördü.

"Ya Beşir, aç gözlerini!" dedi.

Beşir gözlerini açtı. Dört bir yanını gözden geçirdi, Berber memleketine gelmiş olduklarını anladı.

"Aferin, doğru söylemişsin ya Müminlerin Emiri!" dedi.

Hazreti Ali:

"Ya Beşir, buraya ne derler?"

Beşir:

"Tam Berber vilayetidir. Şu görünen kale Berber Kalesi'dir, o görünen su da Fırat suyudur!"

Hazreti Ali:

"Ya Beşir, Berber Kalesi'ni almak için ne yapalım, ne tavsiye edersin?"

Beşir:

"Ya Ali, bu hususta en iyisini siz bilirsiniz, benim bu hususta size tavsiye edecek bir tedbirim yoktur!"

Bir zaman beklediler.

Bu sırada Amr bin Ümeyye de çıkageldi.

Hazreti Ali Yılanların Mekânına Konuyor

Gözetleme kulesindeki gözcü, Hazreti Ali'nin küçük kervanını gördü. Dikkatle izlemeye başladı.

Güneş doğdu, İmam Ali çevreyi gözden geçirdi. Bir yerde dağa benzer bir karaltı gördü. Dağ sanki kocaman kara bir hayvan gibi kıpırdanıyor. Beşir'e sordu:

"Ya Beşir, şu dağ gibi kaynaşan nedir?"

Beşir, "O dağ değildir, yılanlardır. Süleyman aleyhisselam Hakk'ın emriyle insanlara, cinlere, vahşi hayvan ve kuşlara hükmederken bu yerin kavmi asi olmuşlar, hükmüne boyun eğmemişler. Süleyman aleyhisselam da onlara beddua etmiş. Hak Teâlâ o kavme gazap etmiş, hepsi yılan olmuşlar. Sonra tövbe edip Allah'a boyun eğmişler. Hak Teâlâ emir buyurmuş, bu yılanlar o zamandan beri o yeri karargâh edinmişler, orada yaşayıp gidiyorlar." dedi.

İmam Ali bu sözleri duyunca hemen kervanı kaldırdı, yılanların mekânına doğru yürüttü. Beşir bu duruma şaşırdı. Amr bin Ümeyye, "Ya Beşir, seksen günlük yolu bir gecede yürüyen, bu yılanlara cevap veremez mi?" dedi.

Beşir korkarak bir daha sesini çıkarmadı.

Yılanlara yaklaştılar. Düldül de Beşir gibi korkmuş, korkusundan bir adım ileri gitmeye takati kalmamıştı.

Bir zaman durdular. İmam Ali, "Bunca yılan burada yaşadığına göre bunların elbette bir şahları vardır. Zira bu leşker komutansız bir yerde böyle duramaz." dedi.

Sonra İmam Hasan ve Hüseyin'i yanına çağırarak, "Ey gözümün nurları, gidin yılanların şahına benden selam söyleyin. Bu gelen Tanrı aslanı Ali'dir, size selam eyler ve der ki: Ey yılanlar şahı, beni Hak Teâlâ gönderdi, Berber Kalesi'ni almaya geldim. Sizin karargâhınız olan bu yerde çadır kurup konmayı murat ederim. Ey yılanlar şahı, hemen oradan göçün ve imana gelin, Muhammed aleyhisselamı hak peygamber bilin. Leşkerinle birlikte Müslüman olarak bizim dinimize yardım edin. İmana geldiğinizi anlamam için hemen oradan başka bir yere göçün, başka bir yere yerleşin!" dedi.

İmam Hasan ve Hüseyin'i yılanların yanına gönderdi.

Kule üzerindeki gözcü bunu görünce gayet taaccüp eyledi. "Eyvah, o kişiler yılanlardan yana gittiler, bunlar buraların yabancısı, gözü bağlı bezirgânlardır, başlarına geleceği bilmiyorlar!" diyerek olacakları izlemeye başladı.

Şehzadeler yılanların yanına varınca şahları başını kaldırarak bunlara izzet ve ikram eyledi. Şehzadeler Hazreti Ali'nin sözlerini arz eylediler.

Yılanlar şahı, "Başım ve gözüm üzerine!" diyerek imama onların arkasından Hazreti Ali kervanı getirdi, yılanların yerine konarak çadırlarını kurup oturdular.

Sıra su bulmaya gelmişti. Hemen yakınlarında bir pınar vardı. Ama bu yılanların su içtikleri bir pınardı ve yılan zehriyle doluydu. Kervan halkı hemen bu pınardan su içmek istedi. Hazreti Ali, "O su zehirlidir, sakın içmeyin!" diye uyardı.

Bunun üzerine İmam Hüseyin ağzının yârından bir miktar suya bıraktı, Allah'ın izniyle pınar arınarak şekerden leziz bir su hâline geldi.

Kervan Zümür'e Haber Veriliyor

Bütün bunları izleyen gözcü, hemen kaleye vardı. Zümür Ateşperest'e, "Ey Şah, bugün bir bezirgân geldi. On yük malı, on beş devesi, on tane güzel yüzlü kölesi var. Otuz-kırk yıldır ben burada gözcüyüm, bu bezirgânın kurduğu çadır gibi bir çadır ve bu bezirgân gibi heybetli bir er görmedim. Önce gelip bir yere kondu, biraz dinlendi, yemek yedi. Sonra kalkıp yılanlar tarafına gitti. Padişah âdetince yılanlara iki elçi gönderdi. Elçiler vardıktan sonra yılanların şahı cümle leşkeriyle mekânını terk ederek başka bir yere göçtü. Bezirgân gelip yılanların mekânına çadır kurup oturdu. Yılanların pınarından su içtikleri hâlde de hiçbiri zehirlenmedi!" diye gördüklerini bir bir beyan eyledi.

Bunları duyan Zümür'ün nefesi kesildi, aklı başından gitti. Ne yapacağını bilemedi, şaşırıp kalakaldı. Bu bezirgânın bir sözüyle yılanlar toplanıp nasıl gidebilirdi? Bu işin içinde başka bir şey vardı ve bu şey kendileri için apaçık bir tehlikeydi.

"Bu adam kesinlikle bir bezirgân değildir. Bizim başımıza büyük bir bela açmak için gelmiştir!" dedi kaygıyla.

Bu tarafta Hazreti Ali çevreyi araştırırken şehitlerin kabirlerini gördü. Hep birlikte oraya giderek bir zaman ağladılar, Kur'an okuyarak dua ettiler.

Yılanların mekânında büyük bir ağaç vardı. Hazreti Ali Düldül'ü sürdü, o ağacın altına vardı. Develeri çöktürdüler. Çadırlarını kurarak yerleştiler.

Diğer yanda Zümür, üzerinden şaşkınlığı biraz atınca kalktı, tapınağına gitti. Orada devamlı yanmakta olan ateşin önünde secde etti, ağlayarak, "Ey Tanrı'm, dört yüz yıldır ben sana taparım, sen bizim tanrımızsın. Başımıza gelen her belada bize medet edersin!" diye başlayarak ateşe yakardı, ondan yardım diledi.

Sonra kalktı yeniden tahtına oturdu. Abdülkerim adında bir kölesi vardı. Onu çağırdı.

Bu Abdülkerim, daha önce Hazreti Ali'nin kölesiydi. Yirmi yıl önce Hazreti Ali'den ayrılmış, geze dolaşa yolu bu diyara uğramış, burada Zümür Ateşperest'e esir düşmüştü.

Zümür Abdülkerim'e, "Git, o bezirgânı gör. Kimdir, nereden gelip nereye gitmektedir, ne tür malları vardır, iyice öğren, tez gelip bize bildir!" diye buyurdu.

Abdülkerim giderken duyduklarını değerlendirerek, "Bu kişi bezirgân olamaz. Olsa olsa benim eski efendim Hazreti Ali'dir. Zira bu sıfatlar ancak onda vardır. Yılanların yanına gidip onların yerine konmak, çadır kurup oturmak başka kimsenin haddi değildir. Zira bu hem keramet hem de velayettir. Keramet ve velayet ise Hazreti Ali'ye ve oğullarına mahsustur!" diye geçirdi içinden.

Abdülkerim sürdü, çadıra geldi. İlkin Amr bin Ümeyye'yi gördü ve tanıdı. Sonra İmam Hasan ve Hüseyin'i gördü. Bunları tanımadı. Zira kendisi ayrıldıktan sonra doğmuşlardı.

Çadıra girdi, Hazreti Ali'yi görünce sevincinden ağladı. Koşup İmam'ın mübarek eline ve ayağına düştü, yüzünü sürdü. O kadar ağladı ki gözünün yaşı sel olup aktı.

Hazreti Ali de Abdülkerim'i tanıdı, o da bir miktar ağladı. Sonra, "Ey Abdülkerim, bunca zamandan beri nerelerdeydin?" diye sordu.

Abdülkerim, "Ey Veliler Şahı, başıma çok olaylar gelmiştir. Sonunda bu kâfire esir düştüm. Ama senin aşkına dinimi sakladım ve senin muhabbetin gönlümde muhkemdir. Şöyle şöyle sıfatta bir bezirgân gelmiş diye söylediler, bu bezirgân değildir, olsa olsa benim efendimdir, diyerek Allah'a şükürler eyledim. Zümür hakkınızda bilgi almam için beni size gönderdi. İşte huzuruna geldim, mübarek cemalini gördüm." diyerek diz çöktü, İmam'ın önüne oturdu.

Hazreti Ali bu kez, "Ya Abdülkerim, bu kaleyi nasıl alabiliriz?" diye sordu.

Abdülkerim, "Efendim sen bu kaleyi Allah'ın inayetiyle tez vakitte alırsın," cevabını verdi.

Hazreti Ali kalenin özelliklerini, İslam leşkerinin nasıl kırıldığını, Amr bin Ma'di-i Kerb'in nerede tutulduğunu sordu.

Abdülkerim her soruya birer birer cevap verdikten sonra, "Efendim, şimdi o kâfir sizi sorar, ne söyleyeyim?" diye sordu.

Hazreti Ali, "Ey Abdülkerim, o kâfire de ki: Bu bir bezirgânmış, doğudan gelirmiş, yükü lal ve türlü cevahirmiş. Mücevherleri işletmek için niyeti Bağdat'a gitmekmiş." dedi.

Abdülkerim bu söz üzerine Hazreti Ali'nin huzurundan çıkıp Zümür'ün katına geldi. Tembihlendiği üzere bezirgân hakkında bilgi verdi.

Aldığı bilgi Zümür'ün endişelerini bir ölçüde de olsa giderdi. Öte yandan on yük mücevher ve on güzel köle iştahını kabarttı. Bu kez gönlünde bezirgânı şehre getirme, yüklerine ve kölelerine bir şekilde el koyma hevesi uyandı.

Hazreti Ali Zümür'ün Sarayında

Râvîler şöyle rivayet ederler:

Zümür'ün Müslüman olmuş bir veziri vardı. Gayet salih, dindar bir kişiydi. Ama kâfirler arasında dinini sakladığı için kimse onun Müslümanlığını bilmezdi. Zümür bu vezire, "Git o bezirgânı benim katıma getir!" diye buyurdu.

Vezir kalktı, Hazreti İmam'ın çadırına geldi. Selam verdi.

Hazreti Ali gelenin Müslüman olduğunu hemen anladı.

"Ve aleykümüsselam ey Müslüman kişi!" diyerek selamını aldı.

Vezir:

"Efendim, Zümür Ateşperest sizi şehre davet ediyor."

İmam Ali, "İyi olur, gidelim." dedi.

Hemen çadırdan çıktı. İmam Hasan, Hüseyin, Amr bin Ümeyye, Kamber ve on sahabi genci de yanına aldı. Yalnız Zümür'ün oğlu Beşir çadırda, develerin yanında kaldı. Hazreti Ali ona, "Ey Beşir, sen burada rahat ol, elem çekme, biz inşallah yine geliriz!" dedi.

Hazreti İmam Düldül'e bindi. Gençler köle âdetince yürüdüler. Böylece Zümür'ün sarayına ulaştılar.

Amr önden giderek Zümür'ün huzuruna girdi.

Zümür, Amr'ı görünce korktu. Amr gökçek bir adamdı. Sakalsız bir kul olmasına karşılık türlü şaklabanlıklar yapıyor, bir anda yüz türlü suret gösteriyor, hiç kimseden çekinmiyordu. Zümür yanındakilere, "Bu kişi bu zamanın adamı değildir!" dedi.

Bu sırada Hazreti Ali içeriye girdi.

"Şimdi size nasıl selam vereyim?" dedi.

Sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

"Selam o kişilerin üzerine olsun ki Tanrı'yı bir, Muhammed'i hak peygamber bilir!"

Zümür yanındakilerle sohbet ediyor, bir yanda da sazlar, ney ve irili ufaklı tefler çalınıyordu.

Hazreti Ali meclise girince sazcıların ellerindeki sazlar yere düştü. Hepsinin dili tutulmuş gibi sesleri çıkmaz oldu.

Sohbet ehlinin de konuşmaya mecalleri kalmadı, hepsi suspus oldular.

Zümür Hazreti Ali'nin selamını duyunca aklı başından gitti, içinden, "Bu kişi bezirgân değildir, ulu bir kişidir, ulu ateş sonumuzu hayırlı etsin!" diye geçirdi.

Hazreti Ali'nin ardınca İmam Hasan ve Hüseyin ile on sahabi genç geldiler.

Hazreti Ali geçip durdu.

O zaman sarayın bütün ağaçları titredi.

Zümür'ün aklı başından gitti, benzi sarardı. Kendisine gelince buyurdu, İmam Ali'nin oturması için bir sandalye getirdiler.

İmam Ali sandalyeye bir tekme attı, sarayın dışına fırlattı.

Gençler hemen seccadesini yaydılar, İmam üzerine oturdu.

Bütün bunları hayret ve dehşet içinde izleyen Zümür, "Ey bezirgân, sandalyeye niçin oturmadın?" diye sordu.

Hazreti Ali,

"Ömrümde kâfir döşeğine oturmadım, şimdi de oturmam. Eğer Müslüman olursan o zaman otururum!" cevabını verdi.

Zümür başını yere saldı.

Kamber, İmam Hasan ve Hüseyin ile on sahabi genç geldiler, köleleri gibi ellerini kavuşturarak Hazreti Ali'nin karşısında durdular.

Zümür işaret etti, altın ve gümüş sahanlarda yemekler getirdiler. Amr, "Ya Ali, sahanları görüyor musun? Vallahi ben buraya hayır yapmaya gelmedim, elbette bir sahanı uğrularım, yapacağımız kavgadaki becerilerime karşılık!" diyerek İmam'a altın bir sahanı işaret etti, "Ya İmam, bunu uğrulasam olur mu, bundan iyi sahan mı olur?" dedi.

İmam Ali, "Sen bilirsin ya Amr!" cevabını verdi.

Cadı Katana'nın ve Zümür'ün askerleriyle birlikte cehennemi boyladığını gören Berber halkı Hazreti Ali'den aman dileyerek Müslüman olurlar. Bu durumdan haberdar olan Beşir, Hazreti Ali'nin yanına gelir ve kaleye padişah olur. Bu zaferden sonra Hazreti Ali ve yanındakiler yola çıkarak seksen gün sonra Medine'ye varırlar. Savaş ganimetlerini yoksullarla bölüşürler.

Hz. Ali Cenkleri

Hazırlayan: N. Ahmet Özalp

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

bezirgân: Tüccar, alışverişte çok kâr amacı güden kimse.

gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.

himmet: Yardım, kayırma.

leşker: Asker.

medet: Yardım, imdat.

münacat: Yakarış.

niyaz: Yalvarma, yakarma, istek, arzu.

sahan: İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi şeyler pişirilen, derinliği az metal kap.

taaccüp: Şaşma.

takat: Bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, hâl, derman, kuvvet.

tevekkül: Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.

uğrulamak: Hırsızlıkla ele geçirmek, çalmak, sirkat etmek.

velayet: Velilik, otorite, yetke.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Halk Hikâyelerinin Bölümleri

1. Fasıl: Anlatıcının hikâyeye geçmeden önce dinleyiciyi anlatılacak olaylara hazırlamak için birtakım şiirler, türküler okuduğu, tekerlemeler söylediği bölümdür.

2. Döşeme: Hikâyede olay anlatımına geçmeden önce anlatıcı kişi ve olay mekânlarını tanıtır. Hikâye zamanından bahseder. Çeşitli rivayetlere değinir.

3. Asıl Konu: Hikâyenin özünü oluşturan olaylar anlatılır. Çoğunlukla asıl kahramanların öncesi ile hikâyeye başlanır. Bir arayış söz konusudur.

4. Sonuç, Dua: Bu bölümde hikâye ya mutlu ya da mutsuz biter. Çoğunlukla âşıklar birbirine kavuşamaz. Vuslat öte dünyadadır. Halk hikâyelerinde sadece Âşık Garip mutlu biter. Hikâye mutlu bitiyorsa "Duvak Kapama" denilen bir muhammes türkü söylenir.

5. Efsane: Hikâyelerin sonunda gerçek hikâyeden bağımsız olaylar anlatılır. Bunlar kavuşmanın öteki dünyada olduğunu anlatmaya yöneliktir. Efsanelerde sevgililerin mezarlarında iki gül biter. Bu güller kutsal günlerde birbirine sarılır veya mezar çevresinde iki kavak ağacı büyür; bu ağaçlara iki kuş konar ve ötüşürler.

Halk Hikâyelerinin Kaynakları

Türk kaynaklı hikâyeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan.

Arap kaynaklı hikâyeler: Yûsuf u Züleyhâ, Leyla ile Mecnun.

Hint-İran kaynaklı hikâyeler: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne.

Halk Hikâyelerinin Gelişimi

Halk hikâyeleri, destan ile günümüz modern hikâyesi arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Bu köprünün ilk ayağı ise XV. yüzyılda yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyeleri'dir.

XV. yüzyıldan itibaren destanların yerlerini tutmaya başlayan ve günümüzde de özellikle Doğu Anadolu'da yaşamaya devam eden halk hikâyeleri, âşık dediğimiz anlatıcılar tarafından günümüze kadar getirilmiştir.

Halk hikâyeciliği geleneği, destanlarla başlayıp Dede Korkut Hikâyeleri, Battalname, Danışmentname, Gazavatname, Hamzaname, Saltukname ile devam eden anlatma geleneğinin XV ile XX. yüzyıl arasındaki aşamalarından biridir.

Oluşma şekillerine bakıldığında halk hikâyeleri ile destanlar arasında benzerlikler görülür. İlk olarak hikâyeye konu olan bir olay gerçekleşir. Sonra bu olay sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu aktarmalarda, hikâyeyi anlatanlar bazı bölümlerine türküleri de dâhil eder, böylelikle anlatıma müzik de eşlik eder. Daha sonra âşıklar (saz şairleri, halk şairleri) bu hikâyeleri belli bir sıraya göre yeniden düzenleyerek halka açık yerlerde, saz eşliğinde anlatırlar. Böylece son şeklini alan halk hikâyeleri, sonradan yazıya geçirilerek unutulmaktan kurtarılmış olur.

Okuduğunuz metin Hz. Ali'nin kahramanlıklarından birinin anlatıldığı halk hikâyesidir. Hz. Ali, İslam'ın yetiştirdiği, ilminin yanında yiğitliği ve kahramanlığıyla da bilinen bir İslam büyüğüdür. Türk edebiyatında Hz. Ali ve onun etrafında gelişen hikâyeler geniş bir yer tutar. Hazreti Ali çevresinde oluşan cenknameler, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında görülmeye başlamıştır. Sözlü gelenekte yaşayan cenknamelerin yazıya geçirilmesi daha sonraları olmuştur. Cenknamelerde Hz. Ali, cengâver-gazi tipini temsil etmektedir. Cenknameler, Müslim-gayrimüslim mücadeleleri üzerine kurulmuştur. Cenknamelerde somut veya hayalî varlıklar fazlaca yer tutar ve olağanüstü ögeler söz konusudur. Cenknameler, nazım-nesir karışık olarak kaleme alınmıştır. Okuduğunuz metinde de görüldüğü gibi cenknamelerde din adına savaşan kahramanların amacı, dini tebliğ etmek, gayrimüslimler ile olan problemleri ortaya koymak ve bunları çözüme kavuşturmaktır. Mücadele putperest, ateşperest veya dinleri belirtilmeyen kâfirlere karşı yapılmaktadır. Cenknamelerin amacı dinî-ahlaki bilgi, tarih bilgisi ve şuuru ile topluma moral vermektir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Kaynağını İslamiyet'in ilk dönemlerindeki mücadelelerden alan **cenknameler**, bir taraftan dinî anlayışı ortaya koyarken diğer taraftan da bu anlayış ile yapılan savaşları dile getirmiştir. Bu kısa hatırlatmadan yola çıkarak cenknamelerin ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

2. Cenknamelerde, Hz. Ali'nin hayat hikâyesi, kerametleri ve onun etrafında cereyan etmiş olaylar anlatıldığı gibi diğer İslam büyüklerinin kahramanlıklarına da yer verilir. Bu kısa bilgiden hareketle okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

3. İyilik-kötülük, bencillik-fedakârlık, cahillik-bilgelik gibi kavramlar çatışmayı ifade eder. Hikâyeler, genellikle bu çatışmalar üzerine kurulur. Buna göre siz de okuduğunuz metindeki çatışmaları bularak çalışmaların metnin içeriğine katkısını belirtiniz.

4. Olay örgüsünü, eserde nakledilen hadise veya hadiseler zinciri veya bir oyunun, hikâyenin yahut romanın içinde olan biten her şey biçiminde de düşünebilirsiniz. Buna göre okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

5. Başta Hazreti Ali olmak üzere cenknamelerdeki kahramanlar; sözünde duran, cömert, hak etmediği şeye dokunmayan, ekmeğini yediği kimseye ilişmeyen, zalimlere karşı mazlumları koruyan şahsiyetler olarak tasvir edilir. Bu bilgiden yola çıkarak okuduğunuz metindeki şahıs kadrosunun özelliklerini belirleyiniz.

6. Bir hikâyede bakış açısı, metinde seçilen anlatıcıya göre değişir. Buradan hareketle okuduğunuz metinde anlatıcının yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendirerek metinde anlatıcının ve bakış açısının işlevini belirleyiniz.

7. Cenknamelerin amacının, dinî-ahlaki bilgi, tarih bilgisi ve şuuru ile topluma moral vermek olduğu söylenebilir. Buradan hareketle okuduğunuz metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

8. Cenknameler hangi savaşı ve savaşın sebeplerini konu edinirse edinsin, onu meşru kılmak için olayları İslami motiflerle anlatmıştır. Bunun nedeni ne olabilir? Belirtiniz.

9. Cenknameler, İslamiyet'ten önceki destan geleneğinin bir devamı gibi görülebilirse de çıkış noktalarını Kur'an ve hadisler başta olmak üzere İslam tarihi oluşturmaktadır. Bu bilgiden yola çıkarak okuduğunuz metindeki destanımsı ve İslami motifleri bularak bunların metne katkısını belirtiniz.

10. Hz. Ali; halkı kötü güçlerden koruyan, darda kalan insanların imdadına yetişen, onları düşman zulmünden koruyup kollayan, halkın sevdiği ve yücelttiği bir kahraman veya olağanüstü güçleri bulunan biridir. Okuduğunuz metinden bu özellikleri gösteren bölümleri bularak bunların metnin içeriğine katkısını belirtiniz.

11. **Adalet**, siyasal sistemlerde bireyler arasındaki ilişkilerin ve eylemlerin ahlak bakımından adil ya da doğru olma niteliğidir. Buna göre adalet gücü bağımsız olmayan bir milletin, devlet hâlinde varlığı kabul edilebilir mi? Belirtiniz.

Etkinlik

Cenknamelerin toplum tarafından kabul görmesinin nedenlerini aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....

4. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Herhangi bir konuda başarıya ulaşmak için ne yapmamız gerekiyor? Sınıf ortamında tartışınız.

2. Ülkemizde bulunan Ashâb-ı Kehf gibi kültürel miraslardan bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Kur'an'daki her kıssanın öğüt ve ibret vermek gibi çeşitli gayeleri vardır. Siz de bu kıssalardan bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ASHÂB-I KEHF KISSASI
BÂZ ÂMEDEN BE-KISSA

Yemlihâ vardı o habbâz önine
Virdi bir dirhem çıkarup eline

Bana etmek vir didi bu dirheme
Var dahı yoldaşlarum açdur heme

Dirhem aldı ol kadar kıldı nazar
Niçe müddet geçdi gelmedi haber

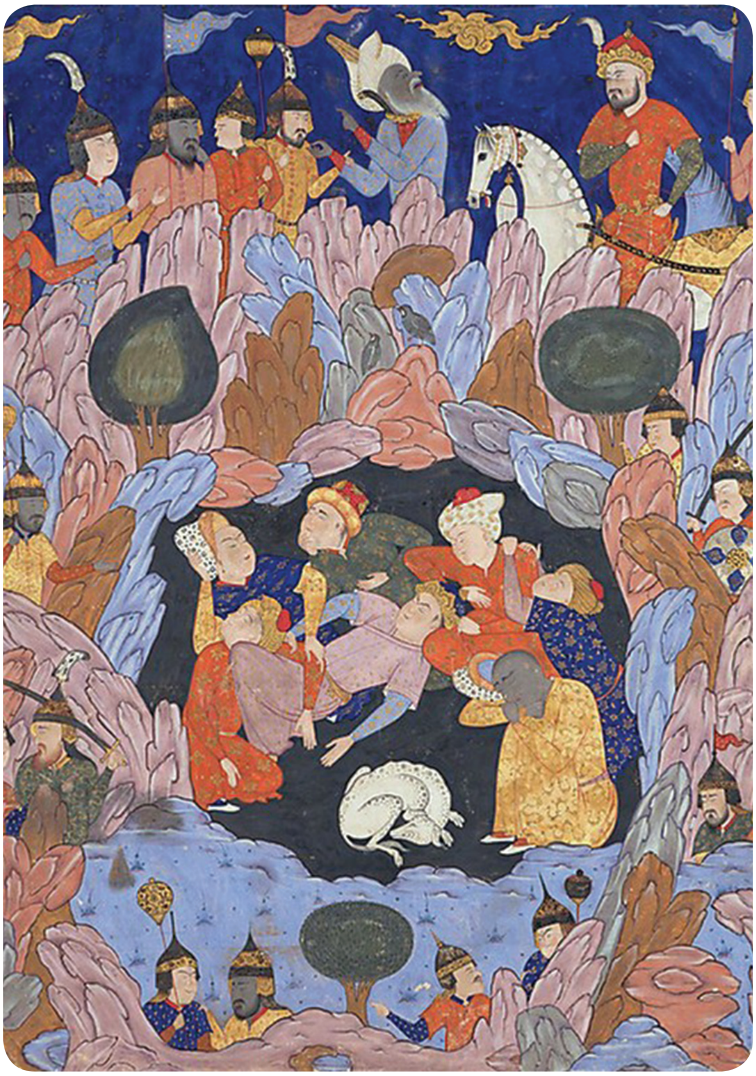
Âhir eydür ey fetâ işit peyâm
Dostâne ben sana bir söz diyem

Uşbu genci sen ki bulmışsın ahı
Bunda vardur hişşe-i sultân dahı

Vir nasibin pâdişâhun ey cüvân
Dimesün gören nedür bu hey fülân

Hem sana dahi olur bu gene ü mâl
Ğayrınun hakkın virür-isen helâl

Ger bu hakkı virmeyesin sen öni
Cânunı yandura peşmânlık şonı

Görsel 2.5: Ashâb-ı Kehf'i tasvir eden bir minyatür

Eylemegil kimse hakkına taleb
Müntakimdür müntakimdür Ferd ü Rab

CEVÂB-DÂDEN-İ YEMLİHÂ HABBÂZRÂ

Yemlihâ ey dür ki ben dün gitmişem
Bir gice ol karşu tağda yatmışam

Buna satarlardı tabbâh u habbâz
Bunun-ıla alurdı attâr bezzaz

Takyanüs'undur bu dirhem ey kişi
Vir beri hakkumı virme teşvişi

Ğayrılarun ala hakkın viresin
Ya benüm akçam neçündür biresin

Ne kinüm vardur senün-ile benüm
Yohsa benümle senün var mı ey canum

Gel bana eyleme tezvir ü dağal
Kamum aç vir etmegümi hakkun al

Ne virürsen ben dimezem az u çok
Ger birisine virür-isen buçuk

DER-BEYÂN-I HABBÂZ

Habbâz eydür delü misin ey aceb
Kanda giçen Takyânüs ey merd-i Rab

Kanı genci kanı mâlı kanı ol
Kimsenün aklı buna kılmaya yol

(...)

Kim(i) dıhk ider kimisi kahkaha
Kimi eydür bah bu bi-akl eblehe

Niçe söyler bu sözini bilme mi
Yohsa sözi kulağına girme mi

Hep bizüm atalarumuz var-ıdı
Her biri heftâd sâle pir-idi

Virmedi anlar dahi böyle peyâm
Bum kim sen dirsin ey hayrü'l-enâm

Gerçi ki gökçek güleç-durur yüzün
Leyki âkil sözi degüldür sözün

Buncılayın söyleşür-iken bular
Pâdişâhun sem'ine bu söz irer

BÜRDEN-İ YEMLİHÂ DERVÎŞ PÂDİŞÂH

Yemlihâ'yı emr idüp getürdiler
İzzet-ile katına yitürdiler

Lutf-ıla dir Yemlihâ'ya ey fetâ
Varsavuz gerek senünle hazrete

İşbu mâldan vir nasibü[m]i bana
Da'vici ben olmayam anda sana

Yok hâzinemde benüm misli bunun
Kanda buldun niçedür aslı bunun

CEVÂB-DÂDEN-İ YEMLİHÂ PÂDİŞÂH

Yemlihâ eydür işit ey pâdişâh
Hazretüne nesne olmaya penâh

Dün şabâhın ben bu yirden gitmişem
Bir gice ancak yabanda yatmışam

Takyânös idi bu yirde pâdişâh
Andan artuk kimse olmamışdı şâh

İşde bu dirhem anundur ey emir
Darbını gör tâ bilesin ey dilir

Bana zor itme üküş çokdur bu mâl
Hocalardan hâcetün mikdân al

Pâdişâh eydür eger gitdünse dün
Niçe kişi bunda bilürsin bugün

Ad u şanıyla di kimdür yoldaşun
Kankı evde ya ne yirdeolur işün

Olmayasın tâ ki bu nevbetde mât
Şâh-ruhdan bulasın dahi necât

Ruh-ıla al ferz bendimi sana
Şâh-mâtdan kurtıl atı vir bana

Ashâb-ı Kehf Kıssası
Hazırlayan: Orhan Yavuz/Mevlüt Gülmez

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

cüvân: Taze, genç.
dıhk: Gülme.
dirhem: Bir tür gümüş para.
ferz: Çukur yer.
fetâ: Genç, delikanlı, cömert.
habbâz: Ekmekçi, ekmek yapan veya satan kimse.
hâş: Süprüntü, kırıntı, döküntü, kızgınlık.
heftâd: Yetmiş.
hisse: pay.

leyk: Ama, lâkin, fakat.
müntakim: İntikam alan, öç alan, suçluya cezasını veren.
necât: Kurtuluş, selamet.
nevbet: Nöbet, sıra, sıra ile görülen iş.
penâh: Sığınma, sığınacak yer, dayandığı nokta.
peyâm: Haber.
sâle: Yıllık, senelik.
tabbah: Aşçı.
tezvir: Yalan dolan, dedikodu, ara bozma ve özellikle kötülük amacıyla yapılan kovculuk.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Mesnevi

Her beytinin dizeleri kendi arasında kafiyeli, aruz vezninin kısa kalıplarıyla yazılan, divan şiirinin en uzun nazım biçimine **mesnevi** denir. Mesnevi İran edebiyatının ürünüdür. Ancak Türk edebiyatına ait mesneviler en az İran edebiyatındakiler kadar güzeldir.

Divan şiirinde anlam ve kavramlar bir beyitte tamamlandığı için şair, her beyte iki uyak bulmak zorunda olduğundan, mesnevi en kolay nazım biçimi sayılır. Bu nedenle mesnevi kısa konularda pek kullanılmamıştır.

Mesnevinin Bölümleri

1. Dibace: Mesnevinin ön sözüdür. Manzum veya mensur olabilir.
2. Tevhid: Allah'ın birliği ve bütünlüğü anlatılır.
3. Münacaat: Allah'a yalvarış ve yakarışlarda bulunulur.
4. Naat: Hz. Muhammed (S.A.V.) övülür.
5. Miraciye: Miraç olayı anlatılır.
6. Medh-i çihar-yâr-i güzîn: Genellikle dört halife övülür. Dört halife dışında devrin büyükleri de övülebilir.
7. Medhiye: Mesnevinin sunulacağı kişiye övgüler bulunur.
8. Sebeb-i telif: Mesnevinin yazılış nedeni belirtilir.
9. Âğâz-ı dâstan: Mesnevinin asıl konusunun bulunduğu bölümdür.
10. Hatime: Mesnevinin bittiğini belirten bölümdür.

Mesnevinin Özellikleri

1. Her beyti kendi arasında kafiyelidir. Yani beyitler aa, bb, cc, dd… şeklinde kafiyelenir.
2. Bu şiirlerde konu ve beyit sayısı bakımından sınır olmadığı için divan şairleri bu tür ile uzun şiirler yazmışlardır. Örneğin Mevlana'nın Mesnevi'si 25.700 beyittir.
3. Edebiyatımıza İran edebiyatından geçmiştir.
4. Mesnevide beyitler, kendi içinde anlam birliğine sahiptir, beyitler arasında konu birliği gözetilir.
5. Her beytin ayrı ayrı kafiyelenişi yazma kolaylığı sağlar.
6. Uzun mesnevilerde monotonluğu ortadan kaldırmak için hikâye kahramanının ağzından söylenen gazellere de yer verilmiştir.
7. Bazı şairler beş veya beşten fazla mesnevi yazmışlardır. Bunlar da ayrı isimlerle anılır. Beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş esere hamse denir. Ali Şir Nevâî, Taşlıcalı Yahya, Hamdullah Hamdi, Nergisî hamse şairlerinden bazılarıdır.

8. Aruzun kısa kalıpları ile yazılır.

9. Edebiyatımızda mesnevi türünün ünlü isimleri şunlardır: Fuzûlî, Şeyhî, Nâbî, Şeyh Galip.

Türk Edebiyatında Mesnevi

Türk edebiyatında ilk mesnevi, XI. yüzyılda Yusuf Has Hacib'in yazdığı Kutadgu Bilig "Kutlu Olma Bilgisi" adlı eseridir.

XIII. yüzyılda Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin, yazıldığı nazım şekliyle anılan büyük eseri, Mesnevî-i Mânevi'si Farsça olduğu hâlde, Türk şairleri üzerinde yüzyıllar boyunca bıraktığı geniş etkisi bakımından sözü edilmeye değer çok önemli bir eserdir. Bu yüzyıl sonunda Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi edebiyatımızın ilk aşk mesnevisidir.

XIV. yüzyılda Kutb'un, Nizamî hamsesinden yararlanarak ve kendisinden çok şeyler katarak yazdığı, Husrev i Şîrîn mesnevisi de daha sonra birçok kez yazılacak olan Hüsrev ü Şirin hikâyelerinin ilkidir. Büyük mutasavvıf şair Yunus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye adlı eseri ahlaki ve öğretici, küçük bir mesnevidir.

XV. yüzyıldan başlayarak mesnevi, Türk edebiyatında hızlı bir gelişme göstermiştir. Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ı, ayrıca yüzyılın büyük şairlerinden Germiyanlı Şeyhî'nin Genceli Nizâmî'den etkilenerek yazdığı Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi dönemin tanınmış mesnevileridir.

XVI. yüzyıl, Türk edebiyatında en büyük mesnevi şairlerini yetiştirmiştir. XVI. yüzyılın bütün öteki nazım şekillerinde olduğu gibi mesnevide de üstadı Fuzûlî'dir. Beng ü Bâde ve Leylâ vü Mecnûn adlı mesnevîleriyle de mesnevi edebiyatımıza birer şaheser kazandırmıştır.

XVII. yüzyılın başlıca mesnevi şairleri Ganîzâde Nâdirî, Nev'îzâde Atâ'î ve Nâbî'dir. Mesnevide bu yüzyılın en büyük şairi olarak Nâbî'yi saymak gerekir. Nâbi; Hayriyye, Hayrâbâd ve Sûrnâme adlı mesnevileriyle haklı bir ün kazanmıştır.

XVIII. yüzyılda mesnevi şairi olarak Şeyh Galip, Sümbülzade Vehbi ve Enderunlu Fâzıl belli başlı isimlerdir. Bu yüzyılda artık kullanılagelen eski ortak mesnevi konuları bırakılmış, yeni ve daha değişik konular ele alınmıştır.

Ashâb-ı Kehf Kıssası

Okuduğunuz metin, kaynağını Kur'an'dan almıştır ve mesnevi tarzında yazılmış bir eserdir.

Kur'an'da kıssalar, Rabbimiz tarafından her konuda öğüt, ibret, irşat, hidayet, uyarma ve müjdeleme içindir. Kehf suresi de, bize meseller ve kıssalarla ebedî hakikatin nasıl anlatılacağını öğreten bir üslup zirvesidir. Ashâb-ı Kehf, "Yedi Uyuyanlar" olarak da anılabilen, dünya üzerinde pek çok farklı kültüre ait izleri bulunan ve özünde inançları uğruna yaşadığı yerden ve toplumdan vazgeçen kişilerin hikâyesine dayandırılan bir öyküdür. Ashâb-ı Kehf hikâyesi bir grup gencin inançlarının peşinden giderek bir mağaraya sığınmasını ve orada çok uzun yıllar yaşayarak ilahi güç tarafından korunmasını anlatmaktadır.

Allah onları düşmanlarından korumak ve öldükten sonra dirilmeye ibret ve işaret kılmak için üç yüz dokuz yıl mağarada uyutur. Uyandıkları zaman birkaç saat uyuduklarını düşünürler. İçlerinden birisi, bir şeyler almak için kasabaya inince birkaç asır önceki gümüş para, olayın anlaşılmasına yol açar. Böylece topluma, öldükten sonra dirilmenin uygulaması gösterilmiş olur.

Okuduğunuz metinde de görüldüğü gibi mesnevi, beyitlerden oluşmaktadır. Metnin her beyti kendi arasında kafiyeli olup kafiye düzeni aa-bb-cc-dd… şeklindedir. Bu özellik, şaire kafiye bulmada kolaylık sağlamaktadır. Mesnevilerde aşk, kahramanlık, din, tasavvuf gibi konular işlenmektedir. Okuduğunuz metinde de din konusu işlenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şiirde dile getirilen duygu, düşünce ve hayale **tema** denir. Şairin şiirinde okura iletmek istediği duygu ve hayaller o şiirin temasını oluşturur. Tema; mesnevilerde aşk, din ve tasavvuf, ahlak ve öğreticilik, savaş ve kahramanlık, şehir ve güzelleri, mizah vb. olabilir. Bu açıklamadan yola çıkarak okuduğunuz metnin temasını belirleyiniz.

2. **Ahenk**, uyum demektir. Şiirde ahenk; ustaca kullanılan ses akışı, söyleyiş, ritim, ölçü ve her türlü ses benzerliğiyle sağlanır. Şiirde ahengi sağlamak için ölçü, kafiye, vurgu, tonlama gibi değişik unsurlar kullanılır. Buna göre okuduğunuz metinde ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz.

3. Bir şiirde anlam bütünlüğünü sağlayan en küçük birime **nazım birimi** denir. Ölçü, kafiye düzeni, tema ve imgeler belli bir bütün oluşturarak şiirde yapıyı meydana getirir. Bu kısa hatırlatmadan yola çıkarak okuduğunuz metnin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Okuduğunuz metindeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyiniz. Bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

5. **Söyleyici**; şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi/varlıktır. Bu kısa açıklamadan yola çıkarak okuduğunuz metinde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

6. **Zihniyet**, bir dönemdeki sosyal, siyasi, idari, adli, dinî, ticari hayatın birlikte oluşturduğu ortamdır. Buna göre metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini de dikkate alarak metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri bulunuz. Metinle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

8. Mesnevi türünün Türk ve dünya edebiyatındaki önemli temsilcilerini ve eserlerini belirtiniz.

9. Okuduğunuz metni, Kerem ve Aslı Hikâyesi ile tür, biçim, içerik, olay örgüsü ve üslup yönünden karşılaştırınız.

10. Kur'an, Türk edebiyatının şekle ait birtakım özelliklerinden, içeriğine ve bazı türlerin ortaya çıkışına kadar hemen her alanda temel kaynak olmuştur. Bu kısa açıklamadan hareketle okuduğunuz metinden Kur'an'ın etkilerini gösteren bölümleri bulunuz.

11. Yemlihâ, ekmekçiye parayı uzattığı sırada nasıl bir tepkiyle karşılaşır? Böyle bir tepki görmesinin nedeni nedir? Belirtiniz.

12. **Saygı**, ilişki içinde olan birey veya kurumların, birbirlerinin ilgi ve tutumlarının farkında oldukları, yapıcı bir davranış tarzını benimsedikleri olumlu bir duygudur. Buna göre saygı, bir kişinin diğer insana değer verdiğini, söz ve beden dili ile göstermesi midir? Belirtiniz.

Etkinlik

Okuduğunuz metninde anlatılan olayları, Kur'an'da anlatılan *Ashâb-ı Kehf Kıssası* ile karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

5. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan, bir hayali gerçekleştirmek istiyorsa yolunda ne kadar engel olursa olsun, o hayalini gerçekleştirmek için ne yapmalıdır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Hayal kurmak geleceği yaşama isteği midir? İnsanların tek özgür olduğu yer hayalleri midir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. "Hayalleriniz sizin yürek gücünüzü gösterir. Bir insanın yüreğinin gücünü anlamak için sadece yaptıklarına değil, yapmayı istediklerine de bakmak gerekir." sözüne katılıyor musunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

HİÇ

Yirmi yaşındaydı. Kaderin kendi çalışma ve gayretine terk ve teslim ettiği annesiyle kız kardeşinin geçimi için, birbirlerinden önce emellerine kavuşmanın hırslıca sevdasıyla birbirlerini çiğneyerek menfaat meydanında üstünlük için hücum eden insan akıntılarına girmiş, insanoğlunun amaçlarına sığındığı muzlim köşelere kadar sokulmuştu. Her akşam evine yorgun, bitkin -fakat vicdana teselliler verir kutsal bir vazifeyi yaptığı için- gururlu olarak dönerdi. Dayanma gücünün dışında meyveler vermeye başlayan taze bir fidan gibi, vaktinden önce faydalı olmak gayretiyle zayıf omuzlarına yüklediği ailesinin geçimi vazifesinin sıkıntılarının yükü altında kırılmaya başladığı için kendisinden her an uzaklaşmakta olan hayat ışığı, uzaktan uzağa yüzüne yansıyan bir zayıf ve hüzün verici, ara sıra şairane düşünceler arasında görünen hayalî yaratıklara yönelik ve düşünceli gözleri, hayatın acılığını vaktinden önce tattığı için uçları aşağıya doğru sarkmış, nefret dolu bir ağzı, garip ve hüzünlü bir şekilde sunar ve aydınlatırdı. Hayat mücadelesi içine zırhsız, silahsız, yani zayıf bir bünye, hassas bir gönül, sevdalı bir ruhla girmişti. Bir gün, katıldığı bu menfaat kavgası arasında yaralanıp düşeceğinden endişeliydim.

Kendi okuldan çıktığı hâlde eğitiminin, kabiliyetinin aşağısında, zayıf yaratılışının çok üstünde olarak gündüzleri çamurlar, hakaretler içinde Rum tüccarına simsarlık, paylamalar ve azarlamalarla mağazalarda yazıcılık, hatta ara sıra matbaalarda da işçilik etmekten, herkesin istirahat yatağına çekildiği gece yarıları sabahlara kadar tahta bir masanın önünde, bir mumun karşısında, kendisine iyi bir maksat ve kayırmayla verilmiş "tapuları" doldurmaktan çekinmezdi. Bazen uğradığı dayanılmaz sıkıntılara karşı, yarasından kanlar damlarken yine ayakta durmaya kendini zorlayan bir asker gibi, kuvvet ve cesareti yavaş yavaş kendisinden ayrıldığı hâlde mertçe direnme gücü ve gururluca sözünde durmasına bir zarar gelmezdi. Yirmi yaşında inziva ve sessizliğe çekilmiş bir annenin rahat etmesi için çalışmak, mesaisi sayesinde kız kardeşini mutlu görmek, kırılmış cesaretine yeniden bir kuvvet, yorulmuş vicdanına yeni bir hayat bağışlardı. O günlerde annesi birdenbire hastalanmıştı.

Görsel 2.6: Beyoğlu, İstanbul

Annesinin varlığının bir parçası olduğu için büyük bir ıstırap içinde hastaya hekim getirmek, ilaç almak ihtiyaçlarına karşı cisimleşmiş ve donanmış bir fedakârlık kesilmişti. Bazen oturduğu Aksaray'dan ilaç yaptırmak için yaya olarak Beyoğlu'na çıkar, gençliğin asalet ve yüceliği sebebiyle ihtiyar annesine taze bir hayat getirmek için elinde şişeler olduğu hâlde, oralarda şevk, coşku, neşe ve sevinçle gezen gençlerin arasından geçerek yine yaya evine dönerdi.

Talihin yardımıyla veyahut mutlu bir tesadüf olarak bir-iki ay içinde annesi tamamıyla sıhhatine kavuşmuş ve o süre içinde kendinin de mesai verimi birkaç kat daha artarak hekimlerin, bir yazı Boğaziçi'nde geçirmek hakkındaki sağlık tavsiyelerini yerine getirmeyi başarmıştı.

Boğaziçi'nde bulunduğu sırada tabii sabahları İstanbul'a gider, akşamları geç vakit dönerdi. Gidiş geliş sırasında tanıştığı gençlik arkadaşlarının güzel dostlukları ve tutkuncasına sohbetlerinin yegâne hayret ve coşku sermayesi olan "göz alıcı bir güzel"e kendini tanıtmak için edilen zorlamaları, kadınlara karşı Doğululara özgü çekinme ve utanma sebebiyle reddetmek istemişse de ahbabı, meydana çıkan küçük bir fırsatı ganimet bilerek bir gün tanıştırdılar. Bu tanıştırma töreni ilgisini gösteren bir tebessümle kabul olunmuş ve fakat bu tebessüm gözlerini kamaştırdığı için kızın yüzüne dikkatle bakamamıştı. Bu ilgi işareti, bu gönül okşayan tebessüm, o hüzünlü yaratılışa ne kadar da dokunmuştu. O hassas gönlü, o sevdalı ruhu, gençliğin bu ilk zaferinin şanını ne kadar neşe ve gururla alkışlamıştı.

Sabahleyin İstanbul'a gidişinde ve dönüşünde yine bu tebessümlere, ruhun bu selamına, kalbin bu hitabına erişmişti. O günlerden sonra her nerede görse, her nerede tesadüf etse kendisine bu sevdalı tebessümle selam verdiğinden bütün hayatı bir tebessüm içinde ilerliyordu.

Yazın uzun gündüzlerinde daha fazla çalıştığı hâlde akşamları evine önceki gibi bitkin ve hâlsiz olarak değil, büyük bir coşku ve neşeyle gelirdi. Yürürken koşar, söylerken güler, önceleri geldiği zaman bir parça dinlenmek için üzerine düştüğü sandalyelerin hiçbirisinde oturamaz, evin içinde sürekli dolaşır dururdu. Yüzünde, parılda-mak için zamanın en küçük müsaadesini bekleyen gençliğin canlı rengi görünmeye başladı. Yirmi yaşında iken âciz bırakma gücü olan böyle bir tebessümün karşısında hiç bulundunuz mu?

Ara sıra vapurda tesadüf ettiği zaman orada, o köşede kendisine ışıklar serpen mutluluk ve şansına garip bir korku ve kalp çarpıntısıyla yaklaşamayarak, ilkbaharın iç açan sabahının pembe sisleri içinde görünen gün doğuşu gibi, bu gül rengindeki dudaklardan yansıyan tebessüme de uzaktan uzağa tutkusunu ve hayretini sunu-yordu.

En süratli geçen bir arabanın içinde, en kalabalık bir yerde, en fazla hızlı hareket edilmesi lazım gelen bir mahalde yine kendisine bir tebessümle selam veriyordu.

Oh! Bu tebessüm! Zavallı gencin ümitsiz gecelerinde üzüntüsünü gideren yâri, ışıksız gündüzlerinde parla-yan ışığı olduğundan evine her gece coşku ve kuvvetini yenileyerek dönüyordu. Yalnız en son defa ulaştığı tebessümden dolayı âşıkça bir kendinden geçiş içinde kalmıştı. O gece sabaha kadar gözlerini bir kere bile kapamadı. Artık bu kızı alacaktı! Annesinin rızasını alacağından emin olduğu gibi, kendine bu kadar sevgi bes-leyen ve güler yüz gösteren kızlarının kalbinin arzusuna onun ana ve babasının mâni olmayacaklarından şüphe duymuyordu. Her türlü güçlüğe, her türlü engellemeye, göğsünü yaralarcasına direnmeye çalışarak kendisine bu kadar gönül veren eşine, Boğaziçi'nin güzel sahillerinin en gizli bir köşesinde, yahut ışıklar saçan bir güneşin güzelliklerinin altında şen ve mutlu olan Adalar'ın en güzel tarafında bir ev, bir sevgi yuvası bina edecek. Eşine mahsus olmak üzere bin türlü çiçekler içinde kameriyeler, kuşların minberleri olan ağaçlar arasında bahçeler yapacak. Kendi bir tarafa çekilerek tabiatın güzelliklerinin hepsinden güzel sevgilisinin can çekişen kalbe hayat veren kahkahalarını dinleyecek. Bahar yüz görümlüğü olarak eşine en güzel çiçeklerini, saz ve söz olarak kuşlar en yüce ve ruh açan şarkılarını sunacak.

Uykusuzluğun verdiği bir ateşle yatağının içinde dönüyordu. Niçin "onunla" beraber Boğaziçi'nin kenarında dolaşmasın? Niçin yerde ve gökte ışık saçan kandillerin, kürelerin ışınlarının yansımasını "onunla" o hoş akan lacivert suda seyretmesin? Niçin o ışıkları söndürür ve yakar gibi görünen serin bir poyraz rüzgârının "onun" saçlarıyla oynadığını görerek sevgi şansının yüceliğinden dolayı kendinden geçmesin? Bak! Eğiliyor! Bu uykusuz gecede kulağına... Yok, ruhuna, gizli, gayet gizli bir şeyler söyleyecek galiba... Oh! Çalışacak, çok çalışacak, çalışması sayesinde zengin olacak. Pencerenin yanında yapılmış olan yatağından başını kaldırdı.

Seherin renkleri, gökyüzünün lacivert yüzeyinde her dakika rengini, yerini değiştirir birtakım rengârenk sütunlar oluşturmuştu. Ruhunu mest eden o tebessüm, dudakları gibi gül renginde olan bulutlar arasına yayıla-

rak, karşı taraftaki dağları süslüyor, yine o tebessüm semadan süzülüp, denizin küçük dalgaları üzerinde, sahilleri sevdalar içinde bırakarak uzaklaşıyordu.

Bir süre bu kendinden geçme ve şaşkınlık içinde kaldıktan sonra kendini toplayarak İstanbul'a inmişti. Akşam gençlik arkadaşlarına vapurda tesadüf etti. Onlara, kıskançlıklarını tahrik eder korkusuyla bir şey açmamıştı. Hep birlikte yukarıya, güverteye çıktıkları vakit kız yahut tebessüm, annesiyle beraber orada, bir kanepenin üzerinde oturuyorlardı. Dostlarından bir ikisi çekinmeden kızın yanına giderek konuşmakta iken diğerleri bunun da birlikte gelmesi için zorluyorlardı.

Şans ve mutluluğun yaklaşması sırasında verdiği bir korku ve kalp çarpıntısıyla onların yanına gidecek kadar vücudunda kuvvet bulamadığı gibi o bakışları çeken tebessüme karşı gözleri kamaşarak düşeceğinden endişe ediyordu. Etrafındakilerin -hâline vâkıf oldukları için- ettikleri zorlayıcı ricaya karşı birkaç kere kalkıp yine oturdu. Setresini iliklemek, fesini düzeltmek istediyse de eli titrediği için başaramadı. Hep bu hareketleri kadınlara has olan meraklı bakışlardan geçmişti. Bir dakika sonra hep birlikte konuşmaya başladılar. Kız ara sıra kendisine de hitap ederek birçok sorulara girişti. Paris'e gitmiş miydi? Londra'yı görmüş müydü? Operaları dinlememiş, vodvili alkışlamamış mıydı? Mutlak Bükreş'te çok oturmuştu! Çünkü hâl ve tavrı onu gösteriyordu. Bitmek bilmeyen bu türlü sorulardan sonra kahkahalarla gülmeye başladı. Zavallı genç kendisiyle eğlenildiğini anlayarak ilk defa olmak üzere kızın yüzüne büyük bir dikkatle baktı. Hayaller dönemi olan yirmi yaşının en dehşetli bir felaketi... Meğer kendisinin aklını başından alan bu tebessüm, kızın o küçük, o güzel ağzının bütün üst dudağı biraz kısa olduğundan kaynaklanıyormuş.

Meğer o eşitlikçi tebessüm, kendisine değil, bütün âleme, bütün eşyaya aitmiş.

* * *

Yirmi yaşında olduğumuz hâlde bizler de çoğu zaman mutluluğumuzu incelesek neticesi, bütün kâinatın karşısında titrediği şu kelimeyle sona ermez mi? "Hiç!"

Samipaşazâde Sezai

Küçük Şeyler

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

güverte: Gemide ambar ve kamaraların üstü.

inziva: Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama.

kameriye: Bahçelerde yazın oturulmak için yapılan, kafes biçiminde, kubbeli, üstü yeşilliklerle sarılan süslü çardak.

menfaat: Çıkar.

paylama: Azar, azarlama.

setre: Yarı resmi ceket, düz yakalı ilikli çuha elbise.

simsar: Komisyoncu.

tebessüm: Gülümseme.

vodvil: Hareketli, eğlenceli bir konuya dayanan, şarkılara da yer verilen hafif güldürü.

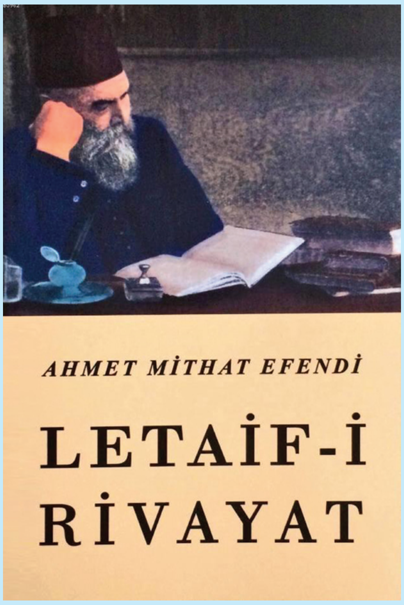
yegane: Tek, bir.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Tanzimat Dönemi'nde Hikâyenin Gelişimi

Batı'daki anlamıyla hikâye türleri edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde girmiştir. Çeviri ile başlayan bu süreç, taklitler ile devam ederek gelişmiş ve kimliğini kazanarak varlığını devam ettirmiştir. Tanzimat Dönemi hikâyelerinde olaylar genellikle günlük yaşamdan veya tarihten alınmıştır. Olayların olmuş ya da olabilir izlenimini bırakması gerektiği konusunda bütün Tanzimat hikâyecileri birleşmişlerdir. İlk hikâyelerde topluluk önünde anlatılan meddah hikâyelerinin etkisi ve tekniği görülür. Eserler genel olarak, duygusal, acıklı

konular üzerine kurulmuştur. Tanzimat hikâyelerinde işlenen önemli temalar; tutsaklık, zorla yapılan evliliklerin doğurduğu acı sonuçlar, Batı uygarlığı ile Osmanlı uygarlığı arasındaki farkların karşılaştırılması, kadın-erkek arasındaki ilişkilerde değişik ortamlarda gelişen evlilikler, âşık olmadır. Tanzimat edebiyatı birinci dönem sanatçıları romantizm akımının etkisiyle ve toplumu bilgilendirmek amacıyla edebî eserleri bir araç olarak kullanmışlardır. Bu da o dönemde verilen eserlerin çoğunun teknik yönden kusurlu olmasına sebep olmuştur. Tanzimat'ın ikinci döneminde yetişen sanatçılar, realizm (gerçekçilik) ile natüralizm (doğalcılık) akımlarının etkisi altında kalmışlardır. Eserlerinde gözleme önem vermişler, nedenlerle sonuçlar arasında bağlar arayarak olağanüstü olayları ve kişileri bırakmışlar, eserde anlatılan her şeyin olabileceğine dikkat etmişlerdir.

Görsel 2.7

Tanzimat'tan sonra da gelişimini devam ettiren hikâye türünde, ilk yerli ürünler, Ahmet Mithat'ın 1870'te basılan "Kıssadan Hisse" ve "Letaif-i Rivayat" adlı hikâye kitaplarıdır.

Okuduğunuz hikâye metni, Tanzimat Dönemi sanatçılarından Samipaşazâde Sezai'nin "Küçük Şeyler" adlı hikâye kitabından alınmıştır. "Hiç" adlı metninde de okuduğunuz gibi genç bir bireyin iç dünyasını, sosyal ve siyasi olaylardan uzakta durmak için gösterdiği çabaları göz önüne serer. Ayrıca yazar, insanların günlük yaşamlarındaki hassasiyetlerini dile getirir. "Küçük Şeyler" hikâyesi, Batılı anlamda hikâyenin Türk edebiyatındaki ilk örneklerinden kabul edilmektedir. Hikâyenin dili ağır, hikâyede kurulan cümleler uzundur. Hikâyede divan edebiyatının etkileri yanında Batılılaşmanın da etkileri görülür.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Hayaller dönemi olan yirmi yaşının en dehşetli bir felaketi... Meğer kendisinin aklını başından alan bu tebessüm, kızın o küçük, o güzel ağzının bütün üst dudağı biraz kısa olduğundan kaynaklanıyormuş.

2. Okuduğunuz metin türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

3. **Tema**, bir yazıda işlenen görüş veya düşüncedir. **Konu** ise bir yazıda temanın daha somut hâle getirilmesidir. Buna göre okuduğunuz metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metinde olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı fiziksel, psikolojik ve kültürel çatışmaları belirtiniz.

5. Olay örgüsünün, birbiriyle hiç ilgisi olmayan olayların rastgele veya peş peşe sıralanması değil, birden fazla olayın sebep-sonuç içinde organik bir bütün oluşturması olduğu bilgisinden hareketle okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

6. Metnin kahramanlarının fiziksel, psikolojik özellikleri ve toplumsal statülerinin olayların akışına etkisini belirtiniz. Bu kahramanların tip mi, karakter mi olduğunu açıklayınız.

7. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve bakış açısını belirleyerek hikâyenin anlatımına katkısını açıklayınız.

8. İnsanın iç dünyasını okuyucuya aracısız aktarmayı hedefleyen, kahramanın söylenmemiş düşüncelerinin, zihnin serbest bir ürünü olarak fakat mantıki bir sıra içinde, gramer kurallarına uygun ve konuşma diline yakın bir şekilde, doğrudan doğruya okuyucuya anlatılmasına **iç monolog** denir. Okuduğunuz hikâyede geçen iç monologları bularak bunların hikâyeye katkısını belirtiniz.

9. Samipaşazade Sezai, eserlerinde gözleme önem vermiştir. Betimlemelerde ağır bir dil kullanmıştır. Konuşma bölümlerinde sade ve doğal bir dil kullanmıştır. Bu bilgilerden hareketle okuduğunuz metni de dikkate alarak yazarın dil ve üslup özelliklerini belirtiniz.

10. Okuduğunuz metni; bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendirerek metinde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışın metne yansımalarını değerlendiriniz.

11. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

12. Tanzimat Dönemi'ndeki hikâye yazarlarını ve eserlerini sıralayınız.

Etkinlik

Bir edebî eserin okunmasında etkili olan unsurlar nelerdir? Aşağıya sıralayınız.

....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Samipaşazade Sezai (1859-1936)

Tanzimat Dönemi yazarlarından olan Samipaşazade Sezai, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1874'te "Kamer" gazetesinde yayımlanan söylev türündeki ilk yazılarıyla adını duyuran; makale, sohbet, tiyatro türünde eserler yazarak yazı hayatına atılan sanatçı; "Sergüzeşt" romanı ve "Küçük Şeyler" adlı hikâyeleriyle edebiyat dünyasının tanınan bir yazarı olmuştur. Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk gerçekçi ürünleri veren sanatçının ilk kitabı, üç perdelik tiyatro oyunu "Şir" 1879'da basılmıştır.

Yazdığı roman ve hikâyelerde realizm akımının etkisi görülmektedir. Roman ve hikâyelerinde küçük, şaşırtıcı, önemsiz konu ve olayları ruh çözümlemeleri yaparak doğal ve günlük konuşma diliyle işlemiştir. Eserlerinde gözlemden faydalanmıştır. Sanat için sanat anlayışını benimseyen Samipaşazade Sezai, yaptığı betimlemelerde süslü ve ağır bir dil kullanmıştır.

Eserlerinden bazıları: Şîr (tiyatro); Rümuzul Edep, İclal (düzyazı); Küçük Şeyler (hikâye); Sergüzeşt (roman); Jack (çeviri).

6. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan, hata karşısında iki türlü tavır takınabilir; ya affeder ya da hatayı cezalandırır. Buna göre insan, cezalandırırken hiç zorlanmazken neden affederken zorlanır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Bir kişi bize karşı bir hata yapmış olabilir. O kişi bu hatanın farkında bile olmayabilir. Bu hata bir dalgınlık, bir yanlış anlama sonucunda ortaya çıkmış olabilir. Bu durumda bizlerin üzerine düşen görev ne olmalıdır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Yanlış yapanı affetmek, bir daha aynı yanlışı yapmasına engel olmak için neler yapmalıyız? Sınıf ortamında tartışınız.

TESELLİ

Görsel 2.8

Batıdan gelen büyük düz yolun ta ağzındaki taş konak, zâirsiz bir türbe gibi sakindi. Yeşil boyalı demir kapısının aralığına yaslanmış ak sakallı, garip, meyus bir kethüda, yere, karmakarışık serseri izlere bakarak düşünüyordu. Kapakları örtülü ıssız pencerelerin arkasında sanki derin, duyulmaz bir matem feryadı gizliydi. Beş hafta evvelki bozgunun şehri dolduran yaralıları, kuskunsuz atlar, aç katırlar, kırık arabalar, topallayan askerler, kalkansız süvariler, tolgasız yeniçeriler, mızraksız sipahiler yüksek beyaz duvarlara, geçici bir gölge kâbusu hâlinde, mahzun akislerini bir an sürüyorlar, sonra titreyerek siliniveriyorlardı.

***

Bu türbede yatan ölü Erzurum kumandanı İskender Paşa idi. Haftalardan beri, tozlu bir sanduka içi gibi karanlık odasında, dizlerini acıtan seccadeye kapanmış, yapyalnız oturuyordu. Mihaniki bir huzû ile "salat ü selam" çekerek beklediği, geç kalan Azrail'di. İşte tam otuz gün... Daima kulağında bir ayak sesi işitir gibi olur, genç kâhyasını çağırırdı:

— Fazıl!

— Efendim.

— Bir gelen mi var?

— Hayır efendim.

Sadık genç araladığı kapıyı çekince yine birden kararan sanduka sükûnu içinde İskender Paşa galeyansız ibadetine başlardı. Artık dünyaya dair hiçbir ümidi kalmamıştı. İstediği yalnız bir iman selametiydi. Vakıa korkak bir adam değildi. Ama muhakkak bir ölümü her gün, her saat, her dakika, hatta her saniye beklemek... onun cesaretini kırmış, sinirlerini zayıflatmıştı. Evet, ya kafası kesilecek, ya boğulacaktı! Düşündükçe, ensesinde soğuk bir satırın sarih temasını duyar gibi olurdu. Bu sarih temas silinirken karşısına kendi boğuk hayali gelirdi; gözleri patlamış, kavuğu bir tarafa yuvarlanmış, boynu yağlı bir kement ile sıkılmış, ayağından pabuçları çıkmış, ipek kuşağı çözülmüş, karanlık köpüklü ağzından siyah dili sarkmış bir naaş... İskender Paşa'nın yerde sürünen ölüsü!

Titrer, gözlerini ovuşturur, yine salat ü selamlarını çekmeye başlardı. Yakın akıbetinin bu uzvî hatırası o kadar bariz, o kadar kuvvetli idi ki... çocukluğunun saf muhayyilesini süsleyen cennet bahçelerini, huri gılman alaylarını, Tûba ağacını, Sırat köprüsünü şimdi düşünemiyordu bile... Zihni durmuştu. Sinirleri, beyni pek yorgundu. Yemek yiyemiyordu. Boğazına kurşundan bir yumruk tıkanmıştı. Yalnız ara sıra su içerdi. Abdestini tazelemeye kalktığı zamanlar dizleri çözülüyor, gözlerinde karanlık, kırmızı benekler uçuşuyordu. Bazen sedirin üstüne uzanıp dalınca, korkunç, muazzep rüyalarla uyanırdı. "Ölümünden sonra"sı havsalasına sığamıyor, adem tasavvuru gibi birdenbire kararıyordu. En büyük hakikat işte gözünün önünden ayrılmayan, şu kendi boğuk hayaliydi! Evet, hiçbir ümit, hiçbir kurtuluş ümidi yoktu. Kabahati pek büyüktü. Zamanın Süleyman'ı Türk bayrağını Viyana surlarına doğru dalgalandırırken... er meydanlarında beraber şan aldığı birçok arkadaşları, bahtiyar derebeyleri en asil düşmanları önlerinde dize getirirken, o kıymetsiz bir türedinin pususuna düşmüş, perişan olmuştu. Şahın oğlu İsmail Mirza hile ile Erciş'e girmiş, kaleyi yıkmış, kale muhafızı, padişahın o kadar sevdiği cihan pehlivanı İbrahim'in başını kestirmiş, sonra Ahlat ahalisini bin düzenle kandırmış, "vire" ile şehri terke davet etmişti. Sözde zavallılar serbestçe çekilip gideceklerdi. Hâlbuki İsmail Mirza haini daha kalenin kapılarından çıkar çıkmaz hepsini, çoluk çocuk, kadın, ihtiyar... hepsini doğramış, bir tek cana olsun aman vermemişti. Bu canavar katili cezalandıracakken, o, acemi bir asker dalgınlığıyla, aleyhine kurulan pusuya yuvarlanmıştı. Yanında en namdar kahramanlar; Trabzon, Malatya, Bozok, Karahisar beyleri şehit düşmüştü. Biga sancak beyi Mahmut Bey gibi zarif, kıymettar, şair bir adamla sağ sol cenah ağaları esir olmuşlar, ihtimal ki kesilmişlerdi de... Kendi, nasılsa kurtulmuştu! Bu bir mucize idi. Ama keşke kurtulmasaydı... Beklenilmeyen bir ölüm kadar ehemmiyetsiz ne olabilirdi? Fakat bu ölüm beklenildiği zaman ne müthişti!

İskender Paşa, yine ayak sesleri işitti:

— Fazıl!

— Efendim.

— Bir gelen mi var?

Kâhya kapının aralığından cevap verdi:

— Birkaç zabit gelmiş efendim.

— Defterdara gönder. Onunla konuşsunlar.

— Baş üstüne efendim.

Bir aydır her şeyi defterdarına bırakmış, "Bizim artık dünya gailesi ile uğraşacak vaktimiz kalmadı. Tövbe zamanımızdır." demişti. Hâlbuki bozuk ordunun erzakını, intizamını, zapturaptını temin edemeyen defterdar yine ara sıra zabitleri kumandana yollamaya mecbur oluyordu. Efendilerinin akıbetini, tıpkı kendisi gibi sarih bir ümitsizlikle bekleyen kapı halkı artık onu taciz etmiyorlardı. Herkes kendi başının çaresine düşmüştü. İçinde Azrail beklenilen bu boş konağın mezar havasını hiçbir ses bozmuyordu. Vakit vakit esen serin, hiddetli bir rüzgâr, duvarlara çarparak çatılardan süzülüyor, tenha sofalarda cinler top oynuyordu.

***

Fakat İskender Paşa bir gün seccadesinin üstünde, iki büklüm, sülûke varmış bir derviş tevekkülüyle, muhakkak ölümünü unutmak istedi. O an mazisini hatırladı. Pek gençken Hüsrev Paşa'nın yanındaki silahşorluğu, sonra kapıcı-başılığı, daha sonra çavuşluğu hayalinden geçti. "Orta defterdarı" iken evlenmişti. Karısı, çocukları... Çocukları daha pek küçüktü. Şimdi acaba neredeydiler! Ne olacaklardı! Bir vakitler Van Kalesi'nin fethinde gösterdiği yararlıklarla nasıl padişahın gözüne girmişti! Bu tehlikeli kalede ümeradan kimse kalmaya

cesaret edemiyordu. Kendi isteyerek kalmış, kaç defalar bozmuştu. Sonra kumandan olduğu Erzurum havalisinde de namı düşmanları titretmiyor muydu? Lâkin işte nasılsa bir tedbirsizlik etmişti. Padişahın bu serhadde gönderdiği yeniçerilerle ümera maiyetine “Kışın Erzurum Kalesi’nde çok adam barınamaz.” diye izin vermiş, Mirza İsmail’in zuhurunu hiç düşünmemişti. Elinin altındaki asker pek azdı. Hemen yalnız ümera ile kapı halkından ibaret gibiydi. Sonra, Mirza ile karşılaşmazdan bir gece evvel gördüğü o rüya... İşte hatırlıyordu; kendi siyah at üstünde dar, çalılık bir yoldan giderken önüne bir yılan çıkmıştı. Bu yılan iki çatal dilini ona çıkarıyor, çalıların arasına kaçıyordu. Atından atlıyor, koşuyor, onu tutuyordu. Ama tutar tutmaz elleri kan içinde kalmıştı. Artık yılan filan yoktu. Sabahleyin yanına gelen ümera ile ulemaya bunu anlatmış, biri:

— Yılan tutmak zehir tutmaktır. Gam ile gussa suretidir, demiş, ihtiyar bir hoca da:

— Şahoğlu galiba üzerinize geliyor. İnşallah onu tutacaksınız, diye tabir etmişti.

İşte o bu hayırlı tabire inanmış, Mirza’nın kendini aldatmak için ileri sürdüğü iki alayını görünce, sabrını, kararını, aklını, muhakemesini kaybederek üzerlerine atılmıştı. Vakıa sonra arkasını kaleye verdi. Saatlerce dövüştü. Altında on iki at öldü. Cenk meydanında gece oluncaya kadar, tek başına kalıncaya kadar vuruştu. Fakat harp yalnız cesaret miydi? Asıl tedbir lazımdı. Tedbirli, büyük padişah serhadde o kadar asker tayin etmişken o, bu hareketin hikmetini anlamamış, birçoğuna icazet vererek evlerine göndermişti. Kabahati büyüktü! Affolunamayacak derecede büyüktü! Bu kabahati ancak ölüm temizleyebilirdi...

Yine ölümünü düşünmeye başladı. Evet, artık İstanbul’dan çıkan cellatla hasekiler ihtimal çok yaklaşmış olmalılardı. Kazaya rızadan başka ne çare vardı? Yavaş yavaş doğruldu. Odasının hiç aydınlatmadığı karanlığına gözleri alışıktı. Geniş sediri, köşede duran abdest leğen ibriğini görüyordu. Pencerenin kapakları etrafında ziyadan ince çizgiler parlıyordu. Kalktı. Ve titreyerek dolabın rafındaki küçük testiden birkaç yudum su içti. Sonra sedire uzandı. Kâhyasını çağırdı:

— Fazıl!

— Efendim.

— Gel içeri.

Uzun, dar cübbeli, bodur üsküflü delikanlı girdi:

— Buyurunuz efendim?

— Fermanımızı getirenlerin buraya pek yaklaştıkları bana malum oldu. Sen hep yola bak. Bekle. Yolda atlıları görünce hemen gel, haber ver. Eğer uyuyorsam uyandır, abdest alayım. Namaza durayım. Ben tahiyyatta otururken cellat aldığı emri yapsın. Hasekilere de söyle. Vasiyetim budur. Ben hiçbirini görmeyeyim. Anladın mı oğlum?

— Anladım efendim.

Delikanlı hıçkırıyordu. İskender Paşa gözlerini kapadı. Kâhya dışarı çıkınca, odanın eski sanduka sükûtu sabahsız bir bela gecesi gibi, yine karardı.

***

Bir gün, akşama doğru, bu abus karanlıkta İskender Paşa tövbe istiğfar ederken kâhya kapıdan içeri girdi. Ağzını açamadı.

— Ne var oğlum?

— Söylesene...

— Geliyorlar!

Kimlerin geldiğini sormaya hacet yoktu. Biliyordu.

— Pekâlâ, dedi, vasiyetimi aynıyla icra et. Sakın namazımı lafla bozmasınlar. Ne emir aldılarsa yapsınlar. Ben Allah’la beraberim.

Delikanlı velinimetinin ellerini tuttu. Ağlayarak öpmeye başladı.

— Bana hakkınızı helal ediniz efendim.

— Helal olsun oğlum, inşallah muradına eresin. Sakın bana laf söyletme... Haydi, şimdi şu pencerelerin kapaklarını aç.

Ağlayan kâhya haftalarca örtülü kapakları açtı. İçeriye çiğ bir aydınlık boşandı. Uzaktan kaldırdıkları toz duman önünde birtakım süvariler koşuşuyordu. Paşanın zaten abdesti vardı. Kıbleye doğru serilmiş seccadesinde ayağa kalktı. Başını sağa çevirdi. Açılan pencerelere baktı. Bu mavi göğü, bu beyaz bulutları artık son defa görüyordu. Zayıf ellerini kulaklarına götürdü; dünyaya, masivaya dair aklında ne varsa unutmak için bir daha kendini zorladı, içinden "Allah'la beraber olayım!" dedi. Sureleri okuyor, rükûya, secdeye varıyordu. İki rekât kıldıktan sonra tekrar namaza durdu. Hem okuyor, hem istemeyerek nal sesleri, kılıç şakırtıları duyuyordu.

... Yukarı çıkıyorlardı!

En hafif bir patırtı dimağında gürültülü akislerle büyüyordu. Kâhyasının fısıldayan sesini bir nara gibi işitti. Vasiyetini onlara söylüyordu:

— Sakın namazını bozmayın.

— Olur, olur.

— Ne emir almış iseniz hemen yapın.

— Peki! Peki!

— İşte burada! Gelin...

Arkasındaki kapı açıldı. Vücudunu yakarak damarlarından hızla çekilen bütün kanlarının tıkanmış göğsüne biriktiğini hissetti. Boğulacaktı. Nefes alamıyordu. Tahiyyatta oturuyordu. "Eşhedü en lâ..." derken dizinin üstünde taş kesilen sağ elinin şahadet parmağını kaldırmak istedi. Şuurunun son gayretini sarf etti. Kaldıramadı. Kuvveti yoktu. Ettehiyyâtın aşağısını okuyamadı. Çeneleri kitlendi. Gözleri kararıyordu. Beklediği soğuk teması ensesinde şiddetle duydu. Kalbi durdu. Hatta titreyemedi. Fakat... Hani? Tekrar çarpmaya başlayan kalbiyle zehirli bir ateş bütün vücuduna yayıldı. Her tarafı yanıyordu. Düşecekti. Düşmeden en son bir gayretle selam verdi:

— Esselâmu aleyküm ve rahmetullah...

Soluna da döndü. Sonra, hiçbir tarafa bakmadan gözlerini kapadı:

— Ne durursunuz, haydi! diye son nefesini çıkardı.

"Size hatt-ı şerifle padişahımızın ihsanları var, paşam!"

Tanımadığı bir ses!.. Başını arkaya çevirip yalın kılıç yahut elinde kemendiyle yağız bir ifrit görecek yerde, kırmızı esvaplı, şal kuşaklı, sırma üsküflü dört çavuş gördü. Birisi kucağında kundak gibi büyük, sırmalı bir bohça tutuyordu. İkincisinin elinde altın bir kılıç... Üçüncüsüne göz attı, murassa bir topuz... Dördüncü çavuş yürüdü. Yanına yaklaştı. Diz çöktü. Elinde tuttuğu kırmızı torbayı öptü. Başına koydu. Sonra ona uzattı. Kılıçla kement görmeyen paşa şaşırmıştı. Kendisine uzatılan torbayı dalgın bir isticalle kaptı. Hızla öptü. Başına koydu, mumu kopardı. Açtı. Padişahının yazısını tanırdı:

"... iki cihanda yüzün ak olsun. Şahoğlu askeriyle senin küfvün değildi. Ancak ispat-ı vücut ettin. Ve bahadırlıkta taksir etmedin. Nusret ve hezimet hod meşiyyet-i hüdaya mütealliktir. Hatırın hoş tutasın..."

Gözlerine inanamadı. Sevincinden ölecekti. Padişah eski kahramanlıklarını hatırlatıyor, uğradığı hezimet felaketi için teselli veriyor, üzülmesin diye kendisine bir hilat, bir altın kılıç, bir murassa topuz ihsan ettiğini yazıyordu. Bu ulvi tesliyetnameyi, bu adil, bu büyük, bu mukaddes hatt-ı şerifi bitirince, İskender Paşa o kadar hafifledi ki... tüy gibi ayağa kalktı. Uzun boyu çelik bir sütun kadar dimdikti. Sararmış yanakları hemen kızardı, iri mavi gözlerinde bir hayat alevi tutuştu. Çavuşta öteki vezirlerin de mektupları vardı. Onları da aldı. Birer birer açtı. Göz gezdirdi. Hepsi padişahın emriyle onu teselli ediyorlardı. Sırma bohçayı, altın kılıcı, murassa topuzu sedirin üstüne bıraktı.

Kâhyasına:

— Fazıl, ağaları bir odaya yerleştir. Rahat etsinler, yarın kendileriyle konuşuruz.

dedi. Yerlere eğilerek kendini selamlayan süslü çavuşların arkasından kâhyası da dışarı çıktı. İki dakika evvelki cansız İskender Paşa ansızın dirilmişti. Yalnız kalınca gülümsedi. Gerindi. Esnedi. Yavaş yavaş sedire doğru

yürüdü. Bohçayı açtı. Düğmeleri elmastan, ağır, sırmalı, erguvanı bir hilat... Uzandı, kılıcı eline aldı. Sapıyla kını som altındandı. Çekti, sol elinin başparmağıyla namlu demirini yokladı. Sonra başını aydınlık pencereye çevirdi. Ufukta, yolun ta nihayetinde yarım batmış güneş tıpkı yaklaşılmış bir cennet kapısı gibi duruyordu. Baktı, baktı: Bu ulvi kapının içinde, hatt-ı şerifin hareketinden bahsettiği büyük orduyu ince mızraklarıyla, bayraklarıyla görüyor gibi oldu; bu ordu, mert Turan'ın ortasındaki şımarık İran'a adalet nurları saçacaktı. Bütün tüyleri ürperdi. Sevinçten, heyecandan gözleri yaşardı. İşte, yarın, şüphesiz kendisi de... onlarla beraber kendisi de şimdi elinde tuttuğu şu altın saplı keskin kılıcı hak uğrunda, hakikat uğrunda sallayacaktı!

Ömer Seyfettin

Yalnız Efe ve Diğer Hikâyeler

Hazırlayan: Ersin Özarslan

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

galeyan: Coşku.

gılman: Kabarık saçlı.

gussa: Üzüntü.

intizam: Düzenli, düzgün olma.

kethüda: Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.

masiva: Allah'tan başka her şey.

meyus: Üzgün.

murassa: Süslü. Kıymetli taşlarla süslenmiş. Sırmalı.

sarih: Açık, kolay anlaşılır, belli, belirgin, belgin.

sedir: Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan.

sipahi: Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker.

taksir: Kısaltma, kısma, kusurda bulunma.

tasavvur: Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma.

vakıa: Olgu.

zâir: Ziyaretçi

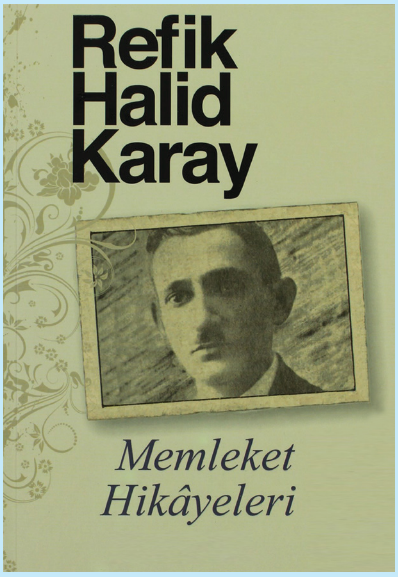
zapturapt: Sıkı düzen.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye

Tanzimat'ta başlayan Servetifünun'da olgunlaşan hikâye, Millî edebiyat Dönemi'nde dilde sadeleşme hareketleriyle bir hayli gelişmiştir. Millî ve yerli olanı halkın anlayabileceği bir dille anlatma amacı hikâye türünün yazarlar tarafından daha da çok kullanmasını sağlamıştır. Millî edebiyat hikâye yazarları her şeyden önce İstanbul'un dışına çıkarak yani Anadolu'ya giderek Anadolu insanı konu edinmişlerdir. Anadolu'da gözlemledikleri ve edindikleri deneyimlerini hikâyelerinde paylaşmışlardır. Genellikle yazarlar, kendi yaşadıkları zamanı hikâyelerinde kullanmışlardır. Özellikle o dönemde olaylar, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı veya Kurtuluş Savaşı zamanlarında geçmektedir. Bazen de millî şuur ve Osmanlı döneminin güçlü olduğu zamanlardan hikâyeler yazmışlardır. Millî Edebiyat Dönemi'nde sanat toplum için anlayışı hâkimdir. Bu da hikâyelerde kendini gösterir. Bu dönemde en çok işlenen konular; yurtseverlik, cehalet, halkın çekti-

ği acılar, çağdaşlaşma ve geri kalmışlık gibi temalardır. Bu dönemin hikâyelerinde kişi kadrosu zenginleşmiş, toplumun her kesiminden insan hikâyelerde işlenmiştir. Kahramanlar, hem ruhsal hem de fizikler betimlemeleriyle yaşadıkları çevre içerisinde işlenmiştir. Millî edebiyatçıların en önemli çıkış noktaları özellikle dil alanıdır. Verilen eserler halkın anlayabileceği sadelikte olmuştur. Konuşma diliyle yazı dili arasındaki farkı ortadan kaldırmışlardır. Sokakta konuşulan dille güzel hikâyeler meydana getirmişlerdir. Millî Edebiyat Dönemi'nin Ömer Seyfettin'den başka önde gelen hikâyecileri; Refik Halit Karay, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz, Reşat Nuri Güntekin'dir.

Görsel 2.9

Okuduğunuz hikâye, Ömer Seyfettin'in "Teselli" adlı hikâyesidir. Hikâyede Osmanlı kumandanı İskender Paşa, hiç beklemediği bir anda şahın oğlu İsmail Mirza'nın pususuna düşerek savunmakta olduğu Erçiş ve Ahlat'ı düşmana terk etmek mecburiyetinde kalır. İskender Paşa, bu gafletinin ölümle cezalandırılacağını gayet iyi bilir. Büyük hatasından dolayı hayatının sona ereceğini bekleyen paşa, daha önceki büyük hizmetlerinin karşılığı olarak kendisine gönderilen hediyeyi görünce şaşırır. Sapıyla kını som altından olan kılıcı dualarla öperken Acem şahına kaybettiği savaşın tesellisini yaşar. Artık bundan böyle bu değerli kılıcı hak uğrunda, hakikat uğrunda sallamaya karar verir. Çünkü padişahın büyük armağanı, İskender Paşa'nın yegâne tesellisi olur. Okuduğunuz metin, dil ve anlatım yönünden Tanzimat ve Servetifünun dönemlerine göre daha sade ve anlaşılırdır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Hikâye türünün ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin, basın yayın organlarının etkisi sizce nedir? Belirtiniz.

2. Ömer Seyfettin, hikâyelerinin konularını çocukluk anılarından, halk geleneklerinden, tarihî olaylardan, menkıbe, efsane, kahramanlıklardan ve günlük yaşamdan almıştır. Buna göre okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

3. Farklı düşüncelere, duygulara, isteklere, özelliklere sahip olmaktan veya hayat tarzından dolayı yaşanan anlaşmazlık/uyuşmazlık, zıtlık/karşıtlık, gerilim durumlarına **çatışma** diyebiliriz. Bu hatırlatmadan hareketle okuduğunuz metindeki çatışmaları belirtiniz.

4. Öyküleyici metinlerde olay örgüsü, insanın insanla, insanın toplumla, insanın tabiatla, insanın kendisiyle olan mücadelesinden doğar. Buna göre okuduğunuz metnin olay örgüsünün nasıl oluştuğunu tespit ederek metnin olay örgüsünü belirtiniz.

5. Okuduğunuz metinde şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkilerini dikkate alarak metindeki şahısların tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metindeki kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi dikkate alarak olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve bakış açısını tespit ederek anlatıcının okuru etkilemek için yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, yazarın düşünce veya kişiliğiyle örtüşen bir yansıtıcı olup olmadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metni; bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendiriniz. Metinde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışın metne yansımalarını yorumlayınız.

10. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

11. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.), anlatım tekniklerini (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

Etkinlik

Samipaşazade Sezai'nin *Hiç* adlı hikâyesi ile Ömer Seyfettin'in *Teselli* adlı hikâyesini aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Hiç	Teselli
Konu		
Çatışma		
Olay Örgüsü		
Şahıslar		
Zaman ve Mekân		
Anlatıcı / Bakış Açısı		

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Ömer Seyfettin (1884-1920)

Balıkesir'in Gönen ilçesinde doğan sanatçı, Millî Edebiyat Dönemi hikâyecilerindendir. Maupassant (Mopasan) tarzı olay hikâyeciliğinin kurucu ismi olan Ömer Seyfettin, yazmaya Edirne'deki öğrenciliği sırasında başlamıştır. Selanik'te yayımlanan "Genç Kalemler" dergisindeki yazılarıyla ünlenmiştir. Derginin ilk sayısında, Nisan 1911'de yayımlanan "Yeni Lisan" başlıklı yazısı, Millî Edebiyat akımının başlangıç bildirgesi kabul edilmektedir. Yazılarında yalın, halkın konuştuğu ve anladığı bir dil kullanmak gerektiğini savunmuştur. Millî Edebiyat akımının öncülüğünü Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem'le birlikte sürdüren sanatçı, eserlerini Yeni Mecmua, Şair, Büyük Mecmua gibi dergilerde yayımlamıştır. Eserlerinin konusunu gündelik hayat, çocukluk ve askerlik anıları, tarih, menkıbe, fıkra ve efsaneler oluşturmaktadır. Eserlerinde anlatımı daha etkili kılmak için efsanelerden, atasözlerinden, deyimlerden ve halk hikâyelerinden sık sık faydalanır. Hikâyelerinde büyük oranda realizmin etkisinde olduğu görülmektedir.

Eserlerinden bazıları: Falaka, Yüksek Ökçeler, Kızıl Elma, Bomba, Beyaz Lale, Gizli Mabet, Bahar ve Kelebekler, Yalnız Efe, Kaşağı, İlk Düşen Ak, Pembe İncili Kaftan, Harem, Yüzakı, Kurumuş Ağaçlar, Aşk Dalgası (öykü); Efruz Bey, Yalnız Efe, Ashab-ı Kehfimiz (roman); Doğduğum Yer (şiir); Mahçupluk İmtihanı (oyun).

BAHARDA

Karlar henüz topraktan kalkmadı, ama insanın gönlü baharı çekiyor. Ağır bir hastalıktan sonra düzeldiğinizde bulanık önsezilerin yüreğinizde kıpırdandığı, durup dururken gülümsediğiniz o mutluluk hâlini unutmamışsınızdır. Görüldüğü kadarıyla şimdi doğa da böyle bir durumu yaşıyor. Toprak henüz buz gibi, ayaklarınızın altında çamurla karışık vıcık vıcık kar var oysa her şeyden sevinç, mutluluk, neşe fışkırıyor... Gökyüzü öylesine açık, öylesine duru ki yüksekçe bir güvercinliğe ya da çan kulesine çıkıp baksanız dünyanın öbür ucunu göreceğinizi sanırsınız. Güneş ışıl ışıl parıldarken ışınları serçelerle birlikte su birikintilerinde yıkanır. Dere suları koyulaşıp kabarmıştır, bugün yarın sel olup gürleyecektir. Ağaçlar henüz çıplaktır çıplak olmasına, gelgelelim capcanlı solumaktadır.

Bu mevsimde elde süpürgeyle, kürekle hendeklerde çamurlu su kovalamak, derelere kâğıttan sandal salmak ya da ökçenizle buzda delik açmak ne hoştur! Gökyüzüne güvercin uçurmak, ağaçlara tırmanmak, yüksek dallara sığırcık yuvası asmak da öyle... Bu mutlu zamanda her şey güzeldir. Özellikle gençseniz, doğayı seviyorsanız, huysuz, kaprisli değilseniz, işiniz dolayısıyla sabahtan akşama dek dört duvar arasında oturmuyorsanız... Eğer hastaysanız, kapalı bir işyerinde çürüyorsanız, esin perileriyle tanışmıyorsanız o zaman kötü!

Aslında bahar mevsiminde esin perileriyle tanış olmak pek önemli değildir.

Sıradan insanların bile ne güzel şeyler hissettiklerine bir bakın! İşte bahçıvan Panteley Petroviç sabah sabah geniş kenarlı hasır şapkasını başına geçirmiş, (...) konağın mutfak penceresi önünde dikilip ellerini beline dayayarak, aşçıya bir gün önce aldığı çizmeyi ballandıra ballandıra anlatıyor. Kıvrak, ince bedeni -bu yüzden konaktaki uşaklar ona “şıvgın” derler- kendinden ne denli memnun, mutlu olduğunu anlatmaya yeter. Doğaya, ona olan üstünlüğünün bilinciyle bakar; hatta bakışlarında onun efendisi, buyurucusu olduğunu gösteren bir küçümseme vardır. Bahçede çalışırken ya da serada otururken bitkiler dünyasının, kimselerin bilmediği gizlerini çözmesinden dolayı gurur duyduğunu hissedersiniz.

Görsel 2.10: Bahçıvan, Camille Pisarro

Doğanın büyüleyici güzelliklerle dolu, görkemli, buyurucu bir güç olduğunu; onun karşısında insan gururunun boyun eğmesi gerektiğini bu adama anlatmak boşunadır. Doğanın bütün gizlerini, büyülerini, mucizelerini bildiğini sanır; ona sorarsanız şu güzel bahar, seranın yanındaki küçük evde oturan, çocuklarına yağsız çorba içiren çökük göğüslü, sıska karısı gibi onun kulu kölesidir.

Ya avcı İvan Zaharov’a ne demeli? Sırtına eski püskü ceketini giymiş, çıplak ayaklarına çizmelerini geçirmiş; ahırın önünde ters çevrili fıçının üstünde eski mantarlardan tüfeğine tıkaç yontmaktadır. Av hazırlığı yaptığı belli. O anda zihninde, geçeceği dar yolların, üzerinden atlayacağı derelerin, buz tutmuş su dolu çukurların resmi çizilidir. Gözünü kapar kapamaz, altında tüfeğiyle pür dikkat bekleyeceği, beklerken heyecandan, akşam serinliğinden ürpereceği, düzgün, yüksek ağaç dizisini görür. Çullukların çığlıkları, pusuda dikilirken yakındaki manastırda ayinin başladığını bildiren çan sesleri kulaklarında çınlar... Öyle mutludur, öyle derecesiz bir sevinç içindedir ki hiç sormayın!

Şimdi de General Stremouhov’un konağında çalışan, yazıcı mı desem, yönetici yardımcısı mı desem, şu genç adama, Makar Denisıç’a kulak verin! Bahçıvandan iki kat fazla ücret alır, beyaz gömlek göğüslüğü takar, pahalı tütün içer, sırtı pek, karnı toktur, generalle karşılaştığında onun iri pırlanta yüzüklü, beyaz, tombul elini sıkmaktan kıvanç duyar. O da çok mutludur, hem de nasıl!

Koltuğunun altında kitap eksik olmaz, aldığı dergilere yılda yirmi beş ruble öder; yazar, yazar, durmadan yazar... Akşamları yemeklerden sonra herkes yatağa yattığında hep çiziktirir, yazdıklarını bir sandığa kilitler... Bu sandıkta, en dipte özenle katlanmış pantolonları, gömlekleri durur; bunların üstünde (...) on kadar ilaç kutusu, kan kırmızısı bir atkı, sarı kâğıda sarılı bir tane gliserinli sabun ile bir sürü ıvır zıvır vardır. En üstte ise yazıp yazıp

biriktirdiği kâğıtlar, “Bizim İlimiz” dergisinin birkaç nüshası sandığın kenarından taşacak gibidir. Dergilerde Makar Denisıç’ın öykülerini, gönderdiği haberleri okuyabilirsiniz. İlçe halkı onu edebiyat adamı, ozan olarak tanıdıkları için ona saygılı davranırlar, ancak pek sevmezler. Onun normal bir adam gibi konuşmadığını, normal bir adam gibi yürümediğini, (...) söylerler. Gerçekten bir gün mahkemede tanık olarak dinlenirken gereksiz yere edebiyatla uğraştığını kaçırıvermiş ağzından, sonra da onu tavuk çalmakla suçluyorlarmış gibi yüzü kıpkırmızı kesilmiş.

İşte şimdi lacivert paltosunu, pelüş şapkasını giymiş olarak elinde bastonuyla bahçede yürüyor... Beş-on adım attıktan sonra duruyor, gözlerini göğe dikiyor ya da köknar dalına konmuş yaşlı kargayı dikkatle süzüyor...

Bahçıvan ellerini beline dayamış duruyor, avcının yüzünde sert bir anlatım var, Makar Denisıç ise yürürken birden ikiye bükülerek korka korka öksürüyor. Bakışlarından anlaşıldığına göre bahar onu nemiyle, güzellikleriyle canından bezdirmiş olmalı. Aslında adamın yüreği korku dolu. Coşku, sevinç, umut yerine bahar onda birtakım bulanık istekler doğurmaktadır; bu istekler onu tedirgin etmekte, o yüzden ne yapması gerektiğini bilemeden yürümektedir. Gerçekten ne yapması gerekiyor bu adamın?

General Stremouhov’un ansızın, “Merhaba, Makar Denisıç!” diye seslendiğini duyuyor. “Henüz postaneden gelmediler mi?”

“Hayır, gelmediler, beyefendi.”

Makar Denisıç böyle dedikten sonra, yüzünden sağlık fışkıran generalin küçük kızıyla birlikte kurulduğu kupa arabasını süzüyor.

“Şu havanın güzelliğine bir bakın! Handiyse bahar geldi!” diyor general.

“Nasıl, gezintiye mi çıktınız? Görüyorum, bahar sizi de etkilemiş!”

Oysa bakışlarından, “Biliyorum, yeteneksiz, sıradan adamın birisin sen!” diye düşündüğü okunuyor. General dizginlere sarılırken, “Ah, azizim,” diye sürdürüyor konuşmasını. “Sabah kahvesini içerken öyle güzel bir yazı okudum ki! İki sayfacık, küçük bir şey, gelgelelim o ne güzellik! Ne yazık ki Fransızca bilmiyorsunuz, bilseniz size de verirdim.”

Kısaca, beş-on sözcükle yazının içeriğini anlatıyor; Makar Denisıç ise beyefendiyi dinlerken, küçücük, güzel yazılar yazan Fransız yazarının o olmamasından dolayı suçlanıyormuş gibi rahatsızlık duyuyor... Generalin arabası gözden kaybolduktan sonra, “Yazıda ne bulmuş! Bayat, basmakalıp bir konusu var. Oysa benim yazılarımın içeriği daha zengindir...” diye düşünüyor.

Aynı anda da içini bir kurt kemirmeye başlıyor. Yazarların onuru çoğunlukla yaralıdır, sızlar durur. Bu derde tutulanlar ne kuşların ötüşlerini işitir, ne güneşin ışıltısını görür ne de baharın aynısına varır... Bütün bedeninin kasılıp büzülmesi için yarasına hafif bir dokunmak yeterlidir. Onuru zedelenen Makar Denisıç yürümesini sürdürüyor, bahçe kapısını geçip çamurlu yola sapıyor. Bubentsov adında biri yolda, yüksek arabasının içinde hoplaya zıplaya gitmektedir.

“Yazara bizden saygılar!” diye bağırıyor Bubentsov.

Makar Denisıç bir yazıcı ya da yönetici yardımcısı olsa ona böyle gelişigüzel, özensiz davranmazlardı herhalde; ama o bir yazardır, yeteneksiz, sıradan bir yazar...

Bay Bubentsov gibiler sanattan anlamazlar, böyle şeylerle fazla ilgilenmezler; öte yandan yeteneksiz, sıradan sanatçılarla karşılaştıklarında katı, acımasız olurlar. Onlar herkesi bağışlamaya, hoş görmeye hazırdırlar, ama elyazılarını sandıkta saklayan Makar gibi başarısız, garip insanları değil! Bahçıvan değerli bir süs bitkisini ezmiş, bir sürü pahalı bitkiyi yanlışlıkla çürütmüştür; generalin elinden bir iş gelmez, başkalarının kazancıyla geçinir; Bay Bubentsov sulh yargıcı olduğu sıralar ayda bir mahkemeye uğrar, görevini yürütürken kekeler, yasaları birbirine karıştırır, saçmalıklar yapardı. Ama bütün bunlar hoş görülür, farkına varılmaz; önemsiz şiirler, öyküler yazan yeteneksiz Makar’a gelince suskunlukla geçiştirilmez, kusurları yüzüne vurulmadan, iğneleyici bir şeyler söylenmeden durulmaz...

Generalin baldızı hizmetçi kızların yanaklarına şamar atarmış, iskambil oynarken çamaşırcı kadınlar gibi küfredermiş, papazın karısı kumar borçlarının üzerine yatarmış, toprak ağası Filyugin toprak ağası Sivobrazov’un köpeğini çalmışmış... Bunlarla kimse ilgilenmez, ama “Bizim İlimiz” dergisinin geçenlerde Makar Denisıç’ın berbat bir öyküsünü basmadan geri çevirmesi bütün ilçenin ağzına sakız oldu, adama demediklerini bırakmadılar, tefe koydular, “Makarcağız” diyerek acıdıklarını belirttiler.

Bir yazar umdukları gibi yazmazsa “ne” umduklarını kimse söylemez ona, “Herife bakın, gene saçma sapan şeyler yazmış!” derler yalnızca.

Kimsenin onu anlamadığı, anlamak istemediği, anlayamadığı düşüncesi baharda Makar’ın kendini mutlu hissetmesini engeller. Eğer onu anlasalar her şeyin düzeleceğini sanır. Ancak bütün ilçede kimse okumadığına ya da gerektiği kadar okumadığına göre onun yetenekli bir yazar olup olmadığını kim anlayacak? Okuduğu Fransızca yazının değersiz, bayağı, bayat, basmakalıp bir şey olduğunu generalin kafasına nasıl sokacaklar? Eğer adam böyle yazılardan başka bir şey okumadıysa bunu ona nasıl anlatacaklar?

Hele kadınlar Makar Denisıç’ı, “Ah, Makar Denisıç! Dün pazar yerinde bulunmadığınız için çok yazık oldu. İki adam öyle gülünç bir kavgaya tutuştular ki siz olsanız bir güzel tasvir ederdiniz,” diye kızdırıyorlar.

Bütün bunlar elbette önemsiz şeylerdir, bilge bir kişi bunlar aldırmaz geçerdi, ancak Makar böyle şeylerden çok gocunur. Ruhu yalnızlık, eşsiz dostsuz yaşama, can sıkıntısı duygularıyla çalkanır; büyük günahkârlarıı, yalnızlık çekenlerin sıkıntısıyla kıvranır. Şu bahçıvan gibi ellerini beline dayayıp dikildiğini kimse görmemiştir onun. Yılda birkaç kez ormanda ya da yolda giderken ya da bir tren vagonunda yolculuk ederken kendisi gibi başarısız, garip bir adamla karşılaştığında hem o hem de karşısındaki birden canlanırlar, birbirlerinin gözlerinin içine bakarak söyleşiye dalarlar. Onların coştuklarını, tartıştıklarını, kahkaha attıklarını, neşelendiklerini görenler ikisini de çılgın sanırlar.

Seyrek yaşanan bu dakikalar bile genelde kötü sonuçlanır. Hem Makar hem de karşısındaki başarısız kişi birbirlerinin değerini, yeteneğini kabul etmezler, birbirlerine karşı kıskançlık içinde nefret duyarlar, birbirlerine sinirlenirler, sonunda düşmanca ayrılırlar. Böylece bu kişilerin, gençlik duyguları hırpalanır, törpülenir; dostluğa, ruh dinginliğine yabancı, sevinçsiz, sevgisiz birer insan olurlar. Asık suratlı Makar’ın, akşamları herkes yatınca esin perisiyle buluşmasında tasvir ettiği güzellikler uçar gider.

Gençlikle birlikte baharın coşkusundan da eser kalmaz.

Anton Çehov

Entipüften Bir Adam

Çeviren: Mehmet Özgül

Etkinlik

Ünite genelinde okuduğunuz hikâye metinlerini Anton Çehov’un *Baharda* adlı hikâyesi ile konu, olay örgüsü, çatışma, üslup ve anlatıcı yönünden karşılaştırıp aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik ***Kerem ile Aslı*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen fiilimsileri bulunuz. Fiilimsilerin çeşitlerini ve metindeki işlevlerini belirtiniz.**

Duman ikisini de tıkamıştı. Öksürmeye başladılar. İçecek suları tükenmişti. Biri bir yana, biri öbür yana su aramaya gittiler. Suyun şırıltısını duyuyorlar, dumandan oluğu bulamıyorlardı. Birbirlerine uzaktan uzağa seslenerek ilerliyorlardı. Birden ses duymaz oldular. Korktukları başlarına gelmişti. Puslu dağ yankı vermez; ne denli bağırsalar birbirlerinin sesini duymuyorlardı. Dağ ıssızlığı Kerem'in içine öyle bir korku saldı ki, başını ellerinin arasına alıp bir köşede büzülüp kaldı. "Ya Rabb'im!" dedi içinden, "Allah'ım, nedir bu başıma gelenler; Aslı'mı yitirdiğim yetmedi, şimdi de Sofu'yu yitirdim."

Su aramaya çıkarken atlarını aşağılarda bırakmışlardı. Saz, Kerem'in yüreğinin diliydi; sazını yanına almıştı. Ağlıyor sızlıyor Sofu'dan ses gelmiyordu. İyice bunaldı, ne yapacağını bilemedi. Her gün yeni bir şey öğreniyordu. O an, saz çaldıktan sonra Ağrı Dağı'ndan duman çekildiğini anımsadı. Bu kapkara dağa da seslenirse dumanın çekileceğini düşündü. Sazın telleri nemden gevşemiş olsa da ona derdini yine o unutturacaktı. Dağa kahırla seslendi, görelim ne söyledi...

2. Etkinlik ***Hiç*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerini tespit ederek bu işaretlerin hangi amaçla kullanıldığını ve metnin anlamına katkısını belirtiniz.**

Oh! Bu tebessüm! Zavallı gencin ümitsiz gecelerinde üzüntüsünü gideren yâri, ışıksız gündüzlerinde parlayan ışığı olduğundan evine her gece coşku ve kuvvetini yenileyerek dönüyordu. Yalnız en son defa ulaştığı tebessümden dolayı âşıkça bir kendinden geçiş içinde kalmıştı. O gece sabaha kadar gözlerini bir kere bile kapamadı. Artık bu kızı alacaktı! Annesinin rızasını alacağından emin olduğu gibi, kendine bu kadar sevgi besleyen ve güler yüz gösteren kızlarının kalbinin arzusuna onun ana ve babasının mâni olmayacaklarından şüphe duymuyordu. Her türlü güçlüğe, her türlü engellemeye, göğsünü yaralarcasına direnmeye çalışarak kendisine bu kadar gönül veren eşine, Boğaziçi'nin güzel sahillerinin en gizli bir köşesinde, yahut ışıklar saçan bir güneşin güzelliklerinin altında şen ve mutlu olan Adalar'ın en güzel tarafında bir ev, bir sevgi yuvası bina edecek.

3. Etkinlik ***Teselli*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimeleri inceleyerek yazımlarının doğru olup olmadığını belirtiniz.**

Bir aydır her şeyi defterdarına bırakmış, "Bizim artık dünya gailesi ile uğraşacak vaktimiz kalmadı. Tövbe zamanımızdır." demişti. Hâlbuki bozuk ordunun erzakını, intizamını, zapturaptını temin edemeyen defterdar yine ara sıra zabitleri kumandana yollamaya mecbur oluyordu. Efendilerinin akıbetini, tıpkı kendisi gibi sarih bir ümitsizlikle bekleyen kapı halkı artık onu taciz etmiyorlardı. Herkes kendi başının çaresine düşmüştü. İçinde Azrail beklenilen bu boş konağın mezar havasını hiçbir ses bozmuyordu. Vakit vakit esen serin, hiddetli bir rüzgâr, duvarlara çarparak çatılardan süzülüyor, tenha sofalarda cinler top oynuyordu.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Ünitede incelediğiniz metinlerden hareketle bir hikaye yazınız. Hikaye yazarken dikkat edilmesi gereken bazı hususları anlatan aşağıdaki bilgilerden yararlanınız.

a. Hazırlık

Konuyu, kişileri ve bunların hikâyedeki işlevlerini belirleyiniz (Yaşadığınız, tanık olduğunuz ya da hayal gücünüzle canlandırdığınız bir olay ya da durumu kurgulayarak yazabilirsiniz.).

Yazacağınız hikâyenin amacını ve hedef kitlesini belirleyiniz.

Hikâyenizde okuyucuya vermek istediğiniz temel düşünceyi ve yardımcı düşünceleri belirleyiniz.

Bunları yaparken okuduğunuz kitaplardan, yaptığınız gözlemlerden, okul ve çevre eğitiminden, düşünme ve hayal kurma yoluyla yaptığınız buluşlardan faydalanabilirsiniz.

b. Planlama

Yazacağınız hikâyenin serim, düğüm, çözüm bölümlerinde neleri, hangi sırayla ve nasıl anlatacağınızı belirleyiniz.

Olay örgüsünü, çatışmaları; mekânı, zamanı; anlatıcı ve bakış açısını belirleyiniz.

c. Taslak oluşturma

Duygu, düşünce üretme ve planlama aşamalarından sonra hikâyenizle ilgili taslak bir metin oluşturunuz. Hikâyenizde anlatma, gösterme, diyalog ve iç konuşma tekniklerini kullanmaya çalışınız.

Hikâyenize konu ve içerikle ilgili kısa, ilgi çekici bir başlık bulunuz.

Hazırladığınız yazı taslağını geliştirerek metin hâline getiriniz.

Metninizi oluştururken iyi bir anlatımda bulunması gereken açıklık, akıcılık, yalınlık, duruluk gibi özellikleri dikkate alınız.

Yazınızda farklı cümle yapılarını ve türlerini (basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksiltili, devrik, kurallı, isim cümlesi, fiil cümlesi) kullanmaya özen gösteriniz.

ç. Metni düzeltme ve geliştirme

Yazma aşaması bittikten sonra metninizi tutarlılık, cümle ve paragraflar arası ilişki, başlık, kelime tercihleri açılarından değerlendiriniz.

Metninizde anlatım bozukluğu, yazım ve noktalama hataları varsa bunları düzeltiniz.

B. Uygulama

Yazmış olduğunuz hikâyeleri arkadaşlarınızın da görüp okuyabilmesi için sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb. yerlerde sergileyiniz.

Ayrıca yazdığınız metnin hukuki, ahlaki ve mesleki sorumluluğunun bilincinde hareket etmeye özen gösteriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

A. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Hikâyeden uyarlanmış bir film (Ömer Seyfettin'in *Pembe İncili Kaftan*, Mustafa Kutlu'nun *Uzun Hikâye* adlı eserleri gibi) izleyiniz. Bu filme konu olan hikâyeyi okuyunuz.

B. Uygulama

İzlediğiniz film ile okuduğunuz hikâyeyi karşılaştırıp aralarındaki farkı sınıf ortamında değerlendiriniz.

KURUMUŞ AĞAÇLAR

Deli Murat, memleketin en azılı bir derebeyiydi! Fakat yaşlandıkça aklı başına geldi. İyinin, kötünün farkına varmaya başladı. Artık en küçük bir fenalık bile onun vicdanında sönmez bir ateşi tutuşturuyordu. Elli yaşına girmişti. Hacca gitmek niyetindeydi. Fakat hangi yüzle?.. Uzun kış geceleri, vahşi bir saraya benzeyen kulesinin tenha odasında, ocağın alevlerine dalarak yaptıklarını düşünürdü. Tam otuz sene... Etmediği kalmamıştı. Soyduğu kervanları, vurduğu postaları, yaktığı köyleri, yıktığı kanları, bastığı şehirleri, hep birden hatırladı. Hele öldürdüğü insanlar... Bunları unutabilmek imkânı yoktu. Aslında çoğunu kendi nefsini kurtarmak için öldürmüştü. Fakat ne olursa olsun, yine kandı! Evet, kırk kan!..

Bir gece sabaha kadar uyuyamadı. Daha şafak sökmeden atlarını hazırlattı. Kasabaya doludizgin koştu. Sabah namazını henüz bitiren Karababa'yı secdesinde buldu. Şu Şeyh, o dönemin en büyük erenlerindendi. Tekkesi ümitsizlerin mabediydi. Deli Murat'ı görünce gülümsedi:

— Hoş geldin. Seni bekliyordum, dedi.

— Beni mi?

— Evet.

— Niçin?

— Hacca gitmek istiyorsun, değil mi? Deli Murat bu her şeyi bilen, her şeyi gören, birçok şeyi sezen, mübarek ihtiyarın ellerine sarıldı. Öptü:

— Fakat yüzüm yok, babacığım, dedi.

— Allah her şeyi affeder.

— Benim kabahatim çok. Günahlarım çok büyük...

Seccadenin kenarına diz çöktü. Ağlaya ağlaya geçmişini anlattı. Bunlar hatırında durdukça peygamberin mezarına yüz sürmeye cesaret edemeyecekti.

Karababa:

— Senin kırk kanın var! dedi.

— Evet.

— Allah bunları bile affeder.

— Nasıl?

— Ya ölüme layık bir adamı vurursun...

Deli Murat:

— Aman aman, diye haykırdı, ben artık adam öldüremem!

Karababa:

— Yahut da büyük bir menzil açar, geleni geçeni, fakir zengin ayırt etmeden doyurursun. Hepsinin gönlünü hoş edersin, dedi.

Deli Murat, bu ikinci kefareti uygun buldu. Parasının sayısını bilmezdi. Bir menzil değil, on menzil açabilirdi.

— Pekâlâ babacığım, dedi, yarından sonra menzil açıktır. Fakat kanlarımın affolunup olunmadığını nereden bileyim?

— Bilip de ne yapacaksın?

— Hacca gideceğim.

Karababa bir an düşündü:

— *Menzilin iç bahçesine kurumuş ağaçlar dik, dedi.*

— *Kurumuş ağaçlar mı?*

— *Evet, bunlar yeşerip çiçek açınca kanların affedilmiş, kefaretin kabul olunmuştur.*

— *Hiç kurumuş ağaç yeşerir, çiçek açar mı?*

— *Açar.*

İlk dört soruyu Ömer Seyfettin'in *Kurumuş Ağaçlar* adlı hikâyesinden alınan yukarıdaki parçaya göre cevaplandırınız.

1. Okuduğunuz metnin konusunu ve temasını aşağıya yazınız.

....

....

....

2. Okuduğunuz metnin olay örgüsünü aşağıya yazınız.

....

....

....

3. Okuduğunuz metindeki çatışmayı aşağıya yazınız.

....

....

....

4. Okuduğunuz metindeki şahısların tip veya karakter özelliği gösterip göstermediğini nedenleriyle aşağıya yazınız.

....

....

....

5. Aşağıdaki bilgilerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

	a. Destan döneminden halk hikâyeciliğine geçiş döneminin en önemli ürünü cenknamelerdir.
	b. Dede Korkut'un Türkler arasında, ağızdan ağıza, dilden dile dolaşan hikâyeleri XV. yüzyılda Akkoyunlular Dönemi'nde Dede Korkut Kitabı adıyla bir kitapta toplanmıştır.
	c. Duygu, düşünce, hayal ya da durumları sözlü veya yazılı olarak ifade etmeye anlatım denir.
	ç. Halk hikâyelerinde genellikle savaş ve cesaret konuları işlenir. Kişiler gerçek yaşama uygun değildir. Bu kişilerin olağanüstü özellikleri çok fazladır.
	d. Uzun mesnevilerde monotonluğu ortadan kaldırmak için hikâye kahramanının ağzından söylenen gazellere de yer verilmiştir.

6. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

a) Yunus Emre'nin .... adlı eseri ahlaki ve öğretici, küçük bir mesnevidir.

b) XVIII. yüzyılda mesnevi şairi olarak ...., ... ve .... belli başlı isimlerdir.

c) ...., ... ve .... Tanzimat Dönemi'nin önemli hikâyecileridir.

ç) .... tarzı olarak bilinen olay hikâyelerinin Türk edebiyatındaki en büyük isimlerinden biri ....

d) Dilin sadeleşmesi, hikâyenin Cumhuriyet Dönemi'ne ulaşması ve Türk edebiyatının Anadolu'ya açılması hususunda ...., ... ve .... hikâye türünde eser veren yazarlardandır.

7. Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Hikâyeler sade ve akıcı bir Türkçeyle oluşturulmuştur.

B) Hikâyeleri yazıya geçiren Yusuf Has Hacib'dir.

C) Hikâyelerde açık ve yalın bir anlatım görülür.

D) Toplam 12 hikâyeden oluşur.

E) Dinî unsurlar hikâyelerde görülür.

8. Aşağıdakilerden hangisi Türk edebiyatında modern hikâyenin ilk örneklerinden biri <u>değildir</u>?

A) Müsameretname

B) Kıssadan Hisse

C) Letaif-i Rivayat

D) Küçük Şeyler

E) Harap Mabetler

9. Aşağıdakilerden hangisi Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin özelliklerinden değildir?

A) Hikâyeler bir olaya dayanmaktadır.

B) Hikâyelerinde gözleme önem vermiştir.

C) Hikâyelerinde ruh çözümlemelerine önem vermemiştir.

D) Hikâyelerinde romantizmin etkisinde kalmıştır.

E) Hikâyelerin dili sade ve anlaşılırdır.

10. Aşağıda mesnevi ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) İran edebiyatında ortaya çıkmıştır.

B) Konu bütünlüğü vardır.

C) Beyit sayısında sınırlama yoktur.

D) Devrin önde gelenlerini övmek için yazılır.

E) Her beyit kendi arasında uyaklıdır.

11. Hikâyeyle ilgili aşağıdakilerden hangisi doğru değildir?

A) Gerçek ya da gerçeğe uygun olayları konu edinir.

B) Hikâyelerde olağanüstü olaylara ve kişilere sıkça yer verilir.

C) Maupassant tarzı hikâyeler serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.

D) Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk örnekleri Tanzimat Dönemi'nde verilmeye başlanmıştır.

E) Durum ve olay hikâyesi olmak üzere iki türü vardır.

12. "Antov Çehov tarzı" da denilen belli bir olaya dayanmayan, modern "durum hikâyesi"dir.

Yukarıda özellikleri verilen hikâye tarzının Türk edebiyatındaki en iyi uygulamacıları aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ahmet Mithat Efendi, Emin Nihat

B) Memduh Şevket Esendal, Sait Faik Abasıyanık

C) Sait Faik Abasıyanık, Ömer Seyfettin

D) Emin Nihat, Ömer Seyfettin

E) Ömer Seyfettin, Ahmet Mithat Efendi

13. (I) Yeni bir haftanın neler getireceği bilinmez. (II) Dostumuz da biziz, düşmanımız da. (III) İçimizdeki yokluktur düşman. (IV) Onu yenersek gerçek varlığımıza ulaşabilecek miyiz? (V) Belki de o zaman kurtuluruz kendimizden.

Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangisinde yazım yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

14. Edebiyattan ( ) biyolojiden beş ( ) matematikten ( ) coğrafyadan dört mü almışım ( )

Bu cümlede yay ayraçla belirtilen yerlere aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangileri sırasıyla getirilebilir?

A) (,)(,)(;) (?) B) (,)(;) (,)(.) C) (,)(;) (,)(?) D) (;)(,) (,)(?) E) (;)(,) (,)(.)

3. ÜNİTE
ŞİİR

Okuma

- ✓ İslamiyet'in kabulünden önceki Türk şiirinde koşuk ve sagu
- ✓ Geçiş Dönemi (11-12. yüzyıl) Türk edebiyatı
- ✓ Halk edebiyatında ilahi ve nefes
- ✓ Halk edebiyatında mâni (düz, kesik, yedekli) ve türkü
- ✓ Halk şiirinde koşma
- ✓ Divan şiirinde gazel, kaside ve şarkı

Yazma

- ✓ Mâni ve koşma yazma çalışmaları

Sözlü İletişim

- ✓ Şiir dinletisi hazırlama

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Türklerin dünya görüşlerini, yaşantılarını, duygularını, düşüncelerini doğal bir dille anlatan; doğa, aşk, kahramanlık, cesaret, binicilik, at sevgisi, askerlik, ölüm gibi temaları olan şiirlerden bildiklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Edebiyat türleri içinde ilk doğan tür olan şiir, sözlü edebiyatın anlatımında nasıl bir rol oynar? Sınıf ortamında tartışınız.

3. İnsanlar, duygularını neden daha çok şiirle ifade ederler?

KOŞUK

Keldi esin esneyü
Kadka tükel osnayu
Kirdi bodun kasnayu
Kara bulıt kükreşür

Ördi bulıt ıngraşu
Aktı akın möngreşü
Kaldı bodun tanglaşu
Kükrer takı mangraşur

Taşın atıp yaşnadı
Tuman turup tuşnadı
Adgır kısır kişnedi
Öğür alıp okraşur

Kuydı bulıt yagmurın
Kerip tutar ak torın
Kırka kodtı ol karın
Akın akar engreşür
(…)

Günümüz Türkçesiyle

(Bahar) rüzgârı eserek geldi.
(Ama bu rüzgâr) kar tipisine benziyordu.
Halk soğuktan titreşerek (evlere) girdi.
(Gökyüzünde) kara bulutlar gürlüyor.

Bulutlar gürleyerek yükseldi
ve seller şarıldayarak aktı.
Halk (bu ani sağnak karşısında) hayret içinde kaldı;
bulutlar gürlüyor (ve insanlar) bağrışıyorlar.

Gök gürleyip şimşek çaktı;
bulutlar karşı karşıya gelip harekete geçtiler.
Aygırlarla kısraklar kişnediler;
her biri eşini (yanına) aldı, alçak sesle kişniyorlar.

Bulutlar yağmurlarını döktü;
(sanki) ak ağlarını (havaya) gerdiler
ve karlarını kırlara bıraktılar.
(Dağlardan) uğuldayarak seller akıyor.

XI. Yüzyıl Türk Şiiri
Hazırlayan: Talat Tekin

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Koşuk Hakkında Kısa Bilgi

Türkler İslamiyet öncesi belli dönemlerde, "sığır töreni" adı verilen av törenlerinde, "şölen" adı verilen kurban törenlerinde, tüm boyların erkekleri bir araya gelerek eğlenirdi. Bu eğlencelerde söylenen aşk, doğa ve yiğitlik konularını işleyen şiirlere "koşuk" adı verilir. Ayrıca halk edebiyatında en çok kullanılan ve en çok sevilen nazım biçimidir.

Koşuk örneklerini Kaşgarlı Mahmut'un Divânû Lugati't-Türk adlı eserinde görmekteyiz. 7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsüyle ve yarım kafiye ile söylenen şiirlerdir. Kopuz eşliğinde söylenir. Genellikle kendi başına bütünlüğü olan dört dizeli bentlerden oluşan koşuklar, manilere ve koşmalara kaynak olmuştur. Bu şiirlerin kafiye düzeni; aaaa, bbba, ccca şeklindedir. Koşuklar edebiyatımızın anonim ürünleridir. Koşuklar söyleyiş biçimi, söylenme ortamı, zamanı ve şekil özellikleri bakımından, âşık edebiyatı nazım şekillerinden koşmayla; divan edebiyatı nazım şekillerinden gazel ile büyük benzerlikler göstermektedir.

Okuduğunuz metin, İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı'nın Sözlü Dönemi'nden alınmış koşuk türüne örnektir. Metinde baharla birlikte doğanın canlanması anlatılmıştır. Metinde sade ve millî bir dil kullanılmıştır. Metin, dörtlükler hâlinde söylenmiş ve ölçü olarak millî ölçümüz hece kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şairin şiirinde okura iletmek istediği duygu ve hayaller o şiirin temasını oluşturur. Şiirin teması; karamsarlık, yalnızlık, özlem, sevgi vb. olabilir. Buna göre siz de okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

2. Şiirdeki ahenk unsurlarından (ölçü, kafiye, redif, asonans, aliterasyon, nakarat, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı vb.) hangileri okuduğunuz metinde kullanılmıştır? Buna göre okuduğunuz şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirleyiniz.

3. Şiirler nazım birimlerine, kafiyeleniş şekillerine, vezinlerine ve mısra sayılarına göre nazım şekillerine; işledikleri konulara ve ilgili oldukları alanlara göre de nazım türlerine ayrıldığına göre siz de okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Şiirde konuşan, olayları yaşayan ve okur tarafından sesi duyulan, şairin ürettiği kurgusal kişilik "söyleyici" olarak adlandırıldığına göre siz de okuduğunuz şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

5. Şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve şiirin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz şiirde, Sözlü Edebiyat Dönemi'nin yansımalarını değerlendiriniz.

7. Okuduğunuz şiirdeki açık ve örtük iletileri belirleyerek şiiri yorumlayınız.

8. Bütün milletlerde olduğu gibi Türklerde de yazı kullanılmadan önce sözlü bir edebiyat vardı. Sözlü edebiyatta şiir önemli bir yer tutar. Buna göre siz de okuduğunuz koşuk tarzındaki şiirin tür özelliklerini metinden örnekler vererek belirtiniz.

9. Eski Türklerde birlik ve beraberliği sağlamak çok önemlidir. Şölenlerde, toylarda, üstünlükle biten savaş sonlarında halkı heyecana getirmek için okunan şiirlerin bu birlik ve beraberliğe etkisi nedir? Belirtiniz.

Etkinlik

Okuduğunuz *Koşuk*'u Ahmet Hamdi Tanpınar'ın aşağıdaki şiiri ile tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

MAVİ, MAVİYDİ GÖKYÜZÜ

Mavi, maviydi gökyüzü
Bulutlar beyaz, beyazdı
Boşluğu ve üzüntüsü
İçinde ne garip yazdı...

Garip, güzel, sonra mahzun
Işıkla yağmur beraber,
Bir türkü ki gamlı, uzun,
Ve sen gülünce açan güller.
Beyaz, beyazdı bulutlar,

Gölgeler buğulu, derin;
Ah o hiç dinmeyen rüzgâr
Ve uykusu çiçeklerin.
Mor aydınlıkta bir çınar

Veya kestane dibinde;
Mahmur süzülen bakışlar
İkindi saatlerinde...
(...)

Ahmet Hamdi Tanpınar

Ölçüt	Koşuk	Mavi, Maviydi Gökyüzü
Tema		
Ahenk Unsurları		
Söyleyici		
İleti		

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Türk toplumunda ağıt söyleme yaygındır. Siz de çevrenizde söylenen ağıtlardan bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Ölen kişinin ardından hayır duasında bulunmak toplumun hangi yönüyle ilgilidir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. İnsanın ölüm karşısında korku ve üzüntüsünü dile getirmesi, onun hangi yönünden kaynaklanır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

SAGU	Günümüz Türkçesiyle
Alp Er Tonga öldi mü	Alp Er Tunga öldü mü?
İsiz ajun kaldı mu	Kötü dünya kaldı mı?
Ödlek öçin aldı mu	Felek (böylece) öcünü aldı mı?
Emdi yürek yırtılur	Şimdi yürek (ler onun ölümünün acısı ile) parçalanıyor.
(...)	(...)
Ödlek küni tavratur	Feleğin günleri çabuk geçer.
Yalnguk küçin kevretür	(ve felek böylece) insanın gücünü (git-gide) zayıflatır;
Erdin ajun sevritür	(ve) dünyadaki insanları azaltır.
Kaçsa takı ertilür	(İnsanlar felekten kurtulmak için) kaçsalar (bu yarışta) yine geçilirler.
Ögreyüki mundag ok	(Feleğin) âdeti böyledir işte!
Munda adın tıldag ok	Bundan başka (sı) da bahanedir zaten.
Atsa ajun ugrap ok	(Felek bir kere) niyet edip (de) ok atarsa
Taglar başı kertilür	dağların başı (bile) kertilir!
Begler atın argurup	Beyler atlarını yordular;
Kadgu anı torgurup	Kaygı (ve keder) onları zayıflattı.
Mengzi yüzi sargarıp	Bet ve benizleri (öyle) sarardı (ki)
Kürküm angar türtülür	(yüzlerine) safran sürülmüş (sanırsınız).

Ulşıp eren börleyü	Erkekler kurtlar gibi, hep birlikte uluyorlar;
Yırtıp yaka orlayu	Yakalarını yırtıyor ve çığlık atıyorlar.
Sıkrıp üni yurlayu	Islık çalar gibi sesler çıkarıyor ve feryat ediyorlar.
Sıgtap közi örtülür	Ağlamaktan gözleri (yaşlarla) örtülüyor.
Könglüm için örtedi	Gönlüm (acıdan) için için yandı;
Bütmiş başıg kartadı	(Bu acı) kapanmış yarayı (yeniden) deşti.
Keçmiş ödüg irtedi	(Gönlüm) geçmiş zamanları aradı;
Tün kün keçip irtelür	geceler ve günler geçtikçe (de o zamanlar) aranıyor.

XI. Yüzyıl Türk Şiiri

Hazırlayan: Talat Tekin

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Sagu Hakkında Kısa Bilgi

Sagu, İslamiyet'ten önceki Türk şiirinde sevilen bir kişinin veya kahramanın ardından söylenen ve onun iyiliğini, dürüstlüğünü, ahlakını, faziletini anlatan dolayısıyla ölümünden duyulan acıyı dile getiren şiirlerdir. Sagular yedili hece vezniyle söylenir, nazım birimi dörtlüktür. Her dörtlüğün ilk üç mısrası birbiri ile kafiyeli, dördüncü mısralar ise kendi aralarında kafiyelidir. Dörtlüklerin son mısralarının birbiri ile kafiyeli oluşu aynı zamanda dörtlükler arası bir bağ görevi görmektedir. Bu şiirlere İslamiyet sonrası halk edebiyatında ağıt, divan edebiyatında mersiye denir. Geçmişte bu şiirlerde, ölen bir devlet adamının, bir kahramanın veya sevilen herhangi bir kimsenin ölümünden duyulan bir üzüntü dile getirilirken günümüzde ise her insan için söylenebilmektedir.

Okuduğunuz metinde, büyük bir yiğit olan Alp Er Tunga'nın ölümünden duyulan üzüntü anlatılmaktadır. Ayrıca Alp Er Tunga'nın kahramanlıkları, erdemleri, iyiliklerinden de söz edilmiştir. Alp Er Tunga, Saka Türklerinin başarısı için çalışmış, kahramanlığı ile nam salmış büyük bir devlet adamıdır. Bazı kaynaklarda ayrıca Alp Er Tunga'nın İranlı şair Firdevsî'nin "Şehname" adlı eserinde geçen Efrasiyap olduğu söylenmektedir. Okuduğunuz sagu, sözlü edebiyat ürünüdür. Okuduğunuz metin, 7'li hece ölçüsüyle söylenmiştir ve 6 dörtlükten oluşmaktadır. Kafiye düzeni koşuktaki gibidir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Sagu türünün ortaya çıkması ve çeşitlenmesinde etkili olan unsurları belirtiniz.

2. Saguda genellikle ölen kişilerin iyilikleri ve ölümlerinden duyulan acılar dile getirildiğine göre siz de sözlü edebiyat geleneğinin bir ürünü olan okuduğunuz sagunun temasını belirleyiniz.

3. Şiiri diğer edebî türlerden ayıran önemli bir özellik, şiirin belli bir ahenk ve ritim ile yazılıp okunmasıdır. Şiirde estetik kaygı ile ölçü, kafiye ve ritim unsurlarından yararlanılır. Buna göre okuduğunuz saguda ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirleyiniz.

4. Okuduğunuz sagunun kafiye düzenini ve ölçüsünü tespit ediniz.

5. Okuduğunuz saguda dönemin yaşam koşulları ve doğayla iç içe olmanın sonucu genellikle benzetme ve kişileştirme gibi edebî sanatlara başvurulmuştur. Buna göre okuduğunuz sagudaki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

6. Söyleyicinin şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi/varlık olduğu bilgisinden yola çıkarak okuduğunuz saguda söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

7. Sagunun yazıldığı dönemin edebî, siyasi, toplumsal ve kültürel şartlarının saguya etkilerini ve sagunun; yazıldığı dönem veya sonraki dönemlere edebî, siyasi, sosyal ve kültürel etkilerini değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz saguda, sagunun söylendiği dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bularak sagudaki millî, manevi ve evrensel değerleri belirleyiniz.

9. Sagunun halk edebiyatındaki karşılığına ağıt, divan edebiyatındaki karşılığına ise mersiye dendiğini biliyorsunuz. Buna göre edebiyatımızda sagu türünde yazılmış olan eserleri sıralayınız.

Etkinlik

Bir toplumun geçmişten günümüze aktardığı ortak değerler nelerdir? Bildiklerinizi aşağıya yazınız.

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Dîvânu Lugâti't-Türk'ü diğer Geçiş Dönemi eserlerinden ayıran özellikler sizce nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle çeşitli medeniyetlerle kültür alışverişi olmuş, İslam dininin esasları öğrenilmiş ve dilimize yeni kelimeler girmiştir. Bu durum, Türklerde nasıl bir değişim sürecinin başladığını gösterir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Eski Türklerdeki toplumsal ve kültürel değerlerle içinde yaşadığımız toplumun toplumsal ve kültürel değerleri benzerlik gösteriyor mu? Sınıf ortamında tartışınız.

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK

Esirgeyen ve Bağışlayan Tanrının Adıyla

Büyük erdemli, güzel eylemli Tanrı'ya hamd olsun!

En sağlıklının hasta, en düzgün konuşanın kekre olduğu bir çağda, haram ile helali açıkça belirten ayrıntılı açıklamayı (Kur'an'ı) indirerek yol gösteren, kılavuz ve ışığı yücelten Tanrı yolunun yolcusu Muhammed'e, (Tanrı'nın salat ve selamı onun, ailesinin ve yüce soyunun üzerine olsun) Cebrail aracılığı ve vahiy yoluyla iletti.

Şimdi, Muhammet oğlu Hüseyin oğlu kulunuz [Kâşgarlı] Mahmut der ki:

Yüce Tanrı, devlet güneşini Türk burçlarında doğdurdu. Dönenceleri onların ülkeleri çevresinde döndürdü. Bundan dolayı onları Türk diye adlandırdı. Onları çağın hakanları yapıp dünyanın egemenlik dizginlerini ellerine verdi. Onları herkese üstün kıldı, tüm insanlıkla görevlendirdi, doğruluğa yöneltti. Onlara katılanları ve onlar adına çabalayanları güçlendirdi. Bu nedenlerle, istedikleri her şeyi elde ettiklerini ve çapulcuların rezilliğinden kurtulduklarını kavradım -[ve anladım ki] akıl sahibi her insan onlara katılmalıdır; yoksa, onların ok yağmuruna altında kalırlar. En iyisi onların gönüllerini almak, onlara kulak vererek yanaşmak ve onlarla kendi dillerinde konuşmaktır. Onların düşmanlarından biri, onlardan yana geçerse, onu diğerlerinin hışmından korurlar; başkaları da onunla birlikte sığınabilirler. Böylece kötülüğe uğrama korkuları kalkmış olur.

Buhârâlı imamlar arasında güvenilir bir kaynaktan ve Nişabur halkının bir imamından işittim: Her ikisi de aşağıdaki hadisi aktardı. İkisinin de bilgi kaynağı Tann'nın elçisine (Tanrı'nın salat ve selamı onun üzerine olsun) dayanıyor. Kıyamet günü belirtilerinden, ahir zaman fitnesinden ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkışından söz ederken, dedi ki: "Türklerin dilini öğrenin, çünkü onların egemenliği uzun sürecektir." Bu hadis doğru ise -sorumluluğu anlatanların boyunlarına olsun- Türkçeyi öğrenmek dinsel bir gerekliktir; yok kesin değilse, bilinç de bunu gerektirir. Onların yaşadığı şehirleri, bozkırları dolaştım ve Türk, Türkmen-Oğuz, Çigil, Yağma, Kırgız lehçelerini ve ağızlarını öğrendim. Ayrıca bu dili en iyi ve en yetkin biçimde konuşanlardan, en eğitimlilerden, soyu en köklü kişilerdenim. Kargı kullanmakta en beceriklilerinden birisiyim. Türk boylarından her birinin lehçesini yetkinlikle öğrendim ve güzelce sıralanmış bir düzen içinde kapsamlı bir kitapta topladım.

Bu kitabı -Ulu Tanrı'dan yardım dileyerek- bengü bir anıt, geçmişten geleceğe kalıcı bir hazine olması dileğiyle yazdım ve buna Kitâbu Dîvâni Lugâti't-Türk adını vererek Kutsal Peygamber ve imamlar ardılı Hâşimı ve Abbasî soyundan, Âlemlerin Rabbi'nin vekili, inananların beyi, Şeyhimiz ve Efendimiz Ebü'l-Kâsım Abdullah ibn Muhammed el-Muktadı bi-Emrü'lâh'a adadım. Tanrı onu bitimsiz güçlü ve yararlı bir yaşam için kalıcı kılsın; egemenliğinin köklerini öyle güçlü pekitsin ki eski dönemlerin görkemi sarayından eksik olmasın; kılavuzluğunun ölçüsünü öyle nimetlerle donatsın ki, insanlık, yaşamı onun cömert elinden alsın. Kılavuzluğu uğur yıldızı yoldaşının şansıyla, oku hedefinden şaşmayan doğrultuda olsun, şanlı zafere kavuşmuş dostla ve rezil biçimde boyun eğmiş düşmanla taçlansın. Müslümanlar onun gölgesi, görkemi, gücü, bağışı ve ününden sonsuza dek yoksun kalmasın.

Kaşgarlı Mahmut
Dîvânu Lugâti't-Türk
Hazırlayan: Prof. Dr. Fuat Bozkurt

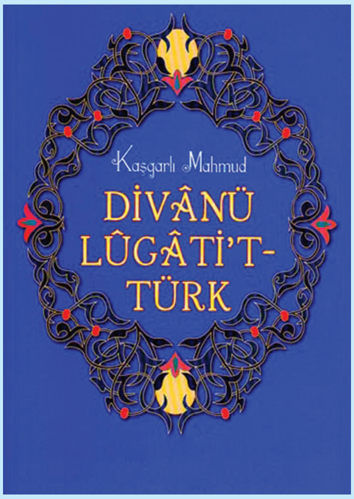
Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

kekre: Tadı acımtırak, ekşimsi ve buruk olan.
pekitmek: Güç vermek, güçlendirmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dîvânu Lugâti't-Türk Hakkında Kısa Bilgi

Türk Dilleri Sözlüğü anlamına gelen eser, Türkçenin ilk sözlüğü ve ilk dil bilgisi kitabıdır. Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072-1074 yılları arasında yazılmıştır. Eser Bağdat'ta tamamlanmış ve devrin halifesi El-Muktedi Biemrillah (Ebulkasım Abdullah) a sunulmuştur. Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştır. Eser Arapça olarak kaleme alınmıştır. Türkçe kelimelere Arapça karşılıklar verilmiş; bu kelimelerin anlamlarını açıklamak ve nasıl kullanıldıklarını belirtmek için de kelimelerin geçtiği destan, sagu, koşuk, sav gibi çeşitli metinlerden örnekler verilmiştir. Eserde Türk boyları ve coğrafyası ile Türklerin örf ve gelenekleri hakkında önemli bilgiler de verilmektedir. Türkler arasında sözlü gelenekte yaşayan ürünlerin yazıya geçirilip günümüze ulaşması bakımından önemli bir eserdir. Türk sözlü edebiyatının yazıya geçirilen ilk örnekleri bu eserdedir. Eserde 7.500 civarında söz varlığı bulunmaktadır. Eser nesir (düzyazı) olarak yazılmıştır. Örneklerde nazımlar da kullanılmıştır. Eserin tek nüshası İstanbul'da Millet Kütüphanesindedir (1266'da el yazısıyla kopyalanmış nüsha).

Görsel 3.1

Okuduğunuz metin, Geçiş Dönemi'nin en önemli eserlerinden biri olan Dîvânu Lugâti't-Türk'ten alınmıştır. Metinde eserin nasıl yazıldığı, kaç bölüme ayrıldığı anlatılmaktadır. Eserin başlangıç kısmından itibaren İslam'ın etkisi açıkça görülmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metnin konusunu, amacını ve hedef kitle ile ilişkisini belirleyiniz.
2. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.
3. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.
4. Okuduğunuz metnin cümle yapılarını, kelime kadrosunu akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlarını da dikkate alarak metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.
5. Okuduğunuz metinde içeriğin doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini inceleyerek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ögeleri belirleyiniz.
6. Okuduğunuz metinde fikrî, felsefi veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımaları varsa değerlendiriniz.
7. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.
8. Okuduğunuz metinde, yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

Etkinlik

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün çok yönlü bir eser olmasının nedenleri nelerdir? Aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Kaşgarlı Mahmut (1008-1105)

XI. yüzyılda yaşamış Türk dil bilginidir. Karahanlılar soyundandır. 1072 yılında yazmaya başladığı Dîvânu Lugâti't-Türk'ü 1074'te tamamlayarak Bağdat'ta Abbasî halifesi El-Muktedî Billah'a sunmuştur. Türk illerini adım adım dolaşan Kaşgarlı Mahmut, çalışmalarında Türkçeyi resmî dil olarak kabul eden Karahanlı Devleti'nden de büyük destek görmüştür. Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin serpilip gelişmeye başladığı o dönemde, Türk diline büyük hizmet etmiştir. Aynı zamanda filolog, etnograf ve ilk Türk haritacısı olan Kaşgarlı Mahmut, "Dîvânu Lugâti't-Türk" adlı eserinde yaşadığı dönemdeki Türk illerinin ve boylarının kullandığı ağızları canlı olarak tespit etmiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te Türk dilinin grameri yanında, Türk yer adları, Türk damgaları ve Türk topluluklarını da etraflı şekilde anlatan Kaşgarlı Mahmut, ömrünün sonlarına doğru tekrar memleketi Kaşgar'a dönerek orada vefat etmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un "Kitâbu Cevâhirü'n-Nahv fi Lugâti't-Türk" adlı bir eseri daha varsa da henüz ele geçmemiştir.

Temsilî

4. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Mutluluğa kavuşmak için gidilmesi gereken yol sizce ne olmalıdır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Yusuf Has Hâcib'e göre, "Alimlerin ilmi, halkın yolunu aydınlatır; ilim, bir meşale gibidir; geceleri yanar ve insanlığa doğru yolu gösterir." Siz ilmi tarif etmek isteseydiniz, nasıl tanımlardınız? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. İdeal bir insanda bulunması gerek özellikler neler olmalıdır? Sınıf ortamında tartışınız.

TANRI AZZE VE CELLE ÖVGÜSÜNÜ SÖYLER

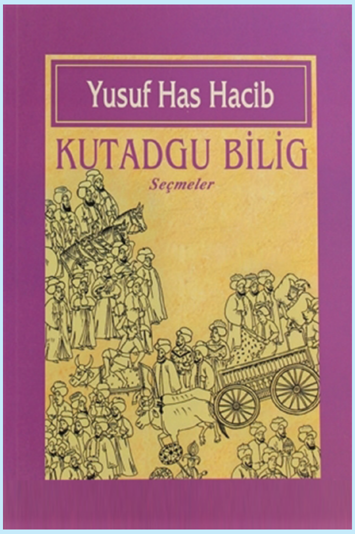
	Günümüz Türkçesiyle
Bayat atı birle sözüg başladım	Tanrı adı ile söze başladım
Törütgen igidgen keçürgen idim	Yaratan, besleyen, bağışlayan Rabb'im.
Öküş ögdi birle tümen ming sana	Pek çok övgü ile binlerce senâ,
Ugan bir bayatka angar yok fena	Kadir ve bir Tanrı'ya yoktur fenâ.
Yağız yir yaşıl kök kün ay birle tün	Kara yer, mavi gök, güneş, ay, gece,
Törütti halayık öd ödlek bu kün	O yarattı varlık, gündüz, zamâne.
Tiledi törütti bu bolmış kamug	Diledi, yarattı kamu mevcudu,
Bir ök bol tidi boldı kalmış kamug	Her dileği "ol" deyince oldu.
Kamug barça munglug törütülmüş	Tamamiyle muhtaçtır yaratılmış,
Mungı yok idi bir angar yok işi	İhtiyaçsız Tanrı'dır, ona yok eş.
Ay erklig ugan mengü mungsuz bayat	Ey güçlü, kadir, sonsuz, ihtiyaçsız Rabb'im!
Yaramaz seningdin adınka bu at	Yakışmaz senden başkasına bu isim.
Ulugluk sanga ol bedüklük sanga	Ululuk senindir, büyüklük senin,
Seningdin adın yok sanga tuş tenge	Senden başka yok senin eşin, dengin.
Aya bir birikmez sanga bir adın	Ey bir Tanrı, sana şerik koşulmaz,
Kamug aşnuda sen sen öngdün kidin	Senden önce ve sonra hiçbir şey olmaz.

Yusuf Has Hâcib
Kutadgu Bilig
Çeviren: Ayşegül Çakan

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Kutadgu Bilig Hakkında Kısa Bilgi

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra XI. yüzyılda ortaya konulan ilk eser, Yusuf Has Hacib'in tahminen 1070 yılında yazdığı "Kutadgu Bilig" adlı eserdir. Bu eser Karahanlılar'ın hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur. Kitap mutluluk veren bilgi anlamına gelir. Kitabın giriş kısmında Yusuf Has Hacib, okuyana kutlu olsun ve yol göstersin diye kitaba Kutadgu Bilig adını verdiğini söyler. "Kutadgu Bilig" aynı zamanda siyasetname özelliği taşır. Eserin Fars etkisi taşıdığı söylenebilir. Mesnevi türünde yazılan Kutadgu Bilig 6645 beyit ve 173 dörtlükten oluşur. Aynı zamanda Türk edebiyatında yazılmış ilk mesnevi olma özelliği taşır. Arapça ve Farsçanın, Türkçe üzerinde etkili olduğu dönemde eserin Türkçe yazılmış olması önem taşımaktadır. Eserde Yusuf Has Hacib, Türkçeyi çok iyi kullanmıştır. Kutadgu Bilig'te Yusuf Has Hacib, dünyada ve ahirette kişinin mutluluğa ulaşmasının yollarını anlatırken daha çok devlet adamlarında olması gereken özellikler üzerinde durmuştur. Bu bakımdan didaktik bir özellik taşıyan eser, dört kişi ve dört kavram üzerinden anlatıldığı için aynı zamanda alegorik bir eser olma özelliği de taşır. Eserin kahramanlarından Kün Togdı (Hükümdar) adaleti, Ay Toldı (Vezir) saadeti, Ögdülmiş (Vezirin oğlu) aklı, Odgurmış (Vezirin kardeşi) ise akıbeti temsil eder.

Görsel 3.2

Okuduğunuz metin, beyitler hâlinde yazılmış ve "Mutluluk Veren Bilgi" anlamına gelen Kutadgu Bilig'ten alınmıştır. Kutadgu Bilig, İslamiyet'in etkilerinin görüldüğü ilk eserdir. Döneminin edebî eser özelliği taşıyan ilk örneğidir. Geçiş Dönemi XI-XII. yüzyılları kapsamaktadır. Okuduğunuz metinden de anlaşılacağı üzere metnin içeriğinde ve dilinde İslamiyet'in etkisi görülmektedir. Metinde yaratıcıya olan bağlılık ve O'nun yüceliği dile getirilmiştir. Okuduğunuz metin, mesnevi tarzında yazılmıştır. Metnin aruzu feülün / feülün / feülün / feül kalıbıyla yazılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şiirde temayı bulmak için şiirin tamamına bakılır. Sadece bir dörtlüğe ya da şiirdeki en güzel dizeye bakarak tema bulunmaz. Buna göre siz de okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

2. Okuduğunuz şiirde ahengi sağlayan unsurları (ölçü, kafiye, redif, nakarat; ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı vb.) belirleyiniz.

3. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz. Şiirin konu bakımından şiir türlerinden (lirik, epik, pastoral, satirik, didaktik) hangisine yakın olduğunu belirleyiniz.

4. Okuduğunuz şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların şiirin anlamına katkısını değerlendiriniz.

5. Şiirin merkezinde yer alan ve gördüklerini anlatan söyleyici ile onun seyredip gördüklerini anlattığı diğerleri, şiirin iletişim düzlemini kuran unsurlardır. Buna göre okuduğunuz şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi bularak söyleyicinin muhatabını belirleyiniz.

6. Okuduğunuz şiirin yazıldığı dönemdeki siyasi, sosyal, askerî, dinî, ekonomik, kültür vb. gibi unsurları da dikkate alarak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz şiiri, şiirin bağlı olduğu edebî dönem, gelenek, topluluk açısından değerlendirerek edebiyat, sanat ve fikir akımlarının şiire yansımalarını belirleyiniz.

8. Şiirin okura vermek istediği duyguya **ileti** denir. Buna göre okuduğunuz şiirde verilmek istenen açık ve örtük iletileri bularak şiiri yorumlayınız.

9. Okuduğunuz şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

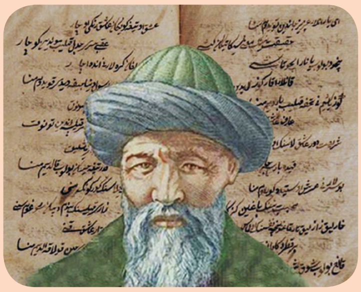
Kurt Peşinde adlı koşuk ile *Tanrı Azze ve Celle Övgüsünü Söyler* adlı şiiri aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Kurt Peşinde	Tanrı Azze ve Celle Övgüsünü Söyler
Tema		
Ahenk Unsurları		
Nazım Biçimi ve Türü		
Üslup		
Söyleyici		

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Yusuf Has Hâcib (1017-1077)

Yusuf Has Hâcib, İslami Türk edebiyatının eseri elimize geçen ilk şairidir. XI. yüzyıl şairlerinden olan Yusuf Has Hâcib, bugünkü Kırgızistan'da Çu Irmağı vadisinde bulunan Balasagun'da doğmuştur. İyi bir öğrenim gören şair, çağdaş bilimlerin yanı sıra Arapça ve Farsçaya da hâkimdir. Dil, edebiyat ve kültür tarihimiz açısından büyük önem taşıyan Kutadgu Bilig'i Karahanlı hükümdarı Uluğ Kara Buğra Han'a sunmuştur. Beğenilen eseri sayesinde "ulug has hâciblik" (başmâbeyincilik-dönemin dışişleri bakanlığı) makamına getirilmiştir. Bundan sonraki ömrünü devlet hizmetinde geçirmiştir.

Temsilî

5. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsanları bilmek, dünyayı tanımak için insanların neler yapması gerektiğini sözlü olarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının ilk eserlerinde insanlara genellikle güzel ahlakın ve dinî düşüncelerin öğretilmeye çalışılmasının temel nedenleri neler olabilir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Cahil insanla okumuş insan arasında ne gibi farklar olur? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

ZAMÂNE

Mecaz boldı dostluk hakikat kanı
Minger dostta biri bulunmaz köni
Öküşrek kişining içi gadr erür
Köni dostung erse taşı, bil munı

Bu kün bu ajunda kişilik isiz
Kanı kança bardı kişilik isiz
Vefa köli suglup kurup yulları
Cefa toldı taştı tengizden ediz

Kanı ahd emanet kanı edkülüg
Kidin künde hayr iş me kötrülgülüg
Başı bardı hayrnıng songı bargusı
Öngi keldi şerrning songı kelgülüg

Ajun toldı udvan cefa cevr bile
Kanı bir vefalıg bar erse tile
Sen artak sen anın ajun artadı
Nelük bu ajunka kılur sen gile
(…)

Günümüz Türkçesiyle

Mecâz oldu dostluk, hakikat hani?
Bin dosttan biri, bulunmaz doğru.
Pek çok kişi içten vefâsız olur,
Doğru dostun olsa, dıştan. Bil bunu.

Bugün bu acunda insanlık kötü.
Hani, nereye gitti insanlık, yazık!
Vefâ gölünün kaynakları kurudu,
Denizden aşkın cefâyla doldu taştı.

Hani söz, emânet; hani iyilik?
Son günde hayırlı iş de kalkacak.
Başı gitti hayrın, sonu gidecek,
Önü geldi şerrin, sonu gelecek.

Dünya doldu düşmanlık, cefâ, cevr ile,
Hani bir vefâlı? Var ise dile.
Sen bozuksun; ondan dünya bozuldu.
Niçin sitem kılarsın bu âleme?

Edib Ahmed Yüknekî
Atabet'ül-Hakayık
Günümüz Türkçesine Aktaran: Barış Karaz

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Atabet'ül-Hakayık Hakkında Kısa Bilgi

12. yüzyılda Edip Ahmed Yüknekî tarafından kaleme alınmış olan *Hakikatlerin Eşiği* anlamına gelen bu eser, Sipehsalar Mehmet Bey'e sunulmuştur. 12. yüzyılın ilk yarısında yazılmış, ayet ve hadislerden yararlanılarak oluşturulmuş manzum bir ahlak ve öğüt kitabı, nasihatnamedir. Eserin başında yer alan Allah'ın, peygamberin, dört halifenin ve Emir-i Azam Muhammed İspehsalar Beg'in methi ve kitabın yazılışı hakkındaki kısımlar beyit hâlinde (40 beyit) ve gazel kafiyesindedir.

Asıl eser dörtlükler hâlinde (101 dörtlük) ve her dörtlük mânilerdeki gibi "aaxa" şeklinde kafiyelidir. Vezin ve kafiye bakımından çok sağlam değildir. Mısra başı kafiye Kutadgu Bilig'den güçlüdür. İslamiyet'ten sonraki eserlerin çoğunda olduğu gibi Allah'a, peygambere, dört halifeye, eserin sunulduğu emire övgü ile başlar. Sebeb-i teliften sonra asıl esere girilir. Toplam 14 bölümdür. Eserdeki başlıca konular şunlardır: Bilgi, dil, dünyanın geçiciliği, cömertlik ve hasislik, tevazu ve kibir, harislik, kerem, zamanın bolluğu. Eserin Uygur harfleriyle yazılmış ilk nüshası, İstanbul'daki Ayasofya Kütüphanesindedir. İlk defa 1918'de Necip Asım Yazıksız tarafından yayımlanmıştır.

Görsel 3.3

Okuduğunuz metin, "Atabet'ül-Hakayık'tan alınmış olup dörtlükler şeklinde yazılmıştır. Okuduğunuz dörtlüklerde vefasızlıktan, insanlığın vurdumduymazlığından, insanların iyilik yapmayı unuttuklarından ve dünyanın bozulmasının nedenlerinden bahsedilmektedir. Metinde ele alınan konulardan da anlaşılacağı üzere Atabet'ül-Hakayık, dinî-ahlaki içerikli öğretici bir eserdir. Eserde İslam'ın etkisiyle Arapça-Farsça kelimeler fazlaca kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şiirdeki duygu ve hayallerden hareketle şiirin temasını bulunuz.

2. Şiirde ahengi sağlayan unsurlar; ölçü, kafiye, redif, aliterasyon, asonans, vurgu, tonlama ve ses akışıdır. Bu kısa hatırlatmadan yola çıkarak okuduğunuz şiirde ahengi sağlayan özellikleri belirleyiniz.

3. Şiirler nazım birimlerine, kafiyeleniş şekillerine, vezinlerine ve mısra sayılarına göre nazım şekillerine; işledikleri konulara ve ilgili oldukları alanlara göre de nazım türlerine ayrıldığına göre siz de okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Bir duygu, düşünce, durum veya olayı daha etkili bir biçimde anlatmak için başvurulan söz ve anlam sanatlarına **edebî sanatlar** denir. Buna göre okuduğunuz şiirdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

5. Okuduğunuz şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi tespit ederek şiirin muhatabını belirleyiniz.

6. Şiirin bağlı olduğu edebî dönem, gelenekten hareketle okuduğunuz şiirdeki edebiyat, sanat ve fikir anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

7. Okuduğunuz şiirde şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve şiirin dönemin gerçekliğiyle ilişkisinden yola çıkarak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerleri belirleyiniz.

8. Okuduğunuz şiirin bağlı olduğu edebî dönemi, geleneği, şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

Edip Ahmed Yükneki'nin okuyucuyu etkilemek için şiirdeki düşünce ve kişilere yönelik öğretici, betimleyici, mizahi, eleştirel anlatım tutumlarından hangisini tercih ettiğini şiirden örnekler vererek aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Edip Ahmed Yüknekî

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan şairin XI. yüzyılın sonlarına doğru Yüknek'te doğduğu söylenmektedir. İslami dönem Türk edebiyatının ilk şairlerinden olan Edip Ahmed, Türkçeyi bütün incelikleriyle eserinde kullanmıştır. Şairliğinden daha çok bir âlim olarak tanınmıştır. Şiirlerinde de duygudan ziyade öğretici yön daha ağır basmaktadır. Bazı deyişleri bir atasözü gibi dilden dile dolaşan Yüknekî'nin Türk halkı üzerinde uzun yıllar süren bir etkisi olmuştur. Eserini Sipehsalar Mehmet Bey'e sunmuştur.

Temsilî

6. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Anadolu'nun İslamlaşmasında rolü olan Türk büyüklerinden bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Toplumda sevilen, değer verilen bir birey olmak için neler yapmalıyız? Tartışınız.
3. İnsan niçin tövbe etmek ihtiyacı hisseder? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

HİKMET

Tevbe kılıp Hakk'a yangan âşıklarğa
Uçmah içre dört arığda şerbeti bar
Tevbe kılmay hak yanmağan ğâfilleğa
Tar lahidde katığ azâb hasreti bar

Uçmah mülkin ukğan kullar tevbe kılsun
Tevbe kılıp hazretiğa yavuk bolsun
Hûr u kusûr ğılmân vildân hâdim bolsun
Elvân elvân kiyer teşrif hilatı bar

Tevbe kılğan âşıklarğa nuru irür
Tüni küni sâyim bolsa köngli yarur
Kaça ölüp gûrge kirse gûrı kingür
Uğan izim rahîm rahmân rahmeti bar

Tevbesizler bu dünyadan kiçmes bilür
Ölüp barsa gûr azâbın körmes bilür
Kıyâmet kün tang arasât atmas bilür
Heyhat heyhat mevha feryâd kümleri bar

Namâz rûze sevbe üzre barğanlarğa
Hak yoluğa kirip kadem koyğanlarğa
Uşbu tevbe birle anda barğanlarğa
Yarlıkanmış kullar birken sohbeti bar

Günümüz Türkçesiyle

Tevbe kılıp Hakk'a dönen âşıklara
Cennet içinde dört pınarda şerbeti (tatlı içeceği) var.
Tevbe kılmayıp Hakk'a dönmeyen gâfillere
Dar lahidde (Allah katında) katı azap (çekme) hasreti var.

Cennet mülkünü anlayan (isteyen) kullar tevbe kılsın;
Tevbe kılıp huzuruna (Allah'a) yakın olsun;
Hûri (cennet kızları), köşkler, gılman (cennet gençleri), vîldan (onlara) hizmet kılsın;
(Onların) Türlü türlü giydiği şeref hil'ati (elbisesi) var.

Tevbe kılan âşıklara nuru erer;
Gece gündüz oruçlu olsa, gönlü (ilahi ışıkla) parlar;
Öldüğünde kabre girse, kabri genişler;
Kadir Rabb'im rahîm, rahman, rahmeti (karşılıksız bağışlaması) var.

Tevbesizler (tevbe etmeyenler) bu dünyadan göçülmez bilir;
Ölüp varsa, (öldüklerinde) kabir azabını (yok sanarlar) görmez bilir;
Kıyamet günü insanların diriltilip toplanacaklarını bilmezler
Heyhat heyhat, nevha feryad (hıçkırıklarla ağlayacak) günleri var.

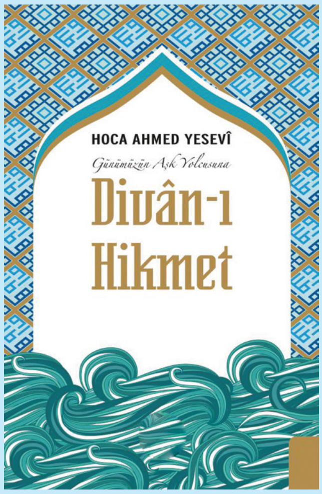
Namaz (kılıp), oruç (tutup), tevbe (ederek) üzere (Allah'a) varanlara,
Hak yoluna girip ayak koyanlara,
Bu tevbeyle âhirete varanlara,
Bağışlanmış kullar ile sohbeti var.

Hoca Ahmed Yesevî
Divân-ı Hikmet
Çeviren: Ahmet Eğilmez Rıdvanoğlu

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Divân-ı Hikmet Hakkında Kısa Bilgi

Ahmed Yesevî'nin 12. yüzyılda halka İslamiyet'i öğretmek amacıyla söylediği şiirlere hikmet, bu şiirlerin toplandığı esere Divân-ı Hikmet adı verilir. Hikmetler, dinî-tasavvufi şiirlerdir. 12. yüzyılda büyük Türk mutasavvıf Ahmed Yesevî'nin öğretisini yaymak için söylediği şiirleri içeren bir eserdir. 144 hikmet, 1 münacattan oluşur. 2009'da yeni bulunanlarla hikmet sayısı 217 olmuştur. Yaşadığı bölgede, İslamiyet'i yeni kabul eden Türkler bulunduğundan göçebe Türklerin anlayabileceği sade bir dille yazılmıştır. İslam dininin esaslarını, Peygamber'imizin hayatını ve mucizelerini, Allah'a ulaşma yollarını, Yesevilik tarikatının temel ilkelerini, tasavvuf adabını, kıyamet ve dünya hâllerini anlatır.

Görsel 3.4

Öğreticiliğin ön planda olduğu bu şiirler, dinî ve tasavvufi görüşleri yaymak amacı taşıdığından sanat yönü zayıftır. Şiirler dörtlüklerle ve hece ölçüsüyle söylenmiştir. Hakaniye lehçesi ile yazılmıştır. Eserin amacı halka İslam'ı öğretmektir. 4+3 ve 4+4+4 hece kalıpları kullanılmıştır. Koşma nazım şekliyle yazılmıştır. Gazel ve mesnevi nazım şekliyle yazılanlar da vardır. Ahmed Yesevî'nin görüşleri Anadolu'da tasavvufun temellerini oluşturur.

Okuduğunuz metin, Geçiş Dönemi'ne ait olup Hoca Ahmed Yesevî'nin "hikmet" adını verdiği şiirlerinin yer aldığı; öğrencileri tarafından toplanarak kitap hâline getirilen Divân-ı Hikmet'ten alınmıştır. Metinde Allah'a iyi bir kul olmak için neler yapılması gerektiği anlatılmıştır. Ayrıca metin öğüt niteliği de taşımaktadır. Metin dörtlükler hâlinde, hecenin (4+4+3=11)'li ölçüsüyle yazılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Şiirde işlenen temanın şiirin yazıldığı dönemle ve şairle de ilişkisi vardır. Buradan hareketle okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

2. Okuduğunuz şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirleyiniz.

3. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Okuduğunuz şiirdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

5. Okuduğunuz şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

6. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bularak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz şiirin, bağlı olduğu edebî dönem ve geleneği tespit ederek şiirde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışı da dikkate alarak şiirde edebiyat, sanat ve fikir anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

8. Şairin ne anlatmak istediğini anlamaya **yorum** denir. Bu hatırlatmadan hareketle okuduğunuz şiirdeki iletileri belirleyerek şiiri yorumlayınız.

9. Okuduğunuz şiirin bağlı olduğu edebî dönem ve geleneği dikkate alarak şairin biyografisinden hareketle şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

10. **Özdenetim**, insanın iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerin, davranış olgunluğuna dönüşme aşamasında amaca uygunluk hâlidir. Buna göre özdenetimle insan kendi eylem ve düşüncelerini gözden geçirerek iç gözlem yapabilir mi? Belirtiniz.

Etkinlik

Okuduğunuz hikmetlerde, İslam dinine yeni girmiş veya bu dini henüz kabul etmemiş olan ve okuryazar olmayan Türk topluluklarına İslamiyet'in esaslarını ve ehlisünnet akidesini öğretmek için yazılan bölümleri bularak aşağıya yazınız.

....

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Ahmed Yesevî (1093?-1166)

Dinî-tasavvufi şiirin öncüsü olan Ahmed Yesevî, şair ve din büyüğü olarak Türk dünyasının manevi hayatını etkilemiş nadir kişilerdendir. İyi bir tahsil gören, Arapçayı, Farsçayı ve İslami ilimleri bilen Ahmed Yesevi'nin küçük yaşta iken kerametleri yayılmıştır. Düşüncelerini yayabilmek için hece ölçüsü ve yalın bir Türkçeyle tasavvufi şiirler söylemiştir. "Hikmet" adı verilen bu şiirler, öz açısından tasavvufun, biçim açısından Türk halk edebiyatının etkisinde olan öğretici şiirlerdir. Yesevî, hikmetleriyle kısa zamanda Türkistan halkının, özellikle göçebe Türklerin gönlünde taht kurmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli payı olmuştur.

Temsilî

7. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsanın iyiyi, doğruyu bulması için yapması gerekenler nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. İnsanın içinde bulunduğu zor şartları aşması ve iyiye, güzele ulaşması için yapması gerekenler nelerdir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Yunus Emre'nin "Aşık olmayan adem benzer yemişsiz ağaca." sözünden ne anladığınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

İLAHİ

Taştın yine deli gönül,
Sular gibi çağlar mısın?
Aktın yine kanlı yaşım,
Yollarımı bağlar mısın?

N'idem elim ermez yâre,
Bulunmaz derdime çare.
Oldum ilimden avare,
Beni bunda eğler misin?

Yavı kıldım ben yoldaşı,
Onulmaz bağrımın başı,
Gözlerimin kanlı yaşı,
Irmak olup çağlar mısın?

Ben toprak oldum yoluna,
Sen aşırı gözetirsin,
Şu karşıma göğüs geren,
Taş bağırlı dağlar mısın?

Harami gibi yoluma,
Aykırı inen karlı dağ:
Ben yârimden ayrı düştüm,
Sen yolumu bağlar mısın?

Karlı dağların başında,
Salkım salkım olan bulut,
Saçın çözüp benim için,
Yaşın yaşın ağlar mısın?

Esridi Yunus'un canı.
Yoldayım illerim kanı?
Yunus düşte gördü seni,
Sayru musun, sağlar mısın?

Yunus Emre
Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri
Hazırlayan: H. Fethi Gözler

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

avare: İşsiz, işsiz güçsüz, başıboş, aylak.

bağır: Göğüs.

çağlamak: Su, köpürerek ve ses çıkararak coşkun bir biçimde akmak.

ermek: Erişmek.

esrimek: Coşup kendinden geçmek, vecde gelmek.

harami: Hırsız, haydut, eşkıya.

yavu: Yitik.

yoldaş: Yol arkadaşı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

İlahi Hakkında Kısa Bilgi

Allah'ı öven, onun yüceliğini anlatan, insanın duyabileceği en büyük aşkın Allah aşkı olduğunu dile getiren şiirlere "ilahi" denir. İslamiyet'in hâkim olduğu topraklardaki halkın edebiyat gelenekleri içinde bu nazım şekline ayrıca bir önem verilmiş, Allah'a olan içten aşk bu şekilde dile getirilmiştir.

İlahiler kendilerine özel bir ezgiyle dörtlükler hâlinde ve hece ölçüsünün 7, 8, 11'li kalıplarıyla söylenmektedir. Konuları Allah sevgisi olan bu şiirlerin dörtlük sayısı da genellikle 3-7 arasında değişmektedir. İlahiler, hem hece ölçüsüyle hem de aruz ölçüsüyle oluşturulur. Aruzla yazılanlar gazel şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Heceyle yazılanlar ise dörtlükler hâlinde kurulmuş ve koşma gibi kafiyelenmiştir. Türk Edebiyatı'nda bu nazım şeklinin ilk örneklerini 12. yüzyılda yaşamış olan Ahmet Yesevi vermiştir. Ahmet Yesevi'nin "Divân-ı Hikmet" adlı kitabının içerisindeki şiirler bu nazım şeklinin ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Ancak ilahilerin en güzel örneklerini Anadolu'da 13. yüzyılda yaşamış olan Yunus Emre vermiştir. Yunus Emre şiirlerini bugün bile anlaşılabilecek kadar sade bir şekilde dile getirmiştir. Aynı zamanda ilahilerindeki düşünceler, içinde bulunmuş olduğu halkın ortak duygularından oluşmaktadır. Bu nedenle Yunus Emre yüzyıllarca Türk halkı tarafından sevilmiş ve benimsenmiş bir şahsiyet olmuştur.

Halk edebiyatı bünyesinde oluşan "dinî tasavvufi" olarak adlandırılan şiirlerin çok büyük bir bölümü ilahilerden oluşmaktaydı. Mutasavvıflar Allah'a olan büyük aşklarını bu nazım şekliyle dile getirmişler ve aynı zamanda dinin yayılmasında büyük bir rol oynamışlardır. Bu şiirler yine bir gelenek dâhilinde kendilerine özgü özel bir ezgiyle söylenmişlerdir. Bu nazım şekli daha çok tarikatlar çevresinde oluşturulmuştur. Tüm tarikatlar bu nazım şekline özel bir ilgi göstermiş, kendi inanışlarını ve kurallarını da bu şiirler üzerinden aktarmışlardır. Ancak ilahiler tarikatlara göre gerek isim olarak gerekse ezgisel olarak farklılıklar göstermektedir. Tarikatlara göre ilahiler: Mevlevilerde ayin, Bektaşilerde nefes, Alevilerde deme(deyiş), diğer tarikatlarda cumhur ve ilahi adını alır.

Okuduğunuz metin, Yunus Emre'ye ait olup dinî-tasavvufi şiir türlerinden alınmış bir ilahidir. Metinde şair, ilahi aşktan duyduğu zevki ve sevinci dile getirmiştir. Metin dörtlükler hâlinde, hecenin (4+4=8)'li ölçüsüyle söylenmiş ve koşma şeklinde kafiyelenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şiirden alınmış aşağıdaki dizelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

    Ben toprak oldum yoluna,
    Sen aşırı gözetirsin,
    Şu karşıma göğüs geren,
    Taş bağırlı dağlar mısın?

2. Okuduğunuz şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

3. Okuduğunuz şiirdeki iletileri bularak şiiri yorumlayınız.

4. Okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

5. Okuduğunuz şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirleyiniz.

6. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

7. Okuduğunuz şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

8. Okuduğunuz şiirde şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bularak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz şiirin, bağlı olduğu edebî dönemi, akımı, geleneği, topluluğu dikkate alarak şiirdeki edebiyat, sanat ve fikir anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

10. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bulup şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

Ahmed Yesevî'nin *Hikmet*'i ile Yunus Emre'nin *İlahi*'sini aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Hikmet	İlahi
Tema		
Ahenk Unsurları		
Nazım Biçimi ve Türü		
Söyleyici		
Değerler		
İleti		
Üslup		

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Yunus Emre (1240-1321)

Hakkında çok az bilgi bulunan Yunus Emre, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmaya ve Türk Beyliklerinin kurulmaya başladığı 13. yüzyıl ortalarından Osmanlı Beyliği'nin kurulmaya başladığı 14. yüzyılın başlarında, Orta Anadolu'da doğup yaşamış bir Türkmen bilgesi, şair ve erendir. Yunus'un yaşadığı yıllar, Anadolu Türklüğünün Moğol akın ve yağmalarıyla, iç kavga ve çekişmelerle, siyasi otorite zayıflığıyla, dahası kıtlık ve kuraklıklarla perişan olduğu yıllardır.

Temsilî

Yunus Emre, Allah sevgisini, aşk ve güzel ahlakla ilgili düşüncelerini, her türlü batıl inanca karşı, gerçek İslam tasavvufunu işleyerek Türk-İslam birliğinin oluşmasında önemli görevler yapmıştır.

Menakıpnamelerle şiirlerinden çıkarılan bilgilere göre Babalılardan Taptuk Emre'nin dervişidir. Şiirlerinden tasavvuf yolunu seçtiği, iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Anadolu kentlerini dolaştığı, Azerbaycan ve Şam'a gittiği, Mevlana'yla görüştüğü, giderek şeyh olduğu da bu bilgiler arasındadır. Şiirleri Divan'ında toplanmıştır. Ayrıca Risaletü'n-Nushiyye adında bir mesnevisi vardır.

8. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Aşk, yaşamın her safhasında insana eşlik edip yoldaş olur mu? İnsan fani aşkla yaratıcısına yakınlaşabilir mi? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Aşk; duygu, bilinç ve ruhsal gelişim seviyesine göre her insanda farklı mıdır? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Beşerî aşkla ilahi aşkı birbirinden ayıran özellikler nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

NEFES

Dost senin yüzünden özge
Ben kıble-i cân bilmezem
Pîrün hüsnini severem
Bir gayrı îmân bilmezem

Bana dirler ki şeyâtin
Senün yolun azdurur
Ben şu zerrak sofulardan
Gayrı bir şeytân bilmezem

Sofî-i sâlûs nedendür
Hüsne münkir geçindügi
Ne aceb belâ gelüpdür
Ben Hakdan gayri bilmezem

İnsân-ı kâmil ki dirler
Mustafa'dur Murtazâ'dur
Dahi kim vardur cihânda
Ben gayrı insân bilmezem

O şâh-ı hüsnün ışkuna
Özümi vîrân kılmışam
Kaygusuz Abdâldur adum
Cübbe vü kaftan bilmezem

Kaygusuz Abdâl
Kaygusuz Abdâl Divânı
Hazırlayan: Abdurrahman Güzel

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

cübbe: Hukukçuların, üniversite öğretim üyelerinin, din adamlarının, mezuniyet törenlerinde öğrencilerin elbise üstüne giydikleri uzun, yanları geniş, düğmesiz giysi.

kaftan: Çoğu ipekten yapılan, bir çeşit uzun, süslü üst giysisi.

kâmil: Yetkin, erişkin, eksiksiz, ağırbaşlı, mükemmel.

münkir: İnkâr eden, kabul etmeyen.

sofu: Dinin buyruk ve yasaklarına bütünüyle uyan (kimse).

viran: Yıkık, harap.

zerrak: İki yüzlü.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Nefes

Allah aşkını dile getiren şiirlere genel olarak ilahi adı verilirdi. İlahilerin Bektaşi-Alevi tarikatlarındaki karşılığı ise "nefes" olarak adlandırılır. Dinî-tasavvufi halk şiiri olan nefesler, genellikle vahdetivücut anlayışını, Alevi-Bektaşi tarikatının ilkelerini ve Hz. Muhammed (S.A.V.) ve Hz. Ali'ye (R.A.) övgü konularını işler. Hece ölçüsüyle yazılan nefeslerin az da olsa aruzla yazılmış örnekleri de mevcuttur. Nazım birimi dörtlüktür. Dörtlük sayısı ise 3-7 arasında değişir. Hece ölçüsünün en çok 11, 8 ve 7'li kalıplarıyla yazılır. Biçim olarak koşmaya benzer. Halkın anlayabileceği sade bir Türkçeyle yazılır. Pir Sultan Abdal nefesleriyle tanınır. Dinî-tasavvufi halk şiirinde, ilahi ve nefesten başka devriye, nutuk, şathiye adıyla bilinen şiirler de vardır.

Okuduğunuz metin, Yunus Emre'ye ait bir nefestir. Nefesler, Bektaşi törenlerinde saz eşliğinde ve makamla okunur. Tasavvuf içeriklidir. Nefeslerde içsel duygular konu edilir. Metinde samimi, akıcı bir dil kullanılmıştır. Kafiye düzeni daha çok, koşmaya benzer. Okuduğunuz metin, hecenin 8'li ölçüsüyle söylenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şiirden alınmış aşağıdaki dizelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

   Dost <u>senin yüzünden</u> <u>özge</u>
   Ben <u>kıble-i cân</u> bilmezem
   Pîrün hüsnini severem
   Bir <u>gayrı</u> îmân bilmezem

2. Şiirde daha çok duygu ve hayaller işlenir; bir şiirde yoğun olarak işlenen duygular ve hayaller şiirin temasını oluşturur. Buna göre okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

3. Ahenk unsurlarına dikkat edilerek oluşturulan bir şiir, okuyucuya bir müzik parçası dinliyormuş gibi gelebilir. Buna göre okuduğunuz şiirde ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz.

4. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

5. Okuduğunuz şiirdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

6. Okuduğunuz şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

7. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bularak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

8. Okuduğunuz şiirin bağlı olduğu edebî dönemi, geleneği, şiirde görülen edebî, felsefi ve estetik anlayışı da dikkate alarak edebiyat, sanat ve fikir anlayışlarının şiire yansımalarını değerlendiriniz.

9. Bir şiiri doğru yorumlayabilmemiz için şairin hayatını, edebî kişiliğini iyi bilmemiz ve şiir üzerinde doğru düşünebilmemiz gerekir. Bu hatırlatmadan hareketle okuduğunuz şiirdeki iletileri belirleyerek şiiri yorumlayınız.

10. Okuduğunuz şiirin bağlı olduğu edebî dönem ve geleneği dikkate alarak okuduğunuz şiirden ve şairin biyografisinden hareketle şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

11. Dost, karşılıksız seven, iyi gününde kötü gününde yanında olan, seninle ilgili her şeyi bilen, sana bir şey olduğunda acını kendisinde hissedendir. Buna göre dost olmak, sadece birlikte vakit geçirmek mi, gün içinde saatlerce konuşmak mıdır? Nedenleriyle belirtiniz.

Etkinlik

Okuduğunuz şiirdeki duygular, düşünceler arasındaki tutarlılığı ve konu akışındaki uyumu değerlendirerek aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Kaygusuz Abdal (1341?-1444)

Zamanının bütün ilimlerini öğrenen Kaygusuz Abdal, genç yaşında Elmalı'daki Abdal Musa'ya bağlanarak Kaygusuz adını almış ve uzun süre Abdal Musa'nın hizmetinde bulunmuştur. 1397-98 yıllarında Mısır'a giderek orada bir tekke kurmuş, Mısır'da tarikatını yerleştirdikten sonra hacca gitmiş; Hicaz, Suriye ve Irak'ı dolaşarak Anadolu'ya dönmüştür. Güney ve Batı Anadolu'da bir süre dolaşmıştır. 1424-1430 tarihleri arasında Rumeli'ye geçmiş; Edirne, Yanbolu, Filibe ve Manastır'da bulunmuştur. Bundan sonra tekrar Anadolu'ya (belki de Mısır'a) dönen Kaygusuz, tahminen 1444 yılında vefat etmiştir.

Temsilî

Eserlerinden bazıları: Divan, Gülistan, Mesnevi-i Baba Kaygusuz (3 cilt), Gevher-nâme, Minber-nâme, Budala-nâme, Kitab-ı Miglate, Vücûd nâme, Saray-nâme, Dilgüşâ.

9. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Geçmişten geleceğe taşınan kültür miraslarımızdan bildiklerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Çağlar boyu yaygın bir biçimde süren mâni söyleme geleneği son yıllarda eskiye oranla önemini kaybedip azalmaya başlamıştır. Bunun nedeni toplum olarak kültürümüze yabancılaşmamızdan mı kaynaklanıyor? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Toplumumuzda mâniler genellikle hangi ortamlarda, hangi amaçla söylenir? Sözlü olarak ifade ediniz.

MÂNİ

Düz Mâni

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı

Bağa girdim üzüm yok
El yârinde gözüm yok
Ben yârimi küstürdüm
Barışmaya yüzüm yok

Yedekli Mâni

Adam aman asmaya.
Güle tenezzül etmez
Bülbül konar asmaya
Sevdiğimden vazgeçmem
Götürseler asmaya

Adam aman atacak,
Kaleye sancak çekmiş,
Tophane top atacak,
Sevdiğim çok bakıyor
Şimdi kalbim atacak.

Kesik Mâni

Yara sızlar
Ok değmiş, yara sızlar
Yaralının hâlinden
Ne bilsin yarasızlar

Aya değer,
Hüsnün yüz aya değer;
Ay var bir güne değmez,
Gün var yüz aya değer.

Türk Mânilerinden Seçmeler
Hazırlayan: Metin Özarslan

Görsel 3.5: Halı Dokuyan Kadın, Turgut Zaim

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

asma: Asmagillerden, dalları çardak üzerine yayılan üzüm vb. bitkiler.

felek: Talih, baht, şans.

tenezzül: Kendi durumundan daha aşağıdaki bir işi, bir durumu kabul etme.

yar: Uçurum.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Mâni Türü Hakkında Kısa Bilgi

Mâni anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimidir. Anadolu ve Anadolu dışında çok geniş bir Türklük coğrafyasına yayılmıştır. Mâni söyleme, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşmış bir gelenektir. Mânilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz. Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen mâniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte önemli bir rolü olan mânilerde, Anadolu insanının dünyaya bakışı da temsil edilir.

Mâni, genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Mânilerde genellikle anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. İlk iki dize mâninin dış dünyayla bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konur. Mâniler aaxa şeklinde kafiyelenir. 7'li hece ölçüsüyle söylenenlere düz mâni; birinci dizesindeki hece sayısı 7'den az olanlara ve cinaslı kafiyeyle kurulanlara kesik mâni ya da cinaslı mâni; dize sayısı dörtten fazla olan mânilere de yedekli mâni ya da artık mâni denir. Öğüt amacıyla oğula, kıza, geline, çocuklara akıl vermek, kötülüklere karşı uyarmak amacıyla mâniler de söylenir. Ayrıca acı olaylardan ders, işin iyi yapılması, büyüğe saygı, uyarma, kırgınlığın son bulması, boşboğazlık vb. konularda da söylenir. Mâniler örf, âdet ve geleneklerin kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamak yönüyle işlevseldir.

Okuduğunuz mâniler, halkın ortak malı sayılan ürünlerin oluşturduğu, sözlü geleneğe ait ürünlerdir. Sözlü olan bu ürünler; halk arasında dilden dile geçtikçe zaman, kişi ve yer unsurlarına bağlı olarak değişikliğe uğramaktadır. Mânilerde genelde sevgi, tabiat, övgü, yergi, evlât sevgisi, ayrılık, hasret ve aşk konuları işlenir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Mâniler, duyguların söylenmesi, insanları güldürmesi, eğlendirmesi, işi kolay kılması, eğitim, örf, âdet, gelenek aktarımının sağlanması, birlik beraberlik ve dayanışmayı artırması için söylenir. Buna göre okuduğunuz mânilerin temasını belirleyiniz.
2. Okuduğunuz mânilerde ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz. Mânilerin bir tanesi üzerinde mâninin ölçüsünü ve kafiyesini gösteriniz.
3. Okuduğunuz mânilerden hareketle mânilerin tür özellikleri hakkında bilgi veriniz.
4. Okuduğunuz mânilerdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.
5. Okuduğunuz mânilerdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
6. Okuduğunuz mânilerdeki iletileri tespit ederek mânileri yorumlayınız.
7. Okuduğunuz mânilerin bağlı olduğu edebî dönemi ve geleneği dikkate alarak mânilerdeki edebiyat ve sanat anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

Etkinlik

Okuduğunuz mânilerdeki toplumsal ve kültürel değerlerle içinde yaşanılan toplumun değerlerini defterinize karşılaştırarak yazınız.

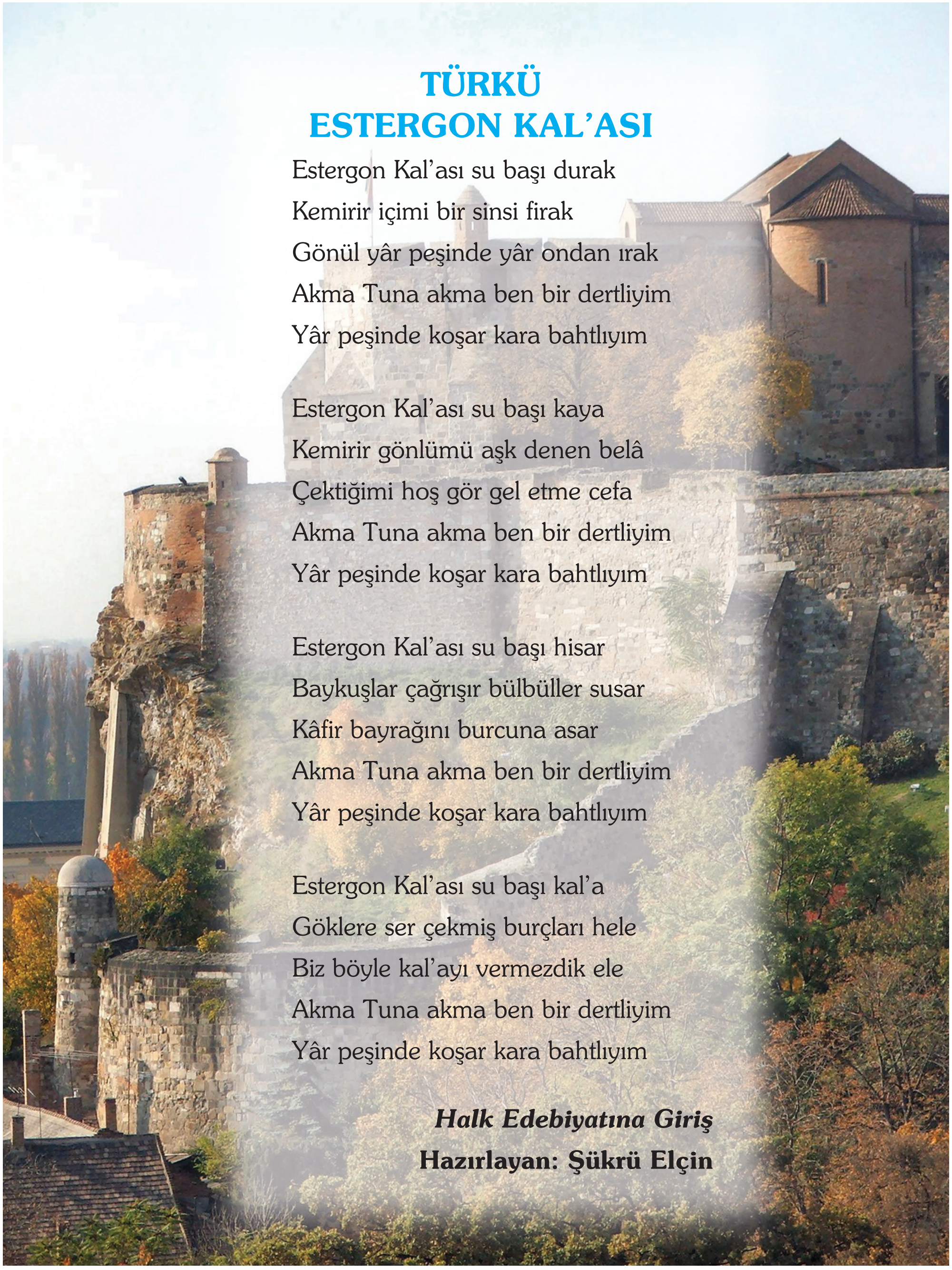
10. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Kültür hazinemizin en önemli ve edebî unsurlarından biri olan türkülerimiz, geçmişi aydınlatarak millete ait geleneği geleceğe aktarmada nasıl bir görev üstlenir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Türküler, mitolojik dönemden günümüze uzanan uzun ince bir çizgide Türklerin sosyal, siyasal, dinî ve kültürel hayatının her safhasında yer almıştır. Bunun nedeni sizce ne olabilir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Bir milleti tanımak, o millet hakkında bilgi sahibi olmak için ilk önce, o milletin hangi değerlerine bakmamız gerekir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

TÜRKÜ
ESTERGON KAL'ASI

Estergon Kal'ası su başı durak
Kemirir içimi bir sinsi firak
Gönül yâr peşinde yâr ondan ırak
Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım

Estergon Kal'ası su başı kaya
Kemirir gönlümü aşk denen belâ
Çektiğimi hoş gör gel etme cefa
Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım

Estergon Kal'ası su başı hisar
Baykuşlar çağrışır bülbüller susar
Kâfir bayrağını burcuna asar
Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım

Estergon Kal'ası su başı kal'a
Göklere ser çekmiş burçları hele
Biz böyle kal'ayı vermezdik ele
Akma Tuna akma ben bir dertliyim
Yâr peşinde koşar kara bahtlıyım

Halk Edebiyatına Giriş
Hazırlayan: Şükrü Elçin

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

baht: Gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahî iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih.

burç: Kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı.

cefa: Zulüm.

kemirmek: Bir şeyin içine işleyerek onu harap etmek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türkü Türü Hakkında Kısa Bilgi

Türk halk edebiyatında en çok kullanılan şiir türlerinden biri olan türküde, Anadolu halkının acıları ve sevinçleri anlatılmıştır. Türküler, başlangıçta sahibi belli ürünlerdir. Ancak zamanla, türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. Türküler böylelikle anonimleşir. Türkülerin anonimleşmesinde, daha ziyade göçler, kervanlar, askerî sevkler, gurbete iş için gidişler, gezgin halk şairlerinin faaliyetleri, yakın zamanlarda basın ve yayın organları rol oynar.

Türkü iki bölümden oluşur. Birinci bölüm asıl sözlerin bulunduğu bölümdür. Buna "bent" adı verilir. İkinci bölüm ise bentlerin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme bağlama" ya da "kavuştak" denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenir. Türküler, hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenir. Daha çok yedili, sekizli, on birli hece ölçüleri kullanılır. Her konuda türkü söylenebilir. Bunlar arasında elbette aşk, hasret ilk sırayı alır. Türkü bölgelere, konularına, ezgilerine göre değişik isimler alır. Buna göre türkünün hoyrat, oturak, kayabaşı, oyun havaları, kırık gibi türleri vardır. Konularına göre aşk türküleri, doğa türküleri, çocuk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri gibi isimlerle anılır.

Okuduğunuz türkü, anonim halk edebiyatı nazım biçimidir. Türküler, belirli bir ezgiyle söylenir ve söyleyeni genellikle belli değildir. Okuduğunuz türkü, Kanuni Sultan Süleyman'ın padişahlığı döneminde ve 1543 yılında elimize geçen Estergon Kalesi'nin, yaklaşık elli yıl sonra Alman, Leh, Çek ve İtalyanlardan oluşan 80 bin kişilik bir haçlı ordusu tarafından kuşatılıp alınması üzerine söylenmiştir. Okuduğunuz türkü, bentlerden ve kavuştaklardan oluşmaktadır. Türküde 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şiirden alınmış aşağıdaki dizelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Estergon Kal'ası <u>su başı</u> hisar

Baykuşlar <u>çağrışır</u> bülbüller susar

Kâfir bayrağını <u>burcuna</u> <u>asar</u>

Akma Tuna akma ben bir <u>dertliyim</u>

Yâr peşinde koşar <u>kara bahtlıyım</u>

2. Türkülerin konularını çoğunlukla sevgi, doğa, özlem, acı, güzellik, yiğitlik, ayrılık ve çeşitli yaşanmış olaylar, bir başka deyişle yaşamın kendisi oluşturduğuna göre siz de okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

3. Şiirde ahengi sağlayan unsurlardan ölçü, kafiye ve redifi şiir üzerinde belirleyerek bunların şiire katkısını açıklayınız.

4. Okuduğunuz şiirde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

5. Okuduğunuz şiirdeki nazım biriminin, ölçünün ve kafiye seçiminin, kelimelerin düzenlenişinin, dizelerin yapısının ve şekil özelliklerinin içeriğe katkısını dikkate alarak okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

6. Okuduğunuz şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

7. Söyleyici, şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve ses kazanır. Buna göre şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

8. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve şiirin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

Etkinlik

Okuduğunuz türküden hareketle metnin tür özelliklerini ve günümüzdeki önemini aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

11. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Vatanınıza olan sevginizi anlatmak isteseydiniz duygularınızı nasıl ifade ederdiniz? Sözlü olarak ifade ediniz.

2. Milletimiz tarih boyunca sahip olduğu coğrafyalara paralel olarak müzikte de farklı renkler, motifler ortaya koymuştur. Bu, milletimizin hangi özelliğinden kaynaklanmaktadır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. İnsanlığın kendi kendini ifade edebilmesi ve dünyayı bir zevk ve duygu süzgecinden geçirerek yorumlayabilmesi için kültürel değerlere ihtiyacı var mıdır? Sınıf ortamında tartışınız.

KOŞMA

Vatan sevgisini içten duyanlar
Sıtk ile çalışır benimseyerek
Milletine ulusuna uyanlar
Demez neme lâzım neyime gerek

Her ferdin hakkı var bizimdir vatan
Babamız dedemiz döktüler al kan
Hudut boylarında can verip yatan
Saygiyle anarız şehit diyerek

Vatan aşkı ile çalışan kafa
Muhakkak erişir öndeki safa
Tesir nüfuz olur her bir tarafa
Herkes onu büyük tanır severek

Olmak istiyorsan dünyada mesut
Hakka halka yarayacak bir iş tut
Çalıştır oğlunu kızını okut
İnsan olmak için okumak gerek.

Vatan bizim ülke bizim el bizim
Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim mal bizim
Söyle Veysel öğünerek överek.

Âşık Veysel Şatıroğlu
Dostlar Beni Hatırlasın

Görsel 3.6: Âşık Veysel, Zeki Dinlenmiş

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

erişmek: Varılması zamana, emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak, ulaşmak.

hudut: Sınır.

nüfuz: Söz geçirme, güçlü olma.

sıtk: Doğruluk, içten bağlılık.

uymak: Bağlı kalmak, tabi olmak.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Koşma Hakkında Kısa Bilgi

Halk edebiyatı şiirleri arasında en çok sevilen ve tercih edilen nazım şekli koşma olmuştur. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı'nda yer alan "koşuk" nazım şeklinin İslamiyet sonrası âşık tarzı halk şiirindeki devamı ve karşılığıdır. İslamiyet öncesinde bazı törenlerde o dönemin din adamları tarafından kopuz eşliğinde söylenen koşuklar, İslamiyet sonrasında da âşıklar tarafından saz eşliğinde söylenmeye devam edilmiştir. Divan edebiyatı denilince nasıl ki akla gazel geliyorsa halk edebiyatı denildiğinde de akla gelen ilk şiir türü koşmadır. Özellikle koşmanın aşk ve güzellik konularını dile getiren güzelleme çeşidi gazele tema olarak çok benzemektedir. Bu nedenle gazelin halk edebiyatındaki karşılığı olarak kabul gören nazım şekli koşmadır. Koşmalar dinî konular dışında genelde her türlü temada söylenmiştir. Lirik bir şiir türü olan koşmalarda genel olarak aşk, doğa, ölüm, sevgi, güzellik, yalnızlık, kahramanlık, yiğitlik konuları işlenir. Dörtlük sayısı genellikle 3-6 arasında değişir. Hece ölçüsüyle yazılan koşmalar hecenin 11'li kalıbıyla yazılır. Halk şiirinin bir özelliği olarak bu nazım şeklinin de dili halkın anlayabileceği kadar sadedir. Son dörtlükte şairin mahlası yer alır. Bu şiirlerde kullanılan kafiye şeması aaab (abab), cccb, dddb, eeeb şeklindedir. Daha çok yarım kafiye tercih edilir. Konularına göre güzelleme, koçaklama, taşlama ve ağıt isimlerini alır.

Sevgili, güzellik, doğa gibi bireysel temaları işleyen koşmalara güzelleme; yiğitlik, kahramanlık konularını işleyenlere koçaklama; ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü, acıyı dile getirenlere ağıt; insanların ya da toplumların aksayan yönlerini konu edinenlere ise taşlama adı verilir.

Okuduğunuz koşma, âşık edebiyatı şairlerinden Âşık Veysel Şatıroğlu'ndan alınmıştır. Âşık edebiyatı, halk edebiyatının bir kolu olup Türklerin İslam'ı kabul etmesinden sonra âşık adını verdiğimiz saz şairlerince oluşturulmuştur. Âşık edebiyatı, İslamiyet'ten Önceki Sözlü Edebiyat Dönemi'nin bir devamı niteliğindedir. Koşmada vatan sevgisinden, vatan için çalışmanın güzelliklerinden ve dünyada mesut olmanın yollarından bahsedilmektedir. Metnin dili sade, günlük konuşma dilidir.

Okuduğunuz şiirde vatan sevgisinden, vatan için üzerimize düşen görevlerden bahsedilmiştir. 6+5=11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Birinci dörtlükte çapraz kafiye, diğer dörtlüklerde düz kafiye kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Koşmaların bir kısmı aşk, hasret, ayrılık, doğa sevgisi gibi lirik konuları işler. Siz de okuduğunuz koşmanın konusunu ve temasını belirleyiniz.

2. Hece ölçüsünün on bir heceli kalıbıyla söylenen, 6+5 ya da 4+4+3 duraklı olabilen ve özel bir kafiye örgüsü bulunan koşmanın ahenk unsurlarını belirleyerek bunların şiire katkısını açıklayınız.

3. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Okuduğunuz şiirdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

5. Okuduğunuz şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

6. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bularak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz şiirin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek ve topluluğu tespit ediniz. Şiirde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışı da dikkate alarak şiirde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

8. Bir şiiri doğru yorumlayabilmemiz için şairin hayatını, edebî kişiliğini iyi bilmemiz ve şiir üzerinde doğru düşünebilmemiz gerekir. Bu hatırlatmadan hareketle okuduğunuz şiirdeki iletileri belirleyerek şiiri yorumlayınız.

9. Okuduğunuz şiirin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek ve topluluğu dikkate alarak şairin biyografisinden hareketle şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

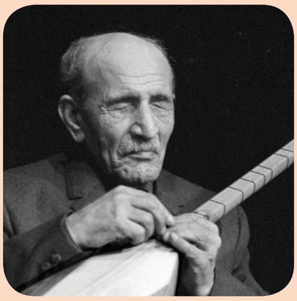
Etkinlik

Türk halk edebiyatında doğa, aşk, ve kahramanlık konulu koşmaları araştırınız. Hangilerinin sizi daha çok etkilediğini nedenleriyle aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Âşık Veysel Şatıroğlu (1894-1973)

20. yüzyılda halk şiirinin son büyük temsilcisi olan Âşık Veysel, özel hayatında yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen neşeli, nüktedan bir kişiliğe sahiptir. Halk şiiri geleneğine bağlı kalmış ancak bu geleneğe konu, sanat, ahenk ve hikmet yenilikleri getirmiştir. Yeni deyişler, taze kafiyeler kullandığı şiirlerinin kaynağı halk geleneğidir.

Onun şiiri isyan değil tevekkül de değil, yeniliklere açık; güzelliğe sevdalı, özellikle insan sevgisi üzerine kurulmuş ama yine de efkâr ile kuşatılmış yüce ve soylu bir şiirdir. İçinin aydınlığı şiirlerine bilgelik olarak yansır. Derin bir hayat felsefesi vardır. Bu felsefenin temelinde sevgi bulunmaktadır. Dış dünyanın karanlığı onun içindeki cevhere ulaşmasını sağlamıştır. Görmese bile dış dünyada olanların da farkındadır. İnsan düşüncesindeki farklılıkların nelere yol açtığını, şiirlerinde, kısa ve derin bir biçimde ifade etmiştir.

Eserlerinden bazıları: Deyişler, Sazımdan Sesler, Dostlar Beni Hatırlasın.

12. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İslam kültürü her alanı olduğu gibi edebiyatı da derinden etkilemiştir. Yeni bir kültürden etkilenen Türklerin edebiyatında ne gibi değişimler olmuştur? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Osmanlı'da birden fazla kültürün bir arada bulunmasının nedenleri sizce nedir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Divan şiirinde şairler, hünerlerini biçimsel özellikleri dikkate alarak gösterirler. Bunun nedeni sizce ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

GAZEL I

Âşık olana aşk odundan nişân gerek
Bağrı kebâb gözlerinin yaşı kan gerek

Yâri diyen gerek kim ola gayrden berî
Cânânı isteyen kişiye terk-i can gerek

Cevre kıla tahammül eden yârı ârzû
Sabr ede hâra her kim ona gülsitân gerek

Şem'-i safâdır ol sanem ona erişmeğe
Pervâne bigi yanmağa tâb u tüvân gerek

Senin yüzün görene ne hâcet likâ-yı hûr
Kapında yer bulana ne bâğ-ı cinân gerek

Gonca lebinden ister idim söz açam velî
Ol râz-ı nâziki bilirim kim nihân gerek

Onunçün Ahmedî heves eder lebine kim
Dil-hastedir ona şeker-i nârdân gerek

Mef / û / lü - fâ / i / la / tü - Me / fâ / î / lü - fâ / i / lün

Ahmedî
Divan Şiirinden Seçmeler
Hazırlayan: Yekta Saraç

Görsel 3.7: Vazo Yerleştiren Kız, Osman Hamdi Bey

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

ârzû: İstek, dilek, meyil, emel.

cevr: Cefa, eziyet, sıkıntı, üzüntü, zulüm.

cinân: Cennetler.

dil: Gönül.

gülsitân: Gül bahçesi.

hâcet: İhtiyaç, lüzum, muhtaçlık.

hâr: Diken.

heves: İstek, eğilim, arzu, şevk.

hûr: Noksan, eksik.

leb: Dudak.

likâ: Yüz, sima, çehre, buluşma, görüşme.

nâr: Yakıcı.

nâzik: Nezaketli, terbiyeli, zarif, ince, dayanıksız.

nihân: Sır.

nişân: İşaret, iz, belirti, alamet.

od: Ateş, nar.

râz: Gizli sır, saklı şey.

safâ: Gönül şenliği, eğlence.

sanem: Çok güzel olan, kâfirlerin önünde ibadet ettikleri heykel, put.

şem: Mum, ışık.

tâb: Güç, kuvvet, takat.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Divan Şiiri

İslamiyet'in Türkler tarafından kabulüyle Arap ve Fars edebiyatlarının etkisiyle gelişen divan edebiyatının temeli kuşkusuz şiir üzerine kurulmuştur. Divan edebiyatı kavramı bile şairlerin şiirlerini topladıkları kitap ismi olan divan sözcüğünden alınmıştır. Bu durum, klasik Türk edebiyatı da denilen divan edebiyatında şiirin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Divan Şiirinin Özellikleri

a) Divan şiiri, ilk örneklerini 13. yüzyılda vermeye başlamış; 19. yüzyılda ise etkisini yitirmiştir. Divan şiirinin ilk şairi Hoca Dehhani'dir.

b) Sanat için sanat anlayışı benimsenmiştir.

c) Aruz ölçüsü kullanılmıştır.

ç) Nazım birimi olarak gazel, kaside, mesnevi, kıt'a ve müstezatlarda beyit kullanılmıştır ancak murabba tuyuğ, şarkı ve rubailerde dörtlük; terkibibent, terciibent, müseddes, muhammes, taştir ve tesdiste bent kullanılmıştır.

d) Daha çok tam ve zengin kafiye kullanılmıştır.

e) Arapça, Farsça kelime ve tamlamalarla dolu, süslü, özentili, ağır bir dil kullanılmıştır.

f) Konuya değil konunun işleniş biçimine önem verilmiştir. Aynı konu değişik dönemlerde birçok şair tarafından işlenmiştir.

g) Divan şiirinde Arap ve Fars edebiyatlarından alınan belli semboller vardır. Mazmun adı verilen bu semboller hiç değiştirilmeden kullanılır. Gül deyince sevgili, bülbül deyince aşığın anlaşılması gibi. Bunlar dışında Türklerin oluşturduğu semboller de vardır.

ğ) Şiirde bütün güzelliğine değil parça güzelliğine değer verilir. Hatta çoğu şair "mısra-i berceste" adı verilen en güzel dizeyi oluşturmaya çabalar.

h) Divan şiirinde toplumsal konulara çok az yer verilmiştir.

ı) Divan şiirinde gerçek hayat ya da insan, olduğu gibi değil idealize edilerek anlatılır. Şiirin anlaşılması için sözcüklerin ötesindeki anlamlara dikkat edilmelidir.

i) Gazel, kaside, mesnevi, rubai gibi ortak nazım şekilleri kullanılır.

j) Divan şiirinde daha çok aşk, ayrılık, hasret, ölüm, doğa sevgisi gibi kişisel konular işlenir.

k) Kuralcı ve kalıpçı bir şiirdir.

Gazel Hakkında Kısa Bilgi

Edebî bir kavram olarak gazel; aşk, doğa, aşkın verdiği ıstırap ve sevgi gibi duyguların belli kurallara göre ifade edildiği şiirdir. Öncelikle Arap edebiyatında yaygınlaşan bu nazım şekli daha sonraları İran edebiyatında da kullanılmış ve şairler tarafından özel bir ilgi görmüştür. Türk edebiyatında bu şiirlere ilk kez Anadolu Selçukluları döneminde rastlanmaktadır. İlk zamanlarda İran edebiyatının etkisinde kalan bu şiirlerde birkaç yüzyıl sonra Türk etkisi kendisini göstermiş ve artık edebiyatımızdaki bu şiirler, İran ve Arap edebiyatlarıyla boy ölçüşecek seviye ulaşmıştır. Divan şiirimizde bu nazım şeklinin büyük bir yeri bulunmaktadır. Konusunun lirik olması, şeklinin hem ilgi çekici hem de kısa olması nedeniyle her şairin denediği bir şiir olmuştur. Şair divanları incelendiğinde kitaplarının büyük bir kısmının bu nazım biçimine ayrıldığı görülmektedir. Türk edebiyatında bu şiirin en önemli örneklerini Fuzûlî, Bâkî, Şeyhülislam Yahya, Nabi, Nedim ve son olarak Şeyh Galip vermiştir.

Bu şiirlerin beyit sayısı 5-15 arasında değişmektedir. Gazelin kafiye şeması aa, ba, ca, da, ea, fa… şeklindedir. Yani ilk beyit kendi arasında kafiyeliyken sonraki beyitlerin ikinci dizeleri ilk beyitle kafiyelenir. Gazelin ilk beytine matla, son beytine ise makta denir. Matladan sonra gelen beyte hüsn-i matla, maktadan önce gelen beyte de hüsn-i makta denir. Bu şiirin en güzel beytine beytü'l gazel ya da şah beyit denilir. Bir gazelin bütünü aynı söyleyiş güzelliğine sahipse bu şiire yek-âhenk gazel adı verilir. Bütün beyitleri aynı konuyu işleyenlerine ise yek-âvâz gazel adı verilir.

Okuduğunuz metin, divan şiiri nazım biçimlerinden gazel örneği olup XIV. yüzyıl divan şairlerinden Ahmedî'den alınmıştır. Okuduğunuz şiirde Ahmedi, sevgiliye âşık olmanın zorluğundan, sevgilinin ilgisizliğine karşı sabırlı olmaktan bahsetmektedir. Şiirde, divan edebiyatının vazgeçilmez temalarından biri olan aşk işlenmiştir. Şiirde, Arapça-Farsça kelime ve tamlamalar kullanılmış, sanatlı ve süslü bir söyleyişe yer verilmiştir. Ayrıca şiirde mazmun adı verilen kalıplaşmış sözler bulunmakta, soyut ifadeler yer almaktadır. Bütün bu özellikler, metnin divan şiirine ait olduğunu göstermektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz şiirden alınmış aşağıdaki dizelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

   Âşık olana aşk odundan nişân gerek

   Bağrı kebâb gözlerinin yaşı kan gerek

2. Şairlerin işlediği aşk konusu bazı zamanlarda Allah aşkını, bazen de dünyevi aşkı temsil eder ama her iki durumda da âşıklar için hayran oldukları güzellik ulaşılmazdır. Bu bilgilere bakarak siz de okuduğunuz gazelin temasını belirleyiniz.

3. Gazelde ilk beyit kendi arasında kafiyelidir (aa). Gazelin diğer beyitleri ise (ba, ca, da, ea) şeklindedir. Bu kısa hatırlatmadan hareketle okuduğunuz gazelde ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz.

4. Şiirde nazım şeklini; kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve şiirin hacmi belirler. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü belirleyerek bunların şiirin şekline nasıl yansıdığını belirtiniz.

5. "Gonca lebinden ister idim söz açam velî" mısrasındaki altı çizili kelimede olduğu gibi belli bir kavramı anlatan, onu düşündürüp çağrıştıran kalıplaşmış söz ve benzetmelere **mazmun** denir. Siz de okuduğunuz şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

6. Okuduğunuz şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

7. Sanatçının dünya görüşü, kişiliği, duygu ve düşünce evreni, toplumun zihniyetinden bağımsız olamaz. Sanatçı, içinde yaşadığı toplumun o dönemdeki zihniyetini taşır; oluşturduğu esere de bu zihniyeti

yansıtır. Okuduğunuz şiirin zihniyetinden yola çıkarak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

8. Okuduğunuz şiirin bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluğu da dikkate alarak şiirdeki edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendiriniz.

9. Şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini, okuduğunuz şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

10. Okuduğunuz şiirdeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz. Şiirle ilgili tespitlerinizi ve eleştirilerinizi metne dayanarak belirtiniz.

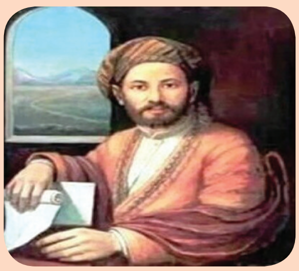
Etkinlik

Âşık Veysel Şatıroğlu'nun *Koşma*'sı ile Ahmedî'nin *Gazel*'ini aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Koşma	Gazel
Tema		
Ahenk Unsurları		
Nazım Biçimi ve Türü		
Üslup		
Söyleyici		
İleti		

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Ahmedî (1334-1413)

Temsilî

XIV. yüzyılın en çok eser veren, divan edebiyatının kurulmasında büyük rolü olan şairi Ahmedî'dir. Asıl adı Taceddin İbrahim olan sanatçının yaşamıyla ilgili bilgiler yeterli değildir. Doğum tarihi tam bilinmeyen sanatçı, 1412-13 tarihinde Amasya'da ölmüştür. Germiyan Beyliği'nde yetişen sanatçı, Kütahya'da eğitim görmüş, Kahire'de İslami ilimler, tıp ve matematik alanlarında kendini yetiştirmiş bir bilim insanıdır. Mısır dönüşünde önce Aydınoğulları'na sonra da Osmanoğulları'na bağlanmıştır.

Kaside ve gazellerinin yanında birçok konuda eser vermiş, özellikle mesnevilerinde bilimsel ve kültürel konuları işlemiştir. Türk edebiyatında bu yüzyılda en çok eser veren sanatçıdır. Türkçeyi iyi kullanan, nazım tekniğine hâkim bir şairdir. Ahmedî'nin 8.000 beyti aşan büyük bir Divan'ı, 8.250 beyitlik İskendername'si, 5.000 beyit tutan Cemşîd ü Hurşîd'i eserlerinin en önemlileridir. Ahmedî, divanındaki kaside ve gazellerinde İran şiir geleneğini gösterdiği gibi Türk ruhunun inceliklerini ve Türkçenin ifade gücünü de yansıtmıştır.

Eserlerinden bazıları: Divan, İskendername, Cemşîd ü Hurşîd, Tervihü'l-Ervah, Mirkâtü'l-Edeb.

13. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Ortak ve değişmez kaynaklara bağlı, ortak malzemeyi işleyen divan şairlerini birbirinden ayıran özellik sizce nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Bütün divan şiirlerinin işlediği duygu ve konulara toplu olarak bakılınca görüleceği gibi şiirler genellikle aşk konusu üzerine kurulmuştur. Buradan hareketle divan şairlerinin neden bu konuyu sürekli işledikleri hakkındaki düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Divan şiirinde sürekli işlenen aşk konusunu ve şairlerin aşka bakışını gerçekçi buluyor musunuz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

GAZEL II

Feryâduma ol kâmeti şimşâd yitişmez
Benzer ki anun güşına feryâd yitişmez

Ser-menzile uşşâk irişür cümleden evvel
Ol mertebeye sa'y ile zühhâd yitişmez

Ahumdan önürdi yitişür kapuna eşküm
Germiyyet ile şöyle gider bâd yitişmez

Yollarda kalur râh-rev-i Ka'be-i vaslun
Ömr âhır olur mevt irişür zâd yitişmez

Bu arşada Bakî nice üstada yitişdi
Âlemde bugün ana bir üstâd yitişmez

Mef / û / lü – me / fâ / i / lü - me / fâ / i / lü – fe / û / lün.

Görsel 3.8: Bâkî'yi tasvir eden bir minyatür

Bâkî, *Bâkî Dîvânı*
Hazırlayan: Sabahattin Küçük

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

bâd: Rüzgâr, yel.
eşk: Gözyaşı.
germiyyet: Sıcaklık, hararet, ateşli ve hızlı çalışma.
güş: Açıcı, açan.
kâmet: Boy, boy-bos, endam.
menzil: İnilen yer, konulacak yer, dünya, ev.
mevt: Ölüm, ahirete göç.

râh: Zan, sanma. Kaygı, keder.

rev: Giden, yürüyen manasında olup birleşik kelimeler yapılır.

sa'y: Çalışma, çalışıp çabalama, gayret sarf etme.

ser: Baş, tepe, zirve.

şimşâd: Şimşir ağacı.

uşşak: Âşıklar.

vasl: Âşığın sevdiğine kavuşması.

zâd: Doğma, doğmuş, evlat.

zühhad: Dünyaya rağbet etmeyen, nefsani zevk ve arzulardan arınan, kendini ibadete veren.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Gazellerde; büyük çoğunlukla aşk ve güzellik konuları işlenir. Ayrıca ayrılık, sevgilinin güzelliği, baharın verdiği neşe gibi konular da gazellerde işlenir. Çoğu zaman coşkulu konuların işlendiği gazeller, konularına göre değişik isimler alır. Aşktan duyulan mutluluğu, sıkıntıyı, sevgilinin güzelliğini anlatan gazellere **âşıkane gazel**; hayata karşı ilgisizliği ve kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı anlatan gazellere **rindane gazel**; kadını ve aşkın güzelliklerini anlatan gazel türüne **şûhane gazel**; ahlakla ilgili öğütler veren, özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazellere ise **hikemî gazel** adı verilir. Türk edebiyatında Fuzûlî, âşıkane gazelin; Baki, rindane gazelin; Nedim, şûhane gazelin; Nâbî de hikemî gazelin öncüsü sayılır.

Okuduğunuz gazel, XVI. yüzyıl divan edebiyatının en büyük şairlerinden olan Bâkî'den alınmıştır. Gazel, 5 beyitten oluşmaktadır. Gerek beyit sayısıyla gerek kafiye düzeniyle gazel, nazım biçiminin özelliklerini yansıtmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Bâkî, tasavvufla hiç ilgilenmemiş; şiirlerinde tasavvufa yer vermemiştir. Aşk, tabiat, döneminin zenginliği, dünya zevki şiirlerinde yer alan başlıca konulardır. Buradan hareketle okuduğunuz şiirin temasını belirleyiniz.

2. Şiirdeki ahenk unsurlarından ölçü, kafiye, redif, asonans, aliterasyon, nakarat, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışını tespit ederek okuduğunuz gazeldeki ahengi sağlayan unsurları belirleyiniz.

3. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Okuduğunuz şiirdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

5. Okuduğunuz şiirde, söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

6. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları bularak şiirdeki millî, manevi ve evrensel değerleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz şiiri, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk vb. açıdan inceleyip şiirde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışı tespit ederek şiirdeki edebiyat, sanat ve fikir akımlarının yansımalarını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz şiirde verilmek istenen açık ve örtük iletileri bularak şiiri yorumlayınız.

9. Okuduğunuz şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve şiirin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini, okuduğunuz şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

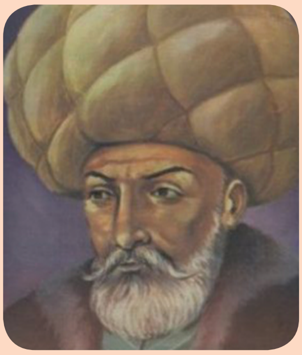
Divan edebiyatına "yüksek zümre edebiyatı, saray edebiyatı, klasik edebiyat" denmesinin nedenlerini araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Bâkî (1526-1600)

Zamanının ünlü müderrislerinden Karamanlı Ahmet ve Mehmet Efendilerden ders aldı. Birçok ünlü edebiyatçı ile tanıştı. Hocası Mehmet Efendi için yazdığı "Sümbül Kasidesi" ününü artırdı. Dönemin ünlü şairlerinden Zâtî'nin dikkatini çekti.

Temsilî

Zevke ve eğlenceye düşkün, neşeli, hoş sohbet ve hırslı bir kişiliği vardı. Nükteci yapısı yüzünden zaman zaman döneminin önde gelenlerini darıltıp zor durumlara da düştü.

Özel yaşamındaki özgürlüğüne ve sınırsızlığına rağmen kadılık görevlerinde adalete düşkünlüğü ile dikkat çekti. Mesnevi yazmadı. Başarılı kasideleri de olmasına rağmen gazel şairi olarak tanınır. Dünyanın geçiciliğinden yakınan, okurları aşkın tadını çıkarmaya çağıran gazelleriyle ünlendi.

Şiirlerinde tasavvufi değil, dünyevi aşka önem verdi. Mersiye, methiye ve fahriyelerinde içten ve abartısız bir anlatım kullandı. Edebiyatta geleneklere bağlı kaldı ama şiir diline yeni bir düzen ve akıcılık getirdi. Nazım tekniğini geliştirdi, birçok büyük şairin "kaçınılmaz" olarak gördüğü nazım kusurlarından kurtulmayı bildi.

Biçim açısından kusursuz şiirleri, duygu ve anlam bakımından Fuzûlî'ninkiler kadar derin, Nefi'ninkiler kadar içten bulunmaz. Eserleri, 16. yüzyıl Osmanlı toplumunun beğenisine uygun, sanat incelikleri ve hayal güzellikleri ile doludur. Duru ve temiz bir İstanbul Türkçesinin yanı sıra şiirlerinde halk deyimleri ve söyleyişleri de kullandı.

Eserlerinden bazıları: Kanuni Mersiyesi, Divan, Fezâil-i Mekke ve Fezâilü'l-Cihâd, Hadis-i Erbain Tercümesi.

14. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Edebiyatta Hazreti Muhammed'i (S.A.V.) övme amacıyla yazılan şiirlere naat adı verilmektedir. Siz de bu naatlardan bildiklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Fuzûlî'nin Su Kasidesi, Türk edebiyatının en güzel naatlarından biri olarak büyük bir ün kazanmıştır. Buna göre siz, Peygamber'imizi öven bir naat yazmak isteseydiniz nelerden bahsetmek isterdiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Bir başkası tarafından övülmek sizi nasıl etkiler?

SU KASİDESİ (KASÎDE DER NA'T-İ HAZRET-İ NEBEVÎ)

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su
Kim bu denlü dutuşan odlare kılmaz çâre su

Âb gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su

Zevk-i tîgundan aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ilen bıragur rahneler dîvâre su

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yâre su

Suya versün bâğbân gülzarı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek verse min gülzare su

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna
Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kâre su

Ârızun yâdiyle nemnâk olsa müjgânum n'ola
Zâyi' olmaz gül temennâsiyle virmek hâre su

Gam güni etme dil-i bîmârdan tîgün dirîg
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su

İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin et
Susuzam bir kez bu sahrâda menümçün are su

Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür huşyâre su

Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-reftâre su

Su yolın ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahi ol kûya koyman vare su

Dest bûsı ârzûsiyle ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağum, sunun anunla yâre su

Serv serkeşlük kılur kumrî niyâzından meger
Dâmenin duta ayağına düşe yalvare su

İçmek ister bülbülün kanın meger bir reng ile
Gül budağınun mizâcına gire kurtare su

Tinet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktida kılmış tarik-i Ahmed-i Muhtâre su

Seyyid-i nev-i beşer deryâ-yı dürr-i istifâ
Kim sebebdür mu'cizâtı âteş-i eşrâre su

Kılmağ içün tâze gülzâr-ı nübüvvet revnakın
Mu'cizinden eylemiş izâr seng-i hâre su

Mu'cizi bir bahr-i bîpâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan min min âteşhâne-i küffâre su

Hayret ilen barmagın dişler kim itse istimâ
Barmagından virdügi şiddet güni ensâre su

Dostı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su

Eylemiş her katreden min bahr-ı rahmet mevchîz
El sunup urgaç vuzûı içün gül-i ruhsâre su

Hâk-i pâyine yetem derc ömrlerdür muttasıl
Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su

Zerre zerre hâk-i dergâhına ister sala nûr
Dönmez ol dergâhdan ger olsa pâre pâre su

Zikr-i na'tun virdini dermân bilür ehl-i hatâ
Eyle kim def-i humâr içün içer meyhâre su

Yâ habîballah yâ Hayre'l beşer müştâkunam
Eyle kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su

Sensen ol bahr-ı kerâmet kim şeb-i mi'râcda
Şebnem-i feyzün yetürmüş sâbit ü seyyâre su

Çeşme-i hurşîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadun tecdîd iden mi'mâre su

Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma
Var ümîdüm ebr-i ihsânun sepe ol nâre su

Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nîsândan dönen tek lü'lü'-i şehvâre su

Hâb-ı gafletden olan bîdâr olanda rûz-ı haşr
Eşk-i hasretden tökende dîde-i bîdâre su

Umduğum oldur ki rûz-ı haşr mahrum olmayam
Çeşme-yi vaslun vire men teşne-i dîdâre su
Fâ – ị – lâ – tün / fâ – ị – lâ – tün / fâ– ị – lâ – tün / fâ – ị - lün

Fuzûlî
Fuzûlî Dîvânı
Hazırlayan: Mehmet Kanar

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

âb-gûn: Su rengi, mavi
ârız: Yanak.
bidâr: Uykusuz, uyumayan.
bîmâr: Hasta.
bûs: Öpme, öpücük.
dest: El.
devvâr: Durmayıp dönen, devreden.
dil: Gönül.
eşk: Gözyaşı.
gubâr: Toz.
gubârî: Toz gibi çok ince bir yazı türü.
günbed-i devvâr: Gökyüzü.
hâb: Uyku.
hâme: Kalem.
hecr: Ayrılma, ayrılık.
humâr: Sersemlik.
hûş-yâr: Akıllı, aklı başında, ayık.
istima: Dinleme, işitme, kulak verme.
kûze: Testi.
leb: Dudak.
mecruh: Yaralı.
merkad: Türbe, mezar
mevc: Dalga.
muhît olmak: Kaplamak, çevrelemek.
muharrîr: Yazar.
muttasıl: Sürekli, durmaksızın, ara vermeden.
müjgân: Kirpikler.
mürûr: Akma, geçme.
müştak: Arzu eden, özleyen, can atan.
nem-nâk: Nemli, ıslak.
pâyân: Son, uç, kenar.
rahne: Yarık, oyuk.
reftâr: Gitme, yürüme.
rûşen: Parlak, aydın, belli, aşikâr.
suzân: Yakan, yakıcı. Ateşli.
tecdîd: Yenileme, yenileşme, onarma, tamir etme.
temenna: Dileme, isteme, dilek, istek.
teşne: Susamış, susayan.
tîg: Kılıç
vehm: Kuruntu, yersiz korku.
yümn: Uğur, bereket.
zay'i: Yitik, zarar, ziyan.
zühhad: Sofular, dünya nimetlerinden el çeken kimseler.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Kaside Hakkında Kısa Bilgi

Din ve devlet büyüklerini övmek için aruz ölçüsüyle 31-99 beyit arasında yazılan, kendi içinde birbirinden farklı bölümlerden oluşan divan şiirine kaside denir. Gazelle birlikte divan şiirinde en sevilen nazım biçimlerinin başında yer almaktadır. Bu nazım biçimi Arap edebiyatında doğmuş, oradan İran edebiyatına geçmiştir. İran edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki tesiriyle birlikte divan şiirinde de kullanılmaya başlanmıştır. Bu nazım biçiminin Türk edebiyatındaki ilk örneklerine 13. yüzyılda rastlanır. Örneğin bu yüzyılda Mevlana, tevhit ve münacaat şeklinde yaklaşık 300 kaside yazmıştır. 14. yüzyılda divan şiirinde önemli bir gelişimle birlikte kaside sayısında da artış olmuştur. 17. yüzyılda da Nefi ile birlikte bu nazım şeklinin en başarılı örnekleri verilmiştir. Yüzyıllar boyunca kaside geleneği varlığını devam ettirmeyi başarmıştır.

Kasidenin ilk beytine matla, son beytine ise makta denir. En güzel beyit ise beytü'l kasid olarak adlandırılır. Şairin mahlasının geçtiği beyte ise taç beyit denir. Kasidede ilk beyit kendi arasında kafiyelidir. İlk beyitten sonra gelen tüm beyitlerin ikinci dizesi ilk beyitlerle kafiyelidir. Yani kafiye şeması şu şekildedir: aa, ba, ca, da, ea, fa, ga, ha… Ölçü olarak aruz ölçüsü kullanılır. Aruz kalıpları konusunda da herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. İlk beyitte hangi aruz kalıbı kullanılırsa şiirin sonuna kadar aynı kalıp kullanılmaya devam edilir. Kasideler işledikleri konuya göre çeşitli isimlerle de anılmaktadır. Bu türler arasında Allah'ın birliğini anlatanlara tevhid, Allah'a yalvarıp yakarmayı konu edinenlere münacaat, Peygamber Efendimizin övgüsünün yer aldığı kaside türüne naat, bir kimsenin aksayan yönlerini yermek amacıyla yazılanlara hicviye, bir kişinin övüldüğü kaside türüne methiye ve şairin kendini övdüğü kasidelere de fahriye adı verilir.

Kasidenin en ünlü şairleri; Nefi, Bâkî, Fuzûlî, Ahmet Paşa, Nedim'dir.

Konularına Göre Kasideler

Tevhit: Allah'ın birliğini anlatan kasidelerdir.

Münacaat: Allah'a yalvarmak, dua etmek amacıyla yazılan kasidelerdir.

Naat: Peygamber'imizi övmek için yazılan kasidelerdir.

Methiye: Devrin ileri gelenlerini övmek için yazılan kasidelerdir.

Hicviye: Bir kimseyi, bir inancı ya da düşünüş biçimini yermek; toplumun ya da düzenin aksayan yanlarını iğneleyici, alaycı bir dille eleştirmek için yazılan kasidelerdir.

Kasidenin Bölümleri

Nesib (teşbib): Kasidenin giriş bölümüdür. Bir tabiat tasvirinin yapıldığı veya sevgilinin güzelliklerinin anlatıldığı bölümdür. Bu bölümün konuları bahar, kış, yaz, ramazan, bayram, nevruz, gül, sümbül, güneş, söz ustalığı, kalem, gece, savaş, at veya bir güzel olabilir. Kasideler bu bölümde ele alınan konuya göre adlandırılabilir.

Girizgâh: Konuya giriş için bir veya birkaç beyitten oluşan geçiş bölümüdür. Bu bölüm, nesib bölümü ile asıl bölüm olan methiye bölümünü birleştirir. Girizgâh bölümü, gelişigüzel söylenen bir bölüm değildir. Bu bölümde uygun, nükteli bir sözle övgüye başlandığı belirtilir.

Methiye: Kasidenin sunulduğu kişinin, yani padişahın veya bir devlet büyüğünün övüldüğü bölümdür. Bu bölümde abartılı ve sanatlı bir övgü vardır.

Tegazzül: Kasidenin ölçüsüne ve uyağına uygun yazılan, araya sıkıştırılan gazeldir. Şair gazel söyleyeceğini önceden belirtir.

Fahriye: Şairin kendini övdüğü bölümdür. Burada da şair abartılı bir ifade kullanır.

Dua: Şairin kendisi, daha çok da övdüğü kişi için Allah'tan yardım dilediği, dua ettiği bölümdür.

Okuduğunuz kaside, Peygamberimize duyulan sevgiyi anlatmak amacıyla Fuzûlî tarafından yazılmış bir naat örneğidir. Şair, bu kasidede tasavvufi bir anlayış ve samimi bir duyguyla Allah'ın gönderdiği son peygamber olan Hz. Muhammed (S.A.V.)'e duyduğu coşkulu bir sevgi, saygıyı ve ona kavuşma arzusunu dile getirmiştir. Bu kasidede şair, gerçeği anlatırken bunu şiirinde hayaller, mazmunlar, söz sanatları ve çeşitli mecazlarla harmanlamış, ortaya gerçekle ilişkisi olan ama gerçeğin aynısı olmayan bir dünya çıkarmıştır. Böylece soyut bir gerçeklik olan "aşk, sevgi" somutlaştırılarak dile getirilmiştir.

Okuduğunuz kaside konusuna göre naattır. Mazmunlara ve edebî sanatlara fazlaca yer verilmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz kasideden alınmış aşağıdaki dizelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

   Saçma ey gözden eşkden gönlümdeki odlare su

   Kim bu denlü dutuşan odlare kılmaz çâre su

2. Okuduğunuz kaside, hem aşk şairi olan Fuzûlî'nin hem de divan şiiri geleneğinin aşk anlayışını yansıtması bakımından önemlidir. Onun ele aldığı aşk maddi, beşerî aşktan başlayarak dinî, tasavvufi bir anlayışla yoğrulan ilahi aşka geçen bir aşktır. Buradan hareketle okuduğunuz metnin temasını belirleyiniz.

3. Ahengin, kelimelerin ses özelliklerine dikkat edilerek sıralanması sonucunda şiirde ortaya çıkan uyum olduğu düşüncesinden yola çıkarak okuduğunuz şiirdeki ahengi sağlayan özellikleri belirleyiniz.

4. Okuduğunuz şiirin şekil özelliklerini (nazım birimi, ölçü ve kafiye seçimi, kelimelerin düzenlenişi, mısraların uzunluğu kısalığı) ve içeriğini dikkate alarak şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

5. Okuduğunuz şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

6. Okuduğunuz şiirde, söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

7. Şiirin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluktan hareketle okuduğunuz şiirdeki edebiyat, sanat ve fikir akımlarının yansımalarını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz şiirdeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz. Şiirle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

9. Okuduğunuz şiirin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluğu; şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

10. Divan şiirinde kaside türünde eser vermiş önemli sanatçıları ve eserlerini sıralayınız.

Etkinlik

Şairin okuyucuyu etkilemek için kasidedeki düşünce ve varlıklara yönelik nasıl bir anlatım tutumunu tercih ettiğini aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Fuzûlî (1495-1556)

Temsilî

Divan edebiyatının XVI. yüzyılda yaşamış güçlü şairlerinden olan Fuzûlî'nin Bağdat civarlarında doğduğu sanılmaktadır. Hayatını da Bağdat, Kerbela, Necef ve Hille bölgelerinde geçirmiştir. Sadece yaşadığı dönemde değil, sonraki dönemlerde de pek çok şairi etkilemiştir. İyi bir eğitim gören şairin eserlerinde lirizm önemli bir yere sahiptir. Fuzûlî, Arapça ve Farsçayı da iyi bilmesine rağmen eserlerinde Azeri Türkçesini yoğun olarak kullanmıştır. "İlimsiz şiir, temeli olmayan bir duvara benzer." sözüyle Fuzûlî, şiir hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir.

Şiirlerinde aşk temasını sıkça işleyen şair, Divan'ındaki gazellerinin çoğunda aşk, ayrılık ve bu duyguları yaşatan sevgilinin tasvirini anlatmıştır. "Âşıkane gazel" türünün edebiyatımızda en tanınmış ismidir. Şiirlerinde beşerî aşktan ilahi aşka dönüşen platonik bir aşk vardır. Fuzûlî, gazel ve mesnevilerinde sade, anlaşılır bir dil kullanırken kasidelerini ağır bir dille yazmıştır. Eserlerinde söz sanatlarını bolca kullanan şair, anlam derinliğine sahip manzum, mensur eserler kaleme almıştır.

Eserlerinden bazıları: Arapça Divan, Farsça Divan, Türkçe Divan, Leylâ ile Mecnûn, Beng ü Bade, Hadîs-i Erbain Tercümesi, Sohbetü'l-Esmâr, Hadîkatü's-Süedâ, Mektuplar, Heft-câm (sâkinâme), Rind ü Zâhid, Sıhhat u Maraz, Enîsü'l-Kalb (kaside).

15. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Şarkı türü Türkler tarafından divan edebiyatına kazandırılan, bestelenmek amacıyla yazılan bir şiir türüdür. Siz de Türklerin edebiyata kazandırdıkları türlerden bildiklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Osmanlı Dönemi'ndeki sosyal yapının ve kültür farklılıklarının edebiyata etkisi nedir? Sözlü olarak ifade ediniz.

ŞARKI

Gerçi dil almakda hüsnün hayli isti'dâdı var
Lîk o gîsûnun kafâdan âna çok imdâdı var
Çaresiz uşşâkın ancak nâle vü feryâdı var
El'aman bilmez nedir bir gamze-î bîdâdı var

Çeşm-i şûhundur dil-î âşıkda te'sîr eyleyen
Kâkülündür âlemi der-bend-i zencîr eyleyen
Mühr-i la'lindir senin dünyâyı teshir eyleyen
Sevdiğim mühr-î Süleymân'ın cihandâ âdı var

Bir peridir gerçi ammâ yokdur insanıyyetı
Âfitâbı zerre-î nâçize saymaz tal'ati
Nahl-i Tûbâ'yı salındırmaz nihâl-î kaameti
Gülşen-i hüsn ü cemâlin bir boyû şimşâdı var

Meclise bîgâneler geldi nice yâd olmasın
Âşıkı pek çok cefâyâ nice mu'tâd olmasın
Şive fenninde o gözler nice üstâd olmasın
Gamze-i fettan gibi yânında bir üstâdı var

Her gülün şevkıyle bülbül gibi zâr olmaz Nedim
Değme bir zülf-i girih-gire şikâr olmaz Nedim
Her gülistandâ çü şebnem hâksâr olmaz Nedim
Değme bir dilber beğenmez bir dil-î nakkaadı var
Fâ / ị / lâ / tün - Fâ / ị / lâ / tün - Fâ / ị / lâ / tün – fâ / ị / lün.

Nedim
Nedim Divanı'ndan Seçmeler
Hazırlayan: Şevket Kutkan

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

âfitab: Güneş, çok güzel yüz.
bend: Bağlanan, bağlanmış.
bîdâd: Zulüm, işkence.
bigane: Aldırışsız. Yabancı, dünya ile alâkayı kesmiş olan.
çeşm: Göz.
der-bend: Dağda ve tepede zahmetle geçilen yer, dar geçit, boğaz, hudut, kale, anahtarsız kapı.
fettan: Kurnaz, fitne çıkaran, karıştıran.
gamze: Süzgün bakış.
gîsû: Bürünmek, örtünmek.
girih: Bağ, düğüm.
hâksâr: Perişan.
hüsn: Güzellik, iyilik.
isti'dad: Bir şeyin kabulüne ve kazanılmasına olan fıtrî meyil.
la'l: Dudak, kırmızı ve kıymetli bir süs taşı.
lik: Lakin, ancak, fakat.
mu'tâd: Alışılmış olan.
naçiz: Çok küçük, ehemmiyetsiz şey, değersiz, hükümsüz.
nahl: Hurma ağacı.
nakkaad: Bir şeyin iyisini kötüsünü ayıran.
nale: İnilti, figan.
nihal: Taze, düzgün, fidan, sürgün.
teshir: Zapt etme, hâkim olma, zorla ele geçirme.
şebnem: Çiğ.
şevk: Diken.
şikâr: Av, avlanma, ganimet.
şimşad: Şimşir ağacı.
şive: Söyleyiş, tarz, ağız, üslup, eda, naz.
şûh: Güzellik.
tal'at: Vecih, yüz, çehre, güzellik, görünüş.
te'sir: İşleme, dokuma, iz bırakma, içine işleme, kederlenme, vasıfları değiştirme.
tuba: Her şeyin iyisi, iyilik, güzellik, baht, saf, cennetteki bir ağacın ismi.
uşşak: Âşıklar.
yâd: Anma, hatırda tutma.
zâr: Zayıf, dermansız.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Şarkı Hakkında Kısa Bilgi

Şarkı türü Türkler tarafından divan edebiyatına kazandırılan, bestelenmeye uygun ölçü kalıpları ile yazılan ve çoğunlukla 4 dizelik bentlerden oluşan nazım biçimidir. 5 ya da 6 dizelik bentlerden de oluşabilir. Şarkıda üçüncü dizeye meyan adı verilir. Bu dizenin anlam bakımından daha özlü olmasına dikkat edilir. Dördüncü dizeye ise nakarat denir. Aşk, sevgili, ayrılık, eğlence gibi konularda yazılır. İlk bendin kafiye düzeni değişiklik göstermekle birlikte kafiye düzeni aaaa-bbba-ccca, abab-cccb-çççb veya axax-bbbx-cccx'dır (x: Nakaratları ifade eder.). Şarkı türünde ilk örnek veren şairimiz Naili'dir; ancak şarkı türünün en başarılı örneklerini veren Lale Devri sanatçısı olan Nedim'dir. Nedim'den sonra Şeyh Galip, Enderunlu Fâzıl, Enderunlu Vâsıf gibi sanatçılar da bu nazım biçiminin en güzel örneklerini vermişlerdir. Şarkının özelliklerinden biri de XV. yüzyılda Necati'yle başlayan mahallîleşme akımının izlerini taşımasıdır. Halk dilinde kullanılan kelimeler, deyimler Nedim'in şiirinde ustaca bir deyişle dile getirilmiştir. İstanbul Türkçesi, Nedim'in şiirlerinde şiir dili olmuştur.

Okuduğunuz metin, divan edebiyatında bentlerle kurulan nazım biçimlerinden biri olan şarkı örneğidir. Metinde aşk ve sevgili konu edilmiştir. Şarkı, başından son mısrasına kadar "bütünlük" taşımaktadır. Türklerin, divan edebiyatına kazandırdığı iki nazım biçiminden biri olan şarkı (diğeri tuyuğ), bestelenmek amacıyla kaleme alınır. Genellikle dörder dizeli bentlerle kurulur ancak beş ya da altı dizeli bentlerden oluşan şarkılar da vardır. Okuduğunuz şarkı, dört dizeli bentlerden oluşmaktadır. Şarkıda genellikle aşk, sevgili, eğlence, ayrılık gibi konular işlenir. Okuduğunuz şarkıda da sevgiliye duyulan ilgi ve özlemden bahsedilmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Yeni hayat sahnelerini ve günlük hayat izlenimlerini daha geniş ölçüde dile getiren Nedim, şarkılarında gönlünün heveslerini söylerken ilhamının kaynağı, hayatta yaşayan gerçek insan güzelleri olur. Bu özellikleri de dikkate alarak şarkının temasını belirleyiniz.

2. Şiirde ahengi sağlayan unsurlara okuduğunuz şarkıdan örnekler vererek bunların şarkıya katkısını değerlendiriniz.

3. Okuduğunuz şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit ediniz.

4. Okuduğunuz şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.

5. Şiirde söyleyici kendisini "ben" veya "biz" zamiri ile veya daha farklı bir zamirle ifade edebilir. Buna göre okuduğunuz şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi ve şiirin muhatabını belirleyiniz.

6. Şiirin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluktan hareketle okuduğunuz şiirdeki edebiyat, sanat ve fikir akımlarının yansımalarını değerlendiriniz.

7. Okuduğunuz şiirde, şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve şiirin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz şiirin, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluğu; şiiri ve şairin biyografisini de dikkate alarak şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

9. Okuduğunuz şiirdeki açık ve örtük iletileri belirleyiniz. Şiirle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak yorumlayınız.

Etkinlik

Estergon Kal'ası adlı türküyle Nedim'in *Şarkı*'sını aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

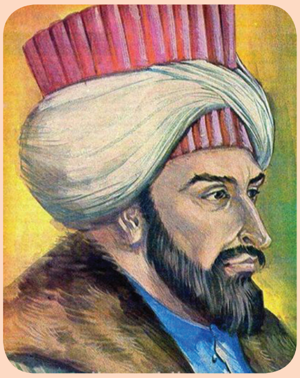
Ölçüt	Estergon Kal'ası	Şarkı
Tema		
Ölçü		
Kafiye Düzeni		
Ses Tekrarları		
Nazım Biçimi ve Türü		
Üslup		
İleti		

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Nedim (1681-1730)

Gazelleri, kasideleri ve şarkılarıyla tanınan Nedim, İstanbul'da yaşamış, medrese eğitimi görmüş, Arap ve Fars dilleri ile edebiyatlarını öğrenmiş, yıllarca müderrislik yapmıştır. Patrona Halil Ayaklanması sırasında sarayın damından düşerek ölmüştür. Lale Devri sanatçısı olan Nedim, şiirlerinde bu dönemin zevk ve eğlence yaşamını, İstanbul'un güzelliklerini anlatmıştır, Şiirlerinde din dışı konuları işlemiş, mesnevi türüne de ilgisiz kalmıştır. Halk şiirindeki türkü ve güzellemeleri andıran şarkı türünü divan edebiyatına o kazandırmıştır. Hece ölçüsüyle yazılmış bir türküsü de bulunmaktadır.

Nedim dili sadeleştirmiş, yerlileştirmiş, halk deyimlerini kullanmıştır. Gazelde daha da başarılı olan Nedim, şiirlerine günlük yaşamı sokmuştur. Bir Divan'ı vardır.

Temsilî

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik ***Çoban Çeşmesi*** **adlı şiirden alınan aşağıdaki dizelerde geçen isim tamlamalarını bularak türküdeki işlevlerini belirleyiniz.**

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlayan bağlar!
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

Gönlünü Şîrîn'in aşkı sarınca,
Yol almış hayâtın ufuklarınca;
O hızla dağları Ferhad yarınca,
Başlamış akmağa çoban çeşmesi.

2. Etkinlik **Kaygusuz Abdal'ın** ***Nefes*** **adlı şiirinden alınan aşağıdaki dizelerde geçen altı çizili kelimelerin doğru telaffuzlarını yapınız. Ayrıca altı çizili kelimelerin günümüz yazım kurallarına uyup uymadığını kontrol ediniz.**

Dost senin yüzünden özge
Ben kıble-i <u>cân</u> <u>bilmezem</u>
<u>Pîrün</u> <u>hüsnini</u> <u>severem</u>
Bir gayrı <u>îmân</u> bilmezem

Sofî-i <u>sâlûs</u> <u>nedendür</u>
Hüsne münkir geçindügi
Ne aceb <u>belâ</u> <u>gelüpdür</u>
Ben <u>Hakdan</u> gayri bilmezem

Bana dirler ki <u>şeyâtin</u>
Senün yolun <u>azdurur</u>
Ben şu zerrak sofulardan
Gayrı bir <u>şeytân</u> bilmezem

3. Etkinlik **Yunus Emre'nin** ***İlahisi'*****nden alınan aşağıdaki dizelerde geçen noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığını belirtiniz.**

Harami gibi yoluma,
Aykırı inen karlı dağ:
Ben yârimden ayrı düştüm,
Sen yolumu bağlar mısın?

Karlı dağların başında,
Salkım salkım olan bulut,
Saçın çözüp benim için,
Yaşın yaşın ağlar mısın?

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

1. Mâni Yazma Çalışması

Okuma bölümünde edindiğiniz bilgilerden hareketle mâni türünün şekil özelliklerinden de faydalanarak mâni yazma çalışması yapınız.

Görsel 3.9

2. Koşma Yazma Çalışması

Okuma bölümünde edindiğiniz bilgilerden hareketle koşma türünün genel özelliklerinden de faydalanarak bir koşma yazma çalışması yapınız.

Bu çalışmaları yaparken aşağıdaki aşamaları takip ediniz.

a) Hazırlık

* Şiirin tema ve konusu belirleyiniz.

b) Planlama

* Ahenk sağlayan unsurlara yer veriniz.
* İmge ve edebî sanatlardan yararlanınız.
* Şiirinizde, dönemin dinî, siyasi, sosyal, ekonomik, askerî ve kültürel özelliklerini yansıtınız.
* Şiirinizde açıkça ifade edilen unsurların yanında okuyucunun yorumuna bırakılan anlamlara yer veriniz.

c) Taslak metin oluşturma

* Plan doğrultusunda şiirinizi yazınız.
* Yazım ve noktalama yanlışlarına dikkat ediniz.
* Açık, akıcı bir dil kullanınız.
* Yazdığınız dizelerde anlatım bozukluğu varsa düzeltiniz.

B. Uygulama

Yazdığınız mânileri ve koşmaları sınıf ortamında değerlendirerek çeşitli araç ve yöntemlerle (sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb.) sergileyiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

A. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Şiir Dinletisi Hazırlama

Sınıfta üç ayrı grup oluşturunuz.

a) Birinci grup: Aile büyüklerinizden veya çevrenizde bulunan kişilerden mâni derleyiniz. Derlediğiniz mânileri konularına göre tasnif ettikten sonra sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

b) İkinci grup: Halk şiiri nazım biçimlerinden koşma, semai, varsağı, destan, türkü, mâni, ilahi ve nefesten oluşan bir şiir dinletisi hazırlayarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

c) Üçüncü grup: Divan şiiri nazım biçimlerinden gazel, kaside, şarkı, rubai ve terkibibentten oluşan bir şiir dinletisi hazırlayarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

B. Uygulama

Hazırladığınız dinletileri sunarken şiirin nazım biçimi ve şair hakkında kısa bir bilgi vererek şiirinizi okuyunuz. Yapılan sunumlardan sonra şiirlerin ahenk unsurları, ses akışları ve sizde hissettirdikleri ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.

Görsel 3.10

Hazırlanan şiir dinletilerini dinlerken aşağıdaki kuralları da dikkate alınız.

a) Dinlediklerinize, okumada olduğu gibi ön yargısız yaklaşınız.

b) Dinleme yoluyla öğrendiklerinizi doğruluk, gerçeğe uygunluk bakımından inceleyiniz; böylece yanlış ve abartılı bilgileri ayıklama yeteneği kazanacaksınız.

c) Dinlediklerinizi kendi bilgilerinizle karşılaştırınız.

ç) Dinlemenin verimliliğini artırmak için zaman zaman dinleme eğitimi çalışmaları yapınız (müzik ve konferans dinleme, çeşitli filmler ve piyesler izleme gibi).

Görsel 3.11

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

İLAHİ

Canım kurban olsun senin yoluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed,
Şefâat eyle bu kemter kuluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Mü'min olanların çoktur cefâsı,
Ahirette olur zevk-u sefâsı,
On sekiz bin âlemin Mustafâ'sı,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Yedi kat gökleri seyrân eyleyen,
Kûrsûn üstünde cevlân eyleyen.
Mi'râcda ümmetin Hak'dan dileyen,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed
(...)

Yunus Emre

İlk dört soruyu Yunus Emre'nin ilahisinden alınmış yukarıdaki dörtlüklere göre cevaplayınız.

1. Yukarıda okuduğunuz dörtlüklerin temasını aşağıya yazınız.

....

....

2. Yukarıdaki dörtlüklerin ölçüsünü, kafiyelenişini ve kafiye düzenini dörtlükler üzerinde gösteriniz.

3. Yukarıda okuduğunuz dörtlüklerin nazım biçimini ve nazım türünü aşağıya yazınız.

....

....

....

4. Yukarıda okuduğunuz dörtlüklerdeki iletileri bulunuz ve dörtlüklerle ilgili yorumlarınızı aşağıya yazınız.

....

....

....

....

5. Şiirle ilgili aşağıdaki bilgilerin başına bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

	a. Millî ölçümüz olan hece ölçüsü ile söylenen koşuklarda genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.
	b. Eski Türklerin avlandıktan sonra düzenledikleri eğlencelerde söylenen şiirlere sagu adı verilir.
	c. Kutadgu Bilig, Türkçenin bilinen en eski sözlüğü olup Batı Asya yazı Türkçesi hakkında var olan en kapsamlı ve önemli dil anıtıdır.
	ç. Yunus Emre, şiirlerini halkın anlayabileceği sade bir dille yazmıştır. 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır.
	d. Gazelde genelde anlam bütünlüğü aranmaz, anlam beyitte tamamlanır.

6. Şiirle ilgili aşağıda boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle tamamlayınız.

a) İlahiler; Mevlevilerde ...., Bektaşilerde ...., Alevilerde .... adını alır.

b) Nefesin konusu genellikle tasavvuftaki ...., ... ve .... ilgilidir.

c) Anonim halk şiirinin en kısa ve en sevilen nazım biçimine .... denir. .... heceli .... dizeden oluşur.

ç) Gazelin ilk beytine ...., son beytine ...., en güzel beytine .... denir.

d) Türk edebiyatında kaside; .... ya da ...., ..., ..., ..., ... ve .... olmak üzere çeşitli bölümlere ayrılır.

7. Aşağıdakilerden hangisi halk şiirinin genel özelliklerinden biri değildir?

A) Aşk, doğa, ayrılık, özlem gibi konular ele alınmıştır.

B) Dil ve anlatımda süslü söyleyişe yöneliş yoktur.

C) Daha çok redif ve yarım kafiye kullanılmıştır.

D) Genelde aruz ölçüsüyle yazılmıştır.

E) Konular ve duyarlılıklar bakımından halk kültüründen beslenmiştir

8. Eser bir mecmua özelliği taşır. İçinde başkalarının da hikmetleri vardır. Didaktik bir özellik gösteren eser, lirizmden uzaktır. Eserde dervişlik, dünyadan yakınma, cennet-cehennem, peygamber mucizeleri, İslam efsaneleri başlıca işlenen konulardır. Yalın bir Türkçeyle yazılan eser, Yunus Emre'ye öncülük etmiştir.

Yukarıda sözü edilen yapıt aşağıdakilerden hangisidir?

A) Divân-ı Hikmet

B) Risaletü'n-Nushiyye

C) Kutadgu Bilig

D) Atabetü'l-Hakayık

E) Muhakemetü'l-Lügateyn

9. Halk edebiyatındaki türkünün divan edebiyatında karşılığı olan nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

A) Gazel B) Şarkı C) Kaside D) Mesnevi E) Kıta

10. Gazelle ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Arap edebiyatında ortaya çıkan bir şiir türüdür.

B) İlk beytine matla, son beytine makta denir.

C) En güzel beytine taç beyit denir.

D) Şair son beyitte mahlasını (takma adını) kullanır.

E) En az beş, en fazla on beş beyitten oluşur.

11. Kaside ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Bazen rediflerine göre adlandırılır.

B) Kaside içinde gazel yazılabilir.

C) Fahriye bölümünde şair, devrin ileri gelenini över.

D) Genellikle son beyitte şairin mahlası bulunur.

E) Kafiye örgüsü gazelle aynıdır.

12. Anonim halk edebiyatı nazım şeklidir. Dört dizeden oluşan bu türde dizeler yedi hecelidir. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler kendi arasında uyaklı, üçüncü dize ise serbesttir. Bu türde ilk iki dize ile son iki dize arasında anlamsal bir bütünlük yoktur. Her konuda söylenebilir.

Bu parçada sözü edilen nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mâni B) Koşma C) Ninni D) Tekerleme E) Semai

13. Bektaşi şairlerin yazdığı şiirlerdir. Hz. Muhammed (S.A.V.) ve Hz. Ali (R.A.) için övgüler söylenir. Genellikle tasavvuftaki vahdetivücut görüşü anlatılır.

Yukarıda sözü edilen nazım türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Semai B) Nefes C) Nutuk D) Devriye E) Şathiye

14. Kasidenin girişi ve şiir yönünün en ağır basan bölümüne (I) <u>teşbib</u>, kasidenin nesip bölümünden methiye bölümüne geçerken söylenen beyit veya beyitlere (II) <u>mivan</u>, kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölüme (III) <u>methiye</u>, kasidede şairin kendini övdüğü bölüme (IV) <u>fahriye</u>, kaside içinde gazel söylemeye (V) <u>tegazzül</u> denir.

Yukarıdaki parçada altı çizili kavramlardan hangisi <u>yanlış</u> açıklanmıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

15. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir noktalama ve yazım yanlışı <u>yoktur</u>?

A) Polis, kimsesiz gence “Kayseri’ye 2018’de mi geldin?” diye sordu.

B) Polis, kimsesiz gence: “Kayseri’ye 2018’te mi geldin?” diye sordu.

C) Polis, kimsesiz gence; “Kayseri’ye 2018’de mi geldin?” diye sordu.

D) Polis, kimsesiz gence: “Kayseri’ye 2018’de mi geldin?” diye sordu.

E) Polis; kimsesiz gence: “Kayseriye 2018’de mi geldin?” diye sordu.

16. Niçin işe gitmediğini bilmiyorum (I) Acaba hasta mıydı (II) Eğer öyleyse niçin doktora gitmiyor (III) Yoksa onun âdeti hep böyle mi (IV) O durumda bunu kimden öğrenebilirim (V)

Bu cümlelerde numaralanmış yerlerden hangisine soru işareti (?) <u>getirilemez</u>?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

4. ÜNİTE | DESTAN/EFSANE

Okuma

- ✓ Dünya edebiyatında destan
- ✓ Türk halk edebiyatında efsane
- ✓ İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatında destan
- ✓ İslamiyet sonrası Türk destanı
- ✓ 1923-1980 dönemi Türk edebiyatında yapma destan

Yazma

- ✓ Efsane derleme
- ✓ "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri" hakkında yazı yazma

Sözlü İletişim

- ✓ Derlenen efsanenin sunumu

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Bildiğiniz destan kahramanlarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Destanlar, tarihsel olaylara bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan edebî eserlerdir. Buna göre siz de destanların oluşumunda etkili olan tarihî olaylardan bildiklerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Destanlar, yazının henüz bulunmadığı ve yaygınlaşmadığı bir kültürde doğup kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Destanların halkın ortak malı olmasının nedenlerini sınıf ortamında tartışınız.

İLYADA DESTANI

Akhilleus Geri Dönmüyor

Troyalılar yürekleri ferah beklerken sabahı, Akhaların yüreği korkuyla doldu taştı.

Durmaksızın gözyaşı döken Agamemnon, tüm komutanları toplantıya çağırdı, dedi:

"Zeus sözünde durmadı, kötü bir oyun oynadı bana, zafer sözü vermişti ama halimize baksanıza. Demek böyle istiyor Zeus şimdi,

Troyalılar önünde bize baş eğdirecek, bizi yurdumuza utançla gönderecek.

Kim karşı koyabilir ki üstün güçlü Zeus'a?

Hadi onun dileğine uyalım, binelim gemilerimize, yurdumuza kaçalım."

O böyle dedi ya, Diomedes atıldı hemen,

Görsel 4.1: Akhilleus'un Zaferi, Franz Matsch

"Darılma bana Agamemnon, özlediysen yurdunu, toparlan ve git hemen, gemilerin işte şurada, biz Akhalar kalacağız burada Troya'yı yerle bir edene kadar."

Kırıcı sözlerden uzak durmayı önerdi yaşlı Nestor, "Önce yemeğimizi yiyelim. Hep birlikte akıllıca düşünürüz o zaman." Agamemnon'un çadırında yenilip içildi doyasıya, sonra sözü yeniden aldı yaşlı Nestor, dedi:

"Sözüm sana büyük kral Agamemnon, hiçbirimiz razı değilken sen, yiğit Akhilleus'tan aldın Briseis adlı kızı, küstürdün ordulara bedel kahramanı, tanrılar bile kızdı sana bu yüzden.

Al gönlünü onun, gücümüz güç kazansın yeniden." Hak verdi Agamemnon yaşlı Nestor'a, saydı teker teker Akhilleus'a vereceği ödülleri, "Altınlar, ayağı hızlı atlar, bakır leğenler, genç ve güzel köleler, tunçlar, işlenmiş demirler...

Bu armağanların içinde Briseis denen kız da olacak.

Hele aldığımızda Priamos'un kentini altınla, tunçla, esirlerle doldursun gemilerini, dilerse döndüğümüzde yurda, üç kızımdan biriyle evlendireyim, ona krallığımdan yedi güzel kent vereyim, yeter ki Akhilleus unutsun öfkesini, gelip katılsın saflarımıza."

Akhilleus oturmuş, elindeki çalgıyı çalıp yiğitlik türküleri söylüyordu çadırının önünde, sessizce dinliyordu onu, yanı başında oturan can dostu Patroklos, kardeş kadar yakın ona.

Elçi olarak gelince yanlarına Aias, Odysseus ve ötekiler, ikramda bulunmak için fırladı Akhilleus, konuklarına et ve (…) sundu, yediler, içtiler, Akhilleus'u övüp teşekkür ettiler.

Yardım istemeye geldiklerini anlattı Odysseus, "Azdı Hektor, inanılmaz gücüyle saldırıyor Akhalara hiç acımadan, doldurdu şimdi de ovayı adamlarıyla, bekliyor şafağı kırmak için hepimizi, yakmak için tek sığınağımız gemilerimizi, kalkıp dikilmezsen eğer yiğit Akhilleus, onun önüne, hepimizi kesip dağıtacak."

Sonra saydı teker teker Agamemnon'un ona vereceği armağanları. Dinmemişti öfkesi Akhilleus'un, hâlâ kin doluydu yüreği, "Beni kandıramaz artık" dedi. "Agamemnon'un o çatallı sivri dili, ölümle at koşturup dövüşenin, bilinmiyor değeri, ben onun için savaştım, nice armağanlar verdim, oysa çok gördü bana o, gönlümün sevdiği kadını, oyun oynadı bana, aldı elimden kılıçla kazandığım payımı.

Ben varken Hektor yapamıyordu şimdi yaptıklarını, söyleyin ne hali varsa görsün Agamemnon, Hektor'a karşı çareler bulsun kendince.

Tüm malını mülkünü verse, verse bana Mısır'ı bile, ne armağanlarını isterim ne de kızını.

Biliyorum, kalırsam burada, ün kazanıp öleceğim, ama gidersem yurduma, değişecektir yazgım, çok yaşayacağım ün kazanmasam da.

Artık yurduma döneceğim uzun yaşamak için, istiyorsa kurtulmak Hektor'dan, Agamemnon kendisine bir başka yardımcı seçsin." Gelen konuklar, Odysseus, Phoiniks ve Aias ne dese, öfkeli Akhilleus kulak vermedi hiçbir söze, gelenler de düşüp yola gittiler gerisingeriye Agamemnon'un yanına boş elle.

Duyulunca Akhilleus'un yanıtı, şaşırdı herkes, içleri korkuyla yandı, hepsi de susup kaldı.

Aldı sözü güçlü yiğit Diomedes, dedi:

"Keşke haberci gönderip yalvarmasaydın ona, onca armağanı önüne dökmeseydin, kibirliydi zaten, şimdi daha da kibirlendi.

Bırakın bildiği gibi yapsın, ister gitsin ister kalsın, gidip yatalım biz, sabah şafakla kalkalım, yiğitlerimize güç verip savaşa atılalım."

Onayladı bu sözleri tüm komutanlar, çadırlarına çekildiler, yattılar, uyudular...

Homeros

Troya Savaşı ve İlyada Destanı

Hazırlayan: Bilgin Adalı

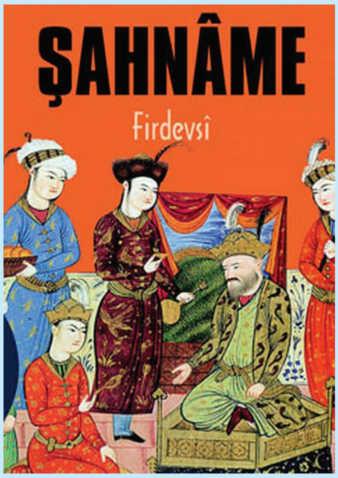
Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

çalmak: Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.
leğen: Genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap.
saf: Dizi, sıra, grup.
ün: Herkesçe bilinme, tanınma durumu, şöhret, şan.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Destan

Destanlar henüz aklın ve bilimin toplum hayatına tam anlamıyla hâkim olmadığı ilk çağlarda ortaya çıkmış sözlü edebiyat ürünleridir. Milletleri derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan edebî eserlere destan denir. Bu tür edebî eserler deprem, bulaşıcı hastalık, kuraklık, kıtlık, yangın, göçler, savaşlar ve istilalar gibi önemli olayların etkisiyle tarihin eski çağlarında meydana gelmiştir. Destanlar; mitoloji, efsane, folklor ve tarihî ögeler içerir.

Görsel 4.2

Destanlarda olay ve kişiler olmak üzere iki unsur ağırlıktadır. Destanlarda yarı tanrısal nitelikler taşıyan bir ya da birçok kahramandan söz edilir. Destan bu kahramanın eylemleri üzerine kurulmuştur. Olaylar çok geniş bir coğrafya üzerinde geçer. Bir destanın dünyası ortaya çıktığı zaman içinde düşünebilecek her şeyi barındıran bütünsel, çok yönlü bir dünyadır. Çoğu destanda olaylara doğaüstü yaratıklar da katılır. Kişiler, olaylar, doğal varlıklar hep gerçek yaşamdakinden daha abartılıdır. Özellikle sözlü destanlarda uzun anlatı, betimleme (tanımlama) ve konuşma bölümleri bulunur. Öykü içinde öyküye yer verilir. Törensel söyleyişler ve kamusal duyarlılık hâkimdir. Zaman ve mekân unsurlarına ayrıntılı biçimde yer verilmez. Destanlar, ulusların tarihte yer almaya başladıkları dönemlerin ilk ürünleridir. Destanlarda onları oluşturan toplumların tarihlerinden izler göze çarpar. Destanların oluşması yolunda atılan ilk adım o toplumu derinden etkileyecek bir olayın gerçekleşmesiyle atılmış olunur. Sonraki adım ise bu olayların abartılarak yüzyıllar boyunca anlatılıp sonraki nesillere aktarılması olmaktadır. Burada önemli olan anlatılan olayların olağanüstü özelliklere büründürülmesidir. Son aşamada ise bu anlatılan olaylar araştırmacılar tarafından tespit edilir ve yazıya aktarılır. Destanlar oluşumlarına göre doğal ve yapma destan olmak üzere iki grupta incelenir. Milletin hayatında derin izler bırakmış bir olayın nesilden nesle aktarılması ve daha sonra bir destan şairi tarafından derlenmesiyle oluşmuş destanlara doğal destan denir.

Dünya Edebiyatındaki Doğal Destanlar

Alman edebiyatı: Nibelungenlied (Nibelungenlid) Destanı, 5. yüzyılın ilk yarısındaki Hun-Germen savaşlarını anlatır.

Fin edebiyatı: Kalevela Destanı; doğaya karşı savaşan Finlilerin erdemlerini, bilgeliklerini anlatır.

Fransız edebiyatı: Chansen de Röland (Şanson dö Rölant) Destanı, Charlemagne (Şarlameyn) Dönemi'nde Müslümanlarla yapılan savaşları anlatır.

Hint edebiyatı: Mahabharata Destanı, Kaurava'nın Pandavalara karşı savaşlarını Krişna ve Arcuna'nın kahramanlıklarını anlatır. Ramayana destanı, Ayadhya prensi Rama'nın yaşamını anlatır.

İngiliz edebiyatı: Beowulf (Bivulf) Destanı, yiğit Beowulf ve arkadaşlarının bir canavarla mücadelesini anlatır.

İran edebiyatı: Şehnâme, İran-Turan mücadelelerini, İran'ın millî kahramanı Rüstem'in yiğitliklerini ve Büyük İskender'in İran'ı işgalini anlatır. Firdevsi tarafından yazılmıştır.

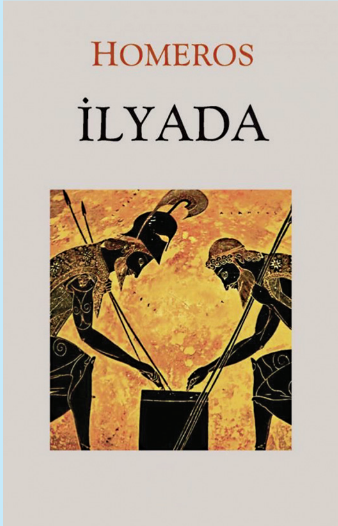
İspanyol edebiyatı: Le Cid (Lö Sid) Destanı, İspanyolların millî kahramanı Rodrigo'nun 11. yüzyılda Araplarla mücadelesini anlatır.

Rus edebiyatı: İgor Destanı, 12. yüzyılda Kıpçak Türkleriyle Rusların yaptıkları savaşları anlatır.

Yunan edebiyatı: İlyada ve Odysseia Destanı, Yunanlıların Troya Savaşı'na gidiş ve dönüşlerini anlatır. Homeros'un yazdığı varsayılır.

İlyada Destanı

Okuduğunuz metin, Homeros (ya da Homer) tarafından MÖ IX. yüzyılda yazılmıştır. Diğer bir Homeros destanı olan Odeysseia ile birlikte Batı edebiyatının en eski örneği ve en güzel şiirlerinden sayılır. Yirmi dört bölümden oluşan İlyada destanı altılı ölçüyle yazılmış toplam 15 bin dizeden oluşur. İlyada destanı, Akhaların Troya şehrini kuşatmasıyla başlayan ve yaklaşık on yıl süren bir savaşta Troyalıların yenilmelerini anlatır. Akhilleus'ın öfkesi ile başlayan destan, Hektor'un cenaze töreni ile sona erer.

Görsel 4.3

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz destandan alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Hadi onun dileğine uyalım, binelim gemilerimize, yurdumuza kaçalım."

O böyle dedi ya, Diomedes atıldı hemen,

"Darılma bana Agamemnon, özlediysen yurdunu, toparlan ve git hemen, gemilerin işte şurada, biz Akhalar kalacağız burada Troya'yı yerle bir edene kadar."

2. Destanların oluşumunda sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin etkisini tespit ederek okuduğunuz metnin türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

3. İlyada destanı, Yunanlılarla Troyalılar arasında on yıl süren savaşları konu edinir. Bu kısa bilgiden hareketle siz de okuduğunuz destanın konu ve temasını belirtiniz.

4. Okuduğunuz destanda olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı diğer çatışmaları bularak bunların metne katkısını belirtiniz.

5. Destanlar, tarihî ve sosyal olaylardan doğar, beslenir. Buna göre siz de okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

6. Destan kahramanları olağanüstü özelliklere sahiptir. Buna göre okuduğunuz metinde olayların akışını etkileyen kahramanların fiziksel ve psikolojik özelliklerini, toplumsal statülerini; tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirtiniz.

7. Anlatmaya bağlı edebî metinlerde ele alınan olay belli bir yerde (mekânda) geçer. Olay veya olaylar belirli bir zaman diliminde yaşanır. Buradan hareketle okuduğunuz destandaki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz destanda anlatıcının özelliklerini ve hâkim, kahraman anlatıcı ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığını belirleyerek destanda kullanılan bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

9. Okuduğunuz destanda kullanılan anlatım biçimini belirleyerek bu anlatım biçiminin destanın anlatımına ne gibi katkılar sağladığını açıklayınız.

10. Okuduğunuz destandaki cümle yapılarını, varsa deyimleri, kelime kadrosunu, söz sanatlarını, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususları dikkate alarak metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

11. Okuduğunuz destanda, destanın yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve destanın dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek destandaki evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

Etkinlik

Okuduğunuz *İlyada Destanı*'nı, hikâye ünitesindeki *Hz. Ali Cenkleri* ile konu, çatışma, olay örgüsü ve şahıslar yönünden karşılaştırınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Homeros

Nerede doğduğu ve ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Yazdığı destanlar, Klasik Çağ Yunan edebiyatını ve mitolojisini derinden etkilemiş ve bunların aracılığıyla da bütün Batı edebiyatına etki etmiştir. İrlandalı yazar James Joyce'un (Ceymis Coys) Ulysses'i (Yulesis), İngiliz yazar Shakespeare'in (Şekspir) Troilus (Tralıs) ve Cressida'sı (Krassıda), Romalı şair Virgil'in (Virjıl) Aeneid'i (Anied) Homeros'un destanlarından derin izler taşıyan eserlerdendir.

Egeli olduğu sanılan Homeros, sözlü edebiyat geleneğini sürdüren bir ozandı. Homeros'un en önemli eseri destanlarıdır. İlyada ve Odysseia (Odesa) adlı bu destanlar, bütün Yunan kültürünün temelini oluşturmaktadır. Bu iki büyük destan, Yunan mitolojisi için hem ilk hem de en büyük yazılı kaynaktır. Homeros'un derlediği destanlar, yüzyıllar boyunca özellikle güzel sanatlarda sanatçılara ilham kaynağı olmuştur.

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Efsaneler hayal gücüyle oluşturulmuş kurmaca metinler midir? Sınıf ortamında arkadaşlarınızla tartışınız.

2. Metinlerde olağanüstü olayların yer alması okuru hangi yönde etkiler? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Gerçeklik unsuru içermesinin yanında olağanüstülük, kutsallık ve inandırıcılık özelliklerine de sahip efsanelerden bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

TAŞ MERCİMEK TARLASI

Zile; Tokat'a 70 km, Turhal'a 15-20 km uzaklıktadır. Zile'de, Hüseyin Gazi Tepesi'nin eteğinde, "Ağbaba Türbesi" bulunmaktadır. Ağbaba'daki suyun sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmektedir.

Görsel 4.4: Hüseyin Gazi Tepesi, Zile

Ağbaba, bir mesire yeridir. Zile'ye 4-5 km uzaklıktaki Hüseyin Gazi Tepesi'nin eteklerinde yer alır. Buraya gelenler, türbenin yanındaki tarladan mercimeğe benzer taşlar toplayarak:

— Çocuklarımızı bize bağışla, diye mercimek taşlarını tarlaya geri fırlatıp Allah'a dua ederler.

Rivayete göre, ailesini çok seven Güllü isminde bir gelin varmış. Güllü fakirmiş, yoksulmuş ama çok mutluymuş. Günün birinde Güllü'nün mutluluğu, kocasının ölümüyle uçup gider.

Güllü Gelin, çaresiz bebeğini alıp annesinin ve üvey babasının evine gelir. Üvey babası, geçim sıkıntısı çeken kötü kalpli bir insandır. Güllü'yü eve almak istemez, ama hasta anası:

— Güllü'mü eve nasıl koymazsın, ev benim değil mi? Evimden Güllü'nün yerine, sen çık git, der.

Üvey baba, istemeye istemeye Güllü ve bebeğini eve kabul eder. Güllü'yü evden çıkarmak için sinsice çareler aramaya başlar.

Adamın Hüseyin Gazi Tepesi'nde, uzak ve çıkışı zor olduğundan gitmediği bir tarlası vardır. Bu tarlayı kazması için Güllü'ye bir kazma verir, tarlaya gönderir. Güllü, çaresiz olduğundan bebeğini sırtına alır ve tepeye tırmanır. Uzun süren sıkıntılardan sonra tarlaya ulaşır.

Bebeğini, ziyaret duvarının kenarına yatırıp toprağı kazmaya başlar. Bir süre sonra dinlenmek ve bebeğe bakmak için kazmayı bırakır. Hüseyin Gazi Tepesi'ne geçip Tanrı'ya el açar:

— Allah'ım! Yardım et bana, güç ver, diye yalvarır. Bu durum günlerce sürer. Bakımsızlık, gıdasızlık ve soğuk, çocuğun hasta olmasına sebep olur. Güllü Gelin, üvey babasına:

— Bebeğimi hekime götür, diye yalvarır. Üvey baba:

— Kazma işini bitir, mercimeği ekelim. Çocuğu ancak o zaman doktora götürebilirsin, der.

Güllü, yılmadan kazma işini bitirerek ümitle eve gelir.

Mercimek ekme günü, üvey baba da Güllü ile tarlaya gider. Güllü Gelin, iki elinde mercimek torbası, sırtında hasta yavrusuyla tepeye tırmanır. Tarlaya vardıklarında Güllü; türbenin içine, bir kenara bebeği yatırır. Sonra üvey baba ile tarlayı ekmeye başlar.

Bir müddet sonra Güllü Gelin'in yüreğine bir ateş düşer. Çocuğuna bakmak için türbeye gelir. Çocukta ne inilti ne de ses vardır. Güllü, bebeğini öpüp sallar. Fakat bebekten ses gelmez. Güllü Gelin, bebeğinin ölmüş olduğunu anlar:

— Yavrum... Yavrum..., diye öyle bir bağırır ki dağ, taş sarsılır. Hüseyin Gazi'nin kabrinden bir ses yükselir:

— Mercimeğin taş ola... Mercimeğin taş ola...

Tarlaya ekilen bütün mercimekler taş olur.

Rivayete göre ermiş kişi Hüseyin Gazi, Güllü Gelin'in feryatlarına dayanamamış. Kötü kalpli üvey babanın tarlaya ekilen tüm mercimeklerini taşa çevirmiş.

Hüseyin Gazi Tepesi'ne, genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve evlenemeyen kızlar ziyarete gelip adakta bulunurlar. Ziyarete aralıksız yedi perşembe gidildiğinde, dileklerin kabul olacağına inanılır.

Türk Efsaneleri (Cilt-1)

Hazırlayan: Necati Demir

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

adak: Bir dileğin, bir isteğin yerine gelmesi amacıyla adanmış nesne.

kazma: Toprağı kazıp kaldırma, düzeltme.

mesire: Gezinti yeri, gezilecek yer.

rivayet: Söylenti.

sinsi: Gizli ve kurnazca kötülük yapan.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Efsane

Kişi, yer ve olayları konu alan, inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülüklere yer veren, belirli bir üsluba ve şekle bağlı olmayan, kaynaklarını genellikle geçmişin derinliklerinden alan kısa, yalın, ağızdan ağıza aktarılan ortak (anonim) halk anlatılarıdır.

Anonim halk edebiyatının en önemli ürünlerinden olan efsaneler, dünya halk kültürlerindeki çeşitli ortak motifler üstüne kurulmuşlardır. Taşıdıkları sosyolojik, psikolojik, etik, ekonomik iletilerle aynı zamanda bir "halk eğitim aracı" oldukları da görülür.

Efsanelerin konularını belirli bir olay, yer veya kişi oluşturur. Bu nedenle de efsanelerin "inandırıcılık" özellikleri vardır. Konularına göre sınıflandırılırlar ve evrensel bir halk kültürü oluştururlar. Halk kültürünün değerli kalıtlarından olan efsanelerin ayrıca gelenek ve görenekleri korumak, insanlara ders vermek, konu aldıkları olaylara, kişilere ve yerlere saygınlık kazandırmak, insanların iyiye, güzele yönelmelerini sağlamak, yaşama umudunu ve sevincini artırmak gibi toplum yaşamında önemli işlevleri vardır.

Efsanenin Özellikleri

* Efsaneler, dilden dile anlatılagelmiş, çok eski anlatılar olup ortak (anonim) halk edebiyatı ürünleridir.
* Efsanelerin konuları bir kişiye, bir olaya veya bir yere dayandırılır.
* Efsanelerde anlatılanların, bir ölçüde de olsa, inandırıcılık özelliği vardır.
* Efsanelerde çoğu zaman, olağanüstülük ağır basar. Bu nedenle de dinleyeni, bilinmeyen giz dolu bir dünyaya götürerek saygı ve ilgi uyandırır.
* Efsaneler, bir bakıma, mitlerin modernleşmiş şekilleri olarak ifade edildikleri için kutsal ögeler de taşırlar.
* Efsaneler, belirli bir şekilleri olmayan ve konuşma diliyle anlatılan, kısa halk anlatılarıdır.

Destan ile Efsanenin Farkı

Efsane, halkın hayal gücüyle oluşturduğu "ideal insan tipi"ni dile getirir ve nesilden nesile anlatılır. Ayrıca efsanelerde insanın kendisi dışındaki varlıklar veya kendisi dışında var olduğuna inandığı her şeyi anlama, açıklama söz konusudur. Bu açıklama, bir bilgiye veya belgeye değil, hayal gücüne dayanır. Destanlar ise toplumsal hayatta derin iz bırakan yaşanmış olaylardan beslenir, onların etkisiyle oluşur.

Okuduğunuz metin, sözlü geleneğin ürünlerinden efsane türüne örnektir. Efsanelerin ortak özellikleri, gerçeklikten uzak yani olağanüstü olması ve çok eski dönemlerden beri kimin anlattığı belli olmadan günümüze kadar gelmiş olmasıdır. Aklın ve bilimin henüz gelişmemiş olduğu dönemlerde insanlar doğadaki birçok olayı anlamaya çalışır. Ancak o dönemin şartlarıyla olayların açıklığa kavuşması pek mümkün olmadığından insanlar bu olaylara kendi bakış açılarıyla olağanüstülük ekleyerek bakmaya çalışır. Tüm bu çabaların sonrasında bu hikâyeler ortaya çıkar ve gerçekmiş gibi yüzyıllar boyunca anlatılmaya ve yayılmaya devam eder. Efsanelerin doğuş zamanları oldukça eskiye dayanır. Yakın bir tarihte değil henüz yazının icat edilmediği dönemlere kadar gitmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz efsaneden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Bir müddet sonra Güllü Gelin'in yüreğine bir ateş düşer. Çocuğuna bakmak için türbeye gelir. Çocukta ne inilti ne de ses vardır. Güllü, bebeğini öpüp sallar. Fakat bebekten ses gelmez. Güllü Gelin, bebeğinin ölmüş olduğunu anlar:

—Yavrum... Yavrum..., diye öyle bir bağırır ki dağ, taş sarsılır. Hüseyin Gazi'nin kabrinden bir ses yükselir:

2. Efsanelerin konuları bir kişiye, bir olaya veya bir yere dayandırılır. Buna göre okuduğunuz efsanenin konusunu ve temasını belirleyiniz.

3. İki güdü çatıştığında birinin doyumu diğerinin engellenmesine yol açar. Bu durum çatışmayı ortaya çıkarır. Buna göre okuduğunuz efsanedeki çatışmaları belirtiniz.

4. Okuduğunuz efsanenin olay örgüsünün nasıl oluştuğunu tespit ederek efsanenin olay örgüsünü belirtiniz.

5. Okuduğunuz efsanede şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkilerini dikkate alarak efsanedeki şahısların tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz efsanedeki kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi dikkate alarak olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz efsanenin anlatıcısını ve bakış açısını tespit ederek anlatıcının okuru etkilemek için yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, yazarın düşünce veya kişiliğiyle örtüşen bir yansıtıcı olup olmadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz efsanede, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek efsanedeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz efsanede yararlanılan anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

10. Okuduğunuz efsanedeki açık ve örtük iletileri bularak efsane ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

11. İnsanlar bireysel ve toplumsal olarak bazı değerlere sahiptir. Bunlar yazısız kurallar olarak ahlaki, yazılı kurallar olarak hukuki bir şekilde meydana gelmektedir. Toplumda ve bireysel hayatımızda en önemli ahlaki değerlerden biri de yardımseverliktir. Yardımseverlik insan ilişkilerini nasıl etkiler? Belirtiniz.

Etkinlik

İlyada Destanı ile *Taş Mercimek Tarlası* adlı efsaneyi aşağıda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	İlyada Destanı	Taş Mercimek Tarlası
Konu		
İçerik		
Olay Örgüsü		
Çatışma		
Şahıslar		
Değerler		

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Millî bilincin oluşumunda destanların rolü nedir? Sözlü olarak ifade ediniz.

2. İnsanlar, neden yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Göçün insanlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri nasıl giderebiliriz? Tartışınız.

UYGUR GÖÇ DESTANI

Uygur Ülkesinde, Tuğla ve Selenge ırmaklarının birleştiği yerde Kumlançu denilen bir tepe vardır. Adına Hulin Dağı derlerdi.

Hulin Dağında da, birbirine çok yakın iki ağaç büyümüştü. Biri kayın ağacıydı. Bir gece, kayın ağacının arasında yaşayan halk bu ışığı gördü ve ürpererek takip etti. Kutsal bir ışıktı. Kayın ağacının üzerinde aylar ayı kaldı. Kutsal ışık, kayın ağacının üstünde kaldığı müddetçe kayın ağacının gövdesi büyüdükçe büyüdü, kabardı. Oradan çok güzel türküler gelmeğe başladı. Gece oldu mu, ağacın otuz adım ötesinden bütün çevre ışıklar içinde kalıyordu.

Bir gün ağacın gövdesi ansızın yarıldı, içinden beş küçük çadır, beş küçük odacık halinde meydana çıktı. Her odacığın içinde bir çocuk vardı. Çocukların ağızlarının üstünde asılı birer emzik vardı ve onlar bu emziklerden süt emiyorlardı. Işıktan doğmuş olan bu mukaddes çocuklara halk ve halkın ileri gelenleri çok büyük saygı gösterdiler.

Çocukların en küçüğünün adı Sungur Tekin'di, ondan sonrakinin adı Kutur Tigin, üçüncüsününki Türek Tekin, dördüncüsünün Us Tekin ve beşincisinin adı Buğu Tekin'di. Beş çocuğun beşinin de Tanrı tarafından gönderildiğine inanan halk, içlerinden birini hakan yapmak istediler. Buğu Han en büyükleri idi hem de ötekilerden daha güzel, daha zeki ve daha yiğit görünüyordu. Buğu Tekin'in hepsinden, her hususta üstün olduğunu anlayan halk onu hakan olarak seçtiler. Büyük bir törenle Buğu hanı tahta oturttular.

Böylece yıllar yılı kovalamış ve bir gün gelmiş Uygurlara bir başkası hakan olmuş.

Bu hakanın da Gali Tekin adında bir oğlu varmış.

Hakan oğlu Gali Tekin'e, Çin prenseslerinden birini, Kiu-Lien'i almağı uygun görmüş.

Evlendikten sonra Prenses Kiu-Lien, sarayını Hatun Dağında kurdu. Hatun Dağının çevre yanı da dağlıktı ve bu dağlardan birinin adı da Tanrı Dağıydı, Tanrı Dağının güneyinde de Kutlu Dağ derler bir başka dağ vardı, kocaman bir kaya parçası.

Bir gün elçileri, falcılarıyla birlikte Kiu-Lien'in sarayına geldiler. Kendi aralarında konuşup dediler ki:

Görsel 4.5: Uygur soylularının tasvir edildiği bir duvar resmi (Berlin Müzesi)

– Hatun Dağının varı yoğu, bütün bahtiyarlığı Kutlu Dağ denilen bu kaya parçasına bağlıdır. Türkleri zayıflatıp yıkmak istiyorsak bu kayayı onların elinden almalıyız.

Bu konuşmadan sonra varılan karar üzerine Çinliler, Kui-Lien'e karşılık olarak o kayanın kendilerine verilmesini istediler. Yeni Hakan, isteğin nereye varacağını düşünmeden ve umursamadan Çinlilerin arzusunu kabul etti, yurdunun bir parçası olan bu kayayı onlara verdi. Halbuki Kutlu Dağ bir kutsal kayaydı; bütün Uygur

Ülkesinin saadeti bu kayaya bağlıydı. Bu tılsımlı taş Türk Yurdunun bölünmez bütünlüğünü temsil ediyordu düşmana verilirse bu bütünlük parçalanacak ve Türkelinin bütün saadeti de yok olacaktı.

Hakan kayayı vermesine verdi ama kaya öyle kolay kolay sökülüp götürülecek cinsten değildi. Bunu anlayan Çinliler, kayanın çevresine odun ve kömür yığıp ateşlediler. Kaya iyice kızınca da üzerine sirke döküp paramparça ettiler. Her bir parçayı da alıp ülkelerine taşıdılar.

Olan o zaman oldu işte. Türkelinin bütün kurdu kuşu, bütün hayvanları dile geldi, kendi dillerince kayanın düşmana verilişine ağladılar. Yedi gün sonra da bu düşüncesiz hakan öldü. Ama onun ölümüyle ülke felaketten kurtulamadı. Bir Çin prensesi uğruna çekinmeden feda edilen yurdun bir kayası, Türkelinin felaketine sebep oldu. Halk rahat ve huzur yüzü görmedi. Irmaklar birbiri ardınca kurudu. Göllerin suyu buhar olup uçtu. Topraklar yarıldı, mahsuller yeşermez oldu.

Günlerden sonra Türk tahtına Buğu Han'ın torunlarından biri hakan olarak oturdu. O zaman canlı cansız, ehli yaban, çoluk çocuk bütün yurdda soluk alan almayan ne varsa hepsi birden:

– Göç!. Göç!, diye çığrışmağa başladı. Derinden, iniltili, hüzün dolu, çaresiz bir çığırışmaydı bu. Yürekler dayanmazdı.

Uygurlar bunu bir İlahî emir diye bildiler. Toparlandılar, yollara düzüldüler; yurdlarını yuvalarını bırakıp bilinmedik ülkelere doğru göç etmeğe başladılar. Nihayet bir yere gelip durdular, orada sesler de kesildi. Uygurlar, seslerin kesilip duyulmaz olduğu bu yerde kondular, beş mahalle kurup yerleştiler ve bunun için bu yerin adını da Beş-balıg koydular. Burada yaşayıp çoğaldılar.

Türk Destanları

Hazırlayan: Mustafa Necati Sepetçioğlu

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

ansızın: Hatıra gelmeyen bir sırada, ani, aniden.

bahtiyarlık: Mutluluk.

cins: Tür, çeşit.

emzik: Süt çocuklarını oyalamak için ağızlarına verilen kauçuk meme.

kaya: Büyük ve sert taş kütlesi.

kurmak: Yapmak, inşa etmek.

mahsul: Ürün.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Doğal Destan

Toplumun ortak malı olan ve birtakım olaylar sonucu kendiliğinden oluşan destanlardır. Doğal destanların söyleyeni belli değildir. Bu destanlar yazının henüz bulunmadığı ve yaygınlaşmadığı bir kültürde doğup kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Doğal destanlar, ozan ve şarkıcıların değişik zamanlarda söylediği şarkı ve şiirlerin bütünleşerek işlenmesiyle oluşturulur.

Doğal Destanların Özellikleri

* Manzum hikâyelerdir.
* Destanlarda olağanüstü olaylar ve olağanüstü özellikte kahramanlar vardır.
* Destanlar anonim ve sözlü edebiyat ürünleridir.
* Ağızdan ağıza dolaşmak suretiyle oluşmuşlardır.
* Destanlarda anlatılan olayların geçtiği yer ve zaman bilinmez.
* Kahramanlar lider ve kurtarıcı rolündedir.

Türk Edebiyatında Destan

Bütün dünya edebiyatlarının başlangıç eserleri olan destanlar; milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış bir kahramanın veya tarihî, toplumsal ya da doğal olayların ortak sembol ve ifadelerle zenginleştirildiği, uzun manzum hikâyelerdir.

Destanlarda tarihî olay ve kahramanlar milletin ortak bilinçaltının, vicdanının istek, beklenti, doğruları ve değerleri ile idealleştirilir. Eski hatıralarla birleştirilerek tarihî gerçekmiş gibi anlatılırlar. Her milletin millî kimlik ve nitelikleri, ortak dünya görüşü, hatıra ve beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da destanlarına yansır.

Cihangirlik tutkusu, kuvvet, binicilik ve savaşçılık yanında verdiği sözde durma, acizlere ve mağluplara yardımcı olma Türk destanlarında dile getirilen ortak değer ve kabullerdir.

Türk destanları; kâinatın, insanın, kadının ve erkeğin yaradılışı; Türk milletinin doğuşu; çeşitli Türk devletlerinin kuruluş, gelişme, çöküş, zafer ve yenilgileri gibi konularla beraber pek çok sebep açıklayıcı efsaneyi de içinde barındırır.

İlk örneklerinin manzum olduğu kabul edilen Türk destanlarından Kırgız Türkleri arasında yaşayan Manas Destanı dışında bütünüyle günümüze gelebilen örnek bulunmamaktadır.

Diğer Türk destanları çeşitli kaynaklarda özet, hatıra, kısaltılmış seçme metinler hâlinde bulunmaktadır. Türk tarihine ana hatlarıyla bakıldığında Türk hayatı fetihlerle başlamış ve yeni toprakları yurt edinerek gelişmiştir. İlk ana yurt olan Orta Asya hiçbir zaman terk edilmemiştir. Türk halkları ilk ana yurt olan Orta Asya'dan itibaren dünya coğrafyası üzerinde geniş alana yayılmıştır. Bugün yedi Türk cumhuriyetinde, pek çok özerk toplulukta ve çeşitli devletlerin idaresinde azınlık hâlinde yaşamaktadır.

Türk kültürü de tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş, farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaşmıştır. Bu sebeple Türk destanları da tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür çevrelerine paralel olarak çeşitlenmiştir.

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

1. Altay–Yakut Dönemi
   - Yaratılış Destanı
2. Sakalar Dönemi
   - Alp Er Tunga Destanı
   - Şu Destanı
3. Hun Dönemi
   - Oğuz Kağan Destanı
4. Köktürk Dönemi
   - Bozkurt Destanı
   - Ergenekon Destanı
5. Uygur Dönemi
   - Türeyiş Destanı
   - Göç Destanı

İslamiyet'in Kabulünden Sonra Oluşan Türk Destanları

- Satuk Buğra Han Destanı
- Manas Destanı
- Cengiz Han Destanı
- Timur ve Edige Destanı
- Battal Gazi Destanı
- Danişmend Gazi Destanı
- Köroğlu Destanı
- Sarı Saltuk Destanı

Okuduğunuz metin, İslamiyet öncesi oluşmuş Türk destanlarından Göç Destanı'dır. Göç Destanı, Uygurlara ait bir destan olup Türeyiş Destanı'nın devamı niteliğindedir. Destanda, Türklerin kutsal taşı Çinlilere vermeleri, Tanrı tarafından cezalandırılmaları, ülkelerinde açlık ve kuraklığın başlaması ve ana vatanlarını terk edip güneybatıya doğru göç etmeleri anlatılır. Okuduğunuz destanda, olağanüstülükler ve Türk destanlarına ait ışık, ağaç ve taş gibi motifler kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Destandan alınmış, aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Yeni Hakan, isteğin nereye varacağını düşünmeden ve umursamadan Çinlilerin arzusunu kabul etti, yurdunun bir parçası olan bu kayayı onlara verdi. Halbuki Kutlu Dağ bir kutsal kayaydı; bütün Uygur Ülkesinin saadeti bu kayaya bağlıydı. Bu tılsımlı taş Türk Yurdunun bölünmez bütünlüğünü temsil ediyordu.

2. Destanlar, milletleri derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları konu edindiğine göre okuduğunuz destanın temasını ve konusunu belirleyiniz.

3. Okuduğunuz destanda olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı fiziksel, psikolojik ve kültürel çatışmaları belirtiniz.

4. Destanlarda olağan ve olağanüstü olaylar iç içedir. Bu olaylar toplumun hafızasında iz bırakmış önemli olaylardır. Buradan hareketle okuduğunuz destanın olay örgüsünü belirleyiniz.

5. Destanların büyük çoğunluğunda yarı tanrısal nitelikler taşıyan bir ya da daha fazla kahramandan söz edilir. Kişiler, olaylar, doğal varlıklar hep gerçek yaşamdaki boyutlarından daha büyük, daha zengindir. Okuduğunuz destanın kahramanlarının fiziksel, psikolojik özellikleri ve toplumsal statülerinin olayların akışına etkisini belirterek bu kahramanların tip mi, karakter mi olduğunu belirtiniz.

6. Okuduğunuz destanda anlatıcının özelliklerini ve hâkim, kahraman anlatıcı ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığı belirleyerek destanda kullanılan bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

7. Okuduğunuz destanda kullanılan anlatım biçimlerini tespit ederek metindeki işlevlerini belirtiniz.

8. Okuduğunuz destandaki cümle yapılarını, deyimleri, kelime kadrosunu, anlatım tekniklerini, söz sanatlarını; akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususları dikkate alarak destanın üslup özelliklerini belirleyiniz.

9. Okuduğunuz destanda, destanın oluştuğu dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve destanın dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek destandaki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

10. Okuduğunuz destandaki açık ve örtük iletileri bulunuz. Destanla ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi destana dayanarak ifade ediniz.

Etkinlik

Her milletin kendine özgü bir doğal destanının olmasının sebepleri ne olabilir? Araştırınız. Öğrendiklerinizi aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....

4. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Türk gazi tipinin mükemmel bir örneğini yansıtan Battal Gazi, gerek kahramanlığı, gerekse evliya karakteriyle Anadolu halkı arasında asırlarca sözlü olarak yaşamıştır. Bunun nedeni sizce ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Destanların kültür tarihimizdeki önemi nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. "Battal Gazi, hiçbir şeyden korkmaz. Tek başına bir orduya karşı savaşır. Bizanslılar, Hristiyanlar, İslam'ı kabul etmeyen bütün din mensupları, Mecusiler, ateşperest ve putperestlerle vuruşur. Hepsini İslam'a davet eder. Tam bir Müslüman hayatı sürer. Derin bir manevi aşkı vardır." Bütün bunlar Battal Gazi'nin hangi yönünü vurgulamaktadır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

CAFER GAZİ'NİN (ALLAH'IN RAHMETİ ONUN ÜZERİNE OLSUN!) İLK HİKÂYESİ

Anlatıcılar şöyle anlatırlar ki:

Cafer 13 yaşına girdi yaşına nispetle çok iri bir boy posa sahipti. Dört kitabı ezberlemişti. Tefsir ilminde ve hadislerde gayet bilgi sahibi idi. Minbere çıkıp hutbe okudu. Orada bulunanlardan büyük bir gürültü koptu. Sanki kıyamet peyda oldu.

Cafer sonra silahşorluğa heves etti. Gazban adlı bir silahşordan çeşitli hünerler öğrendi. Cafer ona çok hizmet etti. Gazban da bu konuda onu olgunluğa eriştirdi. Cafer silahşorlukta eşi bulunmaz hale geldi. At koşturmakta, süngü kullanmakta, at koşarken atın altından geçmekte, gürz ve kılıç kullanmakta bunun gibi hünerlerde bir benzeri yoktu. Boy posu 20 arşına varmıştı.

Görsel 4.6

Cafer bir gün yârenleriyle geziye çıkmıştı. Bir su kenarında abdest alıp namaz kıldılar. Tefsir ilminden ve Peygamberin hadislerinden bahsettiler. Ne kadar ileri gelenler varsa hepsini kendine hayran bıraktı. Ondan sonra dilekte bulundular:

— Ya Cafer! Bugün bize bir müddet silahşorluk gösteriver, dediler.

— Yârenlerle geziye çıkarız, orada silahşorluğun nasıl olduğunu görürsünüz, dedi.

Acele bir at getirdiler, bindi ve bir müddet silahşorluk gösterdi. Seyredenlerin hepsi Cafer'e dua edip takdir duygularını belirttiler ve kendi kendilerine:

— Atasından bu hüneri kapmış. Peki atasının mansıbını niçin istemiyor? Atasının yerine niçin terfi etmiyor? Böyle hünerler bunda varken böyle aç ve nasipsiz neden dolaşıyor? dediler.

Cafer:

— Yârenler! Henüz vakit erken. Büyük bir hüner gösterdikten sonra atamın mansıbını isteyebilirim, dedi.

Yârenler:

— Hüner dediğin ancak bu kadar olur. Şu anda gösterdiğin hünerleri kim yapabilir? dediler.

O kadar çok ısrar ettiler ki Cafer'in gönlü mansıbı almaya meyletti.

Akşam olunca şehre döndüler. Cafer evine geldi. Anasının adı Saide Hatun idi. Oğlunun iki gözünden öptü. Yemek yiyip oturlarken Cafer'in gözlerinden yaş aktığını anası gördü. Ah edip:

— Canım oğul! Halin nedir, neden ağlarsın? dedi.

Cafer:

— Ey ana! Nice ağlamayayım? Onlar ki benim atamın kılıcının artığını yerler, her birisi mal mülk sahibidir. Ben neden dururum? dedi.

Anası ağladı ve:

— Ciğer köşem! Senin atan İstanbul'dan haraç alırdı, onun kılıcının korkusundan Kayser tahtında oturamazdı. Şimdi hâlimize bak ki ne durumlara düştük, dedi ve ağladı.

Cafer:

— Hiç ağlama, ben atamın mansıbını isteyeceğim ve alacağım. Allah'a şükürler olsun ki ilimlere vâkıf oldum ve silahşorlukta da benzerim yoktur, dedi.

Anası:

— Ciğer köşem! Gel vazgeç. Abdüsselam zengin ve kabile reisidir. Emir Ömer'le aynı kabiledendir. Teklifini kabul etmezler ve araya düşmanlık girer. Körlerin yardımcısı Allah'tır, dedi.

Sabah oldu, Cafer abdest alıp mescide geldi. Namaz kıldıktan sonra hazır bulunan Emirlere Cafer şöyle seslendi:

— Ya Emir Ömer! Müsaade ederseniz bir konuyu dile getireceğim, dedi.

Emir Ömer:

— Söyleyiniz, duyalım, dedi.

Cafer:

— Atamın mansıbını istiyorum. Pehlivanlıkta, silahşorlukta kimseden geri değilim. Neden benim atamın mansıbını başkaları kullansın da ben aç ve makamsız kalayım? dedi.

Orada bulunanların yüreği yandı ve:

— Cafer haklıdır, doğru söyler, dediler.

Abdüsselam:

— Ya Cafer! Atanın mansıbını mı istersin? dedi.

Cafer:

— Evet!

Abdüsselam:

— Senin atan hüner gösterdi, mansıp aldı. Sen de hüner göster, ondan sonra mansıp iste! Senin atanın henüz yerde kanı kurumadı. Senin mansıp ne haddinedir! Senin işin, bir mescit veya medrese köşesinde oturup ilim öğrenmektir. Erlik davasın kılmak senin işin değildir. Eğer atan mansıbını almak istiyorsan önce onun kanlısı Mihrayayil'i öldür. O zaman ben kendi elimle mansıbı sana vereyim, dedi.

Bu konuşmalardan sonra cemâat ikiye ayrıldı. Bir kısmı Cafer, diğer kısmı da Abdüsselam'ı tuttular. Tartışma bir hayli uzadı. Cafer oradan ayrılıp eve döndü. Anası Cafer'i üzüntülü görünce sebebini sordu:

— Ey iki gözümün nuru! Ne oldu?

Cafer olayı anasına anlattı. Anası çok üzülüp:

— Kötü iş ettin. Senin teklifini kabul etmezler demiştim, dedi.

Onlar bu konuşma halinde iken, Cafer'in lalası Tevabil çıkageldi ve:

— Ya Cafer! İyi etmedin... Önceden beni haberdar etseydin sana bazı öğütler verirdim. Abdüsselam'ın kabilesi çok geniştir, dedi.

Cafer, Tevabil'e karşılık vermeden Mihriyayil'i sordu. Tevabil de şöyle tasvir etti.

— Uzun boylu, kara yağız, heybetli bir pehlivandır. Yiğitlikte benzeri yoktur. Rum Kayseri'nin karısının kardeşidir. Zâlim şeytandır. Sakın, bu sevdadan vazgeç! Sayısız Müslüman öldürdü... diye bir çok öğütler verdi.

Gece yarısı olunca Tevabil oradan ayrıldı. Cafer hemen atasının kara atını çıkardı, eyerledi. Kılıç kuşanıp gürzünü eğere bağladı. Rumîler gibi kıyafete büründü. Anası bu duruma çok ağladı.

— Bu vakitte nereye gidiyorsun? Gel gitme, vazgeç oğlum, dedi.

Cafer:

— Himmetini, duanı benden eksik etme, dedi ve atını mahmuzladı.

Bir gün yol gitti ve bir çeşme başında konakladı. Abdest alıp namaz kıldı. Daha sonra atma binip yürüdü.

Diğer taraftan, Emir Ömer ve yârenleri, sabah namazında Cafer'i aralarında göremeyince endişeye düştüler ve evine adam gönderdiler.

Anası:

— Gece yarısı ata binip gitti, dedi.

Emir Ömer:

— Tez namazı kılın, arkasından varın, yoksa helâk olur. O bize Ali'nin yadigârıdır, dedi.

Cafer'in arkasından iki yüz atlı gönderdi. Dağı, taşı aradılar, bulamadılar ve geri döndüler. Cafer'in bu durumuna çok üzüldüler. Anası durmadan ağlamaktaydı.

Bu tarafta Cafer, akşama kadar yol gitti, bir manastır gördü. Bu manastır bir kale gibi, ak mermerden yapılmış ve demirden bir kapısı vardı. İyice yaklaştığında manastırın damında bir ruhban gördü. Ruhban daha sonra dışarıya çıkıp Cafer'i karşıladı. Selam verdi ve:

— Hoş geldin, ya Cafer! Bu gece babanı düşümde gördüm. "Yarın oğlum Cafer benim kanımı istemeye gelecek, ona nasihat eyle!" diye bana tembih etti, dedi. Cafer'i manastıra davet etti. Cafer, ruhbanın sözlerine hayran kaldı. Atından inip onunla görüştü. O ruhbanın adı Şemmas idi. İçeri girip oturdular, sohbet ettiler ve ekmek, üzüm, pekmez yediler. Akşam olunca Şemmas Cafer'i yer altına inşa edilmiş, gizli bir mescide götürdü. Mescitte kandiller asılmış, rahle üzerinde Kur'an-ı Kerim mihrapta durmaktaydı. Cafer, ileri gidip Kur'an-ı Kerim'i açınca, kendi babasının hattıyla yazılmış olduğunu gördü. Kur'an-ı Kerim'i yüzüne ve gözlerine sürdü. Şemmas ruhban elbiselerini çıkarıp bir kat sofiyân elbiseler giydi. Ezan okudu. Cafer, imamlık etti. Namaz kıldılar. Namazdan sonra Cafer, Kur'an-ı Kerim'den ayetler okudu ve tefsir etti. Şemmas, bu duruma hayran kaldı. Daha sonra Şemmas Rum'un hikâye ve kıssalarını Cafer'e bir bir anlattı. Sabaha kadar nasihatlerde bulundu.

Battal Gazi Destanı

Hazırlayan: Hasan Köksal

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

arşın: Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.

düş: Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya.

hat: Yazı.

hüner: Beceri isteyen ustalık, beceriklilik.

lala: Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse.

manastır: Bazı kesin kurallara bağlı rahip veya rahibelerin dünya ile ilgilerini keserek yaşadıkları yapı.

mansıp: Makam, yüksek memuriyet.

ruhban: Rahipler.

tefsir: Kur'an'ın surelerini açıklayarak görüşler ileri sürme ve bunları yazma, yorumlama.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Battal Gazi Destanı

Battal Gazi Destanı'nın konusu kısaca Müslüman - Hristiyan savaşlarıdır. Bir tarafta Bizans kayseri, diğer tarafta İslam dünyasının halifesi vardır. Kayser, sık sık ordu hazırlayıp Malatya üzerine sefer düzenler. Kayserin arkasında her defasında çok güçlü bir ordu vardır. Ancak Battal Gazi önderliğindeki İslam ordusuna her defasında yenilirler.

Destanda anlatılan olaylara bakıldığında VIII. yüzyıldaki Arap, Bizans mücadeleleri, konuların temelini teşkil eder. Ancak destanda anlatılan olaylar, VIII. yüzyılın sınırlarını aşmaktadır. IX. yüzyılda Malatya'da kurulan Müslüman emirliği zamanındaki kahramanlıklar da işin içerisine dâhil edilmiştir. Battal Gazi Destanı'nda Battal Gazi'nin Hindistan'a ve Kaf Dağı'na gitmesi ve oralarda pek çok tabiatüstü unsurla mücadelesi anlatılmaktadır. Bu kısımda anlatılan olayların pek çoğu hayalî gibi görünmektedir. Son bölümde ise Battal Gazi'nin Anadolu'ya tekrar gelmesi, Afyon yakınlarına kadar ilerlemesi ve orada şehit olması anlatılmaktadır.

Okuduğunuz metin, İslamiyet'in kabulünden sonra oluşan Türk destanlarından Battal Gazi Destanı'ndan alınmıştır. Battal Gazi Destanı, VIII. yüzyılda Emevî-Bizans savaşlarında meşhur olmuş Battal Gazi isimli bir kahramanın din için yaptığı savaşları konu edinen destan veya destani halk hikâyesidir. Hikâyenin en önemli kahramanı ise İslam dini uğrunda sadece Rumlar ve diğer kâfirlerle değil, cinler, devler, cadılarla da çarpışmak zorunda kalır. Türk edebiyatı tarihinde Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri ve yerleşik medeniyete geçtikleri dönemin yazılı ürünü olması bakımından ayrı bir önemi olan destanda, önceki dönemin alp tipi yerine, bu defa İslam uğrunda gaza eden gazi ve veli tipi geçer.

Anadolu'da oluşmuş ilk Türk destanı Battal Gazi Destanı'dır. Konu bakımından Türklerle ilgili olmamasına rağmen, Türk muhayyilesiyle şekillendiği için millî bir destan kimliği kazanmıştır. Bu destan millî olarak düşünüldüğü için diğer Anadolu Türk destanları olan Dânişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı'na kaynaklık etmiştir. Battal Gazi Destanı'nın konusu kısaca Müslüman-Hristiyan savaşlarıdır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz Destan'dan alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin ve kelime grubunun anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Senin atan hüner gösterdi, mansıp aldı. Sen de hüner göster, ondan sonra mansıp iste! Senin atanın henüz yerde kanı kurumadı. Senin mansıp ne haddinedir! Senin işin, bir mescit veya medrese köşesinde oturup ilim öğrenmektir. Erlik davasın kılmak senin işin değildir.

2. Battal Gazi Destanı'nda; Battal Gazi'nin yiğitlik, cömertlik ve yardımseverliği ön plana çıkarılır. Buna göre okuduğunuz destanın konusunu ve temasını belirleyiniz.

3. Okuduğunuz destanda olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı diğer çatışmaları bularak bunların destana katkısını belirtiniz.

4. Okuduğunuz destanın olay örgüsünün nasıl oluştuğunu tespit edip destanın olay örgüsünü belirtiniz.

5. Okuduğunuz destanda şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkilerini dikkate alarak destandaki şahısların tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz destandaki kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi dikkate alarak olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz destanın, anlatıcısını ve bakış açısını tespit ederek anlatıcının okuru etkilemek için yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz destanda, yararlanılan anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

9. Okuduğunuz destanda; cümle yapılarına, kelime kadrosuna, anlatım tekniklerine, söz sanatlarına, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlarına dikkat ederek metindeki üslup özelliklerini belirleyiniz.

10. Okuduğunuz destanda, destanın yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve destanın dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek destandaki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

11. Okuduğunuz destandaki açık ve örtük iletileri bulunuz. Metinle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

Etkinlik

Battal Gazi Destanı'nı, *İlyada Destanı* ile kültür tarihimize etkileri yönünden karşılaştırınız. Sonuçları aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

....

5. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Bir milletin oluşturduğu destanların sayısının çok olması, sizce o milletin hangi özelliğinden kaynaklanır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Millî bilincimize katkı sağlamak amacıyla yazılmış, yakın tarihimizi anlatan destanlardan bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Türklere ait destanların sayı olarak çok olmasının nedenleri neler olabilir? Sözlü olarak ifade ediniz.

KUVÂYİ MİLLİYE DESTANI
920'NIN 16 MARTI VE MANASTIRLI HAMDİ EFENDİ VE REŞADİYELİ VELİ OĞLU MEMET'İN HİKÂYESİ

"Bu hamiyetli ve cesur, Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul felâketinden kim bilir haber almak için ne kadar intizarlar içinde kalacaktık. İstanbul'da bulunan nâzır, mebus, kumandan, teşkilâtımız mensupları içinden bir zat çıkıp vaktiyle bize haber vermeği düşünmemiş olduğu anlaşılıyor. Demek ki cümlesini heyecan ve helecan kaplamıştı. Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yanaşamayacak kadar şaşkın bir hale gelmiş olduklarına bilmem ki hükmetmek caiz olur mu?"

Görsel 4.7: İstanbul'daki işgal ordularından İngiliz birlikleri

920'nin 16 Martı.
Öğleden evvel saat onda
makina başında şöyle bir telgraf aldı Ankara'daki:
"Der-aliye 16/3/1920.
İngilizler bastı bu sabah Şehzadebaşı'ndaki Muzika karakolunu.
Müsademe edildi.
İşgal altına alıyorlar İstanbul'u şimdi.
Berâyi malûmat arzolunur.
Manastırlı Hamdi."

920'nin 16 Martı.

Harbiye Nezareti telgrafhanesi buldu Ankara'yı:

"Etrafta dolaşıyor İngiliz askerleri.

Şimdi işte

İngiliz askerleri giriyor nezarete.

İşte giriyorlar içeri.

Nizamiye kapısına.

Teli kes.

İngilizler burdadır."

920'nin 16 Martı.

Manastırlı Hamdi Efendi

buldu Ankara'dakini tekrar:

"Paşa hazretleri,

Harbiye telgrafhanesini de işgal etti İngiliz bahriye askeri

Tophane'yi de işgal ediyorlar bir taraftan, bir taraftan da zırhlılardan asker ihraç olunuyor.

Vaziyet vehamet kesbediyor efendim.

Paşa hazretleri,

Emri devletlerine muntazırım.

16 Mart 1920 Hamdi"

920'nin 16 Martı.

Durumu bir daha tekrar etti Hamdi Efendi:

"Sabah bizim asker uykuda iken İngiliz bahriye efradı karakolu işgal etmekte iken askerlerimiz uykudan şaşkın kalkınca müsademe başlıyor. Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh olup İngilizler zırhlıları rıhtıma yanaştırıp Beyoğlu ve Tophane'yi işgal edip.

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok.

İşte Beyoğlu telgraf memurları geldiler.

Kovmuşlar.

Burası da işgal olunacaktır bir saata kadar.

Şimdi haber aldım efendim."

920'nin 16 Martı

uykuda kesti kâfir üçümüzü,

kurşuna dizdi kâfir ikimizi.

İngiliz'in hepsi değil domuzu sabaha karşı aldı canımızı.

920'nin 16 Martı

basıldı Vezneciler'de karargâh.

Uyan be tosunum uyan.

Üçümüzü uykuda kesti kâfir, üçümüz: Abdullah çavuş, Şarkışla'dan Osman, bir de Zileli Abdülkadir.

920'nin 16 Martı
Bozdoğan Kemeri'nde kurşuna dizdi kâfir ikimizi.
Ahmet oğlu Nasuh arkadaşımın adı,
Reşadiyeli Veli oğlu Memet benimkisi.

920'nin 16 Martı
uykuda kesti kâfir üçümüzü.
Soktu Osman'ın karnına kasaturayı, bastı göğsüne kâfirin dizi.
Dört çocuk babasıydı Abdullah çavuş.
Doymadı dünyasına Abdülkadir.
Üçümüzü uykuda kesti kâfir,
Kurşuna dizdi ikimizi.

920'nin 16 Mart sabahı, karakolun karşısında
bırakmadım elimden silâhı, yere serdim iki İngiliz'i.
Senin ırzını kurtardım İstanbul'um,
Sana can feda çakır gözlü gülüm.
Üçümüzü uykuda kesti kâfir, kurşuna dizdi ikimizi.
Şimdi üçümüz:
Abdullah ve Osman ve Abdülkadir, taşları yan yana yatar Eyüp'te.
Arama, bulamazsın ikimizin kabrini, belki maşrıkta, belki mağripte, biz de bilmeyiz yerini.
Uykuda kestiler üçümüzü, kurşuna dizdiler ikimizi,

Ahmet oğlu Nasuh arkadaşımın adı, Reşadiyeli Veli oğlu Memet benimkisi. Bir de altıncımız var, kara kaytan bıyıklı bir şehit, son mekânı şöyle dursun,

adını da bilen yok...

Nâzım Hikmet Ran
Kuvâyi Milliye Destanı

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

bahriye: Bir devletin deniz güçlerinin ve kuruluşlarının bütünü.
ihraç: Çıkarma, dışarıya atma.
harbiye: Harp okulu.
kasatura: Süngü gibi tüfeğin namlusu ucuna takılan veya bel kayışına asılı olarak taşınan bir çeşit bıçak.
kaytan: Pamuk veya ipekten sicim.
kesp: Kazanma.
mağrip: Batı.
meşrik: Doğu.

müsademe: Silahlı iki grup arasındaki kısa çatışma, çarpışma.

nezaret: Bakma, gözetme, gözetim.

vahamet: Güçlük, korkulacak tehlikeli durum.

vaziyet: Durum, tavır, hâl.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Yapma Destanlar

Bir şairin, toplumu etkileyen herhangi bir olayı tabii destanlara benzeterek söylemesi sonucu oluşan destanlardır. Yazarı belli olan, daha yakın zamanda yazılan ve olağanüstü durumlara az yer veren bir destan türüdür.

Dünya Edebiyatındaki Yapma Destanlar

Latin Edebiyatı

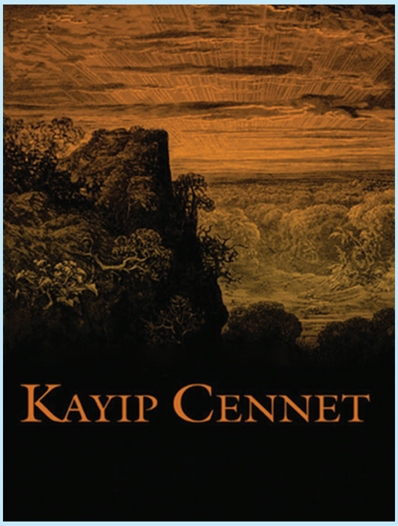
Aeneis (Ayineyis), Vergilius (Vergilyus): Troya hükümdarı Priamos'un (Piriyamos) yeğeni Aeneis'in Roma'yı kurması anlatılır.

Fransız Edebiyatı

Henriade (Onriat), Voltaire (Volter): 16. yüzyıldaki din ve mezhep savaşları anlatılır.

Portekiz Edebiyatı

Os Lusiadas (Os Lusiyados), Camoens (Komoyinş): Vasco de Gama'nın (Vasko dö Gama) seferleri anlatılır.

Görsel 4.8

İngiliz Edebiyatı

Kayıp Cennet, J. Milton (Miltın): Âdem'le Havva'nın cennetten yeryüzüne inişleri anlatılır.

İtalyan Edebiyatı:

a) Kurtarılmış Kudüs, T. Tasso: I. Haçlı Seferi'nde Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında geçen savaşlar anlatılır.

b) İlahi Komedya, Dante: Öteki dünyada (ahirette) Dante'nin yaptığı yedi günlük gezi anlatılır.

c) Çılgın Orlando, Ariosto: Charlemagne (Şarlomeyn) Dönemi'nde Hristiyanlarla Müslümanlar arasında geçen savaşlar anlatılır.

Türk Edebiyatında Yapma Destanlar

Üç Şehitler Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca

İstanbul Fetih Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca

Çanakkale Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca

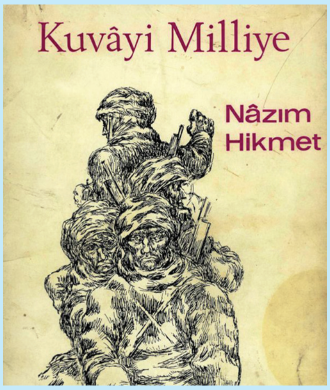
Çanakkale Şehitlerine – Mehmet Akif Ersoy

Genç Osman Destanı – Kayıkçı Kul Mustafa

Kuvâyi Milliye Destanı – Nazım Hikmet Ran

Kurtuluş Savaşı Destanı – Cahit Külebi

Sakarya Meydan Savaşı – Ceyhun Atuf Kansu

Görsel 4.9

Yapma destanlar, doğal destanlardan farklı olarak bir sanatçı tarafından yazılan eserlerdir. Türk edebiyatındaki yapma destanlarda belirleyici özellikler; uzun soluklu olmaları, Kurtuluş Savaşı'nı konu alan kahramanlık ögelerinin ağır basmasıdır. Yapma destanlarda, sanatçı tarafından kurguda ve söyleyişte yeniliklere yer verilebilir. Yapma destanlarda da olağanüstülükler, insan ve toplum gerçekleri, insanlık durumları konu olarak ele alınır.

Okuduğunuz metin, Nazım Hikmet Ran'ın "Kuvâyı Milliye" adlı eserinden alınmıştır. Kuvâyı Milliye Destanı, Nazım Hikmet'in Kurtuluş Savaşı'nı bölümler hâlinde anlattığı Türk edebiyatının klasikleri arasına giren ölümsüz eserlerinden biridir. Nazım Hikmet, bu eserinde Millî Mücadelemizi güzel, sade ve akıcı Türkçesiyle ve olağanüstü benzetmeleriyle destanlaştırmış, vatan için canlarını veren yüz binlerce Anadolu insanını ölümsüzleştirmiştir. Şair, Kuvâyı Milliye Destanı'nda, Anadolu köylüsünü, ulusal bağımsızlık savaşının tarihsel gerçekliği içinde anlatmaya çalışmıştır. Serbest nazım tekniğiyle yazılan şiir, "yapma destan" türüne girer. Şiirde ahenk; kelime ve ses tekrarıyla sağlanmış, geleneksel ölçü ve uyak anlayışının dışına çıkılmıştır. Ayrıca dizelerin bölünmesiyle içerik ve biçime bütünlük kazandırılmıştır. Şiirde tasvir ve tahlillerden yararlanılmış ve öyküleyici anlatım tekniği kullanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Destandan alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

"Sabah bizim asker uykuda iken İngiliz bahriye efradı karakolu işgal etmekte iken askerlerimiz uykudan şaşkın kalkınca müsademe başlıyor. Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh olup İngilizler zırhlıları rıhtıma yanaştırıp Beyoğlu ve Tophane'yi işgal edip.

2. Okuduğunuz yapay destan türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Yapay destanlar, yakın tarihte toplumu etkileyen herhangi bir olayı konu edinir. Buna göre okuduğunuz metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.

4. Okuduğunuz destanda olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı fiziksel, psikolojik ve kültürel çatışmaları belirtiniz.

5. Okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

6. Okuduğunuz destanın kahramanlarının fiziksel, psikolojik özellikleri ve toplumsal statülerinin olayların akışına etkisini belirterek bu kahramanların tip mi, karakter mi olduğunu belirtiniz.

7. Okuduğunuz destanın, anlatıcısını ve bakış açısını tespit ederek anlatıcının okuru etkilemek için yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz destanda, yararlanılan anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

9. Okuduğunuz destanda; cümle yapılarına, kelime kadrosuna, anlatım tekniklerine, söz sanatlarına, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlara dikkat ederek yazarın metindeki üslup özelliklerini belirleyiniz.

10. Okuduğunuz destanda, destanın yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve destanın dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek destandaki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

11. Okuduğunuz destandaki açık ve örtük iletileri bulunuz. Metinle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

12. Okuduğunuz destanı ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

13. Türk edebiyatında oluşturulan yapay destanları ve yazarlarını sıralayınız.

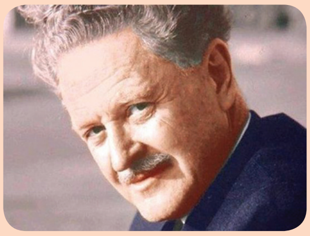
Etkinlik

Uygur Göç Destanı ile *Kuvâyi Milliye Destanı*'nı aşağıda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Uygur Göç Destanı	Kuvâyi Milliye Destanı
Konu		
Çatışma		
Olay Örgüsü		
Şahıslar		
Anlatıcı / Bakış Açısı		
Anlatım Biçimleri		
Değerler		

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Nâzım Hikmet Ran (1902-1963)

Selanik'te doğdu. Heybeliada Bahriye Okulunda okudu. Hastalanması üzerine, askerlikten ayrıldı. Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Bir süre sonra Rusya'ya giderek Moskova Doğu Üniversitesinde ekonomi ve toplum bilimi okudu. Yurda dönünce İstanbul'a yerleşti. Çeşitli gazete ve dergilerde, film stüdyolarında çalıştı. Yaşamını oyun, roman, şiir ve fıkra türündeki çalışmalarıyla sürdürdü.

Nâzım Hikmet'in hece ölçüsü ile yazdığı ilk şiirler; Yeni Mecmua, Alemdar, Ümit, I. Kitap, II. Kitap, Yeni Gün dergi ve gazetelerinde yayımlandı. Sonra serbest ölçülü şiire geçti. Öz, biçim ve tema bakımlarından yeni şiirleriyle, toplumcu şiirin öncüsü oldu. Kendisinden sonraki birçok şairi etkiledi.

Eserlerinden bazıları: Sesini Kaybeden Şehir, Gece Gelen Telgraf, Portreler, Taranta Babu'ya Mektuplar, Simavna Kadısının Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı, Kurtuluş Savaşı Destanı (şiir); An Konuşmaz, Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim, Yeşil Elmalar (roman); Hikâyeler, Çeviri Hikâyeler, Masallar (öykü-masal); Piraye'ye Mektuplar, Cezaevinden Mehmet Fuat'a Mektuplar, Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar (mektup).

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik ***Uygur Göç Destanı*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen sıfat tamlamalarını bularak metindeki işlevlerini belirtiniz.**

Bir zamanlar Uygurların Barçuk Tigin adında kudretli bir hükümdarları vardı. O dönemde Uygur ülkesinde hükümdarlara Iduk Kut adını verirlerdi. Uygur atalarının eski yurdunu bayındır bir hale getirip güzelleştirmişler, orada oturmaya kararlıydılar. Çünkü bazen atalarının eski düşmanlarının onları yurtlarından çıkarmaya niyetli olduklarını duyuyorlardı.

Uygurların bu eski yurdunda, Karakum adlı, görenleri hayran bırakan yüce bir dağ vardı. Uygurlar, atalarının bu dağdaki bir ağaçtan türeyerek Uygur ülkesini ve dünyanın büyük bir kısmını ele geçirdiğini duymuşlardı. Halk bu dağda, olağanüstü güçlerin ve varlıkların olduğuna inanırdı. Bu dağa karşı büyük bir saygı duymalarına rağmen, aynı zamanda ondan biraz da korkarlardı. Zira atalarına layık olmadıkları takdirde, dağın kendilerine lanet edeceğine inanırlardı. Bu dağdan, suları oldukça berrak ve gür akan Orhun ile Selenga adında iki ırmak kaynaklanırdı. Halk bu temiz suyun Tanrı'nın kendilerine rahmet olarak gönderdiği bir hediye olduğunu söylerdi.

2. Etkinlik ***İlyada Destanı*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimeleri inceleyerek yazımlarının doğru olup olmadığını belirtiniz.**

Ben varken Hektor yapamıyordu şimdi yaptıklarını, söyleyin ne hali varsa görsün Agamemnon, Hektor'a karşı çareler bulsun kendince.

Tüm malını mülkünü verse, verse bana Mısır'ı bile, ne armağanlarını isterim ne de kızını.

Biliyorum, kalırsam burada, ün kazanıp öleceğim, ama gidersem yurduma, değişecektir yazgım, çok yaşayacağım ün kazanmasam da.

Artık yurduma döneceğim uzun yaşamak için, istiyorsa kurtulmak Hektor'dan, Agamemnon kendisine bir başka yardımcı seçsin." Gelen konuklar, Odysseus, Phoiniks ve Aias ne dese, öfkeli Akhilleus kulak vermedi hiçbir söze, gelenler de düşüp yola gittiler gerisingeriye Agamemnon'un yanına boş elle.

Duyulunca Akhilleus'un yanıtı, şaşırdı herkes, içleri korkuyla yandı, hepsi de susup kaldı.

3. Etkinlik ***Cafer Gazi'nin İlk Hikâyesi*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerini tespit ederek bu işaretlerin hangi amaçla kullanıldığını ve metnin anlamına katkısını belirtiniz.**

— Ey ana! Nice ağlamayayım? Onlar ki benim atamın kılıcının artığını yerler, her birisi mal mülk sahibidir. Ben neden dururum? dedi.

Anası ağladı ve:

— Ciğer köşem! Senin atan İstanbul'dan haraç alırdı, onun kılıcının korkusundan Kayser tahtında oturamazdı. Şimdi hâlimize bak ki ne durumlara düştük, dedi ve ağladı.

Cafer:

— Hiç ağlama, ben atamın mansıbını isteyeceğim ve alacağım. Allah'a şükürler olsun ki ilimlere vâkıf oldum ve silahşorlukta da benzerim yoktur, dedi.

Anası:

— Ciğer köşem! Gel vazgeç. Abdüsselam zengin ve kabile reisidir. Emir Ömer'le aynı kabiledendir. Teklifini kabul etmezler ve araya düşmanlık girer. Körlerin yardımcısı Allah'tır, dedi.

Sabah oldu, Cafer abdest alıp mescide geldi. Namaz kıldıktan sonra hazır bulunan Emirlere Cafer şöyle seslendi:

— Ya Emir Ömer! Müsaade ederseniz bir konuyu dile getireceğim, dedi.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

1. Efsane Derleme

Tarihî olaylar, doğa olayları ve inanışlarla ilgili efsaneleri; aşağıdaki aşamaları da dikkate alarak sözlü kültür kaynaklarından derleyerek yazıya geçiriniz.

Derleme Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar

a) Derleme yapmak için öncelikle güvenilir kaynak kişi tespit ediniz.

b) Kaynak kişiyi tespit ettikten sonra eldeki imkânlar ölçüsünde en iyi şartlar altında kayıt yapabilmek için gerekli malzemeleri temin ediniz.

c) Kaynak kişinin anlatımı için uygun ortam oluşturarak kesinlikle hiçbir müdahale yapılmadan anlatmasını ya da okumasını sağlayınız.

ç) İmkân varsa yaptığınız çalışmayı kaynak kişiye gösteriniz.

d) Materyalin ne için ve nasıl kullanılacağını açık bir şekilde anlatıp kişinin onayını aldıktan sonra kaynak kişinin adını kullanarak metni paylaşınız.

2. “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” Hakkında Yazı Yazma

Hüseyin Nihal Atsız’ın *Bozkurtların Ölümü,* Cengiz Aymatov’un *Gün Olur Asra Bedel* gibi eserleri destan türünden etkilenerek yazıldığı bilgisinden hareketle “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” konusunda, tercih ettiğiniz türde bir yazı yazınız.

Uğur Işılak’ın 15 Temmuz Demokrasi Marşı, destan türünün özelliklerini taşımaktadır. Siz de “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” konusunda yazacağınız yazıda aşağıdaki örnek metinden yararlanınız.

15 TEMMUZ DEMOKRASİ MARŞI

15 Temmuz gecesiydi hava sıcaktı,
Bir ihanet kalkışması ülkeyi yaktı.
Gün bugündü, bütün millet ayağa kalktı,
Çoluk çocuk ihtiyar genç sokağa aktı.

Demokrasi darbe yemiş, şaşkındı millet,
Ya özgürlük bundan sonra, ya da zillet.
Milyonların ayak sesi titretti yeri,
Elde bayrak, dilde tekbir koştu ileri.

Demokrasi destanında şahitler biziz,
Bir ölünce bin dirilen şehitler biziz.
Başkomutan emir verdi: “inin meydana”
Sahip çıkın al bayrağa, aziz vatana.

Serden geçtik vatan, millet, Allah aşkına
Bütün dünya bunu görüp döndü şaşkına.
Başkomutan emir verdi: “inin meydana”
Sahip çıkın al bayrağa, aziz vatana.

B. Uygulama

a) Derlediğiniz efsaneleri; sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya gibi organlarda sergileyiniz.

b) “15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri” hakkında yazdıklarınızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Tarihî olaylar, tabiat olayları ve inanışlarla ilgili efsanelerden derlediklerinizi sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

ERGENEKON DESTANI

Türk illerinde Göktürk oku ötmeyen. Göktürk kolu yetmeyen bir yer yoktur; yani ülkeye Göktürkler hakimdi. Bu durum ise, diğer öteki kavimlere acı geliyordu, üstelik Göktürkleri de kıskanıyorlardı. Bir araya gelip birleştiler ve Türklerden öç almağa karar verdiler, onların üzerlerine yürüdüler.

Bunun üzerine Göktürkler de çadırlarını ve sürülerini bir yere topladılar. Çevresine de hendek kazıp beklediler. Düşman gelince de savaşa başladılar. Savaş, on gün sürdü. Sonunda Göktürkler üstün geldi.

Bu yenilgi üzerine Göktürklere düşman olan kavimler büsbütün hiddetlendiler, av yerinde toplandılar ve bir arada konuştular. Dediler ki: "Göktürklere hile yapmazsak işimiz sonunda pek yaman olacak."

Bu konuşmadan sonra, tan ağarınca, sanki baskına uğramışlar gibi, işe yaramayan mallarını bırakıp kaçtılar. Bunu gören Göktürkler: "Düşmanlarımızda savaşacak hal kalmadı, kaçıyorlar" diye düşünerek, kaçanların arkasına düştüler. Düşmanlar, Göktürkleri görünce hemen geri döndüler, Göktürkleri gafil avladılar, vuruşmağa başladılar. Düşmanlar galip geldi, Göktürkler yenildi. Düşman, Göktürkleri vura öldüre çadırlarına kadar geldi. Çadırlarını ve mallarını öyle bir yıkıp yağmaladılar ki bir ev bile kalmadı. Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler, küçükleri kul edindiler ve her birini alıp kendi evlerine götürdüler.

O zamanlar Göktürklerin başında İl Han hakan olarak bulunuyordu. İl Han'ın da birçok oğlu vardı. Çocukların hepsi bu savaşta öldü. Yalnız Kayan adındaki en küçük oğlu sağ kaldı. Kayan (Kayı Han) o yıl evlenmişti. İl Hanın Tukuz (Dokuz Oğuz) adında bir de yeğeni vardı. Kayan ile Tukuz (Kayı Han ile Dokuz Oğuz) her ikisi de düşmana esir olmuşlardı. Fakat on gün geçmeden, kadınlarını da kurtarıp beraberlerine alarak atlanıp bir gece düşmandan kaçtılar ve esirlikten kurtuldular. Göktürk yurduna geldiler. Burada düşmandan kaçıp gelen birçok deve, at öküz ve koyun buldular. Oturup düşündüler: "Dört bir yanımız düşman dolu bizi yaşatmazlar" dediler; "En iyisi dağların içinde insan yolu düşmez sapa bir yer bulup orada yerleşelim" diye karar verip, sürülerini de alarak dağa doğru varıp göçtüler.

Gide gide, geldikleri yoldan başka geçilecek başka bir yolu olmayan bir ülkeye vardılar. Bu yol öyle bir sarp ve sapa yoldu ki bir deve bir at bin güçlükle yürürdü, yanlış bir yere ayağını bassa paramparça olurdu.

Göktürklerin vardıkları ülkede akar sular, büngüldekler, türlü bitkiler, meyve ağaçları ve avlar vardı. Böyle bir yeri görünce Tanrıya şükrettiler. Kışın hayvanlarının etini yediler, yazın sütünü içtiler, derisini giydiler. Ve bu ülkenin adına Ergenekon dediler.

İlk dört soruyu Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Türk Destanları* adlı kitabından alınan yukarıdaki *Ergenekon Destanı*'na göre cevaplayınız.

1. Okuduğunuz destan metninin olay örgüsünü aşağıda verilen boşluğa yazınız.

....

....

....

....

....

2. **Destanlar, milletlerin, özellikle tarih yazımının henüz yaşam bulmadığı dönemlerine ışık tutmaları bakımından önemlidirler. Okuduğunuz destandan bu açıklamayı destekleyen bölümleri bularak aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

....

3. **Türk destanlarının belli başlı nitelikleri; yiğitlik, tarihin her döneminde başüstünde tutulan atın ve bozkurdun insana sadık bir yoldaş olması, kurdun ana, baba olması, yurt kabul edilen coğrafyanın kutsallığı gibi unsurlardır. Okuduğunuz destandan bu unsurlara örnekler bularak aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

....

4. **Destan kahramanları seçkin kişilerden oluşur ve bu kişiler olağanüstü özelliklerle kuşatılır. Okuduğunuz metindeki kahramanın özelliklerini aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

....

5. Aşağıda destanla ilgili bilgilerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

	a. Milletlerin tarihinde derin izler bırakan bir olayın, sanatçılar tarafından destan özelliklerini yansıtacak bir şekilde oluşturulmasına doğal destan denir.
	b. Destanlar, kökü tarihe dayanan, ilhamını tarihten alan bir halk edebiyatı ürünü olduğundan, Türk milletinin tarihten önceki çağlardaki yaşayış ve inanışlarını, destanlarda olduğu gibi bulabiliriz.
	c. Efsane, halkın hayal gücüyle oluşturduğu ideal insan tipini dile getirir.
	ç. Destanlarda; kişiler, olaylar, doğal varlıklar gerçek yaşamdakinden daha abartılıdır.
	d. Cihangirlik tutkusu, kuvvet, binicilik ve savaşçılık, verdiği sözde durma, acizlere ve mağluplara yardım etme Türk destanlarında dile getirilen ortak değer ve kabullerdir.

6. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

a) ...., ... ve .... Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra ortaya çıkan destanlardandır.

b) ....; inandırıcılık özelliğine sahip, çoğu zaman olağanüstülüklere yer veren, kaynaklarını genellikle geçmişten alan anonim halk edebiyatı ürünleridir.

c) Destanlar, ... ve .... olaylardan doğar, beslenir. Bu eserlerde genellikle ...., ..., ..., ... ve .... gibi temalar işlenir.

ç) Türklerin ...., İranlıların ...., Japonların ...., Hintlilerin .... adlı destanları doğal destanlardır.

d) Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın ...., Kayıkçı Kul Mustafa'nın ...., Haçlı seferlerini anlatan İtalyan şair Torquarto Tasso'nun ...., Milton'un .... adlı eserleri yapma destan örnekleridir.

7. Aşağıdakilerin hangisinde doğal destanlar bir arada verilmiştir?

A) İlyada, Kalevela, Oğuz Kağan

B) İlyada, Kaybolmuş Cennet, Oğuz Kağan

C) Kaybolmuş Cennet, Kalevela, Şehnâme

D) İlyada, Kurtarılmış Kudüs, Kalevela

E) Kurtarılmış Kudüs, Şehnâme, Odysseia

8. Aşağıdakilerden hangisi, sadece Türk destanlarını kapsamaktadır?

A) Alp Er Tunga - Oğuz - Türeyiş - Şehnâme

B) Şu - Türeyiş - Gılgamış - Oğuz

C) Türeyiş - Alp Er Tunga - Oğuz - Şu

D) Oğuz - Alp Er Tunga - Ramayana - Şu

E) Şehnâme - Oğuz - Şu - İlyada

9. Aşağıdaki cümlelerde, altı çizili sıfat tamlamalarından hangisinin tamlayanı, belirtme sıfatı değildir?

A) Susuz arazide verim oldukça düşük olur.

B) Kaç kitap okuyan sınavı geçer?

C) Beş Şehir önemli bir edebî eserdir.

D) Ahmet arkadaşına Kırk Haramiler masalını anlatmaya çalışıyordu.

E) Hiçbir işe sıfır hata ile devam edilmez.

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat tamlaması yoktur?

A) Aile hayatının güzelliği gibi hiçbir şey yoktur.

B) Bilginin efendisi olmak için çalışmanın uşağı olmak şarttır.

C) Akıllı adam hem kitapları hem de doğrudan doğruya hayatı okur.

D) Allah dolu ellere değil, temiz ellere bakar.

E) Ben bilmediğimi bildiğim için diğer insanlardan akıllıyım.

11. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bitişik yazılması gereken birleşik kelime yanlış yazılmıştır?

A) Akdeniz'de köpek balığı yaşıyormuş.

B) Ofisimizde iki tane muhabbet kuşu vardı.

C) Sen hiç meyan kökü şurubu içtin mi?

D) Defne yaprağı hangi hastalığa iyi gelmektedir?

E) Evimizin bahçesi keçi boynuzu ağacıyla doluydu.

12. Doksanlı yıllar seksenlerin bir kopyası gibidir ( ) yeni oyuncular yoktur ( ) Günlük gazetelerdeki çizgi romanlar kaybolmaya yüz tutmuştur ( )

Yukarıdaki parçada yay ayraçlarla belirtilen yerlere aşağıdakilerden hangisinde verilen noktalama işaretleri sırasıyla getirilmelidir?

A) (,) (:) (,) B) (,) (.) (,) C) (,) (.) (.) D) (,) (,) (;) E) (,) (.) (;)

5. ÜNİTE | ROMAN

Okuma

✓ Dünya edebiyatında roman
✓ Tanzimat Dönemi Türk edebiyatında roman
✓ Servetifünun Dönemi Türk edebiyatında roman
✓ Millî Edebiyat Dönemi Türk edebiyatında roman

Yazma

✓ Bir romanının sonucunu değiştirerek romanın olay örgüsünü hikâye formunda yazma ya da romandan bir kesiti diyalog hâlinde yazma

Sözlü İletişim

✓ Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmini izleyip yorumlama

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Toplumsal değerler, kişilerin düşünce, tutum ve davranışlarını nasıl etkiler?

2. Değerlerini yitiren bir toplum, bu durumdan nasıl etkilenir?

3. Hırs, insanları motive eden, harekete geçiren ve daha iyi şeyler yapmaya yönlendiren pozitif bir duygu mudur? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

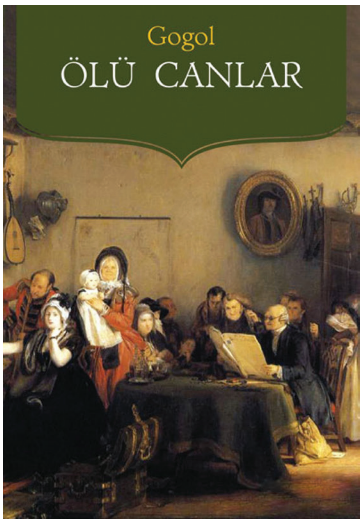
ÖLÜ CANLAR

Pavel Ivanovich Çiçikov, Rusya'da kasaba kasaba dolaşıp feodal kanunlara göre toprak sahiplerinin malı olan köle köylüleri satın almaktadır. Ancak istediği köylüler çalışmayı iyi bilen ya da sağlıklı olanlar değil, tam aksine ölü olanlardır. Zamanın yasalarına göre toprak sahiplerinin, topraklarının sınırları içinde yaşayan insanların sayısına göre vergi ödemesi gerekmektedir. Çiçikov, Rusya'yı gezerek son nüfus sayımında ölenlerin (ölü canların) ölüm belgelerini satın alır. Toprak sahipleri, bu alışverişten memnundur. Her iki tarafın da kârlı çıktığı bir durumdur bu. Çiçikov bu belgeleri toplayarak mevcut olmayan mülkü rehine koyar ve karşılığında para alır.

Çiçikov bir kasabaya uğrar, oyununu burada uygulamaya karar verir. Kasabanın ekonomik durumu, toprak sahiplerinin kimlik bilgileri, devlet memurlarının özellikleri ve ölü canların sayısını öğrenir. Halk, onu önemli ve zengin bir kişi zanneder. Sevimliliği ile zenginlerin de kısa sürede güvenini kazanır.

(Aşağıda okuyacağınız bölüm yazarın iç konuşmasından alınmıştır.)

İnsan yolculuğa çıktığı zaman çeşitli zorluklar ve engellerle karşılaşabilir. Yolculuğun sıkıntısı, soğuk, çamur, pislik, uykusuz durak bekçileri, çıngırak sesleri, araba onarımları, uyuyan arabacılar, demirciler, yolda rastlanabilecek her türden alçak herifler... İşte böylesine uzun, sıkıntılı bir yolculuktan sonra, karşısında ışıklarını gördüğü evine ulaşan yolcunun mutluluğunu düşünün. Kendini karşılayanların sevinç çığlığı, çocukların gürültüsü, koşuşması, büyüklerin fısıltıyla söyledikleri tatlı sözler onu ne kadar mutlu eder. Böyle bir yuvası olan aile babası gerçekten kıskanılmaya layıktır. Acılar ise bekârlarla beraberdir, onları bekler. Bir yazar ki hep iyi yürekli kişilere bağlı kalmış, her an gözünün önünde olup biten sıkıcı, ters, gerçekliğiyle insanı üzüntüye boğan kişileri anlatmamıştır. O yüksek değerli kişiler ki bunlar her gün yanı başımızda olan insanlar arasından seçilmiş olan, çaldığı lirin yüksek perdesini hiç değiştirmeyen, kendi bulunduğu yüksek ortamdan, zavallı yoksul kardeşlerinin arasına inmeyen, toprakla hiçbir ilişkisi kalmamış, ondan uzaklaşmış, hep yüksek ortamdan kişilere bağlı kalmış bir yazar da mutludur. Bu yazar iki yönden talihlidir. Birincisi kendini bu anlattığı kişiler arasında öz ailesiyle birlikte hisseder. İkincisi ünü ta uzaklardan tantanayla duyulur. Gerçeği insanların gözlerinden gizleyerek onları yükseklere çıkarırken hayatın hüzünlü yanını saklayarak onları övmesini bilir. Herkes onu beğenir, kartalın bütün kuşlardan daha yüksekte uçması gibi herkesten üstün tutulur. Adı söylenirken genç kalpler çarpar, titrer, gözlerinden yaşlar boşanır, onun kuvvetiyle boy ölçüşebilecek kimse kalmamıştır, Tanrılaşmıştır artık.

Görsel 5.1

Her an gözümüzün önünde olduğu hâlde görmediğimiz, kayıtsız ruhların hiç fark etmediği, hayatımızı dolduran binlerce ayrıntıyı ortaya çıkaran, sıkıcı ve acı yollarda karşılaşılan çeşitli tiplerin acı ve soğuk taraflarını tasvir eden yazarın talihi ise bambaşkadır. Halk onu alkışlamaz, coşturduğu, heyecanlı okuyucularında minnet gözyaşları dökülmez, kahramanlık destanlarıyla başı dönmüş on altı yaşındaki genç kızlar uçarcasına onu karşılamaya koşmazlar. Ayrıca çağının verdiği duygusuz, ikiyüzlü yargıdan da kurtulamaz. Eserleri bayağılıkla suçlanarak küçümsenir kendisi de insanlığı kötüleyen yazarların en sonuncusu sayılır. Canlandırdığı kahramanların özelliklerini ona mâl eden okuyucu, sonunda onu kalpsizlik, ruhsuzluk ve kabiliyetsizlikle suçlar. Çünkü çağdaş yargı, adi bir cam parçasıyla güneşin ışıklarını geçirerek en küçük böceklerin bile hareketlerini gösteren bir cam parçasını bir tutar. Çünkü bu yargı o basit, aşağılık hayattan bir sahneyi işleyip bir sanat incisi hâline getirmek için derin bir ruha sahip olunması gerektiğini kabul etmez. Yine bu yargı, içten koparak atılan coşkun bir kahkahanın, lirik bir parçayla eşdeğerde olduğunu kabul etmeyerek böyle bir gülüşle iğreti bir gülümseme arasındaki farkı göremez, işte bu çağdaş yargı onun eserlerini küçümseyecek, değer vermeyecektir! Hiçbir anlayış ve karşılık görmeden yol ortasında kalıverecektir o. Gidecek bir yer bulamayarak acı acı kendi yalnızlığına gömülecektir.

Fakat ben... Gizli bir kuvvet tarafından bu garip kahramanlarımla daha uzun zaman el ele yürümek zorundayım. Hayatın bu muazzam akışını görünen kahkahalarla aydınlatarak, ama kimsenin göremediği, sezemediği gözyaşlarımın arkasından izleyerek anlatmak zorundayım! Ve ilham perimi beklerken ansızın kopan ilham fırtınasıyla başımın yeniden coşup ayaklanacağı ve okuyucularımın büyük bir şaşkınlıkla çok daha başka sözlerin ağzımdan gürül gürül akacağını beklediği günler henüz çok uzaklardadır. Aman biz yolumuza düşelim! Alnımızdaki kırışıklıkları, yüzümüzün asıklığını bir kenara atalım! Hemen gerçeklere dönelim, hayatın uğultusuna, çıngırak seslerine kulak verelim ve bakalım Çiçikov ne yapıyor?

Çiçikov, uyanınca ellerini, ayaklarını uzatarak gerindi ve çok iyi uyumuş olduğunu hissetti, iki dakika kadar sırtüstü yatarak parmaklarını çıtlatıp en azından dört yüz cana sahip olduğunu sevinçle hatırladı. Tıraş olurken arkadaşlarının önünde övündüğü çenesine ve çok sevdiği yüzüne bile bakmadı. Halbuki her zaman eliyle çenesini okşayarak “Ne güzel yusyuvarlak çenem var.” derdi. Şimdi ise ilk iş Torjok’ta pek revaçta olan üzeri işli sahtiyan çizmelerini giydi. Üstüne geçirdiği kısa gömlek İskoç kıyafetini andırıyordu. İki defa olduğu yerde sıçradı ve topuklarını birbirine vurarak olduğu yerde döndü. Sonra hemen işe koyuldu. Çekmeceyi karıştırmaya başladı. Mahkemede soruşturmayı bitiren yargıcın artık yemeği hak ettim dercesine ellerini ovuşturması gibi o da ellerini ovuşturarak kâğıtlarını çıkardı, işleri sürüncemede bırakmadan bir an önce bitirmek istiyordu. Yazıcılara para harcamamak için anlaşmaları kendisi yazıp temize çekmeye karar verdi. Anlaşma metni zaten aklımdaydı. Büyük harflerle yazmaya başladı. “Bin sekiz yüz yılının ... ayı ... günü” sonra küçük harflerle, “köylülerin adı ve çiftlik sahibi...” diye yazdı, iki saat içinde her şey hazırlanmıştı. Sonra bu sayfalara bakınca bir zamanlar çalışan, gülen, (...), beylerini aldatan veya efendilerine sadık fakat şimdi hepsi toprak olan köylüleri düşündü. Bir anda garip bir duygu kapladı içini. Her yazılı kâğıt parçasının temsil ettiği ayrı bir ölü can. Bu listeler ismi yazılı olanlara kendi havalarını veriyordu. Koroboçka’nın köylülerinin hemen hepsinin lâkabı vardı. Pliuşkin’inkiler kısalığıyla ayrılıyordu diğerlerinden. Çoğunlukla isimlerinin ve baba adlarının baş harfi yazılmış yanına iki nokta konmuştu. Sobakiyeviç’in listesi büyüklüğü ve ayrıntılı yazılmış olmasıyla dikkati çekiyordu. İşçilerin hiçbir özelliği alınmamıştı. Bir tanesinde “iyi bir marangoz,” diğerinde “işten anlar, (...) düşkün değildir,” yazılıydı. Ayrıca her birinin akrabalık durumları eklenmişti. Bütün bu ayrıntılar listelere canlılık katıyordu, sanki köylüler henüz yaşıyorlar gibiydi. Uzun uzun listelere baktıktan sonra duygulanarak içini çekti.

— Ah Tanrım, nasıl da birbirleri üstüne yığılmışlar, acaba dünyadayken ne yapıyorlardı? Nasıl geçiniyorlardı?

Gözleri istemeyerek bir soyadı üzerinde durdu. Bu, bir zamanlar Koroboçka’ya ait olan Pyotr Savaliyef Neuvajag Korito, adlı bir köylüydü. “Aman ne uzun isim neredeyse bir satırı kaplıyor.” diye aklından geçirdi. “Usta mıydın? Basit bir köylü müydün? Hangi ölüm götürdü seni? (…)mi öldün, yolun ortasında uyurken araba mı geçti üzerinden? Mantar Stepan doğramacı, örnek bir insan, (…) kullanmaz. İşte tam muhafız alayına uygun biri. Belinde balta, omzunda çizmelerinle bir tekliğe ekmek, iki tekliğe kurumuş balıkla karnını doyurarak ülkeyi baştan başa dolaşırdın. Her eve dönüşünde yüz gümüş sayıp veya pantolonunun astarına diktiğin, çizmenin içine sakladığın bin kâğıt ruble getirirdin. Kim bilir nasıl öldün? Daha çok para kazanmak için büyük bir kilisenin çan kulesini mi tamire kalktın? Belki de haça tırmanırken ayağın kaydı da oracıktan aşağı düştün. Maksim Telyatnikov, ayakkabıcı. Hah hah haa, “bir ayakkabıcı gibi (…),” diye bir söz vardır. Tanıyorum seni dostum. Bütün hayat hikâyeni anlatabilirim: Bir Alman’ın yanında yetiştin, herkese bir tabaktan yemek yedirir, haylazlık yapınca sırtınızı kayışla kamçılar, sokakta oynamanıza izin vermezdi. Karısıyla ya da bir arkadaşıyla konuşurken seni hiç övmezdi. Sanatı öğrenince: “Artık ben de kendi başıma çalışıp kazanacağım.” diyerek bir dükkân açtın. Bir yığın sipariş alarak çalışmaya başladın. Bir yerden çok ucuza çürümüş deri bularak her çift çizmeden iki misli kazanmaya başladın. Ama aradan iki hafta geçmeden patlayan deriler için müşterilerin haince pataklادılar seni. Dükkânın bomboş, tamtakır kalınca kendini (…), serseriliğe verdin.

(…)

Çiçikov günler sonra Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarında dolaşırken cennet bahçelerini andıran çiftlikten gözünü alamaz ve çiftlik sahibi ile tanışmak için evine gider. İflasın eşiğine gelmiş bir çiftlik sahibi çiftliğini satmak ister. Çiçikov'un ise o kadar parası yoktur. Çiftlik sahiplerinden biri borç para vermeyi kabul eder ve Çiçikov çiftliği satın alır. Ancak paranın yarısını verir. Geri kalanını da ileri bir zamanda ödemek koşuluyla bırakır.

Bu arada Çiçikov ölü can almaya devam eder. Ancak bunları yaşıyor gibi göstermeyi de unutmaz. Çiçikov bu yolculuktan çok kârlı çıkmıştır. Ancak yaptığı kanunsuz işler maliye memurlarına, valiye ve hatta prense kadar gitmiştir. Prens tarafından hapse atılır. Arkadaşı Murazov ona yardım edeceğini söyler ancak bunun karşılığı olarak bütün kötü alışkanlıklarından vazgeçmesini ister. Çiçikov isteği kabul eder. Prens ise hiç istemediği hâlde Murakov'u kıramaz ve Çiçikov'u serbest bırakır. Ancak tüm ülkeyi saran bir hastalık gibi rüşvet, ahlaksızlık ve dolandırıcılık almış başını gitmiştir.

Genel vali tüm memurları toplantıya çağırarak bu durumu gündeme getirir. Tüm insanların bu alışkanlıklardan vazgeçmesini, aksi takdirde birçok kişinin işten atılacağını ve durumun Çar'a bildirileceğini söyler. Vali sözlerini şöyle bitirir: "Sahteciliğin hiçbir ceza, önlem ve yaptırım ile ortadan kaldırılamayacağını bilirim. Çünkü sahteciliğin kökleri ruhumuzun ta derinliklerine kadar sokulmuş ve rüşvet alma, olağan bir hak durumuna girmiştir. Düşman karşısında nasıl silaha sarılmışsak namussuzluk ve sahteciliğe karşı da ayaklanmamız gerektiğini herkes anlamadıkça kötülükleri ortadan kaldırmamıza olanak yoktur…"

Nikolay Gogol
Ölü Canlar
Çeviren: Elanur Bahar
(Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

alay: Genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu.
talih: Şans.
muhafız: Birini veya bir şeyi koruyan, kollayan, gözeten kimse, koruyucu.
sahtiyan: Boyanmış ve cilalanmış deri.
teklik: Lira (argo).

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Dünya Edebiyatında Roman

Roman, Avrupa'da sözlü edebiyattaki destan türünün geçirdiği evrimleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Roman türünün ilk örneklerini 15. yüzyılda Fransız yazar Rabelais (Rable) vermiştir. Bugünkü romanı hatırlatan ilk eser, 16. yüzyılda Rönesans'tan sonra Givoanni Boccacio (Covanni Bokaçço) tarafından yazılmış olan "Dekameron"dur. Bu eserle günlük yaşayış ve sosyal şartlar edebiyata girmiştir. Miguel de Cervantes'in (Migel de Servantes) Don Kişot'u 16. yüzyılın sonlarına doğru yazılmıştır ve eser, roman türünün ilk başarılı örneği kabul edilir.

17. yüzyılda klasik akım içinde ortaya çıkan tek romancı ise Madame De La Fayette'tir (Madam Dö La Fayet). "Prenses de Cleves" adlı eseri, psikolojik romanın ilk başyapıtı kabul edilir. 18. yüzyılda roman, o zamana kadar görülmemiş bir tarzda gelişmiştir. İngiltere'de Daniel Defoe (Danyel Defo) Robenson Cruze (Robinson Kuruz)'u, Jonathan Swift (Canıtın Sivift) "Guliver'in Gezileri"ni yazmıştır. Bu türün yetkin örnekleri ise 19. yüzyılda verilmeye başlanmıştır. Bu yüzyılın hem ilk yarısında hem de realizm akımının ortaya çıktığı ikinci yarısında birçok realist roman yazılmıştır. Bu tarz romanları yazan belli başlı yazarlar şöyledir: İngiltere ve Amerika'da Jane Auston (Ceyn Austın), George Eliot (Corç Eliyıt), Anthony Trollope (Antoni Trolp) ve Henry James (Henri Ceyms); Fransa'da Stendhal (Sitendal), Balzac (Balzak) ve Flaubert (Fılober);

Rusya'da Turgenyev, Dostoyevski ve Tolstoy. Realist romana örnek olarak Balzac'ın "Goriot Baba"sı, Flaubert'in "Madam Bovary"si, Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza"sı ve Henry James'in "Bir Kadının Portresi" verilebilir. Ayrıca bu yüzyıldaki bazı büyük romancılar romantik ve realist unsurları eserlerinde kaynaştırmışlar, roman türünü trajedi ve hiciv gibi türlerle birleştirmişlerdir. İngiliz edebiyatında Charles Dickens (Çarls Dikıns) ve Thomas Hardy (Tomas Hardy) bu gibi romancıların örnekleridir. Emile Zola (Emil Zola) ve Frank Norris (Fırank Noris) ise naturalizm akımıyla romanı bilimsel bir hâle getirmeye çalışmışlardır.

20. yüzyıldaki sosyal ve teknolojik gelişmeler romana da yansımıştır. Bu dönem romancıları arasında Amerikan edebiyatından John Steinbeck (Con Sıtayınbek), Ernest Hemingway (Örnıst Hemingvey); Alman edebiyatından Thomas Mann (Tomas Man), Erich Maria Remarque (Erik Marya Römark); Fransız edebiyatından Andre Mourois (Andre Moruva), Jean Paul Sartre (Jan Pol Sartır), Albert Camus (Albert Kamü) sayılabilir.

İlk Rus klasikleri arasında yer alan okuduğunuz metin, 19. yüzyıl Rus toplumunun en başarılı hicivlerindendir. Gogol, hayranı olduğu Puşkin'in önerisiyle yazdığı Ölü Canlar'da 19. yüzyıl ortalarındaki Rus toplumunun çürüyen yanlarını ortaya koymaktadır. Bunu da kitabın kahramanı Çiçikov üzerinden anlatmaktadır. Zengin olma hayaliyle yanıp tutuşan Çiçikov, kendisine kurnazca bir yol bulur. Kasaba kasaba dolaşıp toprak sahiplerinin ölü kölelerini kâğıt üzerinde satın alarak "itibar sahibi bir beyefendi" olmak ister. Gogol'un bu eleştirel bakışı, Rusya'da reform hareketlerini başlatmak isteyen çevrelerce de benimsenmiştir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Fakat ben... Gizli bir kuvvet tarafından bu garip kahramanlarımla daha uzun zaman el ele yürümek zorundayım. Hayatın bu muazzam akışını görünen kahkahalarla aydınlatarak, ama kimsenin göremediği, sezemediği gözyaşlarımın arkasından izleyerek anlatmak zorundayım!

2. Roman türünün oluşumunda sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin etkisini tespit ederek okuduğunuz metnin türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Romanlar işlediği konulara göre sosyal roman, serüven (macera) romanı, tarihî roman, egzotik roman, psikolojik roman (tahlil romanı), polisiye, biyografik ve otobiyografik roman gibi türlere ayrılır. Siz de okuduğunuz metnin konu ve temasını belirtiniz.

4. Okuduğunuz metinde olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı diğer çatışmaları bularak bunların metne katkısını belirtiniz.

5. Romanların olay örgüleri olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerinden doğar. Buna göre siz de okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

6. Roman kahramanının yaşamı, geniş bir zaman çerçevesi içinde baştan sona anlatılır. Roman kişileri "tip" ve "karakter" olarak karşımıza çıkar. Buna göre okuduğunuz metinde olayların akışını etkileyen kahramanların fiziksel ve psikolojik özelliklerini, toplumsal statülerini; tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirtiniz.

7. **Mekân**, romanlardaki kişilerin yaşadığı, olayların geçtiği yerdir. Ayrıca romanlarda zaman kavramı belirgindir. Olay veya olaylar belirli bir zaman diliminde yaşanır. Buradan hareketle okuduğunuz metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metinde anlatıcının özelliklerini ve hâkim, kahraman anlatıcı ve gözlemci bakış açılarından hangisinin kullanıldığını belirleyerek metinde kullanılan bakış açısının anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

9. Metinde kullanılan anlatım biçimini belirleyiniz. Bu anlatım biçiminin metnin anlatımına ne gibi katkılar sağladığını açıklayınız.

10. Her romancı, eserini kendine özgü görüş, anlayış ve anlatış özelliğine göre oluşturur. Anlatmaya bağlı eserlerde, özellikle de roman ve hikâyeler birinci veya üçüncü kişi ağzından anlatılır. Buna göre metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

11. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik ögeleri belirleyiniz.

12. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

13. Hangi ülkeden olursanız olun, hangi iklime sahip olursanız olun, ne kadar zengin veya fakir olursanız olun, daima dürüstlüğe bağlı kalmalısınız. Yaratılışın temeli, doğruluk ve dürüstlüktür. Buna göre dürüstlük; düşüncede, sözde, niyette, iradede, azimde ve davranışlarda doğruyu savunmak mıdır? Belirtiniz.

14. Dünya edebiyatında roman türünde eserler vermiş sanatçılardan bildiklerinizi eserleriyle birlikte sıralayınız.

Etkinlik

Zengin olabilmek için toplumsal ve kültürel değerlerin yok sayılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Arkadaşlarınızla tartışınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852)

Temsilî

Ukrayna'da doğan Gogol, gerçekçi edebiyatın en önemli isimleri arasında sayılmaktadır. Gogol, yazılarında büyük ölçüde Puşkin'in etkisi altında kalmıştır. Gogol'un ilk önemli ve dikkat çeken eserleri Ukrayna hayatı, halk deyişleri ve süslü halk hikâyelerinden oluşmaktadır. Yazar, 1831-1832 yıllarında yazdığı bu hikâyeleri "Dilanka Yakınlarındaki Çiftlikte Akşam Toplantıları" adlı eserinde bir araya getirmiştir. Gogol, bu hikâyeler aracılığı ile Rus edebiyat dünyasında ilgi odağı olmayı başarmıştır. Bunun ardından 1835 yılında Mirgorod ve Arabeski adlı eserlerini yayınlamıştır. Bu hikâyelerinde de halk hikâyeleri ve özellikle Kazak geçmişinden sıkça faydalanmıştır. Hikâyelerinde günlük hayatı ve bayağı kişilikleri, zaman zaman mizahi zaman zaman öfkeye bürünmüş şekilde işlemiştir.

Realist bir yazar olarak Rusya'nın söz konusu yıllardaki hâlini, Rus bürokrasisini, soyluların yaşam biçimlerini ve halkın yaşadığı büyük yoksulluğu dile getirmiştir. Nikolay Vasilyeviç Gogol, 43 yıllık kısa yaşamı süresince hem kendi halkına hem de dünya halklarına yıllarca okunabilecek birçok eser yazmış ve kendisinden sonra gelen birçok yazarı da etkilemeyi başarmıştır.

Eserlerinden bazıları: Masallar, Burun, Portre, Fayton, Palto, Eski Zaman Beyleri (hikâye); Taras Bulba, Ölü Canlar, (roman); Bir Evlenme, Müfettiş, Bir Delinin Hatıra Defteri, Bütün Oyunları, Dava, Evlenme (tiyatro).

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Bilinçsiz bir şekilde Batılılaşmaya çalışan, dejenere olmuş bir toplum ve kişiler, kendi değer yargılarını bırakırlarsa nasıl bir duruma düşerler? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. İnsanın kendi kültürüne, millî ve manevi değerlerine yabancılaşmasının temel nedenleri sizce nelerdir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. Dış görünüşe aldanmak, olaylara nesnel olarak bakmamak, hayale kapılmak, kendinden başkası gibi davranmak insana ne gibi zararlar verir? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

ARABA SEVDASI

Bihruz Bey; İstanbul'da yaşayan, şık giyinmesini seven, annesinin yardımıyla geçinen, kibirli, sorumsuz, genç bir beydir. Her yıl olduğu gibi baharın gelmesiyle Bihruz Bey, sık sık gezintilere çıkar. Bir gün gelir ve sarı renkli şık at arabasına biner. Arabasından indiğinde, güzel bir at arabası daha gelir ve içerisinden iki kadın iner. Biri Periveş adında güzel, yirmi yaşlarında, sarışın bir kadın ve diğeri de Bihruz Bey'in Periveş'in hizmetkârı sandığı yaşlıca bir kadındır. Bihruz Bey, "blond" diye tabir ettiği Periveş'e gönlünü kaptırır. Kadınların arkalarından yürür ve onların bu yere bir sonraki cuma geleceklerini öğrense de gelecekleri saati öğrenemez. Bir anda Keşfi Bey'in çıkması ile Periveş hızlıca kaçar ve Bihruz Bey her ne kadar takip etmeye çalışsa da izini kaybeder. O günden sonra bu sarışın güzel, Bihruz Bey'in aklından hiç çıkmaz.

Bihruz Bey, sarışın kadın için bir mektup ve alıntı bir şiir yazıp gönderir. Fakat daha sonra şiirde anlamını bilmediği bir sözcüğün, ona değil de sarışın yerine esmere hitap ettiğini öğrenince kahrolur. Bu sırada borçlarının kabarması üzerine paraya ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden köşkü satmayı düşünse de annesi buna izin vermemektedir. Keşfi Bey ile konuşurken Keşfi Bey'in yalandan söylediği sarışın güzelin öldüğü haberini alır. Bunun üzerine Bihruz Bey sanki çok büyük bir aşk yaşamışlar gibi kendini kahreder, günlerce ağlar.

(Aşağıda okuyacağınız metin, Bihruz Bey'in kendine geldikten sonra dışarıya gezintiye çıktığı bölümden alınmıştır.)

Bihruz Bey gözleri yorulup yüreği takatten kalıncaya kadar ağladı. Ezana karib [yakın] bir zamanda salondan çıktı. Bastonunu aldı. Bir haftadan beri kendisine en sevgili gezinti mahalli olan bağlar aralarından geçerek Bulgurlu üzerine doğru çıktı.

Görsel 5.2

Akşam karanlığı ortalığa gereği gibi çökmüş, gökyüzünde ahterler [yıldızlar] parlamaya, yol üzerinde meskûn köşklerin, kulübelerin içinde iş'al olunan [yakılan] lambaların ziyaları [ışıkları] pencerelerden harice vurmaya başlamış idi. Bihruz Bey hâlâ teferrücünde [gezintisinde] devam ediyordu. Çünkü öyle bir yaz akşamının sükûn ve sükût içindeki garipliği bîçare sevda-zede-i hayalînin [hayalî aşk vurgununun] kalbindeki derin mahzuniyete ve zihnini serta-ser [baştan başa] bürüyen kara kara hülyalara pek muvafık [uygun] geliyordu.

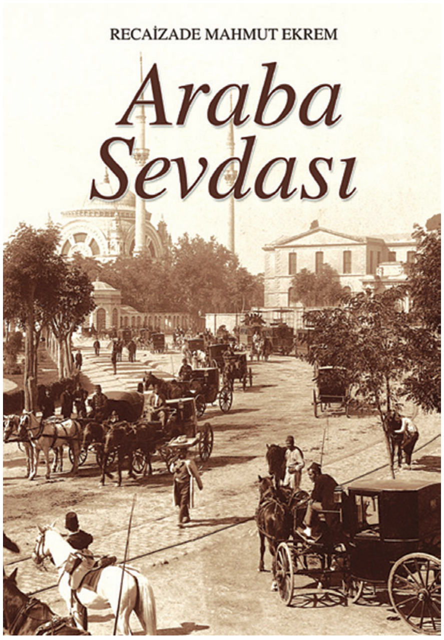
Darü's-safayı heves ve ümidini def'aten zir ü zeber, mamure-i ayş ü hayatını bağteten here ü merc eden [Ümit ve heves evini ansızın yerle bir; yaşantısını birdenbire darmadağınık eden] kara haberi on üç gün evvel alarak birçok ıstıraplar, heyecanlar, telehhüfler, tahassürlerle [yanıp yakılmalar, özlemlerle] dehşet-i mavaka'a telif-i fikir eyleyerek [olup biten şeyin dehşetine düşüncesini alıştırarak] mehmaemken istimale-i nefse tahsil-i muvaffakiyet ettikten [mümkün olduğu kadar kendisini avutmayı başardıktan] sonra maşuka-i fâniyenin karargâh-ı ahirini tahkik [ölen sevgilinin son karargâhını (mezarını) araştırmak] noktasında toplanan bakiye-i amalini [son arzularını] takip ederken rast geldiği bir hayale aldanmakla o acı hakikati evvelki merareti [acılığı] derecesinde ve belki ondan eşed [daha şiddetli] bir meraretle [acılıkla] tekrar tatmak ve kendisince emel-i münferit [tek emel] olan tahkikin icrasına da o sebeple zaferyab olamamak [ulaşamamak] Bihruz Beyin hatır ve fikrini yeniden perişan eylemiş idi.

Bu perişanî-i efkârın daire-i ittisaı [bu fikir perişanlığının çerçevesi] büyür büyür ve sonra yine küçüle küçüle bir nokta-i mevhume [görünmeyen bir nokta] derecesini bulurdu. Bu nokta ise maşuka-i fâniyenin her neye mütevakkıf [bağlı] olursa olsun mezarını öğrenmek maksadından ibaret idi.

Bihruz Bey gece iki sularında köşke girdi. Beyin gündüz gittiği yerden bir kira arabasıyla avdet etmesi [dönmesi], ezan vakti yalnızca çıkıp hilâf-ı âde [alışılmışın dışında] saat ikilere kadar kalması, kendi arabasının da nerede kalıp ne olduğunun bilinmemesi köşk halkınca merakı davet ettiğinden uşaklar aralarında fısıldaşmaya başlamış ve bunlardan bir şey anlamak için dadı kalfa başörtüsüyle dışarıya uğradığı gibi valide hanımefendi de ta mabeyn kapısına kadar gelmiş idi.

Beyin salimen köşke geldiği görülünce dadı kalfa içeriye girdi, valide hanımefendi de müsterih olarak odasına çekildi.

O akşam Mösyö Piyer'in gecesi olduğundan Mösyö ezandan sonra gelmiş, salonda gazetelerini mütalâaya dalmış idi. Bihruz Bey salona girince Mösyö Piyer okumakta olduğu gazeteyi bir tarafa bıraktı ve yerinden kıyam ile bir iki adım Bihruz Bey'e doğru geldi. Muallim ile şakird [Hoca ile öğrenci] yekdiğerine el vererek istifsar-ı hâl ve hatıra [hâl hatır sormaya] kalkıştılar:

Görsel 5.3

— Bonsuar Bihruz Bey!

— Bonsuar şer profesör!

— Uzunca bir promenatan geliyorsunuz zannederim.

— Hayır! Şuralarda geziyordum.

— İnşallah artık bütün bütün iade-i afiyet ettiniz [sağlığınıza kavuştunuz] ya?

— Ah, aziz muallim! Daima rahatsızım, yüreğim rahatsız.

— Ne var rahatsız olacak? Sizin gibi genç, yakışıklı, zeki, zengin bir zatın kalben rahatsızlığını anlayamam.

— Sizden bir şey rica edeceğim.

— Emrediniz. Elden gelen bir şey ise icrasına hazırım.

— Bana bir poezi yazar mısınız?

— Nasıl bir poezi

— Blond bir kız ki yirmi yaşında idi. Hastalandı, bir hafta içinde öldü. İşte buna dair bir poezi isterim ki okuyum da ağlayım.

— Ne diyorsunuz?.. Sizden birisini mi kaybettiniz? Akrabadan?..

— Hayır! Bizden değil!.. Akrabadan da değil.

— Bir dostunuzun kızı?

— Hayır!

— Öyle ise?

— Şey. Ah!

— Bir nişanlı?.. Bir maşuka?..

— Öyle bir şey.

— Hım. Malörözman ben şair değilim. Lâkin istediğiniz yolda şiirler zati var: De Lamartin'in Graziyella'sini okumadınız mı?

— Hayır! Kitabı siz getirdinizdi, ama okumadımdı. O şiir midir? Ben hikâye zannediyordum.

— Taamdan [Yemekten] sonra getiriniz de hikâyenin sonundaki şiiri okuyalım, ne kadar beğenirsiniz. Fakat ağlamamak şartıyla.

Halbuki bu akşam taamı unutan yalnız Bihruz Bey idi. Mösyö Piyer araba ücreti yanına kalmak için Kadıköyü'nden köşke kadar maşiyen [yürüyerek] geldiği cihetle acıkmış olduğundan yemekten evvel kitap okumaya girişmek istemiyordu.

Sala manjeye gidildi. Büfenin bir kenarına mevzu [konulmuş] supierin etrafından kıvrıla kıvrıla tavana doğru çıkmakta olan duman, kapıdan girer girmez nazar-ı iştihasına [iştahlı bakışına] çarpmakla Mösyö Piyer: "Oh! Kom sa san bon!" diyerek ve beşuşane [sevinçle] ellerini ovuşturarak hemen sofraya ikbal gösterdi [yöneldi]. Bihruz Bey de ona imtisal etti [uydu]. Karşı karşıya geçtiler oturdular. Taama başladılar.

Mösyö Piyer nefis zerzevat [sebze] çorbasını sekiz saatten beri gıdadan hâlî [boş] bulunan midesine yollarken her iki kaşıkta bir: "Kom se bon\ Se teksalan. Se teksgi. Se süperb\." diyordu. Çorbadan sonra bir dolu (…) da nûş edince [içince] zavallı ihtiyar tıkanıverdi. Halbuki bu akşam yemekler pek müntehap [seçkin], pek nefis idi. Ezcümle Nemse [Macar] böreği, yerli kalkan balığı tavası, mayonezli tavuk söğüşü, piliç etiyle güveçte pişmiş taze bamya, bezelyeli kuzu külbastısı, kremalı çikolata geri çevrilir şeylerden değildi. Mösyö Piyer ister istemez bu yemeklerden tabağına alır, hepsinden birer parça yemeye mecbur olurdu. Fakat çorbadan sonra mösyönün dudakları çenesinden ziyade oynamaya başladı. O gün mütalâa ettiği gazetelerin münderication [içeriğinden] olmak üzere Fransa'nın tensikat-ı askeriyesine [askerî düzenlemelerine] dair harbiye nazırının [savunma bakanının] yeni projesinden uzun bir bahis tutturdu. Bilâfasıla [sürekli] söylüyordu.

Bihruz Bey artık bu akşam aziz mualliminin bu gevezeliklerini hiç de dinleyecek hâlde değil idi. Ne çare ki yine bir alabandaya uğramak korkusuyla profesör cenaplarına: "Parlon damur sil vu" diyemiyordu. Mösyö Piyer lâkırdı ederken ara sıra durup beyin yüzüne baktıkça Bihruz Bey de mukteza [gereklilik] gözetmeyerek gelişi güzel bir yolda kâh: "Vta" ve kâh: "No!" bazan: "Sm!" ve bazı vakit: "San dut. Se vre. Bien !" gibi sözlerle mukabelede [karşılıkta] bulunuyordu.

Bihruz Bey daha yeni kendine geldiği anda dışarı gezintiye çıkmıştır. Üsküdar vapuruna yaklaşır fakat onu kaçırır. Vapur henüz iskeleden ayrıldığı anda Periveş Hanım'ın vapurda oturduğunu görür. Bir anda büyük bir heyecana kapılır ve sevinçten gözleri ışıldar. Keşfi Bey'in yalanını suratına çarpmak hevesiyle Keşfi Bey'in yanına gider fakat Keşfi Bey ikinci bir yalanla o gördüğü kişinin Periveş Hanım olmadığını ve ona çok benzeyen bir çalışanı olduğunu söyler. Bunun üzerine Bihruz Bey tekrar yıkılır. Bu sırada alacaklılar Bihruz Bey'i sıkıştırmaktadır.

Bihruz Bey'in arabacısı olan Andon, bir gün Bihruz Bey'in emri üzerine onu bekler ve Bihruz Bey'in geri dönmemesi üzerine köşke doğru yola koyulur. Bu sırada arabayı çizdirerek ufak bir kaza yapar. Bundan Bihruz Bey'in haberi olmadan kurtulmak amacıyla arabayı tamir fabrikasına götürür. Fabrikasında Bihruz Bey'in arabasını gören Kondaraki, onca uyarılara rağmen Bihruz Bey'in borcunu ödememesi üzerine arabaya ve hayvanlara el koyar. Bunun üzerine Andon çaresiz köşke gider ve olanları Bihruz Bey'e anlatınca işten kovulur. Kondaraki daha sonra Bihruz Bey'e nispet olurcasına Andon'u işe alır.

Bihruz Bey annesinin isteği üzerine İstanbul'dan ayrılmayı düşünürken bir yıl daha burada kalmaya karar verir. Bu sırada Mösyö Piyer ara sıra gelmekte ve beraber çalışmaktadırlar. Bir gün

Bihruz Bey çarşıda gezerken âşık olduğu kadına rastlar. Onun, sevgilisi değil kız kardeşi olduğunu düşünür. Güçlükle kadının yanına yaklaşır, üzüntüsünü bildirir, kız kardeşine olan aşkından bahseder. Kız kardeşinin mezarının yerini sorar. Kadın güler ve Bihruz Bey'e aradığı kadının kendisi olduğunu, o gün at arabasını kiraladıklarını dolayısıyla zengin olmadığını söyler. Bunun üzerine Bihruz Bey bir daha yıkılır. Sarışın kadın da alay ederek yoluna devam eder.

Recaizade Mahmut Ekrem

Araba Sevdası

(Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

cihet: Yön, yan, taraf.
mabeyn: Eski konaklarda harem ile selamlık arasındaki daire.
meskun: İnsan oturan, yerleştirilmiş (yer).
müsterih: Bütün kaygılardan kurtulup gönlü rahata kavuşan, içi rahat olan.
mütalaa: Herhangi bir konu üzerinde ayrıntılı bir biçimde düşünme.
taam: Yemek, yiyecek.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Tanzimat Edebiyatında Roman

Türk edebiyatında roman 1860'tan sonra başlar. Edebiyatımızdaki ilk roman, François Fenelon'un (Fıransua Fenelon) Yusuf Kâmil Paşa tarafından Telemak (1862) adı ile çevrilen romanıdır. O dönemde çevirisi yapılan diğer romanlar: Sefiller, Monte Kristo Kontu, Atala, Paul ve Virginie vb. dir. Fransız romanlarından çevrilen örneklerin ardından Ahmet Mithat, Namık Kemal, Şemsettin Sami gibi yazarlar roman yazmaya başlamışlardır. Türkçede roman niteliğini taşıyan yerli ilk roman, Şemsettin Sami'nin Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat adlı eseridir.

Bu dönemde verilen eserlerde -romantizmin etkisiyle- sanatçılar daha çok sosyal sorunları ele almışlardır. Sosyal konuların yanında günlük yaşam ile kadın-erkek ilişkileri, yanlış ve mutsuz evlilikler, esaret, Batılılaşmayı yanlış yorumlayan gençleri konu olarak işlemişlerdir. Dönemin sosyal bir gerçekliği olarak eserlerde aynı anda eski ve yeni aileler, kurumsal düzen, âdetler bir arada bulunmaktadır. Bu dönem roman kahramanları çoğunlukla tek yönlü olarak ele alınmışlardır. Bu nedenle kişiler daha çok tip özelliği taşımaktadır. Halkı aydınlatmak ve eğitmek rolünü üstlenen sanatçılar, eserlerinde kişiliklerini ve düşüncelerini saklama gereği duymaz ve eserin içinde bunu dile getirir. Sanatçıların kişiliklerini eserde ortaya koymaları, kahramanları taraflı bir şekilde anlatmaları ve betimlemelerdeki acemilikten dolayı bu dönem romanları kusurlu olarak görülür. Eserlerde halkı aydınlatmak gayesi bulunduğundan dil, divan edebiyatına göre daha sade kullanılmıştır. Olaylar genellikle iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin ise cezalandırılması şeklinde bitmektedir.

Batı'dan gelen roman, Tanzimat Dönemi'nde iki yoldan gelişmiştir. Birinci yol, Ahmet Mithat'ın, Batılı hikâye ve romanla Türk halk hikâyelerini uzlaştırmaya çalıştığı yoldur. Yazar, romanlarını yazarken halk hikâyeciliğinden yararlanmıştır. Sanatçının bu tarz ile yaptığı, halk hikâyelerinin modernleştirilmesi çalışmasıdır.

Tanzimat romancılığındaki ikinci yol ise Namık Kemal'in Batılı hikâye ve roman tekniğini uygulamaya çalıştığı yoldur. Tanzimat edebiyatının diğer romancıları Ahmet Mithat'ın değil, Namık Kemal'in yolunu seçmişlerdir.

Tanzimat edebiyatında Ahmet Mithat popüler romanın, Namık Kemal edebî (sanatkârane) romanın öncüsü olarak ortaya çıkmış, bu iki romancı roman kurgusunda, tekniğinde, dil ve üslupta ayrılarak iki ayrı damar oluşturmuşlardır.

Roman Türünde Tanzimat Edebiyatındaki İlkler

İlk yerli roman: Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat (Şemsettin Sami)
İlk edebî roman: İntibah (Namık Kemal)
İlk tarihî roman: Cezmi (Namık Kemal)
İlk köy romanı: Karabibik (Nabizade Nazım)
İlk realist roman: Araba Sevdası (Recaizade Mahmut Ekrem)

Okuduğunuz metin, Tanzimat Dönemi yazarlarından Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" adlı romanından alınmıştır. Romanın yazar tarafından "eğlenmek için" yazıldığı söylense de Tanzimat devrinde yetişen alafranga tiplerle alay etmek için yazılmıştır. Roman, II. Abdülhamit dönemi yenileşme hareketleri çerçevesinde Tanzimat'la birlikte Batı'ya açılan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan sürecin yanlış özelliklerinin vurgulandığı bir yapıttır.

Okuduğunuz metin, Bihruz Bey'in Periveş Hanım'a olan aşkını anlatıyor görünse de aslında o dönemin toplumu ile ilgili önemli eleştiriler yapmakta ve özellikle gençleri etkileyen Batı kültürünün olumsuz sonuçlarını ele almaktadır. Bihruz Bey'in Periveş'e yazmaya çalıştığı mektuplar ve bu yüzden düştüğü komik durumlar ifade edilir. Okuduğunuz metinde yazar, kahramanların şahsında Batı hayranlığını eleştirmiştir. Metnin dili süslü ve ağırdır. Metnin dili yaşadığı döneme uygunluk göstermektedir. Sık sık betimlemelere yer verilmiştir.

Görsel 5.4

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Akşam karanlığı ortalığa gereği gibi çökmüş, gökyüzünde ahterler [yıldızlar] parlamaya, yol üzerinde meskûn köşklerin, kulübelerin içinde iş'al olunan [yakılan] lambaların ziyaları [ışıkları] pencerelerden harice vurmaya başlamış idi.

2. Yazar, romanın genelinde kendi öz değer yargılarından koparak bilinçsiz bir şekilde Batılılaşmaya çalışan, dejenere olmuş bir toplumu ve bu toplumun düştüğü trajikomik durumu ele almıştır. Buna göre okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

3. Aynı anda ortaya çıkan birbirine karşıt ya da eşit derecede çekici dilek ve isteklerin bireyde yarattığı ruhsal duruma **çatışma** denir. Bu hatırlatmadan hareketle okuduğunuz metindeki çatışmaları belirtiniz.

4. Okuduğunuz metnin olay örgüsünün nasıl oluştuğunu tespit ederek metnin olay örgüsünü belirtiniz.

5. Okuduğunuz metinde şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkilerini dikkate alarak metindeki şahısların tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metindeki kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi dikkate alarak olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve bakış açısını tespit ederek anlatıcının okuru etkilemek için yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, yazarın düşünce veya kişiliğiyle örtüşen bir yansıtıcı olup olmadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metni; bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendiriniz. Metinde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışın metne yansımalarını yorumlayınız.

10. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

11. Okuduğunuz metinde yararlanılan anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.) anlatım tekniklerini (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

12. Tanzimat Dönemi roman yazarlarını ve eserlerini yazınız.

Etkinlik

Türk edebiyatından sinemaya uyarlanmış romanları araştırınız. Bu romanları konularıyla birlikte aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914)

Tanzimat edebiyatı ikinci dönem sanatçılarından olan Recaizade Mahmut Ekrem, İstanbul'da doğmuştur. Tanzimat Dönemi'nin edebiyatta bir tür toplumsal ahlakın ve siyasal düşüncelerin savunuculuğunu yapan birinci kuşak sanatçılarından ayrılarak Servetifünun şiirini hazırlamıştır. Güzelliğin düşünce, duygu ve hayal güzelliği olarak üç bölümde toplandığını belirtmiştir. "Zemzeme" adlı üç ciltlik kitabındaki şiirlerde duygu güzelliğine yönelmiştir. Ona göre şiirde biçimi; yüksek, süslü ve alelade olmak üzere üçe ayırdığı üslup belirlemektedir. Kendi şiirlerinde bu üç üslubu da denemiştir.

Şiirlerinde günlük yaşam, anılar, aşk, doğa ve özellikle ölüm konularını işleyen Recaizade Mahmut Ekrem, dil konusunda da Tanzimat edebiyatının birinci kuşağının ulaştığı yalınlıktan ayrılmıştır. Şiirin kendisine özgü bir dili ve sözcük dağarcığı olduğunu belirterek Servetifünun şiir dilinin çıkış noktasını oluşturan bu dil anlayışını şiirlerinde uygulamış ve edebiyat dilinin konuşma dilinden ayrılmasına yol açmıştır. Eleştiri yazılarıyla yeni kuşağın edebiyat anlayışını yönlendiren Recaizade Mahmut Ekrem'e göre şiirdeki üslup güzelliğini ölçü ve uyak oluşturmaktır. Uyağın eski edebiyattaki gibi göz için değil kulak için kullanılması gerektiğini söyleyerek uyak anlayışına da yenilik getirmiştir. Nesir yönü şiirlerine göre daha başarılı olan sanatçının özellikle eleştirileri önemlidir. Eski edebiyat taraftarlarına yaptığı eleştirilerle o dönemde yeni edebiyatın sesi olmuştur. Edebiyat bilgilerinin yer aldığı "Talim-i Edebiyat" ve Türk edebiyatındaki ilk realist roman olan ve yanlış Batılılaşmayı eleştirdiği "Araba Sevdası" onun önemli düzyazı eserleridir.

Eserlerinden bazıları: Nağme-i Seher, Yadigâr-ı Şebâb, Zemzeme I-II-III, Tefekkür, Pejmürde, Nijad Ekrem, Nefrin (şiir); Araba Sevdası (roman); Saime, Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi, Şemsa (hikâye); Afife Anjelik (ilk romantik dram), Atala yahut Amerikan Vahşileri, Vuslat yahut Süreksiz Sevinç, Çok Bilen Çok Yanılır (oyun); Talim-i Edebiyat (ders kitabı); Takdir-i Elhan, Zemzeme III Mukaddimesi (eleştiri); Kudemaden Birkaç Şair Takrizat (biyografi).

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Bir insan, yaşadığı toplumda gerek gelenek ve görenekler gerekse yaşantı yolu ile öğrendiği ahlak kurallarına niçin uymak zorundadır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Size göre sevgi nedir? Sevgi insanı ne kadar başarılı kılar? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. İnsanlar niçin ve hangi zamanlarda kıskançlık duygusuyla hareket ederler? Sınıf ortamında tartışınız.

EYLÜL

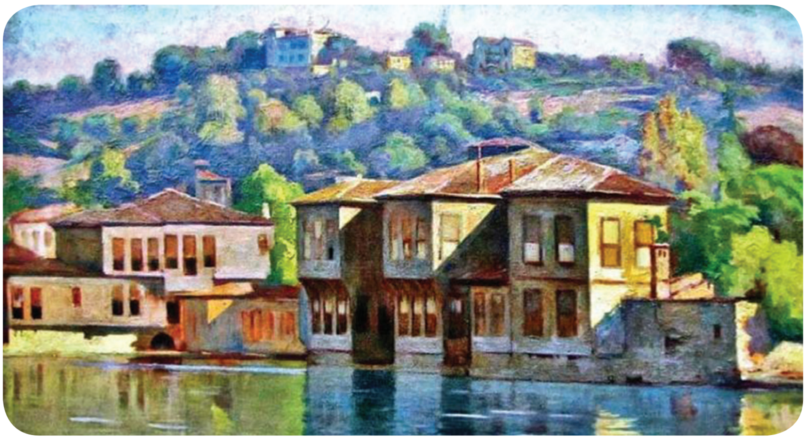
Suat, Necip ve Süreyya birtakım ortak özelliklere sahiptir. Üçü de yalnızdır. Süreyya, beş yıldır evli olduğu karısı Suat ile birlikte babasının Bakırköy'deki şehre uzak bir bağ evinde oturur. Fakat hayatından memnun değildir. O, Boğaz'da veya Ada'da denize yakın yerlerde geçireceği günlerin özlemini duyar. Belki ölmüş çocuğunun hatırası, belki babasının otoritesi bu özlemi ona hissettirir, yalnızlıktan kurtulmaya zorlar. Babasının yüzünden her yaz bağ evine gelirler ve sıkıntıdan patlarlar. Süreyya'nın hasreti deniz, sahil ve serinliktir. Suat, yoksulluk ve aile geçimsizliği içinde büyüdüğünden acıyı tanır. Bunun için çok şey istemeden de yaşamaya hazırdır. Beş yıldan beri hayat arkadaşı olarak kocasını görmüştür. Ama kocasıyla aralarında bir yakınlık olmadığı zamanla ortaya çıkar. Kendisi müziği sever, Süreyya hoşlanmaz. Süreyya denize âşıktır, Suat denizi sevmez…

Suat'ı sinirlendiren tek şey, Süreyya'nın kız kardeşi Hacer'in bir yandan hala çocuğu Necip'le gönül eğlendirirken diğer yandan kıskanç ve alaylı bakışlarıyla herkesi tedirgin etmesidir. Hâlbuki Hacer'in kocası Fatin Bey, kendi hâlinde, karısını mutlu görmekten başka amacı olmayan bir adamdır. Aslında Fatin Bey ve beyefendiden başka herkes bu monotonluktan şikâyetçidir ve değişiklik istemektedir.

Süreyya, karısını alıp rahat edebilecekleri bir yalıya götürememenin azabı içindeyken Suat, kendi babasına bir mektup yazar. Ondan gelen parayla Boğaz'da, Yenimahalle'ye yakın bir yerde, güzel bir yalı kiralar. Süreyya buna çok sevinir. Hemen yalıya taşınırlar.

Hem akrabaları hem de yakın dostları olan Necip de bir süre sonra yalıya gelir. Sandal gezintileri, yelken ve balıklar Süreyya'nın vazgeçemediği zevki olur.

(Okuyacağınız metin Necip'in yalıya geldiği bölümden alınmıştır.)

Görsel 5.5: Boğazdan, Halil Paşa

Suat, ara sıra gözlerini dikişinden kaldırıp yeşil köpüklü denizde beyaz yelkeniyle uçan kotraya bakıyordu. Dalgın, yalnız, meşguldü. Kalbi sürekli bir heyacan ile onu işini bırakıp gözleriyle sandalı izlemek ve aramaya yöneltiyordu. Süreyya'nın verdiği güvenceye rağmen şiddetli rüzgârlarda teknenin devrileceğinden korkuyordu.

Sandalın geldiği günden beri Süreyya, rüzgâr buldukça fırsatı kaçırmıyor, hemen balkona çıkıp sandalcıya sesleniyordu. Bu ses, Suat'ın şimdi korkulu rüyası olmuştu. Durgun yaşamı da bir fırtına acımasızlığıyla tekrar ediyordu. Önce birlikte olmak için birlikte çıkmak istemişti. Ancak deniz onu harap ediyor, günlerce sersem bırakıyordu. Onun için burada karşıdan onun gezdiğine bakarak bin heyecanla bekliyordu. Kendini aldatmak için eline aldığı dikiş bazen dalgınlıktan yanlış oluyor, sonra sökmek zorunda kalıyordu. Süreyya her zaman kendini götürmeye uğraşıyordu, önce bir iki gün ilk sersemliklerin geçtiğine güvenip onun sözünden de çıkmak istemeyerek gitmişti. Ancak tekrar ettikçe baş dönmesi o kadar çoğalmıştı ki artık mümkün değildi. Hatta havalar iyi olsa da aklına geldikçe midesi bulanıyordu.

Eğer tehlikeden korkmasaydı Süreyya'nın kendini bırakıp gidişine yine memnun olacaktı. Onun canının sıkılmasından pek endişe ediyordu. Yaşamını kendi varlığıyla işgal edemediğini hissetmeye başladığı zamandan beri eğlenmesi için her şeye razı olmuş, ta ruhunun derinliklerinde sızlayan ufak bir yarayı yalnız kendisine saklayarak susmuş ve sabretmişti.

Buraya geldikleri zaman sandal konusu olmadığından bu yenilikle heveslenmişler, rahatlamışlardı. Ancak her gün parlaklık biraz daha soluyor, o ferahlık biraz daha azalıyor, biraz daha iniyordu. Bazen bunun sonunu bir çukur gibi hayalinde birden sonsuz ve karanlık bir boşluk gibi görüyor, bir korkudan titreyerek üşüyor, gönlü üzgün oluyordu.

Gözleri dalgın, dikişi dizlerine bırakmış, dimağını yırtarak geçen bu fikir üzerine "Ne yaparım Yarabbim, ne yaparım?" diye düşündü. Ne olacağını kesin olarak görmemekle beraber, o çukur hissi onu korkutuyordu. Bu korku, ona yalnız Süreyya'sız, onsuz kalmak şeklinde görünüyordu. Tekrar başını kaldırıp denize baktı, gözleriyle uzun uzun sandalı aradı. Ve onu sonunda orada, dalgaların arasında, köpüklere bulanarak bir tarafa doğru eğilmiş yatmış, kırmızı bayrağı rüzgârla çırpınarak, o tarafa doğru geliyor görünce tekrar kalbi hopladı. Süreyya'ya şikayet edemiyor, onu engellemek istemiyordu. Kendisi anlasaydı, ah Suat'ın kalbinde ne acılar, ne hasretler olduğunu anlasa da öyle hareket etseydi...

Evde kalırsa daha çok canı sıkılacağından korktuğu için cesaret edip bir şey söylemiyor, gücenmiş olacağından, öfkeleneceğinden korkuyordu. Ancak bir gün sandaldan da bıkacak değil miydi? Sandal da onu sıkacaktı, o zaman ne yapacaktı?

Tekrar o yara, o küçük yara feryat etti. Ah niçin ona yetmiyordu? Niçin ona her şeyi unutturamıyordu? Erkek kalbinin kadın kalbinden daha çok talep edici olması bir haksızlık değil miydi?

Buna karşı sessizlik ve dayanmadan başka yapılacak bir şey olmadığını düşünmek ve sessizlik ve dayanmanın bu kadar güç olduğunu görmek onu eziyordu. Önceden ricaya gerek göstermeyen Süreyya, şimdi gittikçe artan şakalarla her arzusuna karşı gelebiliyor, Suat'ın istemediği şeyleri bile yapıyordu. Bu şaka her türlü görünüşü iyi koruyor, işi ciddiyetten kurtarıyordu. Ne olursa olsun ricası kabul olunmuyor ve arzusuna karşı şey yapılmış oluyordu. Hâlbuki onun için Süreyya'nın daha oluşan arzularını bile gözlerinde okumak bir zevk, bir mutluluk evresinde bir şeydi.

Bazen kendisini böyle üzüntülü, şikâyete yetkili saymanın bir haksızlık olduğunu iddia etmek isterdi. Ancak birtakım küçük olaylar, yalnız birbirlerini izleyerek sürüp gitmelerinden doğan bir sonuç nedeniyle kendine acı verdikçe bu iddia biterdi. Kendinde kocasına karşı bazen küskünlük görüyor, sonra böyle biriken küskünlükten Süreyya'nın bir içtenlik anıyla, bir okşayışı ile mahvolduğunu görünce, ona ufak haksızlıkları için değil, kendisini okşamadığı için darıldığını itiraf ediyordu.

Hizmetçi kızın "Necip Bey geldi." demesi bu yalnızlık, bu endişe arasında ona birden sevinç verir gibi oldu. O kadar bunalmıştı ki Necip'in bu ansızın gelişi onu pek mutlu etti. "Ah ne iyi ettiniz de geldiniz, vallahi!" diyordu. Necip elinde bir tomar kâğıtla ayakta durarak Süreyya'yı soruyordu. Suat eliyle denizi gösterdi. Necip "Hâlâ sandal parçalanmadı mı, Allah aşkına?" dedi. Suat "Aman ne diyorsunuz?" diye kalbini tutuyordu. Necip gülerek "Yook efendim hani şu bir gece bir bora çıkar da..." diye ölçüsüzlüğünü gidermeye çalışıyordu.

Suat "Çağıralım mı?" diye balkona geçerek elinde dikmekle meşgul olduğu gömleği karşıdan yukarı doğru geçmekte olan sandala uzun uzun el salladı. Necip "Acaba görür mü?" diye soruyor, Suat sessiz Süreyya'yı çağırmak için bir bahane bulduğundan mutlu, bu mutluluk için Necip'e teşekkür borçlu, ara sıra durup sonra

tekrar el sallıyordu. Birdenbire sandalda bir başka hareket görüldü. Yelkenin yapraklanarak sandalın döndüğünü, sonra oradaki buruna doğru gelmeye başladığını gördüler.

Suat "İşte geliyor." dedi.

Necip elindeki kâğıtları sallayarak kendini göstermek istiyordu.

Beklerken oraya oturdular. Necip niçin beraber çıkmadıklarını soruyordu. Suat soruya hafifçe kızararak ve nedeni söylenince Süreyya'nın o hâlde bile kendini yalnız bırakmasını tuhaf bulacağından utanarak "İşim vardı da..." dedi. Sonra yalan söylemekten daha mahçup, ekledi. "Deniz de tutuyor da..." ve sonra kızardığını göstermemek için " Onlar ne?" diye kâğıtları gösterdi, Necip elindekileri uzatarak "Size getirdim..." dedi.

Suat kâğıtları açmakla meşgulken Necip ayakta ona bakarak şu notalar için ne kadar telâş ettiğini düşünüyordu. İki seferdir unuttuğu için bu kez mutlaka getirmeye karar vermişti. Sabah vapuruyla Boğaziçi'ne gitmek kararındayken vapurda aklına bunlar gelince dönmek zorunda kalmış, Beyoğlu'na çıkıp onları almak, yemek yemek için de öğleye kadar kalmıştı.

Suat sevinçle "Ooo, bunlar nota..." dedi.

Necip, notasızlıktan şikâyet ettiği için getirdiğini söyledi.

Suat, mutlu, notaları birer birer karıştırıp adlarını okuyordu:

— Oooo... Norma, Otello, Manonlesko, Ernani, Lukreçya Borciya, Safo, Romeo ile Jüiyet... Ah ne güzel! Ancak ne güç Yarabbim, ne güç! Ben bunları beceremem ki... Mümkün değil...

Sonra bir takımlarını daha açtı:

— Oooo, bunlar burada vardı ya... Traviyata, Faust, Karmen, Maskot, Rigoletto... Bunlar burada hep var...

Necip, hepsi yıpranmış olduğu için tekrar aldığını söylüyordu. Suat o kadar mutlu ve teşekkür dolu kalmıştı ki Necip de memnun oldu. Sonunda Suat teşekkür ederek "Artık uzun baş ağrılarını hak ettiniz." dedi.

— Ben de onu rica edecektim.

Aşağıdan Süreyya'nın sesini işittiler, balkonun kenarına çıktılar. Süreyya sandalda ilgisiz bir elbise, güneşten kavrulmuş bir çehre ile yukarı bakıyor, fesini sallayarak "Hoş geldin!" Bakalım, bir haftadır nerede idin a kuzum?" diyordu. "Haydi gel, gezelim." dedi. Sonra Necip'in başka güne bırakılması ricası üzerine kendi yukarı çıktı.

— Başka gün falân diye yine yarın kaçarsın, diyordu. Biliyorum ya biz artık Suat'la kararı verdik... Kapının anahtarı elimizde...

Necip gülerek, "Ben görmeyeli epey yanmışsın." diyordu.

Suat sitem etti:

— Bir haftadır sandaldan çıktığı yok ki... Ben de öyle kavrulacaktım ya... Ancak ciğerlerim kopuyor sandım. Sandal dalgaların arasında küt küt baş vurdukça... Ancak burada kalmakla daha rahat oluyorum sanmamalı... Akşama kadar, bir telâş, bin heyecan...

Süreyya fesini bir tarafa atarak:

— Bilirsin Necip, dedi. Kadınlar daima heyecan, daima telâş ederler, daima sinirleri rahatsızdır ve başları ağrır!

Sonra elini tutup sıkarak:

— Ey, hoş geldin bakalım. Ne haber? Bir haftadır ne yaptın, nereleri gezdin, dedi.

Suat ve Necip birbirlerini sevdiklerini anladıktan, kavuşmalarının mümkün olmadığını öğrendikten sonra dış dünya ile ilgilerini keserler. Necip için tek kurtuluş yolu yalıdan uzaklaşmaktır. Giderken Suat'ın piyanonun üzerinde duran eldiveninin bir tanesini hatıra olarak götürmekten kendisini alamaz. Bir müddet sonra Necip'in tifoya yakalandığı haberi gelir.

Süreyya ve Suat üzüntülü haftalar geçirirler. Tehlikeli devre atlatılınca da Necip'i ziyarete giderler. Necip, Suat'ı başucunda görünce kendisine hâkim olamaz ve duygularını belli eder. Hacer, eldiveni sakladığı yerden çıkarır. Suat, kaybettiğini sandığı eldiveni görünce sarsılır. Necip de sapsarı kesilir. Böylece ikisi de birbirlerine karşı olan hislerini belli ederler.

Necip, hastalıktan sonraki iyileşme devresini Boğaziçi'ndeki yalıda geçirmeye zorlanır. Aslında Süreyyalara gitmek taraftarı değildir. Aksine onlardan kaçmak ister. Ancak mücadele gücü olmadığı için Süreyya ile Suat'ın davetini kabul etmek zorunda kalır.

Yaz, sessiz bir anlaşma hâlinde bir rüya gibi geçer. Karısına, kışı da Boğaz'da geçirmeyi vadettiği hâlde Eylül gelince Süreyya konağa iner. Suat, tek eldiveni de Necip'e verir. Bu tek eldiven Suat'a göre onun kalbinin diğer yarısıdır.

Bir gece konağın bir bölümünden alevler yükselir. Dumandan ve korkudan dışarı fırlayanlar, canlarını kurtarma telaşına kapılanlar, Suat'ın ortalarda olmadığını fark ederler. Süreyya, alevlere karşı Suat diye feryat eder ama karısını kurtaracak bir harekette bulunmaz. Necip, alevlerin arasına dalarak Suat'ı kurtarmaya çalışır. Fakat ikisi de çöken tavanın iyice büyüttüğü alevler içinde yanarak ölürler.

Mehmet Rauf

Eylül

(Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

fes: Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık.

kavrulmak: Dış etkenler yüzünden özelliklerini yitirmek.

mahcup: Utangaç.

sandal: İnsan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi.

tekne: Bir tür küçük deniz taşıtı.

tomar: Dürülerek boru biçimi verilmiş deriler veya kâğıtlar.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Servetifünun Dönemi'nde Roman

Bu dönemde yazılan romanlar, şiirde olduğu gibi karamsar bir bakış açısıyla oluşmuştur. Eserler genellikle kötü sonla biter. Bu durum sanatçıların etkilendiği Fransız edebiyatından ve dönemin siyasal durumundan kaynaklanmaktadır. Servetifünun Dönemi romancıları Tanzimatçılardan farklı olarak sosyal konuları işlememişler, eserlerini bireysel konularda yazmışlardır. Tanzimat romanında teknik kusur olarak sayılan, "olay akışını kesip okuyucuya bilgi verme, yazarın kişiliğini yansıtması ve iyi-kötü ayrımı" Servetifünun romanında görülmez. Romanlarda mekân olarak genellikle İstanbul kullanılmış ve kahramanlar halktan değil de genellikle aydın kesimden seçilmiştir. Bu dönem romancıları yaşadıkları çağı yansıtırken okuyucularına nasihat vermeye veya onları yönlendirmeye çalışmazlar. Tarafsız bir şekilde olay örgüsünü ve kahramanları anlatarak kararı okuyucuya bırakmışlardır. Romanlarda Türkçenin kurallarına ve söz dizinine uymayıp yeni anlatım olanakları aramışlardır. Bunun sonucu olarak da şiirde olduğu gibi konuşma dilinden uzak ağır bir dil ortaya çıkmıştır.

Servetifünun yazarları, yakından takip ettikleri Fransız yazarların etkisiyle realist ve naturalist roman anlayışını benimsemişlerdir. Realist romanlar olayları kişi ve çevreyi gerçekçi bir şekilde anlatır. Bu dönem romancıları esere kendi duygu, düşünce ve hayallerini karıştırmaz, kişiliğini gizler. Olaylar ve kişiler karşısında tarafsız kalır. Realist romanlarda eserin üslubu yapmacıksızdır. "Sanat sanat içindir." anlayışından hareketle sanatçılar dil ve anlatıma önem vermişlerdir. Realist romanda gözlem ve araştırma ön planda, duygu ve hayal unsurları ise ikinci plandadır. Realist romanlarda gerçekler, görülenler ve incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar önemlidir. Yazarlar gerçeğe uygun çevre betimlemeleri yapmıştır. Böylelikle yazarlar olayları, kişileri iç ve dış özellikleriyle, psikolojik yönleriyle objektif bir şekilde anlatır. Dil ve üslup olaya ve

olayın kahramanının kişiliğine uygun olarak kullanılır. Natüralist romanlarda bilime ve araştırmaya daha çok önem verilir. Natüralistler gerçeğe bağlılıkta ve sosyal olayları araştırmada realistlerden çok daha fazla bilimsel metotlara bağlıdır. Toplumu âdeta bir laboratuvar olarak düşünürler ve eserlerini bu laboratuvar içinde, bilimsel verilere bağlı kalarak yazarlar.

Servetifunun Dönemi'nde yazılan romanlara örnek olarak Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu, Mai ve Siyah, Kırık Hayatlar, Nemide,* Mehmet Rauf'un *Eylül, Bir Aşkın Tarihi, Ferdâ-yı Gâram,* Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Nadide, Hayal İçinde,* Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Gönül Hanım, Safveti Ziya'nın Salon Köşelerinde* adlı eserleri verilebilir.

Okuduğunuz metin, Mehmet Rauf'un 1901'de yayımlanan "Eylül" adlı romanından alınmıştır. Mehmet Rauf'un en önemli eseri sayılan Eylül, zamanın ilk psikolojik eseri olarak kabul edilir. Eserde; Suat, Süreyya ve Necip üçlüsü arasındaki sevgi, sadakat, aşk, evlilik üçgeninde roman kahramanlarının ruhsal çözümlemeleri yapılmaktadır. Evli bir kadınla, kocasının yakın arkadaşı olan adam arasındaki yaşanan yasak aşk ve bunlardan habersiz kocanın ruhsal durumu, kadının ve erkeğin toplumsal rolleri, romanın yazıldığı döneme göre oldukça cesur bir dille anlatılmaktadır. Dönemin gereği ağır bir dil kullanılmıştır. Romanda ruhsal betimlemelere fazlaca yer verilmiştir. Metinde özetleme, diyalog ve tahlil gibi tekniklerden de yararlanılmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Suat, ara sıra gözlerini dikişinden kaldırıp yeşil köpüklü denizde beyaz yelkeniyle uçan kotraya bakıyordu. Dalgın, yalnız, meşguldü. Kalbi sürekli bir heyacan ile onu işini bırakıp gözleriyle sandalı izlemek ve aramaya yöneltiyordu. Süreyya'nın verdiği güvenceye rağmen şiddetli rüzgârlarda teknenin devrileceğinden korkuyordu.

2. Okuduğunuz metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metinde olayların akışını yönlendiren temel çatışmayı ve ona bağlı fiziksel, psikolojik ve kültürel çatışmaları belirtiniz.

4. Olay örgüsünün, birbiriyle hiç ilgisi olmayan olayların rastgele veya peş peşe sıralanması değil, birden fazla olayın sebep-sonuç içinde organik bir bütün oluşturması bilgisinden hareketle okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

5. Metnin kahramanlarının fiziksel, psikolojik özellikleri ve toplumsal statülerinin olayların akışına etkisini belirterek bu kahramanların tip mi, karakter mi olduğunu açıklayınız.

6. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve bakış açısını belirleyerek hikâyenin anlatımına katkısını açıklayınız.

7. Okuduğunuz metinde kullanılan anlatım biçimlerini ve tekniklerini tespit ederek metindeki işlevlerini belirtiniz.

8. Herhangi bir propaganda amacı gütmeden Servetifünun Dönemi'nin ağır üslubuyla yazılmıştır. Fakat diğer Servetifünun edebiyatçılarından daha sadedir. Bu bilgilerden hareketle okuduğunuz metni de dikkate alarak yazarın dil ve üslup özelliklerini belirtiniz.

9. Okuduğunuz metni; bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendiriniz. Metinde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışın metne yansımalarını yorumlayınız.

10. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri bulunuz. Metinle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

11. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

12. Sevgi, yöneldiği hedefe (Allah sevgisi, vatan sevgisi, ebeveyne duyulan sevgi vb.) ve biçimlerine bağlı olarak büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Buna göre sevginin temelini oluşturan unsurlar sizce nelerdir? Belirtiniz.

13. Servetifünun Dönemi roman sanatçılarını ve eserlerini defterinize yazınız.

Etkinlik

Okuduğunuz metni, Nikolay Gogol'un *Ölü Canlar* adlı romanından alınan metinle dil ve anlatım yönünden karşılaştırınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Mehmet Rauf (1875-1931)

İstanbul'da doğdu. Eyüp ve Soğukçeşme askerî rüştiyelerinde okudu. Heybeliada Bahriye Mektebini bitirince önce Girit'e, sonra da Kiel Kanalı'nın açılışında bulunmak üzere Almanya'ya gönderildi. 1908'e kadar Deniz Kuvvetlerinde görev yaptı. Mebasin ve Süs adlı kadın dergilerini çıkardı.

Askerî okul öğrencisiyken edebiyata ilgi duydu. İlk öyküsü 1896'da, Halit Ziya Uşaklıgil'in çıkardığı "Hizmet" gazetesinde yayımlandı. "Servetifünun" dergisinde de yazıp bu dergide tefrika edilen "Eylül" romanıyla büyük bir başarı kazandı. Bu yalın aşk romanında, kahramanlarının ruhsal durumlarını canlı bir biçimde anlattı. Döneminin yazarlarına göre daha duru, daha akıcı ve temiz bir dil kullandı. Sanatçının bir diğer önemli eseri ise mensur şiirlerinin yer aldığı "Siyah İnciler"dir.

Eserlerinden bazıları: Eylül, Ferdâ-yı Gâram, Genç Kız Kalbi, Karanfil ve Yasemin, Define (roman); Kadın İsterse, Âşıkane, Bir Aşkın Tarihi, Son Emel, İhtizar, Pervaneler Gibi (hikâye); Siyah İnciler (mensur şiir); Sansar, Pençe, Cidal (tiyatro).

4. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Millî Mücadele Dönemi dendiği zaman sizin aklınıza gelenler nelerdir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Millî Mücadele'nin edebî eserlerde yer alması o eseri daha çok okunur kılar mı? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Türk edebiyatında, Kurtuluş Savaşı'nın konu olduğu romanlardan bildiklerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ATEŞTEN GÖMLEK

Peyami, zengin bir ailenin oğludur. Peyami'nin arkadaşı Cemal ise "I. Dünya Savaşı'nda yaralanmış bir subaydır. Cemal, Peyami'yi Binbaşı İhsan'la tanıştırır, bu üç arkadaş sık sık toplanarak memleketin içinde bulunduğu kötü durumu konuşurlar.

Cemal'in İzmir'de oturan Ayşe adında bir kız kardeşi vardır. Ayşe, Peyami ile evlendirilmek üzere İstanbul'a çağrılır. Peyami onunla evlenmek istemez. Bunun üzerine, Ayşe asla Peyami'yle evlenmemeyi aklına koyar ve bir başkasıyla İzmir'de evlenir. 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilir ve Ayşe'nin kocası ve çocuğu süngülenerek öldürülür. Ayşe de kolundan yaralanır. Bu sıralarda kardeşi Cemal, Binbaşı ihsan ve Peyami İstanbul'dadır. Ayşe de İstanbul'a onların yanına gelir.

Bir gün Sultanahmet Meydanı'nda büyük bir miting yapılır. Halk, ülke kurtuluncaya kadar savaşmaya sanki ant içmiştir. İşte bu mitingden sonra Cemal ile İhsan Anadolu'ya geçer. Ayşe ile şiddetli bir tifo geçiren Peyami de bir kağnıyla Anadolu'da İhsan'a yetişir. Bir çete kurarlar, ulusal harekete karşı çıkan köylüler yola getirilir.

Peyami tercüman olarak Millî Müdafaa'da görevlendirilir. Ayşe ise hemşire olup Eskişehir'e gider. Peyami ve İhsan Ayşe'ye büyük bir aşkla tutkundur. Bu aşk onlar için bir "ateşten gömlek" olmuştur. İhsan, Metristepe'de göğsünden vurulunca hastanede yer olmadığı için onu bir otel odasında yatırırlar. Bakımını Ayşe yapar.

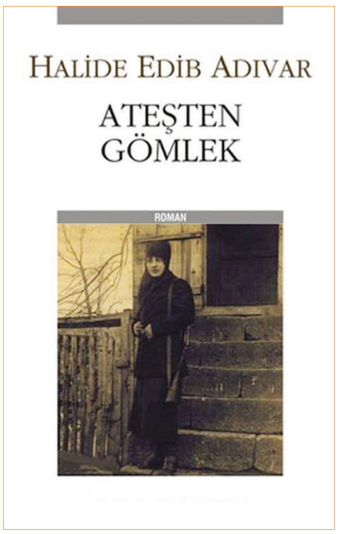
(Aşağıda okuyacağınız metin, Kezban adlı bir kızın Millî Mücadele'ye katılmak istediği bir bölümden alınmıştır.)

Kezban

29 Teşrinisani

Mehmet Çavuşla uzun bir münakaşadan sonra cephaneyi Sarılar köyünün arkasındaki ağıla yığmaya karar verdik. Arabalar gece dönüp yükleyeceklerdi. Ben de cephaneyi haber vermek üzere İhsan'ın karargâhına gidecektim. Karargâhın yeri değişip değişmediğini bilmiyordum. Öğleye doğru Sarılar'a girip köylülerden malumat alacaktık.

Yeni baştan atların üstünde rahvan, tıkır tıkır gidiyoruz. Söğütlerin arasına dalmıştık. Karnı yerde sürünen birkaç kaz, kanatlarını çırparak uçuştular. Sıcak, tozlu bir gündü. Söğütlerin gölgesi arasından Ayşe'nin küçük hastanesi görününce kalbim birdenbire atmaya başladı. Kabaklar dizili beyaz terasta onu beyaz gömleğiyle çıkacak zannediyordum. O kadar daldım ki, etrafımı göremiyordum, hatta atın nereye gittiğinin bile farkında değildim. Birdenbire ta önümden gözlerime pek aşina görünen küçük bir köylü kızı çarptı. Köy kadınlarının en sevdikleri bir vaziyette arkasını bir söğüde dayamış, gözleri benim daldığım beyaz eve dalmış, donmuş gibi duruyor.

Görsel 5.6

Bugün hâlâ, o küçük köylü kız çocuğunun resmi gözlerimde, kırmızı şalvarlı dizlerini dikmiş, çömelmiş, yanık çatlak ayaklarının başparmakları garip bir surette ayakta, dirsekleri sımsıkı dizlerine dayalı, kirli beyaz bir bezle küçük başını sarmış, elleri şakaklarında oturuyor. "Kezban ne yapıyorsun?"

Bir yerinden vurulmuş gibi fırlıyor, atımın başını yakalıyor. Onu tozlu yollarda İhsan'a ağlarken gördüğümden beri bir ay geçmedi. (…)

Beni görünce canı gözlerine toplandı. Bir ay evvel İhsan'ın âmir sesiyle eriyen, boynu bükük köye dönen çocuk tekrar İhsan'ın sesini işitmiş ve bu çağıran ses içindeki kadını uyandırmış gibi bana baktı.

"Kumandan bey gayrik beni isteyo değil mi? Dün Elek köyüne vadımdı, bir garı bana arvatların da asker olduğunu dedi."

Gözlerindeki ateşi söndürmek istemedim:

"Seni nasıl olsa alacağız Kezban; fakat ben şimdi kumandan beyin yanından gelmiyorum. Kumandan beyin karargâhı buraya yakın mı diye ben de sana soracaktım." "Doğançay'a yaklaşmış diyolar ama Doğançay'da yok." Zavallı çocuk bana sonra, Doğançay'da nasıl avare dolaştığını (Doğançay'la Sarılar dört saat) ve yengesinden nasıl dayak yediğini anlattı. İhsan'ın kuvvetleri arasında onun da bir ağası vardı. İhsan'ın kuvvetleri arasında pekâlâ olabilirdi. Mutlak İhsan'ın kuvvetleriyle gitmek istiyordu. Başka kadınlar gitmişti. O niçin gitmesin? Ağası gideli yengesi onu daha fazla işletiyor ve dövüyormuş, hatta el işi yapmasa karnı bile doymuyormuş. Kimsesi yokmuş. Babasını öldüren ve kendini aç, (…) bırakan gâvurlarla artık o da dövüşmek istiyordu. İki elleriyle atın dizginlerini sımsıkı tutmuş, küçük yüzü daha sararmış, gözleri yabani ve güzel bir kedinin atılmaya karar verdiği anın tehlikeli ışıklarıyla yanıyordu. İlk defa olarak Ayşe'yle onun yüzündeki müşabeheti gördüm, aynı yeşil gözler ve kati çene. Ayşe'nin nadir çiçekler gibi garip bir kızıllıkla açılan büyük dudaklarına mukabil bunun küçük ve manasız bir çocuk ağzı var. Fakat hep o şimşek gibi karanlık daireleri içinde tehlike, ateş ve ihtirasla çakan yeşil ışıklar. Bu, Anadolu'nun gözleridir. Yalnız Ayşe'ninkiler daha derin, olgun ve faydalı bir kadın ruhu taşıyor, o kadar. Buna dikkat ettikten sonra bu çocuğu, bu vahşi elemiyle nasıl bırakır gidebilirdim. Halbuki İhsan'dan galiba ben de korkmaya başlamış olacağım ki götürmeye cesaretim de yok.

Ağaçların arasından biraz kısık ve çok gazaplı bir kadın sesi haykırdı:

"Ciğerine bit düşesi (…), kine askerlerle ne ediyon ha!"

"Yenge, şimdi geliyom. Sen beni biraz bekle, e mi!" O gider gitmez atımı çevirdim:

"Mehmet Çavuş," dedim, "bu çocuk gelmeden ben Doğançay'a doğru gidiyorum. Karargâhı bulur, sana Doğançay'dan bir kılavuz yollarım, sen bu çocuğa görünmeden buradan savuş, kumandanla başımız belaya girmesin."

Ne cevap verdiğine dikkat etmeden atımı sürdüm, gittim. Fakat şimdi gözlerinin kanlanmış olduğunu, ürkmüş ve azmış bir at gibi soluduğunu hatırlıyorum.

Doğançay'dan pek uzak olmayan bir ağaçlık arasında karargâhı buldum. İhsan, kuvvetlerinin bir kısmıyla ileride çarpışıyormuş. On beş gün içinde bizim karargâhın asker unsuru fark edilecek kadar artmış, gün gün galebe çalan, meydana çıkan ordu bu heyet içinde bile tebellür ediyor. Hakikat, kozadan çıkan kurdun kelebek olduğunu görür gibi ihtilal ordusunun daha çalak ve halkçı fakat eski Türk ordusunun simasıyla ihtilal sahnesine geldiğini görüyorum.

İhsan'ın ertesi gün dönmesi kabildi. Mutlak öğleden evvel cephanenin gelmesini istiyordum. Gece ancak üç saat uyudum, şafakla Doğançay'a cephaneye karşı gittim. Öğleye doğru kağnılar başlarında Mehmet Çavuş sökün ettiler. Mehmet Çavuş benim yanıma geldi. Kağnıları çekenler arasında dal gibi bir çocuk vardı ki, uzaktan nazar-ı dikkati celp etti. Arkasında kendine bol gelen meşinli eski bir ceket, ayağında koyu renk potur vardı. Tüfeğini acemi bir nefer gibi taşıyan bu çocuğu acaba nerede gördüm, diye düşündüm.

Mehmet Çavuş heyecanlı, ateşli ve yüzü tehlikeliydi. Yolda bana muhtelif çetelerdeki kadınlardan bahsetti. Hatta Bulgar çetelerindeki Bulgar kadınlarının vatani rolünü bile dili döndüğü kadar anlattı. Şehit olan Rahime Çavuş, hâlâ harp eden Ayşe Çavuş, Atiye Çavuş, hep bu kadın çavuşların askerî menakıbını, bana korkunç gelen hayatlarını mübalağayla fazla renklerle muhayyilemde resmediyordu. Niçin bunlardan o dakika bahsetti. Sonra anladım.

İhsan'ın yüzü o gün ne katı ne sertti. Rengi soluk, gözlerinde madenî bir parıltı vardı. Mehmet Çavuşla beraber cephaneleri getirdiğimizi ona söylemek için çadırına girdiğimiz zaman bize uzak ve yabancı gözlerle baktı. Elindeki beyaz bir sargının, yaralandığına delalet ettiğini anladığım halde bir şey söylemeye cesaret edemedim. Zannettim ki, bilhassa Mehmet Çavuş'a bakarken gözlerinde bariz bir bürudet hâsıl oluyor. Evvela bunu Mehmet Çavuş'un şahsına zannettim; sonra anladım ki bu sırf Mehmet Çavuş'un nevinedir. Ve İhsan'ın ruhunda gayr-i muntazam kuvvetler ne olursa olsun ordunun tahammül edemeyen gayzı onun gözlerinden fırlıyor. Bütün günahlarına rağmen bana iyi ve şuursuz çocuklar gibi gelen gayr-i muntazamların imhası günü yaklaştığını bir kelime işitmeden İhsan'ın gözlerinin verdiği hükümden anladım.

"Şu yandaki Sarılar köyünden birisi gönüllü gelmek istedi. Çete yazılacakmış. Getirdim, ne dersiniz?"

İhsan'ın gözleri hâlâ soğuk, sağlam eli masasının üstündeki revolverle oynuyordu.

"Fazla genç ve kadın olmasın yeter. Götür Muhsin Bey'e yazdırt."

Mehmet Çavuş'un gözlerindeki kırmızılığın arttığını, suratının karardığını gördüm. Fakat bu sadece İhsan'ın tavrının aksülameli olabilirdi. Onlar reisleriyle laubali ve arkadaş olmaya alıştıktan sonra bu askerî emirleri müşkül hazmediyorlardı.

Mehmet Çavuş çıkınca elini tuttum. Başını eğmiş bir şeyler yazıyordu. Dudaklarında acı bir tebessüm hâsıl oldu:

"Dün asi bir köy tedip ettik. Hayli çete usulü oldu. Hele elimizde her emre itaat eden eski asker makinesi kuvvetlensin, biz bu ortalığı kasıp kavuran, bize kafa tutan keratalara göstereceğiz."

"Eski jandarmanın zulmünden daha fena değil ya," diyecek oldum. İstihzayla yüzüme baktı ve başını korkunç bir manayla salladı.

O gece uykum kaçtı. İhsan'ın çadırının yanındaki çadırda yatıyordum. Akşamdan onunla beraber biraz (…) ve İstanbul'u garip bir acıyla anmıştık. O, biraz kendisiyle eğleniyor ve belki ilk defa bana kendisinden bahsediyordu.

"Ben," diyordu. "Her zaman böyle asker ruhlu bir adamdım. Fakat çok ham bir gençtim. Sonraları hayli de alafrangalığa özenirdim. Hâlâ medeni şeyleri, güzel şeyleri severim, diyebilirim. Yalnız biraz bunlardan uzaklaştık. Anadolu'nun ta ortasına gelenleri yenmekle memleketimizi muhafaza kabil olamayacağını düşünüyorum. Onlar, düşmanlarımız, kendi memleketlerine sahip oldukları gibi biz de sahip olmalıyız. Şimdiye kadar zeytinyağıyla su gibi duran bu halkla biz kaynaşmalıyız. Göreceksin Peyami, bu halkı kendi memleketine sahip edecek yine bizim yaratacağımız ordu olacak."

"İzmir'e inelim yeter İhsan."

"Bu akşam içim hülya yapmak istiyor. Yalnız İzmir'i almak yetmez. Memleketi temizlemek lazım. Anadolu ordusu İzmir'den sonra öyle bir harp açacak ki... Köhne şeyleri, karanlık şeyleri, halkı sefil ve esir eden şeyleri hep temizleyecek ve yıkacak... Hemşire Ayşe'yle biz bunları daima konuşurduk. O bana İzmir'in ne mamur, ne mesut olduğunu hep anlattı. Biz, Yunan'ı çıkardıktan sonra biz, evet ordu, Anadolu'yu baştan başa mamur ve mesut edeceğiz. Artık İstanbul'a hiç dönmeyeceğiz."

"Dayanamazsın İhsan."

"Bak görürsün; seninle gider, İzmir'de bir çiftlik yaparız, olmaz mı?"

Rastlantılar İhsan'a fena bir oyun oynar. Hava değişimi için Ankara'ya gönderilir. Orada, İhsan'ın isteğine aykırı olarak amcasının kızını onunla evlendirmeye kalkarlar. İhsan bunu kabul etmez ama dönüşte, trene binerken amcasının kızını öperek veda eder. İşte kötü rastlantı burada olur; Ayşe, bu olayı görür. İzmirli kız, o günden sonra İzmir'den başka hiçbir şey düşünmez olur. İhsan'da yırtıcı bir savaş başlar; dışından düşmanlarla içinden kendi kendisiyle savaşır. İhsan, bir saldırı sırasında, tırmandığı tepenin en yüksek noktasında bir makineli ateşiyle vurulur. Peyami'nin kolları arasında hayatını kaybeder. Hemşire Ayşe de bu saldırıda vurulanlar arasındadır. Peyami, bir sedye içinde, bir asker kaputu altında onu bulur. Hemşire gömleği kana bulanmıştır. Sol kaşın üstünden iri bir yara almıştır. Ayşe'nin şehit oluşu üzücüdür.

Peyami, Ayşe'yi de İhsan'ı da Gökçepınar'da yan yana gömdürür. Amacı İzmir'e en önce girip bunu Gökçepınar'da yatan Ayşe'ye anlatmaktır. Çünkü Peyami'ye göre Ayşe hiç kimseyi sevmemiştir. Onun seveceği insan, İzmir'e ilk gelecek olan insandır.

Peyami'nin hatıra defteri böyle biter. Ameliyattan sonra Cebeci Hastanesinin iki doktoru bu konuda konuşurlar. Yedek asteğmen Peyami Efendi'nin kâğıtları incelenir. Ne İhsan isminde bir alay komutanı bulunur, ne de Ayşe adında bir hemşire. Peyami'nin akrabası da bulunmaz. Bunun üzerine iki doktor, hatıra defterindeki olayların, başına kurşun girmesinden ileri gelme hayaller olduğuna karar verirler.

Halide Edib Adıvar
Ateşten Gömlek
(Kısaltılmıştır.)

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

alafranga: Avrupa uygarlığını benimsemiş, Avrupa eğitimiyle yetişmiş (kimse).
bürudet: Soğukluk.
istihza: Gizli veya ince alay.
kabil: Olanaklı.
kerata: Küçüklere sevgi ile söylenen bir sitem sözü.
mamur: Bayındır.
meşin: İşlenmiş koyun derisi.
muhayyile: Hayal gücü.
müşahebet: İki şey arasında benzerlik, benzeşlik.
müşkül: Güç, zor, çetin.
sefil: Sefalet çeken, yoksul.
tebellür: Billurlaşma, belirme.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Millî Edebiyat Dönemi'nde Roman

1911 ile 1923 yılları arasında etkili olan Millî Edebiyat Dönemi aynı zamanda Türk toplumunun en çalkantılı yıllarına denk gelir. Bu dönem içerisinde ülke, Balkan Savaşları'nda büyük toprak kayıpları yaşamış, I. Dünya Savaşı'na katılıp birçok cephede savaşmış, işgaller ve sürgünlerle çok sıkıntılı yıllar geçirmiştir. "Romancı yaşadığı toplumun aynasıdır." görüşüyle yola çıkan millî edebiyat romancıları, bu dönemde yaşanan büyük savaşları ve kurtuluş mücadelesini tüm gerçekliğiyle anlatmıştır. Romanlarda en belirgin konuların başında Millî Mücadele, vatan, millet, Anadolu, bağımsızlık gibi konular gelir. Birçoğu bu mücadeleye katılmış olan sanatçılar, yaptıkları gözlemleri başarıyla romanlarına aktarmıştır. Bu durum elbette Servetifünun edebiyatının bireysel roman anlayışının konu ve tema olarak tam zıddıdır. Hikâyede olduğu gibi romanda da İstanbul dışına çıkılıp Anadolu işlenmiş ve bu dönemde yaşananlar realist bir bakış açısıyla anlatılmıştır. Millî edebiyat romancısı kendini, dönemini yansıtmakla görevlendirmiş ve sanatçılar bu dönemde yaşanan siyasi mücadeleyi ve halkın kurtuluş mücadelesini anlatmıştır. Millî edebiyat romanlarında realizm ve natüralizm akımlarının etkisi vardır. Sanatçılar özellikle gözleme önem vermişler ve eserlerinde gözlemlerini kullanmışlardır. Dil, sade ve konuşma diline yakındır. Sanatçılar, özellikle de tasvirlerde sanatlı söyleyişlere, benzetmelere başvursalar da bunu konuşma dilinin imkânları çerçevesinde yapmışlardır. Sanatçılar eserlerinde İstanbul dışına da açılmış, özellikle Anadolu hakkında birçok eser yazmışlardır.

Bu dönemin önemli romancıları; Halide Edib Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Ercüment Ekrem Talu, Osman Cemal Kaygılı, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Memduh Şevket Esendal, Abdülhak Şinasi Hisar ve Mahmut Yesari'dir.

Okuduğunuz metin, Millî Edebiyat Dönemi yazarlarından Halide Edib Adıvar'ın "Ateşten Gömlek" adlı eserinden alınmıştır. Bağımsızlık savaşımızı bütün gerçekliği ve canlılığıyla anlatan belki de en önemli roman, Ateşten Gömlek'tir. Eser; Cemal, İhsan, Peyami ve Ayşe gibi kahramanlarla omuz omuza savaşmış birinin kaleme aldığı bir yapıttır. Halide Edib Adıvar, her birini yakından tanıdığı roman kişilerini içtenlikle çağına ve yaşanan acı olaylara tanıklık ederek anlatmaktadır. Romanı, Peyami'nin günlükleri oluşturmaktadır. Fakat romanda Ayşe'nin yazdığı mektuplar da önemli bir yere sahiptir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Millî Edebiyat Dönemi roman yazarları sosyal konulara eğilmiş ve vatan, millet, Anadolu, bağımsızlık gibi millî konularda eserler vermiştir. Buna göre okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

2. Birbirleriyle uyuşmayan dilek, istek ya da amaçların yarışmasından ortaya çıkan üzücü ya da kıvanç vermekten uzak bilinç durumuna çatışma denir. Bu hatırlatmadan hareketle okuduğunuz metindeki çatışmaları belirtiniz.

3. Okuduğunuz metnin olay örgüsünün nasıl oluştuğunu tespit ederek metnin olay örgüsünü belirtiniz.

4. Okuduğunuz metinde şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini, tarihsel kişilikleri veya bu kişiliklerle ilişkilerini dikkate alarak metindeki şahısların tip veya karakter özelliği gösterip göstermediklerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metindeki kahramanların ruh hâli ile zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi dikkate alarak olayların gelişiminde zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metnin anlatıcısını ve bakış açısını tespit ederek anlatıcının okuru etkilemek için yönlendirme yapıp yapmadığını, olayları yorumlayıp yorumlamadığını, yazarın düşünce veya kişiliğiyle örtüşen bir yansıtıcı olup olmadığını, taraflı davranıp davranmadığını değerlendiriniz.

7. Okuduğunuz metinde yararlanılan anlatım biçimlerini (öyküleme, betimleme vb.) anlatım tekniklerini (gösterme, tahkiye etme, özetleme, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, iç çözümleme, bilinç akışı, pastiş, parodi, ironi vb.) tespit ederek bunların metindeki işlevini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metnin cümle yapılarına, kelime kadrosuna, anlatım tekniklerine, söz sanatlarına, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlarına dikkat ederek yazarın metindeki üslup özelliklerini belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metni; bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendirerek metinde görülen edebî, felsefi, estetik anlayışın metne yansımalarını tespit ediniz.

11. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri bulunuz. Metinle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayanarak ifade ediniz.

12. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

13. Bireylerini millî, manevi ve ahlaki değerlerine bağlı yetiştiren toplumlar, çağın gereği olan gelişmelere de duyarlı oldukları takdirde başarılı olur. Dil, din, tarih, örf, adet ve gelenekler, aile kurumu, kutsal

zaman ve mekânlar, bayrak, vatan, İstiklâl Marşı gibi millî ve manevi değerlerin oluşturduğu kültürün oluşumuna dikkat edildiğinde bu değerlerin, birbirinden ayrılamayan bir bütün olduğu görülmektedir. Bu bütünü oluşturan en önemli unsur vatan sevgisi midir? Nedenleriyle belirtiniz.

14. Millî Edebiyat Dönemi roman yazarlarını ve eserlerini defterinize yazınız.

Etkinlik

Millî Mücadele'yi konu edinen romanları araştırınız. Bu romanları aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Halide Edib Adıvar (1884-1964)

Millî Edebiyat Dönemi'nin tanınmış ilk kadın romancısı ve hikâyecisidir. İngiliz dili ve edebiyatı profesörüdür. Bazı eserlerini İngilizce yayımlamıştır. Fatih ve Sultanahmet'te yaptığı mitingleriyle tanınır. Tasvir ve tahlilde başarılıdır. Tasvirleri realist nitelik taşır. Karakterleri bulunduğu çevreye göre konuşturur. Romanlarında gözlem önemlidir. Konuşma diline bağlı kalmıştır. Dili özensizdir, eserlerinde basit dil yanlışları vardır.

İlk romanlarında aşk konusunu işlemiş, kadın psikolojisi üzerinde durmuştur. Bu romanlarının kahramanları genellikle Batılı bir anlayışla idealize edilmiş, güçlü ve kültürlü kadınlardır. Sonra Türkçülük akımını benimsemiştir, Kurtuluş Savaşı yıllarında millî duyguları öne çıkaran romanlar yazmıştır.

Eserlerinden bazıları: Seviye Talip, Handan, Yeni Turan, Son Eseri, Mev'ud Hüküm, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Kalp Ağrısı, Zeyno'nun Oğlu, Sinekli Bakkal, Yolpalas Cinayeti, Tatarcık, Sonsuz Panayır, Döner Ayna (roman); Harap Mabetler, Dağa Çıkan Kurt, Kubbede Kalan Hoş Seda (hikâye); Mor Salkımlı Ev, Türk'ün Ateşle İmtihanı (anı); Kenan Çobanları, Maske ve Ruh (tiyatro).

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik

Mehmet Rauf'un *Eylül* adlı romanından alınan aşağıdaki parçada geçen cümlelerin çeşitlerini bulunuz. Bunların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

Sandalın geldiği günden beri Süreyya, rüzgâr buldukça fırsatı kaçırmıyor, hemen balkona çıkıp sandalcıya sesleniyordu. Bu ses, Suat'ın şimdi korkulu rüyası olmuştu. Durgun yaşamıda bir fırtına acımasızlığıyla tekrar ediyordu. Önce birlikte olmak için birlikte çıkmak istemişti. Ancak deniz onu harap ediyor, günlerce sersem bırakıyordu. Onun için burada karşıdan onun gezdiğine bakarak bin heyecanla bekliyordu. Kendini aldatmak için eline aldığı dikiş bazen dalgınlıktan yanlış oluyor, sonra sökmek zorunda kalıyordu. Süreyya her zaman kendini götürmeye uğraşıyordu, önce bir iki gün ilk sersemliklerin geçtiğine güvenip onun sözünden de çıkmak istemeyerek gitmişti. Ancak tekrar ettikçe baş dönmesi o kadar çoğalmıştı ki artık mümkün değildi. Hatta havalar iyi olsa da aklına geldikçe midesi bulanıyordu.

2. Etkinlik

Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanından alınmış aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimeleri inceleyerek yazımlarının doğru olup olmadığını belirtiniz.

Ağaçların arasından biraz kısık ve çok gazaplı bir kadın sesi haykırdı:

“Ciğerine bit düşesi (…), kine askerlerle ne ediyon ha!”

“Yenge, şimdi geliyom. Sen beni biraz bekle, e mi!” O gider gitmez atımı çevirdim:

“Mehmet Çavuş,” dedim, “bu çocuk gelmeden ben Doğançay'a doğru gidiyorum. Karargâhı bulur, sana Doğançay'dan bir kılavuz yollarım, sen bu çocuğa görünmeden buradan savuş, kumandanla başımız belaya girmesin.”

Ne cevap verdiğine dikkat etmeden atımı sürdüm, gittim. Fakat şimdi gözlerinin kanlanmış olduğunu, ürkmüş ve azmış bir at gibi soluduğunu hatırlıyorum.

Doğançay'dan pek uzak olmayan bir ağaçlık arasında karargâhı buldum. İhsan, kuvvetlerinin bir kısmıyla ileride çarpışıyormuş. On beş gün içinde bizim karargâhın asker unsuru fark edilecek kadar artmış, gün gün galebe çalan, meydana çıkan ordu bu heyet içinde bile tebellür ediyor.

3. Etkinlik

Gogol'un *Ölü Canlar* adlı romanından alınmış aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerini tespit ediniz. Bu işaretlerin hangi amaçla kullanıldığını ve metnin anlamına katkısını belirtiniz.

Fakat ben... Gizli bir kuvvet tarafından bu garip kahramanlarımla daha uzun zaman el ele yürümek zorundayım. Hayatın bu muazzam akışını görünen kahkahalarla aydınlatarak ama kimsenin göremediği, sezemediği gözyaşlarımın arkasından izleyerek anlatmak zorundayım! Ve ilham perimi beklerken ansızın kopan ilham fırtınasıyla başımın yeniden coşup ayaklanacağı ve okuyucularımın büyük bir şaşkınlıkla çok daha başka sözlerin ağzımdan gürül gürül akacağını beklediği günler henüz çok uzaklardadır. Aman biz yolumuza düşelim! Alnımızdaki kırışıklıkları, yüzümüzün asıklığını bir kenara atalım! Hemen gerçeklere dönelim, hayatın uğultusuna, çıngırak seslerine kulak verelim ve bakalım Çiçikov ne yapıyor?

Çiçikov, uyanınca ellerini, ayaklarını uzatarak gerindi ve çok iyi uyumuş olduğunu hissetti, iki dakika kadar sırtüstü yatarak parmaklarını çıtlatıp en azından dört yüz cana sahip olduğunu sevinçle hatırladı. Tıraş olurken arkadaşlarının önünde övündüğü çenesine ve çok sevdiği yüzüne bile bakmadı. Halbuki her zaman eliyle çenesini okşayarak “Ne güzel yusyuvarlak çenem var.” derdi.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Görsel 5.7

Aşağıda verilen roman yazma tekniği aşamalarını dikkate alarak okuduğunuz bir romanın sonucunu değiştirip romandaki olay örgüsünü hikâye formunda veya romanın bir kesitini diyalog hâlinde tekrar yazınız.

Aşağıdaki yönergelerden faydalanarak metninizi oluşturunuz.

* İşe ana karakterinizi oluşturmakla başlayınız. Bir romanda en fazla iki ana karakter olduğunu unutmayınız.
* Ana karakterinize başa çıkması gereken bir problem oluşturunuz.
* Bu problemi çözmesinin önündeki büyük engelleri ve zorlukları belirleyiniz.
* Yan karakterle, ana karakterin etrafında çatışma yaratacak diğer karakterleri belirleyiniz.
* Hiçbir şey rastlantı olmamalıdır. Romanda kullanacağınız her şeyin bir mantığı, bir nedeni olmalıdır. Anlatacağınız hiçbir şey gereksiz olmamalıdır.
* Her karakterin kendi kişiliği ve sebebi olmalıdır.
* Olay kurgusu karakterlerle özdeşleşmelidir.
* Olay örgüsü, romanın başlamasından önceye dayanmalıdır. Bu, yazara geri dönüşler yapma imkânı verir.
* Olayları sahneler hâlinde gösteriniz, anlatmayınız. Okuyucu, olayı karakterlerin yaptıklarından, konuşmalarından öğrenmelidir.
* Çok fazla “dedi”, “söyledi” gibi vurgulardan kaçınınız. Bunları sadece karıştırılması muhtemel konuşmalar için kullanınız.
* Olayların nerede ve hangi zamanda geçtiğini mutlaka belirleyiniz ve buna sadık kalınız.

B. Uygulama

* Yazdığınız metinler öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.
* Yazdığınız metni sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yazmış olduğunuz romanları arkadaşlarınızın da görüp okuyabilmesi için sınıf panosu, okul panosu, dergi, gazete, sosyal medya vb. yerlerde sergileyiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmini izleyiniz. Filmden edindiğiniz izlenimlerinizi sınıf ortamında yorumlayınız.

FELÂTUN BEY İLE RAKIM EFENDİ

Rakım — Gel bakalım Canan. Gel korkma yavrum. İşte ben dadıma anlattım. Bundan sonra nereye gitmek istersen dadımla beraber gitmeye izinlisin. Ancak dadım olmayınca kapıdan dışarıya çıkmana gönlüm yoktur. Sen piyanoya mı heves ettin kuzum? Ben sana piyano alırım. Ben de buraya senin için bayan öğretmen tutarım.

Zavallı kızcağız, efendisinin kendisini azarlamasından başka, piyano alacağına dair sözde bulunduğunu işitince sevincinden efendisinin boynuna sarılacağı geldi. Bu iyiliğe teşekkür edecek oldu. Ancak Türkçeyi layığıyla becerememekte olduğundan söyleyeceği söz de ağzında kaldı.

Bundan sonra artık Rakım'da bir piyano ile bir de piyanocu arzuları baş gösterdi. Her akşam evine gelip de Canan'ın yüzünü görünce güya kızın çehresi "Hani ya verdiğin söz!" diye, soruyormuş sanarak üzüldü. O günlerde cebindeki parası yirmi beş otuz lira verip de bir piyano almaya yetmiyorsa da bu uğurda bir borca girmeyi göze almak Rakım için işten bile değildi. Ancak asıl sorun usta düşüncesi idi ki ayda dört beş lira usta ücreti vermek Rakım için güçtü.

Bir gün Rakım yine Beyoğlu'nda Matev Ancel adında bir Fransız dostunun evinde bulunuyordu. Salonda bulanan dört beş kadın piyano çalıyorlardı ki bunların bazıları Matev'in eşi ve kız kardeşi gibi akrabası idi. Rakım'ı herkes sevdiği gibi bu aile de çok severdi. O gün bulunuşu orada bulunanlar için başkaca bir memnuniyete neden oldu. Hatta Rakım adına edilen rica üzerine bir esmer ve güzel hanım piyano başına geçip "o dökülen kumral saç" ile "hüsnünde var iken" gibi birkaç alaturka havalar çalmıştı. Hazır bulunanlar bu havalara Rakım'ı memnun edeceğini hesap ettikleri hâlde tam tersine hüzünlendirdiğini görerek şaşırdılar. O kadar ki nedenini sormak zorunda kaldılar.

Rakım, "Adam, bende olan çocukları bilmez misiniz?" diye kendi savunduysa da kimisi Rakım'ın bir aşk ateşiyle yanmış olduğuna, kimisi başka bir şeye yorumladığından, Rakım:

— Hayır efendim hayır! Gönlüm gerçi pek duyarlıdır. Ancak henüz aşık olmayıp özgürdür. İşin içinde başka bir iş var. Bir hizmetçim vardır ki piyano çalmayı merak ederek… Beyin evine gelen bir hanım hocadan diğerleriyle beraber ders almaya gidermiş. Henüz acemi, henüz dünyadan haberi yok. Dünyanın ne olduğunu bile bilmeyen bir kızı öyle her yere göndermeyi içim elvermediğinden yasakladım. Kendisine piyano alacağımı da söz verdim ise de şimdi aklıma yine o geldi de, diye durumu açıkladı.

Derken esmer hanım yerinden kalkarak "Evet efendim!.. Siz benim en yetenekli öğrencimi elimden aldınız. Ben öteki güzelere bir şey öğretemiyorum. Beş hafta oldu ki kızı dersinden alıkoydunuz. Şimdiye kadar daha ileriye giderdi." deyince Rakım bu rastlantıya şaşırarak:

Rakım — Demek oluyor ki öğretmeni siz idiniz madam.

Madam — Evet efendim, o şeref bana ait idi.

(…)

İlk dört soruyu Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâtun Bey'le Rakım Efendi* adlı romanından alınan yukarıdaki parçaya göre cevaplandırınız.

1. Yukarıdaki metni de dikkate alarak romanın yazıldığı dönemin sosyal ve kültürel özellikleri hakkında neler düşündüğünüzü aşağıya yazınız.

....

....

....

....

2. **Okuduğunuz parçada kullanılan bakış açısına örnekler bularak aşağıya yazınız.**

....
....
....
....
....
....

3. **Okuduğunuz parçanın olay örgüsünü aşağıya yazınız.**

....
....
....
....
....
....

4. **Tanzimat roman ve hikâyelerinde toplumu eğitme amacı öne çıkar; iyiler çok iyi, kötüler çok kötüdür, iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Metinden bu açıklamaya örnekler bularak aşağıya yazınız.**

....
....
....
....
....
....

5. Aşağıdaki bilgilerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

	a. Tanzimat edebiyatı romanlarında Doğu-Batı çatışması ile bundan doğan yıkımlar ve tarihteki başarılar öne çıkan konulardır.
	b. Tanzimat edebiyatı romanları teknik olarak güçlüdür. Yazarlar romanın akışına müdahale etmez, romanı genellikle bir öğütle bitirirler.
	c. Halit Ziya Uşaklıgil, kahramanların ihtiras ve duygularını tahlil etmeyi, onları kendi içinde göstermeyi esas alarak sanatkârane bir üslupla Batılı anlamda romanlar yazmıştır.
	ç. Millî Edebiyat romanlarında romantizm ve natüralizm akımlarının etkisi vardır.
	d. Millî Edebiyat romanlarında sanatçılar özellikle gözleme önem vermişler ve eserlerine gözlemlerini yansıtmışlardır.

6. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

a) Millî Edebiyat romancıları; ...., ..., ... ve ....'dır.

b) Türk romanı, ... edebiyatında özellikle .... ile birlikte teknik kusurlardan arınır.

c) Türk edebiyatında ilk yerli roman, ... tarafından yazılan .... adlı eserdir.

ç) Türk edebiyatına çeviri ile giren romanın ilk örneği, Yusuf Kâmil Paşa'nın Fransız yazar Fenelon'dan çevirdiği .... adlı eserdir.

d) 16. yüzyılın sonlarına doğru .... tarafından yazılan .... adlı eser, roman türünün ilk başarılı örneği kabul edilir.

7. Roman türüyle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Romanda olaylar mutlaka bir zaman dilimi içerisinde oluşur.

B) Romanda dilin bütün olanaklarından yararlanılarak kurmaca bir dünya kurulur.

C) Romandaki olay örgüsünün tıpatıp benzeri gerçek hayatta görülebilir.

D) Kişilerin iç dünyalarını daha iyi tanıtmak için tahlillere başvurulabilir.

E) Kimi romanlar mektup, kimi romanlar da anı biçiminde yazılırlar.

8. Tanzimat edebiyatı, birçok edebî türde ilk ürünlerin verildiği dönemdir.

Aşağıdaki romanlardan hangisi Tanzimat Dönemi'nde ilk olma özelliği <u>taşımaz</u>?

A) İntibah

B) Karabibik

C) Felâtun Bey ile Rakım Efendi

D) Araba Sevdası

E) Cezmi

9. (I) Tanzimat romanı, biçimsel özellikleriyle yepyeni bir tür olmasına karşın (II) anlatım, aslında halk edebiyatında gördüğümüz halk hikâyesiyle benzerlikler gösterir. (III) Anlatıcı, halk hikâyesinde olduğu gibi arka planda değil okurun karşısındadır. (IV) Halk hikâyesinin anlatıcısı, hikâyedeki kahramanları iyilikleri ve yücelikleriyle anlatır, kötü adamı olabildiğince kötüler. (V) Tanzimat romanında da iyiler ve kötüler vardır ancak kötülerin iyi yanlarından da söz edilir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bilgi yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

10. Bağımlı sıralı cümlelerde birden çok öge ortak olabilir.

Aşağıdaki cümlelerden hangisi bu açıklamaya örnek olur?

A) Kendisine yeni bir kalacak yer bulacak, mutlu olacaktı.

B) Duyduklarını anlattı, kimse anlattıklarına inanmadı.

C) Çok güzel anlatıyor, anlattıklarıyla mesaj vermeyi ihmal etmiyor.

D) Akşam sizi evden alırım, tiyatroya birlikte gideriz.

E) Yaptıklarından ötürü ona çok kızmış, ağzına geleni söylemiş.

11. Aşağıdaki dizelerin hangisinde yan cümle, temel cümlenin farklı bir ögesidir?

A) Başımda yokluk denen fırtına esmekte

B) Yaslandığım omuz, benim yüreğimde atar

C) Teselli denen ilaç, fâni kederlerindir

D) Görmesinler boynun, sakın büküldüğünü

E) Seni bulur izinden sesini duyanlar

12. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı yapılmıştır?

A) Babam 35. yaş gününü de üç gün önce kutladı.

B) Ligteki 25'nci golünü de akşamki maçta attı.

C) Vefatının 27'nci yılında saygıyla anıldı.

D) 15'inci Kayseri Fuarı 15 Haziran 2003 tarihinde başlıyor.

E) 5'inci romanını da önümüzdeki hafta piyasaya çıkarıyor.

13. Bilgili bir adam ( ) her şeyin farkına varır ( ) Cahil ise her konuda düşüncesini söyler ( )

Yukarıda yay ayraçla gösterilen yerlere aşağıdakilerden hangisinde verilen noktalama işaretleri getirilmelidir?

A) (,) (:) (.) B) (:) (;) (.) C) (;) (:) (…) D) (,) (.) (.) E) (,) (;) (…)

6. ÜNİTE | TİYATRO

Okuma

✓ Geleneksel Türk tiyatrosu (Karagöz, orta oyunu)
✓ Modern Türk tiyatrosu

Yazma

✓ Geleneksel tiyatronun eğlence kültürümüzdeki yeri, Osmanlı toplumunun bir arada yaşama kültürü gibi konular üzerinde yazı yazma

Sözlü İletişim

✓ Kısa bir meddah oyunu sunma

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsanlarla sağlıklı bir iletişim kurmak için üzerimize düşen görevler nelerdir? Sözlü olarak ifade ediniz.

2. Sinemanın, Batı tarzı tiyatronun, gazete ve dergilerin olmadığı çağlarda Türk toplumunun en önemli eğlence araçlarından bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Kendimize iyi davranılmasını istiyorsak karşımızdakine nasıl davranmalıyız? Sınıf ortamında tartışınız.

KARAGÖZ ÇEVRE CANAVARI

Giriş

HACİVAT — (Semai söyleyerek gelir.)

(...)

(Perde gazelini okur.)

Of; Hay, hak!..

Gönlünüze açmış bir çiçektir hayâl perdemiz,

Sizin karşınızda oldukça hep var olur perdemiz.

Daha güzel bir dünyada yaşasın diye çocuklar,

Dünyaya güzel, çirkin örnekler taşır perdemiz.

Dileğimiz hep parlasın, solmasın güneşiniz,

Güneşe sahip çıkmanızı önerir bu ibret perdemiz.

Diyelim, bugün de güzel olsun günümüz. Hoş geldiniz! İyi ki geldiniz, perdemiz şenlendi, gönlümüz çiçeklendi.

Hep beraber bakalım ama Karagöz'ü de çağırmayı unutmayalım. (Gazel gibi söyleyerek)

Yar bana bir eğlence medet! Aman bana bir eğlence medet yar!..

KARAGÖZ — Bende de senin kafana göre bir güzel çöplük var. (Çöpleri Hacivat'ın kafasına atar.)

HACİVAT — (Şaşkın) Yazıklar olsun sana yazık!

KARAGÖZ — (Pencereden gözükür.) Yine ne istiyorsun kazık oğlu kazık?

HACİVAT — Ayıp Karagöz'üm. Ayıp!

KARAGÖZ — Ben hiçbir yere kaybolmadım.

HACİVAT — Bak çocuklar gelmiş bizi seyre!

KARAGÖZ — (Anlamamış.) Sucukçuların maçı kaç devre?

Görsel 6.1

HACİVAT — Yâhu bırak sucuğu. Bugün konumuz çevre!

KARAGÖZ — Ben de gelirsem, seni bir güzel döverim; evire-çevire!

HACİVAT — Ben ne dedim efendim! Dedim ki, "Yâr bana bir eğlence medet!"

KARAGÖZ — Bana bak gürültü etme tez burayı terket!

HACİVAT — Ben de seni buraya getirmezsem kör olayım. Yâr bana bir eğlence medet! Gel benim Gönlümün aşığı!

KARAGÖZ — (İçeriden) Geliyorum mahallenin yılışığı!

HACİVAT — Gel diyorum sana çocuğum!

KARAGÖZ — (İçeriden) Geliyorum kaçak eşek sucuğum!

HACİVAT — Haydi ama Karagöz, geliver aşağı!

KARAGÖZ — (İçeriden) Anlaşıldı sen istiyorsun bir güzel kaşağı!

(İçeriden dışarı, Hacivat'ın üstüne atlar. Hacivat kaçar gider, Karagöz yere çakılır.)

HACİVAT — (Yerde) Yandım anam yandım! Öldüm, bittim, bayıldım! Silindir ezmiş asfalt gibi yerlere yayıldım. Vay benim kel başım! Eh sen buraya bir gel Hacivat, ben sana sorarım. Seni gidi utanmaz, arlanmaz! Petrol dökülmüş denizlerde boğulasıca, ağacı yanmış orman gibi dazlak kalasıca seni!

MUHÂVERE

HACİVAT — (Şen şakrak içeri girer.) Vay efendim vay!..

KARAGÖZ — (Vurur.) Al sana bir tokat, yıldızları say!

HACİVAT — (Yere düşüp kalkar.) Aman Karagöz'üm. Bu ne öfke?

KARAGÖZ — (Vurur.) Her zaman olmaz beş kuruşa beş köfte...

HACİVAT — Ne vuruyorsun be Karagöz! Ben buraya ne emelle geldim.

Görsel 6.2

KARAGÖZ — Amelsen ne diye çıkıyorsun evden! Evinde otur. Ya buraları da batırırsan şimdi?

HACİVAT — Yanlış anladın Karagöz, yâni buraya geliş amacım güzeldi.

KARAGÖZ — Bana ne senin amcan güzelse!

HACİVAT — Yâni güzel dileklerle geldim.

KARAGÖZ — Ne işe yarayacak o yağlı güzel direkler.

HACİVAT — Anlaşıldı bugün sen ters tarafından kalktın.

KARAGÖZ — Seni de tersinden kapayım da gör. (Hırlayarak saldırır.) Hırrr.

HACİVAT — Aman birader ne yapıyorsun?

KARAGÖZ — (Vurur.) Ben köpek miyim ki seni kapayım.

HACİVAT — Karagöz'üm inadına mı yapıyorsun? Söylediklerimi ters anlıyorsun.

KARAGÖZ — Güzellikle gel, kapımı çal, ben de aşağıya inip sana kapıyı açayım, konuşalım. Ne o öyle ayağına ayı basmış eşek gibi anırıyorsun!

HACİVAT — Vay benim canım efendim, sevgili dostum. Demek ben yanlış yaptım. Senden özür diliyorum. Beni af et!..

KARAGÖZ — Neyse bırak zevzekliği de söyle ne diye indirdin beni aşağıya?

HACİVAT — Yâhu Karagöz'üm geldim gidiyorum.

KARAGÖZ — Uğurlar olsun. Gidişin olsun da dönüşün olmasın!

HACİVAT — Hayır, yanlış anladın.

KARAGÖZ — Yâhu şunun doğrusunu anlat da dinleyelim. Lâfı eveleyip-geveleme, süsleyip-püsleme! Güzel Türkçemizle anlat!..

HACİVAT — Yâni benim efendim, bir ayağım çukurda.

KARAGÖZ — Anlaşıldı muhtar olacaksın.

HACİVAT — Onu nereden çıkardın.

KARAGÖZ — Ben çıkarmadım. Sen dedin bir ayağım çukurda diye. Politika icâbı eski muhtarı kötüleyeceksin ya.

HACİVAT — Aman be birâder sana lâf anlatmak ne zor şeymiş. Yâni, yaşlandım artık, bir iyilik yapmak istiyorum.

KARAGÖZ — Haydaa... Ölümünü mü gördün rüyanda? Mutlaka benim elimledir, senin ölümün!

HACİVAT — Söyle bakayım (...)

KARAGÖZ — (Vurur.) Tu... Allah cezanı versin! Giderayak beni günaha sokma! İçeride helâ var!

HACİVAT — Yok birâder öylesi değil! Yâni; sana giyecek birşeyler alayım. Başını sokacak bir ev yapayım demek istedim.

KARAGÖZ — Böyle bir iyilik yaparsan, ben de sana dua ederim.

HACİVAT — Nasıl bir dua edersin, birâder?

KARAGÖZ — “Yarabbi, Hacivat’ın başı dururken ayağına taş düşmesin!” derim.

HACİVAT — Aman bu nasıl dua böyle be birâder?

KARAGÖZ — Sen duayı bırak niyete bak niyete!..

HACİVAT — Yine de beni kırdın.

KARAGÖZ — Ekler yeniden yapıştırırım.

HACİVAT — Ben sana iyilik yapacağım sen benimle dalga geçiyorsun. Alacağın olsun senin!

KARAGÖZ — Alacağım var da, veren kim?

HACİVAT — Kimden var alacağın?

KARAGÖZ — Kim diyenden!

HACİVAT — Sen beni mi kastediyorsun?

KARAGÖZ — Ben seni hasta etmiyorum.

HACİVAT — Bak dostum..!

KARAGÖZ — Evet işte bak, nasıl da bildin. İnsan borcunu unutmamalı!

HACİVAT — Ne borcu be birâder.

KARAGÖZ — Şimdi itiraf ettin ya!

HACİVAT — Ne dedim?..

KARAGÖZ — “Ak postun” dedin... On yıl önce ödünç istedin, hâlâ getirmedin.

HACİVAT — Yâhu on yıl önceki borcumu nerden hatırlayayım. Ben akşam ne yediğimi unuttum. Sâhi ben ne diyordum Karagöz?

KARAGÖZ — Bana yapacağın iyilikten bahsediyordun.

HACİVAT — İyilik mi? Ne iyiliği yâhu?

KARAGÖZ — Üstüme giyecek ve başımı sokacak bir ev yapacaktın.

HACİVAT — Ne diyorsun sen! Ben kendimi zor geçindiriyorum. Aşk olsun sana! Benim zayıf anımı mı kolluyordun?

KARAGÖZ — Zarfını koklamıyorum ama, tabutunu yoklayacağım (Üstüne yürür, Hacivat kaçar.) Seni gidi kandili kırık, mum fitili kılıklı adam seni! Geldi hem uykumdan etti beni, hem de kafamı karıştırdı gitti. Neyse ucuz kurtuldu. Ben de gideyim şu ağacın altına, bu güzel havayı koklaya, koklaya tabiatın kucağında istirahat edeyim bari. (Perdeye konan ağaç göstermeliğin altına gider ve yatar.)

(Işıklar kararır.)

FASIL (ANA OYUN)

(Perde aydınlanır.)

(Karagöz ağacın altında uyurken meydanda çöpler birikmeye başlar. Fonda bir kaos müziğin eşliğinde pet şişe, teneke kutu vb.lerden oluşan çöp dağı oluverir meydanda.)

KARAGÖZ — (Uykudan uyanan Karagöz şaşırır.) Öf bu koku da ne böyle? Hayda!.. Ben az önce buraya geldiğimde bu dağ yoktu burada! Allah Allah hayret bir şey?

HACİVAT — (Ters taraftan perdeye gelir.) Yâhu bu koku da ne böyle? Pekiyi Karagöz nerede? Burada bir ağaç olması lâzım? O da, o ağacın altında uyuyormuş! (Seslenir.) Karagöz... Karagöz... Neredesin?

KARAGÖZ — (Şaşkın) Allah Allah! Şimdi de bu dağ sanki bana sesleniyor.

HACİVAT — (Seslenir.) Karagöz... Karagööz!

KARAGÖZ — Yâhu bu bizim Hacivat'ın sesine benziyor.

HACİVAT — (Seslenir.) Karagöz... Karagööz!

KARAGÖZ — Aman Allah'ım, yoksa Hacivat bu dağın altında mı? (Seslenir.) Hacivat... Neredesin?

HACİVAT — (Üzgün) Eyvah, Karagöz bu çöp dağının altında kalmış. Vah benim cefâkar arkadaşım! (Seslenir.) Karagöz!.. Merak etme seni kurtaracağım.

KARAGÖZ — (Üzgün) Vay başıma gelen! Bak sevgili arkadaşım "Beni kurtar!" diye bağırıyor. (Seslenir.) Merak etme Hacı Cavcav, seni kurtaracağım. (Çöp dağını deşmeye başlar.)

(Aynısını Hacivat da öteki tarafta yapar. Bu sırada nâreke zırıltısı ile başlar her yer sarsılmaya. Tabi ki efekt-ten bir gümbürtü de gelmektedir.)

KARAGÖZ — Aman Allah'ım, bu ne?..

HACİVAT — Ne oluyor be! Bu gürültü de ne? (Sallantının etkisi ile sırt üstü düşer.)

KARAGÖZ — Haydi gidiyoruz! Eşhedü enlâ! (Sallantının etkisi ile sırt üstü düşer.)

HACİVAT — Aman Allah'ım. Dünyanın sonu geldi galiba!

(Tam bu sırada çöplerin ortasından çok çirkin görünüşlü bir yaratık yerden yükselir.)

CANAVAR — Oh be!.. Nihayet yeryüzüne çıkabildim. Şu bir kova çöpü dökeni bir bilsem ona madalya vereceğim. Zira onun attığı bir kova çöp sâyesinde şu anda buradayım. Dur gidip şu adamı arayayım. (Yine nâreke vızıltısı ve gürültü ile çıkar. Gidişi ile birlikte çöpler de yok olur.)

KARAGÖZ — Vay be!.. O ne idi öyle. Acaba Hacivat ne oldu?

HACİVAT — Vay anam vay, ne oldu böyle? Vah Karagöz vah...

KARAGÖZ — Vay Hacı Cavcav buradasın? Vay benim can arkadaşım. Sesini duymak ne kadar güzel...

HACİVAT — Aman aman, ben de seni gördüğüme sevindim. O neydi öyle be Karagöz?

KARAGÖZ — Vallahi bilmiyorum. Ama beni aradığını zannediyorum.

HACİVAT — Nereden anladın be Karagöz'üm?

KARAGÖZ — Duymadın mı? Bana madalya verecekmiş!

HACİVAT — Sâhi ya, sen benim başımdan aşağı çöp dökmüştün! (Tam o sırada Karagöz'ün oğlu koşarak gelir.)

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — (Dışarıdan) Baba imdaaat!..

KARAGÖZ — Aman be birâder bu benim oğlanın sesi!

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — (Girer.) Baba bir canavar geldi birini arıyormuş. Evimizi yerle bir etti. Aslında o aradığı birini biz ondan önce bulup bir güzel pataklamamız lâzım...

KARAGÖZ — O niye be oğlum?

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Çünkü bir kova çöpü sokağa döküp uyuyan canavarı uyandıran o..! Canavar da onu arıyor!

KARAGÖZ — Ah ben ne ettim be Hacı Cavcav?

(Yine nâreke vızıltısı ve gümbürtüler gelir.)

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Eyvah! Ben kaçıyorum baba, sen başının çaresine bak! (Gider.)

KARAGÖZ — Dur dur be hayırsız evlat!.. Gitti.

HACİVAT — Ah be Karagöz'üm ne yaptın, ne olacak şimdi? Nasıl kurtulacaksın bu canavarın elinden?

KARAGÖZ — Aslında zarar vermek için aramıyor beni. Madalya verecek bana...

HACİVAT — Sana vereceği madalya senin, çevresini kötü kullanan, hatta kirleten biri olduğunun kanıtı olacak ama...

KARAGÖZ — Yapma yahu! Ondan sonra da herkes beni pataklayacak. Of... of... Ne yaptım ben? Aman Hacı Cavcav, ne olur kimseye söyleme bunu!

HACİVAT — Yok yok, söylemem. Hadi seni bir yere saklayalım.

Hah, bak şurada bir çuval var, sen bunun içine gir. Seni soran olursa "Askere gitti." derim.

KARAGÖZ — İnanırlar mı be Hacivat?

HACİVAT — Biraz zor olur ama ben onları inandırırım.

KARAGÖZ — Tamam, o zaman gireyim! (Çuvala girer.)

(Bu sırada yine nefes nefese Karagöz'ün Karısı gelir.)

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ah ah Hacivat Çelebi, başımıza gelenleri görüyor musun?

HACİVAT — Bilmez miyim! Bir namussuzun yüzünden dünyamız başımıza yıkılacak!

(Karagöz çuvalın içinden söylenir.)

KARAGÖZ — Hop hop. Doğru konuş, sensin namussuz!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Aaa... Bu çuval konuşuyor.

HACİVAT — Çuval değil, içindeki hayâsız, pis, mundar, çevre düşmanı, insanlığın yüz karası konuşuyor.

KARAGÖZ — (Çuvalın içinden) Sensin pis, mendebur!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Yoksa şu canavarı uyandıranı mı yakaladın Hacivat Çelebi?

HACİVAT — Evet efendim. Evet, işte o edepsiz, hayâsız, insanlık düşmanını yakalayıp bu çuvalın içine tıktım.

KARAGÖZ — Yâhu Hacivat, beni bir başkasıyla karıştırdın! Ben Karagöz'üm, Karagöz!..

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (Çuvala vurur.) Sus edepsiz. Utanmıyor musun benim sevgili kocamın adını ağzına almaya! (Çuvala vurur.) O insanlık âbidesi yüce insanın adını o pis mendebur ağzınla kirletme! Al sana, al!.. (Çuvala vurur.)

HACİVAT — Vurun efendim vurun!..

KARAGÖZ — (Çuvalın içinden) Ben bu çuvaldan bir çıkayım sorarım sana Hacivat!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Aman bırakma bu çevre düşmanı insan müsveddesini. Ben gidip önüme gelen herkese söyleyeyim. (Çıkar gider.)

KARAGÖZ — (Çuvalın içinden) Sen ne yapıyorsun Hacivat?

HACİVAT — Yâhu Karagöz'üm, seni gizleyebilmem için bu şart...

KARAGÖZ — (Çuvalın içinden) Ama ne biçim sözler sarfettin benim için!

HACİVAT — Merak etme sen, o sözlerin sahibi sen değilsin! Çevre düşmanı!..

KARAGÖZ — (Çuvalın içinden) Yâhu ben vaz geçtim sen beni buradan çıkart!

HACİVAT — Aman şimdi olmaz!

KARAGÖZ — Ne oldu ki?

HACİVAT — Bak birisi geliyor! Sus ses çıkarma!

(...)

BİTİŞ

HACİVAT — Vay be Karagöz'üm, sen karabasan görmüşsün!

KARAGÖZ — Ben şimdi sana karakaçanı gösteririm. (Üstüne yürür. Hacivat kaçar.) Ama yine de yaptığım yanlışı anladım. Bu bir rüya da, kâbus da olsa ben dersimi aldım. Bir gün bu güzel doğamız bir canavara dönüşüp bu anlattıklarımızdan daha büyük cezalar verir bize. Yere attığımız her çöp, kestiğimiz ama yerine yenisini dikmediğimiz her ağaç, zevkine veya ihtiyaçtan bile olsa kirlettiğimiz her deniz, her ırmak, her nehir, havaya salıverdiğimiz her türlü kirli atık, doğaya sorumsuzca bıraktığımız her kimyasal madde bizi çevre canavarı ile ortak yapıyor. Ya doğayı koruyup ona zarar vermeyenler bunu fark ederse, benim rüyâmdaki sonu hepimiz yaşarız o zaman. Öyleyse bu günden tezi yok, bizler birer doğa koruyucusu olup zarar verenleri tespit etmeye, onları uyarmaya başlayalım. Her ne kadar sürçülisan ettiysek affola, doğamız her dâim temiz ola! Hoşçakalın (Çıkar.)

(Çengi gelir ve oynayıp gösteriyi bitirir.)

Karagöz Oyunları 3

Hazırlayan: Ünver Oral

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

efekt: Radyo ve televizyon yayınlarında, tiyatro oyunlarında veya film seslendirmelerinde, hareketleri izlemesi gereken seslerin doğal kaynakların dışında, optik, mekanik, kimyasal yöntemlerle gerçekleştirilmesi.

kaos: Kargaşa.

medet: Yardım, imdat.

mendebur: Sümsük, sünepe, pis, iğrenç.

sürçmek: Dalgınlıkla yanlış bir iş yapmak, yanılmak.

Metindeki bazı kelimelerin standart dışı kullanımları, yazarın tercihi veya döneme özgüdür. Örnek: yâni, yâhu, lâf, birâder.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Geleneksel Türk tiyatrosu, kökeni eski inanç ve geleneklere dayanan modern tiyatronun dışında kalan türe verilen addır. Bu başlık altında Karagöz, orta oyunu, kukla, meddah ve köy seyirlik oyunu gibi gösteri türleri yer alır. Bu türler klasik tiyatrodan çok farklıdır. Şarkı, dans ve söz oyunlarına dayanan geleneksel tiyatro yazılı bir metne dayanmaz. Geleneksel tiyatroda güldürü ögesi ön plandadır. Bunun yanında ders verici ve eğitici özelliği de vardır. Genellikle sahnesiz tiyatrolardır. Bunlardan seyirlik köy oyunlarının kökeni tarih öncesi bolluk törenlerine ve ilkel inançlara kadar uzanır. Karagöz ve orta oyunu birbirine benzemekle birlikte sahneleniş tekniği bakımından birbirinden ayrılır. Meddah tek kişilik bir tiyatro örneğidir. Kör Hasan, Sururi, Naşit, İsmail Dümbüllü ünlü meddahlardandır. Kukla geleneği ise çok eskiye dayanan bir türdür. Yüzyıllarca Türk halkının temaşa ihtiyacını gideren bu türler, bugün etkisini yitirse de modern tiyatromuza kaynaklık etmeye devam etmektedir. Kel Hasan, Abdürrezzak ve Kavuklu Hamdi geleneksel Türk tiyatrosunun önemli isimlerindendir.

Görsel 6.3: Orta Oyunu, Ressam Muazzez

Türklerin tiyatrosu yüzyıldan fazla bir süredir, kendi sorunlarını, kendi insanını, kendine özgü tarzıyla ve rengiyle seyircisine aktaracak bir üslup arayışı içindedir.

Karagöz ile Hacivat

Mum ışığı ile aydınlatılmış bir perdeye tasvir denilen deriden yapılma temsilî karakterlerin çubuklar yardımıyla getirilip gölgelerinin yansıtılması yolu ile oynatılan oyunlara **Karagöz oyunu** denir. Bu sebeple Karagöz oyunları "gölge oyunu" olarak adlandırılmıştır. Eski dilde bu anlamda "hayal-i zıll" (gölge hayaller) ifadesi kullanılmıştır. Oyun temsilleri çok çeşitlidir. Hayvanlar, insanlar, bitki ve eşyaların tasviri çıkarılarak oyunlarda bu karakterler kullanılmıştır.

Görsel 6.4

Gölge oyunu tarihin birçok döneminde farklı milletlerce kullanılmıştır. Mısır'da, Hindistan'da gölge oyununun izleri görülür. Oyunun önce Çin'de ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Gölge oyununun Anadolu coğrafyasında ilk ne zaman görüldüğü hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu konuda Evliya Çelebi ilk gölge oyununun Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaeddin zamanında (XIII. yy.) görüldüğünü belirtmiştir. Bu konudaki en yaygın rivayet Karagöz ve Hacivat'ın Osmanlı'da Sultan Orhan zamanında yaşamış gerçek kişiler olduğudur. Bu rivayette Sultan Orhan sefere girerken Bursa'ya bir cami yapılmasını emir buyurur. Karagöz ve Hacivat bu caminin yapımında çalışan iki işçidir. Bunların iş esnasında aralarındaki konuşmalar, sürtüşmeler halka komik gelmiş, diğer işçilerin sürekli bu atışmaları dinlemesi sonucu cami yapımı yavaşlamıştır. Seferden dönen Sultan Orhan, caminin bitirileme-

diğini görünce kızmış ve olayın suçlusu olarak bu iki kahramanı ölüm ile cezalandırmıştır. Sonrasında bu hüküm yüzünden pişman olan padişah kahramanların anısını canlı tutmak için Şeyh Küşteri isimli bir sanatçıyı görevlendirmiştir.

Şeyh Küşteri, Karagöz oyunlarının ilk oynatıcısı olarak bilinir. Bu nedenle Karagöz oyunlarının piri (kurucusu) olarak adlandırılır. Yine bu sebeplerle Karagöz oyunlarının oynandığı alana "Küşteri Meydanı" da denilmektedir. Nazif Bey, Hayalî Memduh ve Hayalî Küçük Ali tanınmış Karagözcüler arasındadır.

Karagöz oyunu, temelde iki kahraman üzerine kurulur. Bunlardan Karagöz; okumamış, halk diliyle konuşan, öğrenim görmüş kişilerin söylediği sözleri anlamayan, duyduklarına ters anlamlar yükleyen tiptir. Hacivat ise öğrenim görmüş, medrese diliyle konuşan, bilimden az çok anlayan, görgü kurallarına uyan tiptir.

Karagöz oyunlarının en bilinenleri arasıda Kanlı Nigâr, Aşçılık, Büyük Evlenme, Bursalı Leyla, Salıncak Oyunu, Yazıcı sayılabilir.

Oyunun Diğer Kişileri

Çelebi: Malı mülkü olan zengin, mirasyedi bir tiptir.

Zenne: Karagöz oyunundaki kadın tipleridir.

Tiryaki: Konuşmaların en önemli yerinde uyuklamaya başlayan tiptir.

Beberuhi: Altıkolaç lakabıyla anılan, cüce, yaygaracı bir tiptir. Bu kişilerin yanı sıra Tuzsuz Deli Bekir, Zeybek (Efe), Külhanbeyi, Türk, Yahudi gibi tipler de oyunda yer alır.

Karagöz ile Hacivat Oyununun Özellikleri

* Karagöz oyunları doğum, evlenme, sünnet gibi törenlerde ve çeşitli şenliklerde oynanmıştır.
* Karagöz oyunlarının oynatıcısına **hayalci** denir.
* Karagöz oyunları çoğunlukla ramazan aylarında oynanır. Tümü 28 oyundan ibarettir. İlgili ay boyunca akşamları oynanan oyun sadece Kadir Gecesi'nde oynanmaz.
* Karagöz oyunlarında konu günlük hayattan alınır.
* Oyunlar doğaçlamadır (tuluat). Oyunların belli bir metni bulunmaz.
* Tüm tasvirler tek bir kişi tarafından canlandırılır. Hayalciler, tüm kahramanları canlandıran taklit yeteneği güçlü kişilerdir.
* Oyunlarda dil sadedir. Halkın konuşma biçimlerine yer verilir.
* Karagöz, Osmanlı'nın sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısının tanınması için önemli ipuçları içerir.

Karagöz Oyununun Bölümleri

Karagöz oyunu mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (oyun) ve bitiş olmak üzere dört bölümden meydana gelir:

Mukaddime (giriş): Metinde, Hacivat'la Karagöz'ün çatışmasına kadar olan kısım giriş bölümüdür. Perde aydınlatıldıktan sonra Hacivat müzik eşliğinde bir semai okur. Semai bitince "Of, hay Hak!" diyerek, perde gazeli denen bir şiir okur. Sonra Karagöz'ü perdeye davet eden sözler söyler. Karagöz, Hacivat'ın çıkardığı gürültüye kızar, perdeye gelir, kavga ederler.

Muhavere: Metinde, Hacivat'ın "Vay Karagöz'üm, benim iki gözüm merhaba." sözü ile başlayıp parçanın sonuna kadar devam eden kısım, oyunun muhavere (karşılıklı konuşma) adı verilen ikinci bölümüdür.

Fasıl: Oyunun asıl bölümüdür. Bu bölümde çeşitli tipler oyuna katılır. Bunlar genellikle kendi ağız özellikleriyle Karagöz'le konuşturulur. Konuşmalara bazen Hacivat da karışır. Konuşmalarda komiklik ağır basar. Olaylar bir yerde düğümlenir. Sonunda başka bir tipin (efe, külhanbeyi, sarhoş vb.) perdeye gelmesiyle düğüm çözülür.

Bitiş: Bu bölümde tekrar Hacivat'la Karagöz'ün konuşmaları olur. Konuşma kavgaya dönüşür. Hacivat: "Yıktın perdeyi eyledin viran. Varayım sahibine haber vereyim heman." diyerek perdeyi terk eder. Karagöz de "Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola." diyerek oyunu bitirir.

Okuduğunuz metin, geleneksel Türk tiyatrosu çalışmalarından olan "Karagöz Çevre Canavarı" adlı oyundan alınmıştır. Oyun, Hacivat'ın kalıplaşmış ifadeler söyleyerek sahneye gelmesiyle başlar. Sonra Karagöz ve Hacivat arasında geçen karşılıklı konuşma sahneleri yer alır. Bu konuşmanın temelini, Hacivat'ın sözlerini Karagöz'ün yanlış anlaması oluşturur. Okuduğunuz metinde seslenmelerin, soru cümlelerinin ve tekerlemelerin yer alması metni daha etkili ve dikkat çekici hâle getirmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Kültür tarihinin, sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olan eğlenceler ve eğlence kültürü olan Karagöz oyununun ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin etkisini tespit ederek okuduğunuz Karagöz oyununun ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

2. Karagöz oyununu, bir imparatorluk olan Osmanlının toplumsal zenginliğinin hayal perdesine yansımış şekli olarak değerlendirmek mümkündür. Buna göre okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları belirleyiniz.

4. Karagöz, genellikle evinin bulunduğu noktadan, sağ üst köşeden atlayarak Hacivat'ın karşısına dikilir. Ağız kavgasına tutuşurlar. Hacivat'la, onu sürekli yanlış anlayan Karagöz arasında başlayan komik muhavere faslı esas hikâyeye geçişi sağlar. Buna göre okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

5. Karagöz, bildiğini ve inandığını ifade etmekten ve bu uğurda dövüşmekten çekinmeyen, gözü pek bir tiptir. Buna göre okuduğunuz metindeki şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini belirleyiniz.

6. **Yer** ya da **mekân** bütün olayların geçtiği çevreye denir. Uygun bir dekor ve sahne ile bütün olaylar yaşandığı zamana ve çevreye yansıtılır. Işık, eşya gibi oyunda kullanılan araçların tümü dekoru oluşturur. Buna göre Karagöz oyununun zaman ve mekân özelliklerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde geçen; seslenmeler, tekerlemeler, deyimler, gazeller, beyitler, şarkı-türkü-müzikler, yanlış anlamalar, taklitler ve ağız özelliklerini bulunuz. Metnin dil ve üslup özellikleri hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

8. Okuduğunuz metnin, dönemin gerçekliğiyle ilişkisini de dikkate alarak metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

10. Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi ise insanların hayatını düzenli bir şekilde devam ettirebilmesi için yerine getirmesi gereken sorumlulukları sizce nelerdir? Belirtiniz.

Etkinlik

Karagöz Çevre Canavarı adlı metindeki çevre duyarlılığı ile günümüzdeki çevre duyarlılığını karşılaştırınız. Belirlediğiniz farklılıkları aşağıya yazınız.

....
....
....
....

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsanları güldürmek, eğlendirmek bir sanat mıdır? Sınıf ortamında tartışınız.

2. Tiyatroların güldürü ağırlıklı olması, her zaman toplum tarafından kabul görür mü? Sözlü olarak ifade ediniz.

3. Oyuncuların seyirciye bir öğüt veya ders vermek amacıyla oynadığı doğaçlama bir oyun seyrettiniz mi? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

ORTA OYUNU
ÇEŞME

GİRİŞ

(Zurna Pişekâr havası çalarken Pişekâr gelir ve meydanı bir defa dolaştıktan sonra iki eliyle temennâ ederek.)

PİŞEKÂR — Bu akşam, "Gülme Komşuna" namındaki oyunu temsil edeceğiz.(Der ve bir kenara çekilir.)

MUHÂVERE

ARZBÂR

(Zurna Kavuklu havası çalmağa başlar. Kavuklu arkasında Cüce ile gelir ve bir defa meydanı dolaşır.)

KAVUKLU — (Cüce'ye) Kapıyı kilitledin mi? Anahtarı aldın mı?

Görsel 6.5: Orta oyunundan bir sahne

CÜCE — Kapıyı kilitledim ama anahtarı üstünde bıraktım.

KAVUKLU — Anahtar kapı üstünde bırakılır mı?

CÜCE – Geçen akşam hırsız, komşuya girerken, kapıda zahmet çekmiş, kırmış. Kolaylık olsun diye ben de anahtarı üstünde bıraktım.

KAVUKLU — Hay Allah müstahakkını versin! Anahtar hırsız girmesin diyedir, hırsıza kolaylık vermek için değil.

PİŞEKÂR — (Arkalarından) Hay gidi aptallar hay! Anahtarlarını kaybetmişler, kilitli kalmışlar.

KAVUKLU — (Ses gelen tarafa dönerek) Senin çenen, ama açık kalmış… Siz çilingir misiniz?

PİŞEKÂR — Hayır, efendim; bendeniz bu mahallenin muhtarıyım. Bir müşkülünüz mü var?

KAVUKLU — Bizim yok ama, burada bir düşkün var.

PİŞEKÂR — Ne düşkünü?

KAVUKLU — Senin gibi bir tımarhane düşkünü.

PİŞEKÂR — Efendim, " — Bir müşkülünüz mü var?" dedim, yani bir işiniz mi var?

KAVUKLU — Evet bir dişi'miz var, iki babamız… Sen bizi hindi çobanı mı zannettin?

PİŞEKÂR — Hayır, hindi çobanı mindi çobanı değil, ben sizi hiçbir şeye benzetemedim.

KAVUKLU — Efendim, sayenizde biz de adamız.

PİŞEKÂR — Bir adam kendine iftira etmez. Yalan söylüyorsun. (Güler.)

KAVUKLU — Sana adam olduğumuzu nasıl ispat edelim? İşte senin gibi başımız, elimiz, ayağımız var.

PİŞEKÂR — Dünyada her şey olağandır. Siz de neden adam olmayacakmışsınız.

KAVUKLU — Yediği naneye bak.

PİŞEKÂR — Efendim, maksat latife. Size takılmak.

KAVUKLU — Bize takılırsan Yenikapı İstasyonunda ayazı çekersin. Bizi şimendüfer lokomotifi mi zannettin yahu?

PİŞEKÂR — Hayır, efendim, "Şeker yapalım." dedim.

KAVUKLU — İyi ama, sen bunak, ben avanak, kıvamını kaçırırız. Ne şekeri yapıyorsun canım? Sen ayaküstü şekerleme yapıyorsun galiba ki, böyle sözler söylüyorsun.

PİŞEKÂR — Canım, efendim, siz kimsiniz? Kimin nesisiniz? Nereden geliyorsunuz, nereye gidiyorsunuz? Ananız, babanız var mı?

KAVUKLU — Müsaade et, mahalleden kayıtları getireyim bari.

PİŞEKÂR — Ne kayıtları getireceksin?

KAVUKLU — Ne bileyim. Silsilemi soruyorsun.

PİŞEKÂR — Adını öğrenmek istiyorum. Adın ne?

KAVUKLU — Ali.

PİŞEKÂR — Nasıl Ali?

KAVUKLU — Sade Ali.

PİŞEKÂR — Maşallah, sade Ali Efendi.

KAVUKLU — Pederi tanır mısın?

PİŞEKÂR — Hayır.

KAVUKLU — Peynirli-pide… Ulan, biz börek sülalesinden miyiz? Niçin bana "Sade Ali Efendi" diyorsun?

PİŞEKÂR — Şimdi söylemediniz mi?

KAVUKLU — Evet, ama, "sade"nin lüzumu yok; yalnız Ali Efendi.

PİŞEKÂR — Maşallah Yalnız Ali Efendi.

KAVUKLU — Canım, "yalnız"ı malnızı yok; bayağı Ali Efendi.

PİŞEKÂR — Bu sefer "maşallah" demeyeceğim, Bayağı Ali Efendi.

KAVUKLU — Artık tepem atıyor, Ulan, benim nerem bayağı? İsmim Ali vesselâm!

PİŞEKÂR — Vay! Ali Vesselâm Efendi.

KAVUKLU — Haydi def ol oradan! Benimle eğleniyor musun?

PİŞEKÂR — Yok, Ali Efendi, ben seni tanıdım; yalnız bir parça üzeyim diye yaptım. Nasılsın bakayım, ne âlemdesin?

KAVUKLU — Ben seni tanıyamadım ki.

PİŞEKÂR — "Tanımadım." ne demek? Beni tanıyacaksın, a canım.

KAVUKLU — Tanımadım.

PİŞEKÂR — Tanıyacaksın, ulan.

KAVUKLU — Tanımadım, ulan.

PİŞEKÂR — Hele bir dikkatli bak. Bana "insan sarrafı, lakırdı kavafı, meydan bülbülü Küçük İsmail Efendi" derler.

KAVUKLU — Ah, İsmail Efendi, ben de seni arıyordum. Şimdi derdimi anlatırım, yalnız, şu çocuğa biraz harçlık ver de gitsin.

PİŞEKÂR — (Cüce'ye) Al, oğlum, şu yirmi beş kuruşu.

KAVUKLU — (Cüce'ye) Gel bana bakayım. Ver o yirmi beşliği. (Alır.)

PİŞEKÂR — Sen de mi para veriyorsun?

KAVUKLU — Ne olur ne olmaz, üstünde para bulunsun. (Cüce'ye) — Haydi bakalım, doğruca eve git şimdi. (Cüce gider.)

TEKERLEME

PİŞEKÂR — Ey, bakalım, ne âlemdesin Aliciğim?

KAVUKLU — Sorma, İsmail Efendi. Pederin vefatından sonra bütün bütün sefil kaldım. Hangi işi tuttumsa muvaffak olamadım. Nihayet, Etyemez'de, deniz kıyısında bir kahve tuttum, işlek yer olmadığı için pek kazanç olmuyorsa da civar komşuların yardımıyle geçiniyorum.

PİŞEKÂR — O da iyi.

KAVUKLU — Bir gün kahvenin yanındaki konağın sahibi bey beni çağırttı: "— Oğlum, bizim kerime bu perşembe gelin oluyor. Damadın evi Macuncu'da. Mürüvvetimi göstermek için gelin alayını Beyazıt'tan, Edirnekapısı'ndan dolaştırmak suretiyle göndereceğim. Sen işgüzar bir adam olduğun için, bu alayı idare edeceksin. Ben de seni iyice memnun edeceğim." dedi.

PİŞEKÂR — Ah, ne âlâ iş!

KAVUKLU — Perşembe geldi; sabahleyin kapının önüne elli tane araba dayandı, beş altı tane de binek beygiri. Düğün sahibi, benim için, "Bir kazaya maruz kalmasın." diye bir beygir intihâb etmiş ki görme. Gayet güler yüzlü: Gülmekten dişleri meydanda bir hayvan. Hem de gayet düşünceli bir hayvan: Gözlerini kapamış, tefekküre dalmış sanırsınız. On altı sopa vurdum ancak o zaman kuyruğunu bir defa salladı.

PİŞEKÂR — Aman birader, o tarif ettiğin senin, gayet ihtiyar bir beygir olacak.

KAVUKLU — "İhtiyar" da söz mü? Bir patlıcana dört değnek sok, işte bizim beygir. Kolumdan tutup beni bindirdiler. Her ne kadar "Deh, meh!" dedikse de beygir öyle yürüyecek gibi gözükmüyordu. Bereket versin, gelin arabacısı usta bir adammış; hemen bir kumanda etti: "Dayana dayana beygiri tramvay yoluna bastırın." dedi. Güç hâl ile dediğini yaptılar. Arabacı da oku getirdi, beygirin kuyruğuna kuyruğuna dayadı.

PİŞEKÂR — Aman birader, kazalı iş o.

KAVUKLU — Kazalı ama, bir kere söz verdik.

PİŞEKÂR — Eey sonra?

KAVUKLU — Arabacı o acar beygirine kamçıyı vurdu mu, bizimki şöyle bir ilerler gibi oldu. Ama inatçı mı inatçı, ön ayaklarını diredi, dayandı kaldı. İhtiyar, mihtiyar, hayvanın bu hâline şaşakaldım. Arabacı biraz daha zorlayınca hayvanın ayakları tramvay yolunda olduğu için, kızak kayar gibi ilerlemeye başladı. Nihayet, hayvan da alıştı, yürüdü. Arkamda, alayın azametini sorma. O elli araba, iki tarafın arabacıları, davetliler, kendi kendini davet edenlerle beraber lebaleb dolu idi. Beyazıt'tan, Fatih'ten, Edirnekapısı dışına çıktık.

PİŞEKÂR — Orada bakla tarlaları filan vardır.

KAVUKLU — Evet. Yol uzak, hava da sıcak olduğu için, geline bir parça nefes aldırmak maksadıyla Bayrampaşa'da durduk, arabanın kale tarafına olan kapısını açtık; biz de mahalle delikanlılarıyla atlardan inerek birer kahve içtikten sonra tekrar yola koyulduk. Tam Topkapı'ya geldiğimiz sıralarda idi, gelin arabasından,

yenge hanım başını çıkarıp: “Ali Efendi! Ali Efendi!.. Ben sıcaktan uyumuş kalmışım. Şimdi gözümü açtım, ne göreyim, gelin yanımda yok. Acaba Bayrampaşa’da mı kaldı, düştü mü, ne oldu, bilmiyorum?” demesin mi!

PİŞEKÂR — Eyvah, Ali’ciğim! Ne yaptın?

KAVUKLU — Ne yapayım. Pek fena bir vaziyet. Arabayı boş göndersem güvey evinden gelin soracaklar; kızın evine gitsem, babası benim yakama yapışacak. Bir lahza düşündüm, derhal vaziyeti kavradım. Misafir arabalarını yavaş yavaş yürümelerini tenbih ederek düğün evine doğru yolladım; gelin arabalarını geri çevirttim, aynı yoldan, ters geri, aramaya başladım.

PİŞEKÂR — Aman Yarabbi!.. Eey sonra?

KAVUKLU — Bayrampaşa’ya gelince yüreğim ferahladı.

PİŞEKÂR — Gelini mi gördün?

KAVUKLU — Kâfir gelin, gelincik! Bakla tarlasına girmiş, safasına bakmıyor mu!

(...)

FASIL

PİŞEKÂR — Her ne hâl ise! Bu tarafa gelmekten, beni aramaktan maksadın ne?

KAVUKLU — Ah, İsmailciğim, anlatayım. Pek acınacak bir hâldeyim. Konu- komşunun delaleti ile evlendim. “Evlendim.” ne demek, başımı belâya soktum.

PİŞEKÂR — Hayr ola! Ne gibi?

KAVUKLU — Ne gibi olacak İsmailciğim. Aldığım kadın yüzüne bakılacak kadar güzel; güzel ama, huyu da o nispette çirkin. Tembel, o kadar tembel ki tarif edemem. Akşamları, yemek diye ekseriya birbirimizi yeriz; çamaşır ne yıkar, ne yıkatır. Bir şey lazım oldu mu, kirli sepetine müracaat eder, en beyazı hangisi ise onu alır giyeriz.

PİŞEKÂR — Canım, böyle münasebetsizlik olmaz. Hem sen çok mübalâğa ediyorsun.

KAVUKLU — Eğer mübalağa ediyorsam senin hayrını görmeyeyim.

PİŞEKÂR — İnandım, yemin etme.

KAVUKLU — İşte onun şerrinden evi terk edip kaçtım. Şimdi senden bir ev istiyorum. Eğer nadim olup gelirse barışacağım, gelmezse bırakacağım.

PİŞEKÂR — Vah, Aliciğim, vah! Sen hiç merak etme, ben sana istediğinden âlâ bir ev bulurum. Bak, elimin altında bir konak yavrusu var.

KAVUKLU — Yeni mi doğdu? Tüylerini sen mi yaladın?

PİŞEKÂR — Canım, öylesi değil. Ufacık bir ev. Gel seni götüreyim. Lakin biraz uzakça.

KAVUKLU — Öyleyse arabaya binelim.

PİŞEKÂR — (Bir arabacıyı çağırır gibi yaparak) Arabacı! Arabacı! Bizi Şehzadebaşı’na kaça götürürsün? (Sesini değiştirerek) On beş kuruşa. (Tabii sesiyle) On kuruşa idare etmez mi?

KAVUKLU — (Bu esnada Pişekâr’a hayretle bakmaktadır.) Çıldırdın mı yahu? Kiminle konuşuyorsun?

PİŞEKÂR — Görmüyor musun arabacıyı?

KAVUKLU — Alimallah seni bağlar, tımarhaneye yollarım. Araba nerede?

PİŞEKÂR — Önünde duruyor. Çok söyleme; bak, ben biniyorum. (Arabaya biner gibi yapar, Kavuklu

da onu taklit eder.) Şöyle geç bakayım.

KAVUKLU — Bunun önü, arkası nerede?

PİŞEKÂR — Ömründe araba görmemiş gibi yapıyorsun. (Pastav’ı Kavuklu’nun kafasına vurarak “Deh! Deh!” diye arabayı sürer ve meydanı bir iki defa devreder.) Eh! Geldik.

KAVUKLU — Ne insafsız arabacı bu. Durmadan hayvanı kamçıladı, sanki bana vuruyormuş gibi de acısı yüreğime çöktü.

PİŞEKÂR — E azizim, işte eve geldik. (Pastavla yenidünyanın kenarına vurarak) Kapıyı da açtım, haydi gir bakalım.

KAVUKLU — Bunun neresine gireyim? Bu, sansar kapanı gibi bir şey.

PİŞEKÂR — Canım, merdivenden bir çık. Pat... pat... pat...

KAVUKLU — (Aynı hareketi tekrar ile, yenidünyadaki iskemleye çıkar.) Oh! Hakikat hâl, güzel bir evmiş. Ne manzara, ne manzara! (İner.) Bunun aylığı kaça?

PİŞEKÂR — Senin için on lira ama bir seneliği peşin.

KAVUKLU — Hay hay! Al. (Eliyle para verir gibi yaparak) Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on.

PİŞEKÂR — Hani para?

KAVUKLU — Hani ev?

PİŞEKÂR — İşte ev.

KAVUKLU — Böyle evin parası da benim verdiğim gibi olur.

PİŞEKÂR — Haydi, sen şimdilik otur, sonra uzlaşırız.

KAVUKLU — Eksik olma birader.

PİŞEKÂR — Hayırlı olsun. (Gider.)

(Zurna çalarken I. Zenne gelir, meydanı bir defa dolaşır.)

1. ZENNE — Evvel benim nazlı yârim.

Severim kimseler bilmez.

Bir aşkadır düştü göynüm,

Yanarım kimseler bilmez.

PİŞEKÂR — (Karşılayarak) Maşallah, hanım kızım! Böyle takmış takıştırmış, yapmış yakıştırmış, nereden gelip nereye gidiyorsun?

1. ZENNE — Ah, İsmail Efendi pederim! Başıma gelenleri sormayınız.

PİŞEKÂR — Hayr ola, evladım! Bir hâl mi oldu?

1. ZENNE — (Utanarak) Ah! Neler, neler... Ne hâller oldu? Nasıl söyleyeyim, utanıyorum.

PİŞEKÂR — Teehhül filan mı ettin?

1. ZENNE — Derdimi bildin, İsmail Efendiciğim. Pederim ısrar ile hiç tanımadığım bir adamla beni evlendirdi. Koltuk merasiminde yanıma, kocam olacak, kaba saba bir herifin geldiğini görünce ne kadar talihsiz olduğumu anladım. Fakat pederimin hatırını kırmamak için her şeye katlanmaya karar verdim. Evlendiğimizin daha ikinci günü küfeyle eve geldi. Konu komşuya rezil olduk.

PİŞEKÂR — Vah, yavrum, vah! Seni yakmışlar.

1. ZENNE — Ah! Sorma, İsmail Efendi. Her şeyine katlandığım hâlde, en nihayet ne yapsa beğenirsiniz! Evi bırakıp kaçtı.

PİŞEKÂR — Vah, yavrucuğum, vah!

1. ZENNE — Bu tarafa geldiğini duydum. Kadınlık hissini yenerek onu aramaya çıktım. Ne kadar olsa ilk göz ağrısı.

PİŞEKÂR — Kimmiş o? Ben tanır mıyım acaba?

1. ZENNE — Elbette tanırsınız. “Kel Ali” diyorlar.

PİŞEKÂR — Bildim, bildim. Yalnız, onun bu hâllerini bilmiyordum. Kendisi de ailesinden şikâyet ederek geldi, burada ev tuttu.

1. ZENNE — O kör olası her şeyi yapar eder, sonra da zeytinyağı gibi suyun üstüne çıkar.

PİŞEKÂR — Kızım, ne de olsa, mademki senin erkeğin, hazır gelmişken sizleri barıştırayım. Hem ben, onu fena huylarına tövbe ettiririm.

1. ZENNE — Siz bilirsiniz.

PİŞEKÂR — (Kavuklu'yu çağırır.) Ali Efendi! Ali Efendi! Bak, senin ailen geldi. Senden birçok şikâyet ediyor. Zavallı kadıncağıza yapmadığını, bırakmamışsın.

KAVUKLU — Haşa, İsmail Efendi. Emin ol, kabahat yalnız bende değil. Ben bir daha fena bir şey yapmamaya söz veriyorum. Gel bizi barıştır.

PİŞEKÂR — Gel! (Kavuklu ile I. Zenne'yi el ele verir, her ikisi de kedi miyavlaması gibi ağlamaya başlarlar.) Haydi bakalım, artık evinize gidiniz. (I. Zenne ile Kavuklu, yenidünyaya girer, Pişekâr gider.)

(Zurna ile II. Zenne gelir.)

(...)

BİTİŞ

PİŞEKÂR — Hakkın var, Ali Efendi oğlum, bu hâl ne senin ailende, ne de benim kızımda vardır. Maksat, ibret alınsın diye bir vak'ayı temsilden ibarettir. Velî-nimetler af etsinler.

Orta Oyunu

Hazırlayan: Cevdet Kudret Solok

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

beygir: Sadece yük taşımakta veya araba çekmekte kullanılan at.
civar: Yöre, çevre.
çilingir: Anahtarcı.
delalet: Kılavuzluk, aracılık, iz, işaret.
intihab: Seçim hakkı.
latife: Yumuşak, hoş, güzel, sevimli. Güldüren, tuhaf ve güzel söz, şaka.
lebalep: Silme.
kavaf: Ucuz, özenmeden ve bayağı cins ayakkabı, kemer, cüzdan yapan veya satan esnaf.
muvaffak: Başarmış olan, başarılı.
müşkül: Engel, güçlük, zorluk.
pastav: Orta oyununda Pişekâr'ın elinde bulundurduğu, çeşitli yerlerde kullandığı ve "şak şak" diye ses veren tahtadan maşa.
silsile: Birbirine bağlı, birbiriyle ilgili şeylerin oluşturduğu dizi, sıra.
şimendifer: Demir yolu. Tren.
teehhül: Evlenme.
tefekkür: Düşünme, düşünüş.
tenbih: Bir şeyin belli biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleyerek hatırlatma, uyarı, uyarma.
zurna: Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelekle birlikte çalınan nefesli çalgı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Orta Oyunu

Orta oyunu, çevresi izleyicilerle çevrili bir alan içinde oynanan, yazılı metne dayanmayan, içinde müzik, raks ve şarkı da bulunan doğaçlama bir oyundur. Orta oyunu adının geçtiği ilk belge 1834 tarihlidir. Daha eski kaynaklarda bu oyun; kol oyunu, meydan oyunu, taklit oyunu, zuhurî gibi adlarla anılmıştır.

Orta oyunu, han ya da kahvehane gibi kapalı yerlerde de oynanmakla birlikte, genel olarak açık yerlerde, ortada oynanan bir oyundur. Oyunun oynandığı yuvarlak ya da oval alana **palanga** denir. Oyunun dekoru, yenidünya denilen bezsiz bir paravandan ve dükkân denilen iki katlı bir kafesten oluşur. Yenidünya ev olarak dükkân da iş yeri olarak kullanılır. Dükkânda bir tezgâh, birkaç hasır iskemle bulunur.

Orta oyununun kişileri ve fasılları Karagöz oyunuyla büyük oranda benzerlik gösterir. Oyunun en önemli iki kişisi Kavuklu ile Pişekâr'dır. Kavuklu, Karagöz oyunundaki Karagöz'ün karşılığı, Pişekâr da Hacivat'ın karşılığıdır. Orta oyununda da gülmece ögesi Karagöz oyunundaki gibi yanlış anlamalara, nüktelere ve gülünç hareketlere dayanır. Oyunda çeşitli mesleklerden, yörelerden, milletlerden insanların mesleki ve yöresel özellikleri, ağızları taklit edilir. Bunlar arasında Arap, Acem, Kastamonulu, Kayserili, Kürt, Frenk, Laz, Yahudi, Ermeni vb. sayılabilir.

Orta Oyununun Özellikleri

* Orta oyununda yazılı bir metin yoktur. Oyun kişiler tarafından doğaçlama olarak oynanır. Bu da orta oyununun modern tiyatrodan ayrılan en önemli yönünü oluşturur.

* Orta oyunu seyircilerin etrafında toplandıkları yuvarlak bir sahnede oynanır. Bu sahneye meydan ya da palanga adı da verilmektedir. Oyunun oynandığı sahne ile seyirciler birbirlerine çok yakındır.

* Günlük ve sıradan olaylar işlenir. Ancak bunun yanında masallar, efsaneler, halk hikâyeleri de konu olarak işlenebilir. Oyundan önce konu seyirciye tanıtılır.

* Bu oyunda güldürü ve taklitler ağırlıktadır.

* Ana oyuncular Pişekâr ve Kavuklu'dur. Bunun yanında çok sayıda karakter de aynen Karagöz'de olduğu gibi sahneye çıkmaktadır.

* Karagözde de olduğu gibi usta-çırak ilişkisi altında oyuncular yetiştiği söylenebilir.

* Oyuncuları kendilerine has, temsil ettikleri yörenin kıyafetlerini giyer.

* Orta oyununda dekor az da olsa vardır. Özellikle dükkân ve yenidünya denilen paravanlar birçok amaçla oyunda kullanılır.

Orta Oyununun Bölümleri

Orta oyunu Karagöz'e benzer olarak dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler ve özellikleri şu şekildedir:

Öndeyiş (giriş): Bu bölümde Pişekâr sahneye müzik eşliğinde çıkar ve oynanacak oyunu takdim eder. Sunuştan sonra bir kenara çekilir ve Kavuklu'nun sahneye çıkmasını bekler.

Söyleşme (muhavere): Kavuklu sahneye çıkar ve Pişekâr ile bir muhabbete başlarlar. Aslında bu konuşma, asıl oyuna bir hazırlıktır.

Fasıl: Bu bölümde oyunun asıl oyunu oynanır. Diğer karakterler de bu bölümde oyuna dâhil olur. Pişekâr ile Kavuklu arasındaki atışmalara, diğer oyuncular da dâhil olur.

Bitiş: Bu bölümde ana tipler olan Pişekâr ile Kavuklu konuşmalarını bir neticeye ulaştırır. Oynanan oyundan seyircilerin ders çıkarması amaçlanır. Her iki oyuncunun klasik olan sözleriyle oyun sonlandırılır.

Okuduğunuz metin, geleneksel Türk tiyatrosunun bir örneği olan orta oyunundan alınmıştır. Oyun, Pişekar'ın sahneye gelerek seyirciyi selamlamasıyla başlar. Oyunda Kavuklu'nun çektiği sıkıntılar, başından geçen trajikomik olaylar anlatılır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz *Çeşme* adlı metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Ne gibi olacak İsmailciğim. Aldığım kadın yüzüne bakılacak kadar güzel; güzel ama, huyu da o nispette çirkin. Tembel, o kadar tembel ki tarif edemem. Akşamları, yemek diye ekseriya birbirimizi yeriz; çamaşır ne yıkar, ne yıkatır. Bir şey lazım oldu mu, kirli sepetine müracaat eder, en beyazı hangisi ise onu alır giyeriz.

2. Orta oyunu, bu adla on sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın başında anılmaya başlamıştır. Ancak Selçuklulardan itibaren taklide ve kişileştirmeye dayalı, sözlü ve dramatik nitelikte çeşitli oyun ve gösterilerin varlığı bilinmektedir. Buna göre orta oyununun ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin etkisini tespit ederek orta oyununun ortaya çıkışını ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Orta oyununda konu bir hikâye veya çoğunlukla basit bir maceradır. Bu kısa açıklamadan yola çıkarak okuduğunuz metnin konusunu ve temasını belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metnin olay örgüsünü ve bunun metnin oluşumuna katkısını belirtiniz.

6. Orta oyununda çeşitli mesleklerden, yörelerden, milletlerden insanların mesleki ve yöresel özellikleri, ağızları taklit edilir. Buna göre okuduğunuz metindeki şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini belirleyiniz.

7. Orta oyunu seyircilerin etrafında toplandıkları yuvarlak bir sahnede oynanır. Buna göre okuduğunuz metinde, olayların gelişiminde, zaman ve mekânın işlevini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metinde geçen seslenmeler, tekerlemeler, deyimler, gazeller, beyitler, şarkı-türkü-müzikler, yanlış anlamalar, taklitler, ağız özellikleri vb. bularak metnin dil ve üslup özellikleri hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

9. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

Etkinlik

Türk halk zekâsını ve halkın olayları karikatürize etme gücünü gösteren sanatlardan bildiklerinizi aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Tiyatronun kültürel gelişmeye katkıları nelerdir? Sınıf ortamında tartışınız.

2. Ekonomik sorunlar, ne gibi düş kırıklıklarına ve aile bireyleri arasında ne gibi çatışmaların yaşanmasına neden olur? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Aile bireylerinin birbirlerine duydukları sevgi, diğer tüm sorunları ve yoksunlukları unutturur mu? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

OCAK

Bir pazar sabahıdır. Dört çocuklu yedi kişilik bir yoksul bir ailenin üyelerini tanırız. Baba (Tarık) işleri yolunda gitmeyen bir araba tamircisidir. Ailesine daha iyi yaşam koşulları sağlamak için didinmekte; başarısız olmak, başkalarına ya da çocuklarına muhtaç kalmak istememektedir. Ailenin dağılmasından korkan anne (Safiye) ise kocasının çare arama çabalarına destek vermekte, sabırla işlerin yoluna girmesini beklemektedir.

Evin yaşlı üyesi büyükanne ise kendini paşa konağında paşa karısı zanneden, gerçeklerle bağını koparmış; ailenin diğer fertleri için katlanılması, idare edilmesi gereken biridir.

Evin tek kızı ve iki oğlanın küçüğü olan Sevda ise bir ayağı aksadığı için kendisine acınmasından bunalmış, dışarıda kendisine yakınlık gösteren bir erkekle buluşmaya çalışan, başına kötü bir iş gelmesinden kaygılanılan genç bir kızdır. Evin küçük oğlu Özcan yaşadığı evde kendini bir sığıntı gibi hisseden; işten, çalışmaktan kaçan buluğ çağında bir delikanlıdır.

Ortanca oğul Fazıl, o güne kadar hep çalışarak, sorumluluk alarak yaşamış; sabırlı ve özverili bir gençtir.

En büyük oğul Nihat ise -biraz da yetiştiriliş şeklinden- günlük hayatın hayhuyundan uzak, yalandan da olsa insanların mutlu olması gerektiğine inanan, insanları mutlu etmek için hayallerine dokunmamaya özen gösteren, bunun için güzel sözler söylemeye ve gönül almaya gayret eden biridir.

Tam bir sıkışmışlık ve bunalmışlık gözlenir ailede. Bu sıkışmışlık ortamında karısının anlayışlı davranması bile Tarık için bir yüke dönüşebilmektedir. Tarık'ın, evin sorunlarının çözülmesi bağlamında, talihinin yaver gitmesine umut bağlamış olması, evin küçük oğlu Özcan için bir dalga geçme malzemesidir. Zengin olacakları günü beklemeden kimsenin kendilerini tanımayacağı bir mahalleye taşınma yanlısıdır.

Görsel 6.6: "Ocak" adlı tiyatro oyunundan bir sahne

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

(Aynı yer. Üç ay kadar sonra. Akşamüstü. Büyükanne koltuğunda oturur. Ortalık alabildiğine dağınık. Özcan, ocağın önünde bulaşık yıkar. Bir tencere yere yuvarlanır.)

BÜYÜKANNE — Aaa! Kim gürültü yapıyor orada? Safiye!

ÖZCAN — Sus Allah aşkına büyükanne. Zaten canım burnuma gelmiş.

BÜYÜKANNE — Saygısız. Safiye, çabuk buraya bak! Sen bana nasıl cevap verebilirsin? Derhâl işine son veriyorum. Safiye, bak buraya.

ÖZCAN — Bakamaz.

BÜYÜKANNE — Niye? Ben çağırıyorum.

ÖZCAN — Yatıyor.

BÜYÜKANNE — Kalksın. (Sağ kapıya) Bu çocuğu istemem ben artık.

ÖZCAN — İstemezsen isteme.

BÜYÜKANNE — Vah vah vah... Eskiden herkes önümde el pençe divan dururdu.

ÖZCAN — Atma.

BÜYÜKANNE — Gözlerini yerden kaldırmazdı hizmetkârlar.

ÖZCAN — Peki peki...

BÜYÜKANNE — Yarından itibaren kendine başka kapı ara, anladın mı çocuğum? Ben evimde efendi hizmetkâr isterim. (Sahanlar yuvarlanır.)

ÖZCAN — Öff be, lanet olsun. (Sağa yürür.) Yıkayamıyorum işte. Yerlerinde durmuyor bu meret şeyler. Ne yaparsanız yapın, benden paso... (Sağ kapıdan çıkar.)

BÜYÜKANNE — Yavaş yürü, yavaş. Beynim sallanıyor.

ÖZCAN — (Sesi gelir.) Sallansın.

BÜYÜKANNE — Vah vah vah... Hepsi asi bunların. Tabii evde bir erkek olmazsa böyle olur. Uşakların elinde rezil olduk gitti. Bunları tekrar nasıl nizama sokarım ben? Vah vah...

(Özcan aynı hızla döner: Bulaşığa başlar. Üstüne su sıçratır.)

ÖZCAN — Tu Allah kahretsin! Söylüyorum yahu, yapamıyorum işte. Üstüm başım mahvoldu. (Hırsla, çocuk telaşı ile siler, söylenir.)

BÜYÜKANNE — Sen daha önce nerde çalışmıştın bakayım?

ÖZCAN — Cehennemin dibinde.

(Fazıl hızla sokak kapısından içeri girer. Halinde bir tuhaflık vardır. Önce sağ kapıya yürür; sonra vazgeçer.)

BÜYÜKANNE — İşte öteki de geldi.

FAZIL — (Durur.) Akşamlar hayrolsun büyükanne.

ÖZCAN — Şu halime bak.

FAZIL — Annem nasıl?

ÖZCAN — Yatıyor.

FAZIL — Ötekiler gelmedi mi?

ÖZCAN — Hayır.

FAZIL — Allah Allah...

ÖZCAN — Ne var?

FAZIL — Hiç. Babam öğleyin uğradı mı?

ÖZCAN — I-ıh... Nihat'ı yollamış.

FAZIL — Peki. (Huzursuz dolaşır. Önüne çıkan tabureye tam tekme atacaktır.) Çekil (...) önümden... (Vazgeçer.) Özcan, dinle beni. Birazdan gelirler. Ben eve uğramadım, anladın mı? Gelmedim ben.

ÖZCAN — Sormazlar ki.

FAZIL — Bana bak, beni görmedin, işte o kadar.

ÖZCAN — Ne o, sen de mi kaçıyorsun?

FAZIL — Sana ne söylüyorsam onu yap, üst tarafına karışma. Eyvallah. (Yıldırım gibi çıkar.)

BÜYÜKANNE — Yavaş yürü, yavaş, Safiye niçin yatıyor?

ÖZCAN — Hasta.

BÜYÜKANNE — Ben de hastayım.

ÖZCAN — Evet.

BÜYÜKANNE — Ağır hastayım.

ÖZCAN — Peki, peki...

BÜYÜKANNE — Ne diye her lafıma cevap veriyorsun? Pis... Haydi git bulaşığını aşağıda, mutfakta yıka.

ÖZCAN — Mutfak burası işte.

BÜYÜKANNE — Defol! Mutfakmış...

ÖZCAN — (...) mutfak işte, görmüyor musun?

BÜYÜKANNE — Peki çocuğum peki. Öyle olsun. Ben seninle nasıl anlaşayım? Bir şeyden haberin yok. Vah vah vah...

(Tarık ve Nihat girerler. Nihat da işçi tulumu giymiştir. Elinde bir kesekâğıdı, bir ekmek.)

TARIK — (Neşeli) Özcan.

ÖZCAN — Ha?

TARIK — Ha, deme.

ÖZCAN — Efendim?

TARIK — Ne yapıyorsun?

ÖZCAN — Hiç. (Tarık ve Nihat Özcan'ın acıklı haline bakıp kahkahayı basarlar.) Ne gülüyorsunuz?

TARIK — Gülen kim, iftiracı karga? (Yavaş) Annen nasıl?

ÖZCAN — İyi.

TARIK — Ben bir bakayım. (Sağdan çıkar.)

NİHAT — Nasılsınız hanımefendi?

BÜYÜKANNE — Teşekkür ederim evladım. Siz nasılsınız?

NİHAT — Duacınızım.

ÖZCAN — Yüz verme şuna Allah aşkına.

NİHAT — Ağzını topla (...)

ÖZCAN — Buyur?

NİHAT — (...) dedim.

ÖZCAN — (Aşağıdan alır.) Sen böyle davrandıkça o da beni uşak sanıyor. Dimitri mi ne, bir şey diyor. Bir de isim takmış.

NİHAT — Hanımefendiye en iyi şekilde hizmet edeceksin.

BÜYÜKANNE — Hah, söyle söyle...

NİHAT — Ne emrederse yapacaksın.

BÜYÜKANNE — Tabii ya... Gördün mü?

ÖZCAN — İyi iyi. Ağabey biraz önce Fazıl geldi.

NİHAT — Eee?

ÖZCAN — Sancısı tutmuş gibi şöyle bir tur atıp gitti.

NİHAT — Ne var bunda?

ÖZCAN — Ne var olur mu? Benim geldiğimi kimseye söyleme, asarım, keserim, diye de tembih etti.

İkinci bölüm, Tarık'ın yeni alınan ve bir türlü çalışmayan eski arabaya kahredişiyle başlar. Tam umutları tükenmek üzereyken Sevda'nın içtenlikle yanına gelip bir daha denemesini istemesi üzerine Tarık bir kez daha tamirhanenin yolunu tutar. Ağabeyi Fazıl'ın çizmelerini giyerek sürgünden dönen paşa dede rolüne bürünen Özcan, bu hâliyle büyükannesini dehşete sürüklerken Fazıl eli sargılı bir şekilde eve gelir. Nihat gelir. Mutludur. Çok geçmeden mutluluğunun sebebi anlaşılır. Yeni girdiği işinden ayrılmış, dört günlük yevmiyesiyle de annesine bir inci kolye alıp evinin yolunu tutmuştur. Ağabeyi Nihat'ın açıklamalarından büyükannenin gerçekte paşa konağında büyümüş bir besleme olduğunu öğrenen Özcan, hiç hoşlanmaz bu yeni bilgiden. Sığındığı yalanlardan biri daha elinden alınmıştır çünkü. Tarık arabayı çalıştırmayı başarmış bir şekilde evine döner. Bu arada Sevda sevdiği çocukla gider.

Oyunun üçüncü bölümünde zaman üç ay sonrasıdır. Sevda'nın gidişi üzerine anne hastalanmış, evin işleri erkeklere kalmıştır; aile sefil durumdadır. Fazıl'ın çalıştırılan arabayla taksicilik yapmaya başlaması üzerine Nihat da tamirhanede babasına yardım eder olmuştur ama kimse rahat değildir. Sevdiği gençle evlenememiş olan Sevda'nın baba evine dönmekten başka çaresinin kalmamış olduğu anlaşılır. Dışarıda, arabanın içinde eve alınmayı bekleyen Sevda, Fazıl tarafından eve getirilir. Sofraya bir tabak daha konacak, Sevda yeniden ailenin üyesi olacaktır. Evin kızının kolları sıvayıp o günün akşam yemeğini yapmak üzere mutfağa geçmesiyle yaşanan olumsuzluk tatlıya bağlanmış, aile yeniden toparlanmış olur.

Turgut Özakman

Bütün Oyunları 4

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

el pençe divan durmak: Hürmet etmek; hürmetle ellerini bağlayıp durmak.
nizam: Düzen, kural.
sahan: İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi şeyler pişirilen, derinliği az metal kap.
tabure: Sırt ve kol dayayacak yeri olmayan iskemle.
tulum: Göğüs ve pantolon bölümü bitişik giysi.
uşak: Çocuk, hizmetçi.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk tiyatrosu, Millî Edebiyat Dönemi'nde başlayan gelişimini devam ettirmiş, daha güçlü bir yapıya kavuşmuştur. İstanbul'dan sonra Ankara'da da Devlet Konservatuvarının açılması, Anadolu'da tiyatronun gelişimini hızlandırmıştır. Özellikle Muhsin Ertuğrul'un Şehir Tiyatroları açma girişimi, Türk tiyatrosunun gelişimine katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde tiyatro, yeni Cumhuriyet'in ilkelerini halka aktarmada bir araç olarak hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde çocuk tiyatrosu çalışmaları yapılmış, kadınlar sahnede daha çok yer almaya başlamış, devlet konservatuvarı açılmıştır. Sade, açık bir dille nazım-nesir karışık olarak tiyatrolar yazılmıştır. Geleneksel tiyatroyla (Karagöz, orta oyunu vb.) modern tiyatronun özelliklerinin bir arada görüldüğü eserler ortaya konmuştur. Bireysel duygu ve düşünceler de sosyal kuramlardaki değişimler de tiyatrolarda sahnelenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki ilke ve inkılapların sonucunda akılcı ve bilimin öne çıktığı eserler yazılmıştır. Bu dönemde epik tiyatro ve absürt tiyatro türlerinden de yararlanılmıştır. Cumhuriyet dönemi Türk tiyatrosunun önemli temsilcileri ve eserleri şunlardır: Orhan Asena, *Hurrem Sultan, Şilide Av;* Turan Oflazoğlu, *Deli İbrahim, Kösem Sultan;* Recep Bilginer, *Ben Devletim, Yunus Emre;* Refik Erduran, *İkinci Baskı, Tamirci;* Güngör Dilmen, *Midasın Kulakları, Ben Anadolu.*

Geleneksel Türk Tiyatrosu ile Modern Türk Tiyatrosu Arasındaki Farklar

- Modern Türk tiyatrosunda bir senaryo yani yazılı bir metin vardır. Geleneksel tiyatroda ise bu yoktur, tamamen doğaçlamadır.
- Modern Türk tiyatrosunda teknoloji kullanılır. Geleneksel Türk tiyatrosunda ise teknoloji kullanılmaz.
- Geleneksel Türk tiyatrosu halk çevresinde, modern Türk tiyatrosu ise aydın çevrede ortaya çıkmıştır.
- Modern Türk tiyatrosunda sahne, geleneksel Türk tiyatrosuna göre daha detaylıdır.
- Geleneksel Türk tiyatrosunda sadece belirli tipler vardır. Modern Türk tiyatrosunda çeşitli karakterler ve tipler olabilir.
- Modern Türk tiyatrosunda bir ön hazırlık çalışması vardır. Geleneksel tiyatro provasızdır.
- Taklit ve yanlış anlamalar modern Türk tiyatrosunda geleneksel Türk tiyatrosu kadar yer tutmaz.

Okuduğunuz metin, Cumhuriyet Dönemi sanatçılarından Turgut Özakman'ın "Ocak" adlı tiyatro oyunundan alınmıştır. Ocak, ekonomik sıkıntılar nedeniyle çatışmalar yaşayan bir ailenin gerçekçi anlatımla yansıtılan dramıdır. Oyunda, Turgut Özakman bireyden çok toplumsal sorunlara eğilmektedir. Sürekli değişen değer yargıları, değişik törelerin baskısı, ekonomik eşitsizlik etkileyici bir üslupla sunulmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

BÜYÜKANNE — Vah vah vah... Hepsi asi bunların. Tabii evde bir erkek olmazsa böyle olur. Uşakların elinde rezil olduk gitti. Bunları tekrar nasıl nizama sokarım ben? Vah vah...

(Özcan aynı hızla döner: Bulaşığa başlar. Üstüne su sıçratır.)

ÖZCAN — Tu Allah kahretsin! Söylüyorum yahu, yapamıyorum işte. Üstüm başım mahvoldu. (Hırsla, çocuk telaşı ile siler, söylenir.)

2. Dram, konusunu günlük hayattan veya tarihin herhangi bir döneminden alır. Klasik trajedi ve komedideki Eski Yunan mitolojisine yönelik değerler yerine millî değerlere yönelme görülür. Buna göre okuduğunuz metnin temasını ve konusunu belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metindeki temel çatışmayı ve bu çatışma etrafında metinde yer alan veya metnin ima ettiği diğer çatışmaları belirleyiniz.

4. Olay örgüsünün insanın insanla, insanın toplumla, insanın doğayla, insanın kendisiyle olan mücadelesinden doğduğu düşüncesinden hareketle okuduğunuz metnin olay örgüsünü belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metindeki şahısların rol dağılımlarını, olay akışını etkileyen fiziksel, psikolojik ve ahlaki özelliklerini, toplumsal statülerini belirleyiniz.

6. Tiyatroda olayların gerçekleştiği zaman, sahnede dekorlarla tasvir edilir. Tiyatroda mekân, dekorlarla sahnede izleyiciye gösterilir. Buna göre okuduğunuz metnin zaman ve mekân özelliklerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde geçen; seslenmeler, tekerlemeler, deyimler, gazeller, beyitler, şarkı-türkü-müzikler, yanlış anlamalar, taklitler, ağız özellikleri vb. bularak metnin dil ve üslup özellikleri hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

8. Okuduğunuz metindeki, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metni, bağlı olduğu edebî dönem, akım, gelenek, topluluk açısından değerlendiriniz. Metindeki edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını yorumlayınız.

10. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

11. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

12. a) Geleneksel Türk tiyatrosunda “Kanlı Nigâr” gibi kalıplaşmış ünlü oyunlar vardır. Bu oyunlardan bildiklerinizi sıralayınız.

b) Geleneksel Türk tiyatrosunda “Kel Hasan, Abdürrezzak, İsmail Dümbüllü” gibi ünlü meddah, kavuklu, pişekâr ve Karagözcülerden bildiklerinizi sıralayınız.

Etkinlik

Karagöz Çevre Canavarı, *Orta Oyunu* ve *Ocak* adlı metinleri aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Karagöz Çevre Canavarı	Orta Oyunu	Ocak
Konu			
Çatışma			
Olay Örgüsü			
Sahne / Dekor			
Şahıslar			
Değerler			

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Turgut Özakman (1930-2013)

Devlet Tiyatrolarında dramaturgluk, genel müdür başyardımcılığı, genel müdürlük; TRT’de Merkez Program Daire Başkanlığı genel müdür yardımcılığı; RTÜK’te üyelik ve başkan yardımcılığı görevlerinde bulundu. Uzun seneler öğretim görevlisi olarak çalıştığı Ankara Üniversitesi DTCF Tiyatro Bölümünde dramatik yazarlık dersleri verdi.

İlk oyun denemesi “Masum Katiller” 1946’da Halkevi’nde, “Pembe Evin Kaderi” ise 1951’de Devlet Tiyatrolarında oynatılmıştır. Geleneksel Türk tiyatrosu ile Batı tiyatrosunu kaynaştırmayı başaran sanatçı dramatik tiyatronun güzel örneklerini vermiştir. Eserlerinde birey-çevre ilişkilerini, kuşaklar arasındaki çatışmayı, toplumun suçlu insanları kenara itişini işlemiştir. Cumhuriyet tarihinin en çok satan kitapları arasında yer alan ve Kurtuluş Savaşı’nı romansı bir üslupla anlattığı “Şu Çılgın Türkler” adlı belgesel romanı 2005’te yayımlanmıştır.

Eserlerinden bazıları: Pembe Evin Kaderi, Güneşte On Kişi, Duvarların Ötesi, Kanaviçe, Ocak, Paramparça, Ah Şu Gençler, Töre, Fehim Paşa Konağı, Kardeş Payı, (tiyatro); Korkma İnsancık Korkma, Romantika, Şu Çılgın Türkler, Atatürk Yeniden Samsun’da, Diriliş Çanakkale, Cumhuriyet Türk Mucizesi (roman); Keloğlan Aramızda, Tuzsuz Deli Bekir, Keloğlan’la Cankız, Mevlâna, Yatık Emine, Keloğlan İz Peşinde, Son Akın, Kurtuluş, Rıza Beyler, Cumhuriyet, Dersimiz Atatürk (senaryo).

KİBARLIK BUDALASI

Zengin bir adam olan Mösyö Jourdain, kibarlığı öğrenip soylular sınıfına girebilmek için müzik, dans ve kılıç dersleri almaktadır. Müzik hocası ile dans hocası kendi aralarında konuşurlar; Mösyö Jourdain'in soyluluk ve kibarlık merakı sayesinde iyi para kazandıklarından, sanatın inceliklerinden anlamayan kaba, cahil, her şey hakkında yerli yersiz konuşan biri olduğundan bahsederler. Mösyö Jourdain'in tuhaflıklarına parası için katlanırlar.

Mösyö Jourdain, garip bir kıyafetle gelir. Terzisi, kibar insanların sabahları bu şekilde giyindiğini söyleyerek Mösyö Jourdain'e gülünç bir kıyafet dikmiştir. Sabahlığın altında kırmızı kadifeden dar bir pantolon ve yeşil kadifeden gömlek vardır. Hocalar ile uşaklar, bu garip kıyafet nedeniyle gülmemek için kendilerini zor tutarlar. Mösyö Jourdain, kibar bir insan olma yolunda müzik, dans ve kılıç derslerinden sonra kendisine bir de felsefe hocası tutar. Mösyö Jourdain dans hocasından, Doriméne adında bir markizi evine davet ettiğini, kibar bir insan olarak bu kadını nasıl selamlaması gerektiğini kendisine öğretmesini ister. Dans hocası, Mösyö Jourdain'e reverans yapmayı öğretir. Kılıç hocası gelir, Mösyö Jourdain'e bir eskrim kılıcı verir, kılıç kullanmanın inceliklerini öğretmeye başlar. Bu arada Mösyö Jourdain'in sabırsızlıkla beklediği terzisi nihayet gelir. Mösyö Jourdain, çorapların çok dar olduğunu, ilmiklerin kaçmaya başladığını, ayakkabıların da ayağını çok kötü yara yaptığını söyleyerek memnuniyetsizliğini dile getirir. Terzi, Mösyö Jourdain'in beğenisini kazanabilmek için abartılı laflar eder. Yeni kıyafetini hazırlamak için yirmi çırağın uğraştığını, bir şaheser ortaya koyduğunu, en usta terzilerin bile böylesine güzel bir kıyafet dikemeyeceğini söyler.

(Mösyö Jourdain'i tuhaf kıyafetiyle karısının karşısına çıktığı bölümden alınmıştır.)

3. SAHNE

(Madam Jourdain (Curden), Mösyö Jourdain, Nicole (Nikol), uşaklar.)

MADAM JOURDAIN

Ah! Ah! İşte bu çok hoş doğrusu! Bu kıyafet de nereden çıktı kocacığım? Siz böyle giyinip kuşanarak insanları yok mu sayıyorsunuz? Her yerde sizinle alay edilsin mi istiyorsunuz?

MÖSYÖ JOURDAIN

Bana sadece ahmak erkekler ve ahmak kadınlar gülecektir sevgili karıcığım.

Görsel 6.7: "Kibarlık Budalası" adlı tiyatro oyunundan bir sahne

MADAM JOURDAIN

Gülmek için bugünü beklemediler, tavırlarınız insanları çoktandır güldürüyor.

MÖSYÖ JOURDAIN

Kimmiş o insanlar, çok rica ederim söyler misiniz?

MADAM JOURDAIN

Aklı başında, sizden daha ferasetli olanlar. Bana gelince sürdürdüğünüz bu yaşam tarzı beni çileden çıkarıyor. Evimizi artık tanıyamaz oldum. Sanki her gün karnaval var evde. Daha sabahtan başlıyor keman ve şarkıcıların zırıltısı, sanki geç kalmaktan korkuyorlar. Bütün komşular şikâyetçi.

NICOLE

Hanımefendi çok doğru söyledi. Evinize getirdiğiniz bu gereksiz insanlar yüzünden evi nasıl temiz tutacağımı şaşırdım artık. Sanki şehrin her yerinden çamur topluyor adamların ayakları, sırf gelip bu eve bulaştırmak için. Siz mühim efendilerin her gün düzenli olarak çamur bulaştırdıkları döşemeleri temizleyeceğim diye, zavallı Françoise helak oluyor her gün, helak.

MÖSYÖ JOURDAIN

Hmm… Sevgili hizmetçimiz Nicole, basit bir köylüye göre diliniz fazla uzamış!

MADAM JOURDAIN

Nicole haklı; o sizden daha aklıselim. Merak ediyorum doğrusu, sizin yaşınızda bir adamın dans hocalarıyla ne işi olabilir?

NICOLE

Ya da her gün tepinip duran, evin temellerini sarsan, salondaki kaplamaları mahveden büyük kılıç ustalarıyla?

MÖSYÖ JOURDAIN

Susunuz sevgili hizmetçim ve sevgili karıcığım.

MADAM JOURDAIN

Bacaklarınızın tutmayacağı gelecek günler için mi dans öğrenmek istiyorsunuz?

NICOLE

Birini öldürmek mi niyetiniz?

MÖSYÖ JOURDAIN

Susun diyorum size. İkiniz de cahilsiniz. Bütün bunların sağladığı imtiyazları anlamıyorsunuz.

MADAM JOURDAIN

Bunların yerine evlenme çağına gelmiş kızınızı evlendirmeye kafa yormalısınız.

MÖSYÖ JOURDAIN

Uygun biri çıkınca kızımı evlendireceğim elbette. Ama aynı zamanda güzel şeyler öğrenmeye de kafa yormak istiyorum.

NICOLE

Duyduğuma göre bugün yemek sonrası tatlı niyetine bir de felsefe hocası tutmuş, hanımefendi.

MÖSYÖ JOURDAIN

Ne olmuş yani! Aklım olsun, kültürlü insanların arasında meselelere dair fikir yürütebileyim istiyorum.

MADAM JOURDAIN

Belki bu yaşta liseye de yazılıp kızılcık sopası da yersiniz?

MÖSYÖ JOURDAIN

Neden olmasın? Keşke herkesin önünde kızılcık sopası yesem de lisede neler öğreniliyorsa ben de öğrensem!

NICOLE

Keşke, keşke. Bu sizi kesin yola getirirdi.

MÖSYÖ JOURDAIN

Şüphesiz.

MADAM JOURDAIN

Bütün bunlar şart tabii, evi geçindirmemiz için.

MÖSYÖ JOURDAIN

Elbette şart. İkinizde salak gibi konuşup duruyorsunuz; sizin cehaletinizden ben utanıyorum!

(Madam Jourdain'e.)

Örneğin siz, şu an ne konuştuğunuzun farkında mısınız?

MADAM JOURDAIN

Tabii farkındayım. Dediklerimin doğru olduğunu ve yaşam tarzınızı değiştirmeniz gerektiğini biliyorum.

MÖSYÖ JOURDAIN

Ben onu demiyorum. Şu an sarf ettiğiniz sözlerin ne olduğunu biliyor musunuz, diye soruyorum.

MADAM JOURDAIN

Son derece mantıklı sözler. Oysa sizin davranışınız kesinlikle mantıklı değil.

MÖSYÖ JOURDAIN

Ben onu demiyorum, diyorum size. Size sorduğum şu: Benim size söylediklerim, sizin bana söyledikleriniz, bunlar nedir?

MADAM JOURDAIN

Terane.

MÖSYÖ JOURDAIN

Değil işte! Terane değil. İkimizin de konuştuğu laflar, şu an konuştuğumuz dil nedir?

MADAM JOURDAIN

Ne peki?

MÖSYÖ JOURDAIN

Buna ne derler?

MADAM JOURDAIN

Ne derlerse derler.

MÖSYÖ JOURDAIN

Nesir derler, cahil kadın!

MADAM JOURDAIN

Nesir mi?

MÖSYÖ JOURDAIN

Evet, nesir. Nesir olan şeyler nazım değildir; nazım olmayan şeyler de nesir değildir. Yaa! İşte eğitim diye buna derler.

(Nicol'e.)

Ya sen, nasıl U denir biliyor musun?

NICOLE

Nasıl mı?

MÖSYÖ JOURDAIN

Evet. U derken ne yaparsın?

NICOLE

Ne?

MÖSYÖ JOURDAIN

Bir U de bakayım.

NICOLE

Pekâlâ U.

MÖSYÖ JOURDAIN

Ne yapıyorsun?

NICOLE

U diyorum.

MÖSYÖ JOURDAIN

Evet, ama U derken ne yapıyorsun?

NICOLE

Bana dediğinizi yapıyorum.

MÖSYÖ JOURDAIN

Of aptallarla uğraşmak ne zor iş! Dudaklarını dışarı doğru uzatıyorsun ve alt çene ile üst çeneyi birbirine yaklaştırıyorsun: U. Gördün mü? U. Dudak büküyorum: U.

NICOLE

Evet, bu çok güzel.

MADAM JOURDAIN

Hayranlık uyandırıcı.

MÖSYÖ JOURDAIN

Bir de O, DA, DA ve FA, FA nasıl deniyor görseniz, onlar apayrı.

MADAM JOURDAIN

Nedir bütün bu saçmalıklar Tanrı aşkına?

NICOLE

Bütün bunlar ne işe yarıyor?

MÖSYÖ JOURDAIN

Cahil kadınlara hiç dayanamıyorum!

MADAM JOURDAIN

Hadi oradan! Bu adamların hepsini saçmalıklarıyla birlikte kapıya koymanız gerekir.

NICOLE

Başta da şu insan azmanı silah hocasını! Evi her gün toz toprak içinde bırakıyor.

MÖSYÖ JOURDAIN

Anlaşıldı, bu silah hocası hayli sinirinize dokunmuş. Sana birazdan densiz densiz konuşmak ne demekmiş göstereceğim.

(İki flöre getirir, birini Nicol'e verir.)

Al. Nasıl kullanılırmış gösterelim bakalım, vücut hizası. Dört siperi böyle yapılır. Üç siperi şöyle. İşte öldürülmemenin sırrı bu. Biriyle dövüşürken hareketlerinden emin olmak iyi bir şey değil mi? Hadi, bana bir vur bakayım.

NICOLE

Peki, madem istediniz.

(Nicole Mösyö Jourdain'e birkaç kez vurur.)

MÖSYÖ JOURDAIN

Hey, ağır ol bakalım, hop! Cehennemlik arsız!

NICOLE

Ama bana vur dediniz.

MÖSYÖ JOURDAIN

Evet, vur dedim, ama sen dört siperiyle dürttün. Savuşturmamı beklemedin bile.

MADAM JOURDAIN

Sevgili kocacığım, siz delirmişsiniz bütün bu fanteziler! Kafanızı asalete taktığınızdan beri böylesiniz.

MÖSYÖ JOURDAIN

Kafayı asalete takarak hiç değilse zevkimi ortaya koyuyorum. Sizin gibi burjuva kalmaktan iyidir.

MADAM JOURDAIN

Ona ne şüphe! Sizin gibi asilzadelerle düşüp kalkmakta büyük faydalar var ne de olsa. O pek hayran olduğunuz kont hazretleriyle ne de güzel işler çeviriyorsunuz.

MÖSYÖ JOURDAIN

Yeter! Ağzınızdan çıkanı kulağınız duysun! Siz o adamdan bahsederken kimden bahsettiğinizin farkında mısınız karıcığım? Sizin sandığınızdan çok daha mühim biri o. Sarayda sevilen sayılan bir senyör. Adam kralla konuşuyor, ben sizinle nasıl konuşuyorsam öyle. Böylesine asil bir adamın evime bu kadar sık gelmesi, bana "sevgili dostum" diye hitap etmesi, eşitiymişim gibi davranması beni onurlandıran şeyler değil mi? Bana akla hayale sığmayacak iyiliklerde bulunur. Herkesin önünde bana öyle iltifatlar ediyor ki ne yapacağımı şaşırıyorum.

MADAM JOURDAIN

Evet, size çok iyiliği dokunuyor, size iltifatlar ediyor. Ama sizden devamlı da para götürüyor!

MÖSYÖ JOURDAIN

Ne olmuş! Bu mevkideki bir adama borç vermek benim için bir şeref değil mi? Bana "sevgili dostum" diyen bir senyör için ne yapsam az.

MADAM JOURDAIN

Peki bu senyör sizin için ne yapıyor?

MÖSYÖ JOURDAIN

Duysanız şaşardınız.

MADAM JOURDAIN

Ne gibi mesela?

MÖSYÖ JOURDAIN

Yeter artık, daha fazla konuşmayacağım. Ona borç para verdim; o da borcunu en kısa zamanda ödeyecek. Bu kadarı size yeter.

MADAM JOURDAIN

Tabii, tabii, siz daha çok beklersiniz.

MÖSYÖ JOURDAIN

Elbette ödeyecek. Bana öyle demedi mi?

MADAM JOURDAIN

Tabii, tabii. Ödemez olur mu hiç!

MÖSYÖ JOURDAIN

Bana şeref sözü verdi.

MADAM JOURDAIN

Laf!

MÖSYÖ JOURDAIN

Of of, siz de çok inatçısınız karıcığım! Size sözünü tutacak diyorum, bundan eminim.

MADAM JOUNDAIN

Bense, sözünü tutmayacağından eminim. Size ettiği bütün o iltifatlar sırf sizi kandırmak için.

MÖSYÖ JOUNDAIN

Susun artık. Bakın kendisi de geliyor.

MADAM JOURDAIN

Bir bu eksikti! Belki sizden yine borç istemeye gelmiştir. Onu görmek bile iştahımı kesmeye yetti.

MÖSYÖ JOURDAIN

Size susun diyorum.

Madam Jourdain, kocasını yine tuhaf ve gülünç bir kıyafetle görür. Mösyö Jourdain, kendisinin bir "mamamuşi" olduğunu söyler, törenden aklında kalan, Türkçe olduğunu zannettiği uyduruk sözcüklerle konuşmaya başlar. Madam Jourdain, kocasının sözlerinden hiçbir şey anlamaz, kocasının aklını kaçırdığını düşünür.

Mösyö Jourdain, kızı Lucile'e kendisini zengin ve soylu bir gence verdiğini söyler. Lucile, babasına oynanan oyundan haberi olmadığı için Cléonte'u çok sevdiğini, ondan başkasıyla evlenmeyeceğini söyler. Fakat Cléonte'u tanıyınca bir şeyler çevrildiğini anlar. Babasının verdiği karara karşı gelmez. Sözde Türk padişahının oğlu olan Cléonte'la evlenmeyi kabul eder.

Kızının bir Türk'le evleneceğini duyan Madam Jourdain deliye döner, kocasına kızar. Kızının Türk padişahının oğluyla evlenmeyi kabul ettiğine inanmak istemez. Zira kızının Cléonte'u ne kadar çok sevdiğini bilmektedir. Bu nedenle de kızının bu davranışı, hayal kırıklığına uğratır Madam Jourdain'i. Şayet Cléonte'u bırakıp Türk padişahının oğluyla evlenecek olursa kızını kendi elleriyle boğacağını söyler.

Uşak Covielle, öfkesinden kuduran, sağa sola sataşan Madam Jourdain'i bir kenara çekip kocasına oynadıkları oyunu anlatır. Türk padişahının oğlu kılığındaki gencin aslında Cléonte olduğunu söyler. Evlilik işlemlerini yapmak üzere noter çağrılır. Dorante, Madam Jourdain'in kıskançlığını bitirmek için Dorimène ile evleneceğini söyler. Oyun küçük bir bale gösterisiyle sona erer.

Moliere

Kibarlık Budalası

Çeviren: Berna Günen

Etkinlik

Ünite genelinde okuduğunuz *Karagöz Çevre Canavarı*, *Çeşme ve Ocak* adlı metinleri; Moliere'in *Kibarlık Budalası* adlı tiyatro oyunundan alınmış metinle aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Karagöz Çevre Canavarı	Çeşme	Ocak	Kibarlık Budalası
Konu				
Olay Örgüsü				
Çatışma				
Sahne / Dekor				
Üslup				
Şahıslar				

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik ***Çeşme*** **adlı orta oyunundan alınmış aşağıdaki parçada geçen cümlelerin çeşitlerini bularak parçadaki işlevlerini belirtiniz.**

KAVUKLU — Bir gün kahvenin yanındaki konağın sahibi bey beni çağırttı: "— Oğlum, bizim kerime bu perşembe gelin oluyor. Damadın evi Macuncu'da. Mürüvvetimi göstermek için gelin alayını Beyazıt'tan, Edirnekapısı'ndan dolaştırmak suretiyle göndereceğim. Sen işgüzar bir adam olduğun için, bu alayı idare edeceksin. Ben de seni iyice memnun edeceğim, dedi.

PİŞEKÂR — Ah, ne âlâ iş!

KAVUKLU — Perşembe geldi; sabahleyin kapının önüne elli tane araba dayandı, beş altı tane de binek beygiri. Düğün sahibi, benim için, "Bir kazaya maruz kalmasın." diye bir beygir intihâb etmiş ki görme. Gayet güler yüzlü: Gülmekten dişleri meydanda bir hayvan. Hem de gayet düşünceli bir hayvan: Gözlerini kapamış, tefekküre dalmış sanırsınız. On altı sopa vurdum ancak o zaman kuyruğunu bir defa salladı.

PİŞEKÂR — Aman birader, o tarif ettiğin senin, gayet ihtiyar bir beygir olacak.

KAVUKLU — "İhtiyar" da söz mü? Bir patlıcana dört değnek sok, işte bizim beygir. Kolumdan tutup beni bindirdiler. Her ne kadar "Deh, meh!" dedikse de beygir öyle yürüyecek gibi gözükmüyordu. Bereket versin, gelin arabacısı usta bir adammış; hemen bir kumanda etti: "Dayana dayana beygiri tramvay yoluna bastırın." dedi. Güç hâl ile dediğini yaptılar. Arabacı da oku getirdi, beygirin kuyruğuna kuyruğuna dayadı.

2. Etkinlik ***Karagöz Çevre Canavarı*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimeleri inceleyerek yazımlarının doğru olup olmadığını belirtiniz.**

HACİVAT — Aman be birâder sana lâf anlatmak ne zor şeymiş. Yâni, yaşlandım artık, bir iyilik yapmak istiyorum.

KARAGÖZ — Haydaa... Ölümünü mü gördün rüyanda? Mutlaka benim elimledir, senin ölümün!

HACİVAT — Söyle bakayım (...)

KARAGÖZ — (Vurur.) Tu... Allah cezanı versin! Giderayak beni günaha sokma! İçeride helâ var!

HACİVAT — Yok birâder öylesi değil! Yâni; sana giyecek birşeyler alayım. Başını sokacak bir ev yapayım demek istedim.

KARAGÖZ — Böyle bir iyilik yaparsan, ben de sana dua ederim.

HACİVAT — Nasıl bir dua edersin, birâder?

KARAGÖZ — "Yarabbi, Hacivat'ın başı dururken ayağına taş düşmesin!" derim.

3. Etkinlik ***Ocak*** **adlı metinden alınmış aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerini tespit ederek bu işaretlerin hangi amaçla kullanıldığını ve metnin anlamına katkısını belirtiniz.**

BÜYÜKANNE — Vah vah vah... Hepsi asi bunların. Tabii evde bir erkek olmazsa böyle olur. Uşakların elinde rezil olduk gitti. Bunları tekrar nasıl nizama sokarım ben? Vah vah...

(Özcan aynı hızla döner: Bulaşığa başlar. Üstüne su sıçratır.)

ÖZCAN — Tu Allah kahretsin! Söylüyorum yahu, yapamıyorum işte. Üstüm başım mahvoldu. (Hırsla, çocuk telaşı ile siler, söylenir.)

BÜYÜKANNE — Sen daha önce nerde çalışmıştın bakayım?

ÖZCAN — Cehennemin dibinde.

(Fazıl hızla sokak kapısından içeri girer. Halinde bir tuhaflık vardır. Önce sağ kapıya yürür; sonra vazgeçer.)

BÜYÜKANNE — İşte öteki de geldi.

FAZIL — (Durur.) Akşamlar hayrolsun büyükanne.

ÖZCAN — Şu halime bak.

FAZIL — Annem nasıl?

ÖZCAN — Yatıyor.

FAZIL — Ötekiler gelmedi mi?

ÖZCAN — Hayır.

FAZIL — Allah Allah...

ÖZCAN — Ne var?

FAZIL — Hiç. Babam öğleyin uğradı mı?

ÖZCAN — I-ıh... Nihat'ı yollamış.

FAZIL — Peki. (Huzursuz dolaşır. Önüne çıkan tabureye tam tekme atacaktır.) Çekil ulan önümden... (Vazgeçer.) Özcan, dinle beni. Birazdan gelirler. Ben eve uğramadım, anladın mı? Gelmedim ben.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Görsel 6.8: "Truva" adlı tiyatro oyunundan bir sahne

İncelediğiniz metinlerden hareketle geleneksel tiyatronun eğlence kültürümüzdeki yeri, Osmanlı toplumunda bir arada yaşama kültürü, isimlerle karakterler arasındaki ilişki, yanlış anlamalar ve şive taklitleri gibi konulardan birini tercih ederek aşağıdaki aşamaları da dikkate alarak bir yazı yazınız.

1. Hazırlık

* Konuyu belirleyiniz.

* Yazacağınız metnin amacını ve hedef kitlesini belirleyiniz.

* Yazınızda okuyucuya vermek istediğiniz temel düşünceyi ve yardımcı düşünceleri belirleyiniz.

* Bunları yaparken okuduğunuz kitaplardan, yaptığınız gözlemlerden, okul ve çevre eğitiminden faydalanabilirsiniz.

2. Planlama

* Tercih ettiğiniz konu üzerinde bir ön çalışma yapınız.

* Öğrendiğiniz bilgileri bir araya getiriniz.

3. Taslak Metin Oluşturma

* Yukarıdaki çalışmalarınız doğrultusunda metninizi oluşturunuz.

* Vermek istediğiniz iletiyi belirleyiniz.

* Yazınıza içerikle ilgili kısa, ilgi çekici bir başlık bulunuz.

* Hazırladığınız yazı taslağını geliştirerek metin hâline getiriniz.

4. Metni Düzenleme ve Geliştirme

* Metninizi oluştururken iyi bir anlatımda bulunması gereken açıklık, akıcılık, yalınlık, duruluk gibi özellikleri dikkate alınız.

* Yazınızda farklı cümle yapılarını ve türlerini (basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksiltili, devrik, kurallı, isim cümlesi, fiil cümlesi) kullanmaya özen gösteriniz.

* Yazma aşaması bittikten sonra metninizi tutarlılık, cümle ve paragraflar arası ilişki, başlık, kelime tercihleri açılarından değerlendiriniz.

* Metninizde anlatım bozukluğu, yazım ve noktalama hataları varsa düzeltiniz.

B. Uygulama

Oluşturduğunuz metni arkadaşlarınızla paylaşınız.

* Paylaştığınız metnin hukuki, ahlaki ve mesleki sorumluluğunun bilincinde hareket etmeye özen gösteriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

A. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Meddah

Meddahlık için tek oyunculu tiyatro diyebiliriz. Meddah, tiyatronun bütün kişilerini varlığında birleştiren bir oyuncudur. Yüksekçe bir yerde oturarak bir hikâyeyi başından sonuna kadar, canlandırdığı kişileri ağız özelliklerine göre konuşturarak anlatır. Perdesi, sahnesi, elbiseleri, dekoru, kişileri bulunmayan bu tiyatronun her şeyi meddah denilen o tek insanın zekâsına, bilgisine, söz söylemedeki başarısına bağlıdır.

Görsel 6.9: Meddah

Meddah, olayları temsil ederken seyircilerin rahatça görebileceği yüksek bir yere oturur. Bir eline mendil, bir eline de sopa alır. Mendili değişik tipteki kişilerin kıyafetini göstermek ve ağzını kapatarak seslerini taklit etmek, değişik başlıklar yapmak için kullanır. Sopadan da oyunu başlatmak, seyirciyi susturmak, değişik sesler çıkarmak ve saz, süpürge, tüfek, at gibi varlıkları canlandırmak için yararlanır.

B. Uygulama

* Meddahla ilgili öğrendiklerinizi de dikkate alarak izlediğiniz bir meddah ve stand-up gösterisinden hareketle kısa bir meddah oyunu hazırlayıp sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

* İnternetten Karagöz oyunu videoları izleyiniz.

GÖÇ

Birinci Meclis

(Kaptan, Vefa Sabahat, Berber Salih)

VEFA: Artık dükkânda hemen hemen hiç bulunmuyormuşsun Salih Efendi! Dün bir arkadaş şikâyet ediyordu.

SALİH: (Hem çalışıp hem konuşarak) Ne bulunayım Vefa Bey? Ya camide, ya kahvede, ya da evdeyim. Özel müşterilerim gelince haber salıyorlar, koşuyorum. Olmazsa akşamları uğrayıp hesap alıyorum. Gençler bana tıraş olmak istemiyorlar. Benim tıraş ettiklerim ihtiyarlar, emekli subaylar, emekli memurlar. Onlar da bir hayli zaman var ki, ayaklarını çekmeye başladılar. Çünkü yorgun adamlar… sessizlik istiyorlar. Ama bizim dükkân havraya döndü. Kalfalar, çıraklar ya radyoyu sonuna kadar açıyorlar, yahut genç müşterilerle bir maç konusu, (…) hikâyesi tutturup gürültüye başlıyorlar. Benim ihtiyar müşterilerim de çok defa tıraşı yarıda bıraktırıp dükkândan fırlıyorlar. Eskiden berber dükkânlarında makas şıkırtısından başka ses duyulmazdı. Şimdi o sesten başka her şey duyuluyor.

VEFA: Sahi öyle…

SALİH: Geçenlerde yaşlı bir bey gelmişti. Bir emekli… Vaktiyle müsteşar mı, umum müdürü mü neymiş. Ne güzel, ne derin konuşuyordu. Ama kalfalarla tıraş olan arkadaşları bir (...) münakaşası çıkardılar, adamcağız dükkânda on dakika zor oturdu. Çocuklar, bu adamları dükkândan kaçırtmayın, bu adamları dinleyin bunlarda altmış senenin bilgisi, altmış senenin tecrübesi var diyecek oldum, hepsi birden gülmeye başladılar.

VEFA: Senin de derdin büyükmüş Salih Efendi.

SALİH: Duyuyorum, eski müşterilerim “Salih’in de dükkânı bozuldu.” diyorlarmış. Hakları var, Benim dükkân da bozuldu. Zaten büyük kısmı Bursa’ya, Balıkesir’e, Bandırma’ya, daha başka, daha uzak yerlere göç etmişlerdi. Çünkü İstanbul artık yaşanmaz hâle geldi.

VEFA: Doğru, İstanbul artık yaşanmaz oldu. Bu şehrin insanları bile değiştiler. Bugün Sultanahmet’ten bindiğim otobüs her zamankinden daha kalabalıktı. Oturanlar hep genç genç çocuklar, genç kızlardı. Ayaktakilerse hep yaşlılar, sakat ve sarsak ihtiyarlar. İnan bana Salih Efendi, ayağa kalkıp yerimi ihtiyar bir hanıma veren içlerinde bir ben oldum. İhtiyar hanım diyorsam, benim yaşımı da biliyorsun, altmışın üstünde.

SALİH: Altmışı geçtin ha Vefa Bey?

VEFA: Geçmesem emekli olur muydum?

SALİH: Hayret… İnsan kendi yaşındakilerin ihtiyarlamasına akıl erdiremiyor.

VEFA: Haklısın, eskiden gazetelerde gördüğüm ölüm ilanları hep babamın arkadaşlarına aitti. Şimdikilerse hep benim arkadaşlarıma ait… Ben de doğrusu bu değişikliğe inanmak istemiyorum.

SALİH: Ne diyordum? Evet, müşterilerimin büyük bir kısmı Bursa’ya, Balıkesir’e Konya’ya, Sivas’a, Erzurum’a göç ettiler. Daha sessiz, daha tenha, daha ucuzmuş oraları. Göç etmeyenler dediğim gibi benim dükkâna uğramaz oldular. Neye bulunayım ki dükkânda?

VEFA: Berberi ayağına getirmek lüksünü demek ki biz Salih Efendi’nin bu derdine borçluyuz.

SALİH: Yok Vefa Bey. Hakkımı yeme, ben böyle dertli değilken de bu eve gelirdim.

VEFA: Şaka ettim doğrusu… Kaç sene oldu? On iki mi on dört mü?

SALİH: On beş sene… Nejat Bey daha bacak kadar çocuktu.

SABAHAT: Hatırlar mısın Salih Efendi onun saçlarını kesmek için mutlaka arka arkaya üç dört masal söylemen icap ederdi! Yoksa sandalyede imkân yok dek durmazdı.

SALİH: Hatırlamaz olur muyum? Anamdan emdiğim süt burnumdan gelirdi. Ama bir de masal başladım mı, çıt çıkarmazdı.

VEFA: Kaç yıl sürdü bu masal hikâyesi değil mi?

SALİH: Yedi sekiz yaşına kadar, belki de daha fazla… Zaten masal dinleme yaşı geçince o da benim müşteriler arasından çıktı. Nerede şimdi, evde yok mu?

(…)

İlk dört soruyu Cevat Fehmi Başkut'un *Makine* adlı tiyatro oyunundan alınan yukarıdaki parçaya göre cevaplandırınız.

1. Okuduğunuz metinden hareketle büyükşehirlerde yaşamanın zorluklarını aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

2. Okuduğunuz metindeki sosyal ve kültürel değerlerle günümüz değerlerini karşılaştırarak aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

3. Türk tiyatrosunun oluşumunda yazılı kültürün ve toplumsal değişimlerin etkisini metni de dikkate alarak aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

4. Okuduğunuz metni de dikkate alarak Türk tiyatrosunun özellikleri hakkında bildiklerinizi aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

5. Aşağıdaki bilgilerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

	a. Karagöz oyunundaki kişiler birer tiptir. Bu tiplerin en önemlileri "Karagöz" ile "Hacivat'tır.
	b. Fasıl, Karagöz oyununda sadece Karagöz ile Hacivat arasında geçen karşılıklı konuşmanın olduğu bölümdür.
	c. Orta oyununda dekor az da olsa vardır. Özellikle dükkân ve yenidünya denilen paravanlar birçok amaçla oyunda kullanılır.
	ç. Orta oyununda yazılı bir metin vardır. Oyun kişiler tarafından doğaçlama olarak oynanmaz.
	d. Güldürme esasına dayanan Karagöz oyunu, ağırlıklı olarak yanlış anlamalarla doğan bir kargaşayı yansıtır.

6. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun kelimelerle doldurunuz.

a) Karagöz gösterimi yapan kişiye hayalî ya da .... denir. ...., ... en önemli yardımcısıdır; perde gazeli, şarkı, türkü okuyup tef çalar.

b) ...., Karagöz oyununun ilk oynatıcısı olarak kabul edildiğinden Karagöz oyunun oynatıldığı yere .... da denir.

c) Orta oyununda özellikle başoyuncular olarak kabul edilen .... ve ...., Karagöz ve Hacivat'ın karşılıklarıdır.

ç) Orta oyunu; ...., ..., ... ve .... olmak üzere dört bölümden oluşur.

d) ...., bir tiyatro eserindeki bütün şahısları kendisinde birleştirmiş bir oyuncu durumundadır.

7. Ortaoyunun oynandığı yuvarlak veya oval alana .... denir. Oyunun dekoru; .... denilen bezsiz paravandan ve .... denilen iki katlı bir kafesten oluşur

Yukarıdaki paragraftaki boşluklara sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) Palanga-yenidünya-dükkân
B) Dekor-yenidünya-perde
C) Yenidünya-palanga-dükkân
D) Dükkân-palanga-yenidünya
E) Dekor-yenidünya-palanga

8. Orta oyunu ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Orta oyununda yazılı bir metin yoktur. Oyun kişiler tarafından doğaçlama olarak oynanır.

B) Orta oyunu için hayal oyununun perdeden yere inerek üçüncü boyut kazanmış hâlidir denilebilir.

C) Orta oyunu araç ve yöntem açısından Karagöz oyununa benzer.

D) Orta oyunu perdede değil, seyircinin çepeçevre kuşattığı bir meydanda, canlı oyuncularla oynanan doğaçlama bir oyundur.

E) Orta oyunu, belli bir durumun ya da olayın çevresinde örülmüş çalgı, şarkı, dans, taklit ve konuşmalardan oluşmuştur.

9. (I) Karşı derenin yamacında beliren karartının, fıstık toplamaya giden bir köylü olduğunu anlıyorum. (II) Eşeği üzerinde türkü söyleyerek doğanın ezgisine o da katılıyor. (III) Kumrular, serçeler bazen de denizden kopup gelen martı çığlıkları rüzgârın uğultusuyla güzel bir melodi oluşturuyor gökyüzünde. (IV) Temiz havanın da etkisiyle bu müzik coşku veriyor bana. (V) Yürüdükçe açıldığımı hissediyorum.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerden hangisi yapısı bakımından ötekilerden farklıdır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

10. Çok acele yurda gitmek istiyordu; eşyalarını yerleştirecekti dolabına bugün.

Bu cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Birleşik fiil kullanılmıştır.

B) Yan cümlecik kullanılmıştır.

C) Olumlu-birleşik cümledir.

D) Öge ortaklığı vardır.

E) Her iki yüklem de fiildir.

11. Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir yazım yanlışı yapılmıştır?

A) İnsanki bozuk paralarda bozgundur, yenilmiştir.

B) Katkısı ve ilgisi nedeniyle, kahve ikram edildi.

C) Renkler boşalmıştı bayrakların üstüne.

D) Dimdik çıkıyordu ırmaktan yukarı balıklar.

E) Yok oluş muydu hep varmak istediğim yer?

12. Hangi imparatorluk hüküm sürmüş günümüze kadar, hiç düşündünüz mü (I) Süren olsaydı bile sonsuza kadar yaşayamazdı ki (II) Öyleyse çatışmak niye (III) Niçin boğuşmak (IV) Burada kalmaya çalışmak hangi aklın işi (V)

Yukarıdaki parçada numaralanmış yerlerden hangisine soru işareti (?) getirilemez?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

7. ÜNİTE

ANI (HATIRA)

Okuma

- ✓ Servetifünun Dönemi Türk edebiyatında anı
- ✓ Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında anı

Yazma

- ✓ Anı yazma

Sözlü İletişim

- ✓ Anının anlatılması

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan niçin anı yazma ihtiyacı hisseder? Sınıf ortamında tartışınız.
2. Unutamadığınız bir anınızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

İLK ÇOCUKLUK

Bende kitap merakının ne zaman başladığını bulmak için gözlerimi geçmişe çevirdiğimde çocukluğuma kadar inmek gereğini duyuyorum. İlk kitaplığım, elime geçirebildiğim bir ayakkabı kutusu olmuştur. Bütün özen ve dikkatimle burada sakladığım değerler de sanırım sokaklarda satılan destanlar, Âşık Garip ve Kerem hikâyeleri idi. Daha sonraları, marangoz yapısı ufak bir kitaplığım olduğu vakit de oynarken içine girebilecek kadar küçüktüm.

Oyun ve oyuncak… Başım pek hoş değildi onlarla. Babamın beni oyuna zorladığını bugün bile hatırlarım. Ama kitaplarla oynamak için özendirilmeme pek gerek yoktu. Sonunda babam kitaplara zarar vermediğimi anlayınca, kendininkileri de bana bırakmakta güven gösterdi.

Hazreti Ali'nin savaşları, Battal Gâzi, Kara Davut… elime nereden geçtiğini bilemediğim kitaplar. Âşık Garib'e, Kerem hikâyesine yeğ tuttuklarım bunlardı. Geceleri aile arasında okunan romanlar bile, örneğin Hayber Kalesi önünde Hazreti Ali'nin gösterdiği yiğitlik hikâyeleri kadar coşku uyandırmazdı bende.

Ev yaşamımızın bendeki en eski anıları, bu gece okumalarıyla karışıktır. Yemekten sonra babam kahvesini içerken biraz konuşulurdu. Sonra babamın bir işareti üzerine ablam eline bir kitap alır, gaz lambasının yanına oturur, bir gece önce bıraktığı yerden okumaya başlardı. Annem, babam sessizce dinlerlerken ben hikâyeyi izlemeye uğraşır, sonunda yorulup minderin üzerinde derin bir uykuya dalardım.

Bu gece okumalarından hatırladığım ilk romanlardan biri Felâtun Bey'le Rakım Efendi'dir. Babam, yazarı Ahmet Mithat Efendi'ye çok değer verirdi. "Ne yazarsa iyi yazar" diye överdi. Kitabının böyle dikkatle okunduğunu, ilgiyle izlendiğini görüp övüldüğünü işittiğim kişi de, hayalimde (...) yücelirdi.

Dikkat etmiştim. Ahmet Mithat Efendi'nin romanları okunurken annemle babam arasında küçük tartışmalar olurdu. Mithat Efendi, anlattığı hikâyeyi yarıda kesip başka konulara atlar, bilgiler vermeye girişirdi. O zaman annem, "Buraları atlayalım, içim sıkıldı" der, ama babamı kandıramazdı. Doğrusu önceleri anneme hak verdiğimi hatırlıyorum.

Muhasebecilik göreviyle babam Serez'e giderken bizi de götürdüğü zaman sekiz yaşlarındaydım. Bu gece okumaları orada da sürdü. Ama kolayca uykum gelmediği için romanları daha çok ilgiyle izleyebiliyordum.

Monte Kristo'lar, Hasan Mellâh'lar, Hüseyin Fellâh'lar ve adlarını şimdi unutmuş olduğum daha birçok roman… Hepsi birer birer, aile ocağımızın o durgun, sessiz ve içten yaşamına güzellik ve coşku kattılar. O günlerde babam görevle gittiği Selânik'ten dönerken bana Ahmet Mithat Efendi'nin Hayret romanını getirdiği vakit, akla gelebilecek bütün armağanlardan daha çok sevindirmişti beni.

(...)

Yaşım ilerledikçe, yalnız geceleri okunan kitaplarla yetinmemeye başlamıştım. Gündüzün elime geçirdiklerimi fırsat buldukça okur, çabucak bitirirdim.

Babamın küçük kitaplığı, aslında benim duyduğum gereksemeyi karşılamaktan uzaktı. Çünkü onun kitaplarının hemen hiçbirinden bir şey anlamıyordum.

(...)

Sanki anlamadığım başka bir dille yazılmıştı. Yarım sayfasını bile okumaya dayanamazdım. Kitaplıktaki Hadikatüssüeda adlı eser de cildinin güzelliğiyle beni ilgilendirirdi ama okuyunca hiçbir şey anlayamazdım.

Bunlara oranla Divan'lar daha cana yakın görünürlerdi bana. Hiç değilse içlerinde anlayabileceğim bazı satırlara rastlıyordum. Bu yüzden Fuzuli, Nedim, Nabî, Sümbülzade Vehbi divanları elimde dolaştı durdu. Ama hiçbirini sevemedim. Yalnız Enderunlu Vasıf'ın Divan'ına daha çok yakınlık duyduğumu hatırlıyorum. Sanırım edebiyat değeri bakımından ötekilerle karıştırılabilecek düzeyde değildir. Ama anlıyordum.

(...)

Yaylalarda, ormanlarda, kırlarda gezer, koşar, tehlikelere atılır, derin derin yaşardım. Şimdi çocukluğumu düşünürken kafamın, ruhumun ve bedenimin koşut ve uygun olarak gelişmiş olduğunu görüyorum. Hiçbir zaman yitirmediğim dengemi bu güzel rastlantıya borçlu olduğumu anlıyorum.

Bir gün, ansızın içimde garip bir istek canlandı. "Ben de bir şey yazayım" dedim ama daha bunu düşünürken utandım, vazgeçtim. Öyleyken içimdeki daha güçlü bir şey, bu tasarıdan bir türlü vazgeçmiyordu. Dileğim güçlendikçe, "Ben nasıl yazabilirim?" diyerek onu susturmaya çalıştım. Sonunda bir gün, kurşun kalemini elinde buldum. O, bana başkaldırmış durumda, kendi kendine, ne olursa olsun bir şey doğurmak istiyordu. Yeşil Serez Ovası'nın uzaklıklarında Tahyanos Gölü parladı: İşte konu. Okuduğum eserlerden aklımda kalmış bir cümle ile "Âfitâb-ı cihân-tâb tulû etmiş…" (Dünyaya sıcaklık ve ısıveren güneş doğmuş…) diye başladığımı hatırlıyorum. Yazık ki (!) bu üstün eserin müsveddesi yırtılmıştır.

İstanbul'a döndüğümüz vakit on üç yaşındaydım. Serez'den ayrılırken beni en çok sevindiren şey, istediğim kitaplara kavuşma olanağının artık gerçekleşmesiydi. Gündeliklerimden başka babamdan kopardığım bütün paraları Babıâli Caddesi'ndeki kitapçı Kirkor Efendi'ye verirdim. O, bana Ahmet Mithat Efendi'nin bütün eserlerini sattı. Benim de bir kitaplığım olmuştu. Ciltsiz durumlarıyla birbirlerine dargın gibi yan yana dizilmeleri pek zor olan bizim Türkçe kitapları, kitaplığımın boş raflarına âşıkça bir özenle dizip karşılarına geçer, mutlulukla kendimden geçercesine uzun uzun seyrederdim. Rafların boş tarafları içime derin bir sıkıntı verirdi. Kitapların irili ufaklı, düzensizliğine de üzülürdüm. Beyazıt'ta Mürekkepçiler Çarşısı'ndaki ciltçi Sait Efendi, kırmızı meşin üzerine yaldızlı en iyi ciltleri gerçi beş kuruşa yapıyordu ama hem kitap alabilme, hem onları ciltletmek, küçük bir öğrencinin dar bütçesi için çözülmesi en güç sorundu.

Artık İstanbul Lisesi'ne gündüzlü öğrenci olarak gidiyordum. Okulumuz, Türbe'de sonradan Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) olarak kullanılmış yapıdaydı. Aksaray'da oturuyorduk. Perşembe günleri sabahleyin okula giderken ayaklarım Beyazıt yokuşunu her zamankinden daha hızlı ve istekle tırmanırdı.

O yıllarda yayımlanan romanlar on altışar sayfalık formalar halinde, haftada bir kez, Perşembe günleri çıkardı. Artin adında, bir gözü kör bir dağıtıcı tanımıştım. Beyazıt'taki köşede dururdu. Orası öteki dağıtıcıların da toplantı yeri gibiydi. Perşembe günleri ortalıkta epeyce roman alıcısı birikirdi.

Ben bunların en bağlılarından biriydim. Artin bana güvendiği için bir alacak-verecek hesabı açmıştı. Yağmurlu havalarda tramvayla geçerken bile pencereden benim romanlarımı uzatırdı. Hepsi, Xavier de Montepin'in (Saviye dö Montöpen), Emile Gaborieau'nun (Emil Gaboryo) ve bu gibi yazarların hep cinayetleri konu edinen romanlarıydı.

Sayfalarını yırtmamaya özen göstererek dikkatle açar, okulda derslerde öğretmenin, teneffüs sıralarında belleticinin gözünden kaçırmaya çalışarak ilgiyle okurdum. Özellikle bazı dersler, roman ve gazete okumaya elverişliydi. Bu izni kötüye kullandığımız da olurdu. Cebir öğretmenimiz Boyacıyan Efendi, ders anlatışının tekdüzeliği için de ara sıra kendi kendisiyle konuşur gibi şöyle derdi:

– 640 Hüseyin Cahit Efendi gene siyasa ile uğraşıyor.!

Hüseyin Cahit Yalçın
Edebiyat Anıları

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

belletici: Çalıştırıcı, öğretici, belletmen, müzakereci.

bütçe: Devletin, bir kuruluşun, bir aile veya bir kimsenin gelecekteki belirli bir süre için tasarladığı gelir ve giderlerinin tümü.

cebir: (Metinde) Artı ve eksi gerçek sayılarla, bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu.

kandırmak: (Metinde) İçme isteğini karşılamak.

maarif: Öğretim ve eğitim sistemi.

meşin: İşlenmiş koyun derisi, deriden yapılmış.

müsvedde: Yazı taslağı, karalama.

nezaret: Bakanlık.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Anı (Hatıra)

Toplum tarafından tanınan bir kişinin tanık olduğu bazı olayları ve durumları daha sonra izlenimlerine dayanarak anlattığı yazı türüne anı veya hatıra denir. Anılarda anlatılan konular, yaşanmakta olan olaylardan ziyade yaşanmış olaylardan oluşur. Çünkü anı, olaylardan hemen sonra yazıya aktarılmaz, olay üzerinden bir süre sonra yazıya aktarılır. Toplum hayatında anının özel bir yeri vardır. İnsanlar daha önce yaşadıklarını çevrelerine aktarmaktan hoşlanırlar. Bazı insanlar yaşadıklarını anlatırken bazıları da anılarını yazar ve hatıra defterleri tutar. Anı türü, insanların yaşadıklarını anlatma isteğinden doğmuştur. Anı yazıları, tarihî gerçeklerin öğrenilmesine katkı sağladığı için öğretici yazılardır. Anılar, kişinin yaşadığı dönemle ilgili bilgiler de vermektedir. Bu bakımdan anılar tarihe ışık tutan kaynaklar arasında yer almaktadır. Anı türü, hikâye ve roman türüne kaynaklık edebilir. Ömer Seyfettin'in "Kaşağı", "İlk Namaz"; Orhan Kemal'in "Sağ İç" gibi hikâyeleri ve Peyami Safa'nın "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" romanı anı türünden yararlanılarak yazılmıştır.

Görsel 7.1

Göktürk Yazıtları, anı türünde yazılmış en eski metinlerimiz olarak kabul edilebilir. 8. yüzyılda Vezir Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan tarafından yazdırılmış olan Göktürk Yazıtları'nda Bilge Kağan, kardeşi Kül Tigin ve Vezir Tonyukuk; devlet yönetiminde yaptıkları işleri, savaşlardaki kahramanlıklarını anlatır ve Türk milletine seslenir. 16. yüzyılda Babür Şah'ın yazdığı Babürname adlı kitap anı türü özelliklerini taşır. Osmanlı Dönemi'nde yazılmış tezkire, menkıbe, vakayiname, sefaretname gibi bazı eserler anı örnekleri olarak kabul edilebilir.

Tanzimat Dönemi'nde hatıra türü edebî özellikler kazanmıştır. Tanzimat Dönemi'nde Ziya Paşa'nın "Defter-i Amal", Muallim Naci'nin "Ömer'in Çocukluğu" ve "Medrese Hatıraları", Namık Kemal'in "Magosa Hatıraları" gibi eserler anı türünde yazılmış önemli eserlerdir. Servetifünun Dönemi'nde Halit Ziya Uşaklıgil'in Kırk Yıl, Saray ve Ötesi, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Edebiyat Anıları, Mehmet Rauf'un Edebî Hatıralar adlı eserleri, dönemin tanınmış anı örneklerindendir. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda anı türüyle ilgili birçok eser görülmektedir. Özellikle Tanzimat Dönemi'nden sonra anı türünde verilen eser sayısında önemli bir artış olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde anı türünde verilen eserler şunlardır: Yahya Kemal Beyatlı'nın Siyasi ve Edebi Portreler; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Zoraki Diplomat, Politikada 45. Yıl, Anamın Kitabı; Orhan Kemal'in Nazım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl; Falih Rıfkı Atay'ın Çankaya, Zeytindağı ve Mîna Urgan'ın Bir Dinazorun Anıları adlı eserleridir.

Okuduğunuz metin, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Edebiyat Anıları adlı kitabından alınmıştır. Yazar, metinde çocukluk yıllarını, okuma isteğini ve okuma alışkanlığını nasıl kazandığını anlatmıştır. İçinde bulunduğu ortamdan bahseden yazar, yetişmesinde rolü olan yerli ve yabancı yazarları ve kaynakları dile getirmiştir. Anlaşılır, sade ve akıcı bir dil kullanmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Sayfalarını yırtmamaya özen göstererek dikkatle açar, okulda derslerde öğretmenin, teneffüs sıralarında belleticinin gözünden kaçırmaya çalışarak ilgiyle okurdum. Özellikle bazı dersler, roman ve gazete okumaya elverişliydi. Bu izni kötüye kullandığımız da olurdu. Cebir öğretmenimiz Boyacıyan Efendi, ders anlatışının tekdüzeliği için de ara sıra kendi kendisiyle konuşur gibi şöyle derdi:

– 640 Hüseyin Cahit Efendi gene siyasa ile uğraşıyor.!

2. Anı türünde özümüzde iz bırakan, unutulmayan ve anılmaya değer bulduğumuz olayları anlatırız. Buna göre okuduğunuz metnin konusunu, amacını ve hedef kitle ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Yazarın okuyucusuna vermek istediği mesaj, ana düşünceyi oluşturur. Ana düşünceyi geliştirmek, açıklamak, desteklemek amacıyla kurulan cümleler, yardımcı düşünceleri oluşturur. Bu kısa hatırlatmadan hareketle okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metnin cümle yapılarını, deyimlerini, kelime kadrosunu, söz sanatlarını; akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlarını da dikkate alarak metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metinde içeriğin doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini inceleyerek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde fikrî, felsefi veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

9. Okuduğunuz metinde, yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları, metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

11. İnsan aklının alabileceği gerçek, olgu ve ilkelerin tümüne **bilgi**; bir yazının, bir sözün, bir metnin ya da bir yapıtın anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma, belli bir görüşe göre açıklamaya **yorum** dendiğini düşünerek metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

Etkinlik

"Anı yazmak ölümün elinden bir şeyler kurtarmaktır." sözünden ne anladığınızı aşağıda verilen boşluğa yazınız. Yazdığınız metni arkadaşlarınıza okuyunuz.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)

Balıkesir'de doğan sanatçı, edebiyat hayatına hikâye, roman ve mensur şiir yazarak başlamıştır. Daha sonra gazetecilik, eleştiri ve çeviri alanlarında eserler vermiştir. Servetifünun edebiyatının önemli isimlerinden biri olan sanatçı, Mektep ve Servetifünun dergilerinde çalışmış; Meşrutiyetten sonra Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım'la Tanin gazetesini çıkarmış ve siyasi hayata atılmıştır. "Sanat için sanat" anlayışını savunmuştur. Ona göre edebiyatın amacı sanattır; edebiyat bir araç değil, amaçtır. Eserlerinin konularını Rumlar ve diğer azınlıklardan alan sanatçı, eserlerinde İstanbul dışına pek çıkmamıştır. Oluşturduğu tipler Batı'ya özenen zengin ve aydın kişilerdir. Yerli ve orta sınıf kişilerine çok az yer vermiştir. Sanatçının kullandığı dil, diğer Servetifünun sanatçılarına göre daha sade ve yapmacıksızdır. Realizm akımının etkisinde kalan sanatçının, Fransızcadan çevirdiği ve Fransız İhtilali'ni konu alan "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalesi, Servetifünun dergisinde yayımlanınca bu dergi kapanmış ve Servetifünun edebiyatı sona ermiştir.

Eserlerinden bazıları: Nadide, Hayal İçinde (roman); Hayat-ı Muhayyel, Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri, Niçin Aldatırlarmış (hikâye); Edebî Hatıralar, Siyasal Anılar (hatıra); Talat Paşa (biyografi); Kavgalarım (eleştiri).

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsanın kişilik değişikliğine etki eden unsurlar sizce nelerdir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Kişilik dendiğinde ne anlaşılması gerekir? Kişilik ne zaman oluşmaya başlar? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

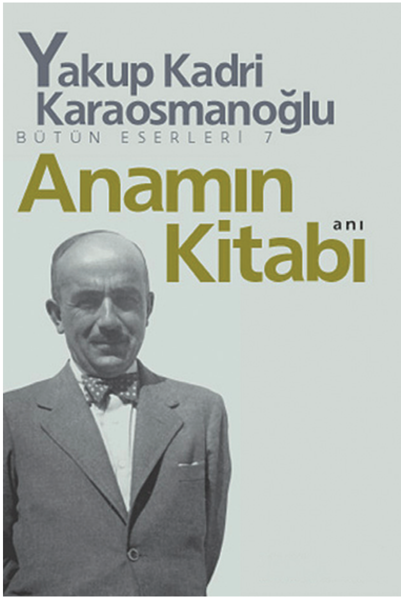
3. İnsanda kişilik bozukluğuna etki eden unsurlar nelerdir? Sınıf ortamında tartışınız.

BİR RUH KRİZİ

Size anlattığım bu devre, sanırım ki, çocukluk hayatımın en kesin dönüm noktalarından biridir. Kaç zaman sürdüğünü pek tayin edemediğim bu devreden sonra, huyum yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. Eski usluluğum, eski nazlılığım yavaş yavaş sinsi bir yaramazlığa, sinsi bir haytalığa dönme emarelerini gösterecektir. Daha doğrusu, içerimde birbirine zıt iki hüviyet, iki benlik hasıl olacak ve bir çatı altında, bir yatakta, yan yana, burun buruna yaşamağa mecbur ayrı mizaçlı, ayrı karakterli iki kardeş gibi birbiriyle durmadan çatışacak; kâh birinin ettiğinden öbürü, kâh öbürünün eylediğinden beriki sıkılacaktır.

İşte, benim içerimde, kendi kendimle, tıpkı böyle bir geçimsizlik peydah olmuştu. Neden? Nasıl? Eğer, şu satırları yazdığım sırada her türlü metafiziğe çoktan veda etmiş bir insan olmasaydım derdim ki, öbür dünyaya göçerken bin dert ve isyanla bulanmış ruhunun bütün tortularını bana bırakıp gitmiştir.

Lâkin, sekiz yaşında ya var, ya yok basit bir çocuk ruhu üzerinde bu kadar derin tahlillere girişmeye ne hacet? Hem bu (ikilik) in bende babamın ölümüyle beraber başladığını kim iddia edebilir? Sözün doğrusunu söylemek lâzım gelirse, ben, asıl Çaybaşı ilkokuluna girdikten ve ders saatlerinde Mıstafendi Hocanın rahlesi önünde diz çöküp kafa sallayan, paydos saatlerinde mektep avlusunu çekirge istilâsına uğramış bir tarlaya çeviren haşarı çağdaşlarımın arasına katıldıktan beri değil midir ki farkına varmaksızın her gün biraz daha eğriliyor, bükülüyor, her gün biraz daha iki parçaya bölünüyordum? Annemin, limonlukta bir narin fidan yetiştirir gibi bin ihtimamla işlemeye çalıştığı benliğim o kıraç yere gide gele her gün biraz daha hüdainabitliğe yüz tutmamış mıydı? Ve bu iç bozuluşunun nice emareleri kâh kılık kıyafetimdeki hırpanilikler, kâh tavır ve hareketimdeki bayağılıklar, kâh konuşma tarzımdaki kabalıklarla muttasıl dışarıya vurup durmuyor muydu?

Görsel 7.2

Zavallı anneciğim, babamın hastalıklarıyla uğraşmaktan başını kaşıyacak, etrafına bakacak vakit bulamadığı sırada bile kaç kere bu hâllerimi görüp –sanki ben de tehlikeli bir hastalığa tutulmuşum gibi- telâş ve endişeye düşmemiş miydi? Hattâ bir defasında onu böyle üzmekten derin bir vicdan azabı duyarak ve kendi kendimden iğrenerek ölümü göze alan ben değil miydim?

Evet, bunların hepsi babamın sağlığında başlayan şeylerdi. Ben, o vakitten beri kendimi bu ananın oğlu ve bu evin çocuğu olmağa lâyık bulmamaktaydım. Her mektep dönüşünde evimizin kapısından içeriye bir sığıntı gibi giriyor; hele anneme görünmekten, anneme yaklaşmaktan âdeta çekiniyordum. Diyebilirim ki, bende tam mânasıyla bir eksiklik vehmi hasıl olmuştu. Bir eksiklik vehmi mi? Hayır; ben iki türlü eksiklik vehmi arasında çarmıha gerilmiş gibiydim. Evde, okuldaki, daha doğrusu, dışarıdaki hüviyetimden, dışarıda ise evdeki hüviye-

timden –yani asıl benliğimden– utanıyordum. Hele bu benliğim yüzünden, Çaybaşı'na gidip gelmeye başladığım ilk haftalar çekmediğim eza ve cefa kalmamıştı. Kısa pantolonlu, tayfa yakalı kostümümden tutun da nazik ve nazlı tavırlarıma, konuşurken kullandığım bazı kelimelere, şive ve lehçe hususiyetlerime kadar her şeyim bu yeni hayat çevresinde öyle sert tepkileri karşılamıştı ki, âdeta kafama bir yumruk yemişim gibi sarsılıp sersemleşmiş ve uzun müddet –yukarılarda bahsi geçen İsmo'nun oğlundan daha uslu akıllı– bir kafanın nezareti altında bulundurulmam lâzım gelmişti.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Anamın Kitabı

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

hacet: Herhangi bir şey için gerekli olma, gereklilik, lüzum.
hasıl: Olan, ortaya çıkan, görünen.
hırpani: Perişan, derbeder.
hüdainabit: Hiçbir eğitim, öğretim görmemiş kişi.
hüviyet: Kimlik.
muttasıl: Bitişik, yan yana olan.
nezaret: Bakma, gözetme, gözetim.
peydah: Belli, açık.
sığıntı: Bulunduğu yerde kalması istenmeyen, varlığı gereksiz görülen kimse.
sinsi: Gizli ve kurnazca kötülük yapan.
tayfa: Bir gemide bulunan, türlü işlerde çalıştırılan sefer işçisi.
tayin: Ne olduğunu anlama, gösterme, belirtme, kararlaştırma.
vehim: Kuruntu.

Metindeki bazı kelimelerin standart dışı kullanımları, yazarın tercihi veya döneme özgüdür. Örnek: lâkin, lâzım, telâş.

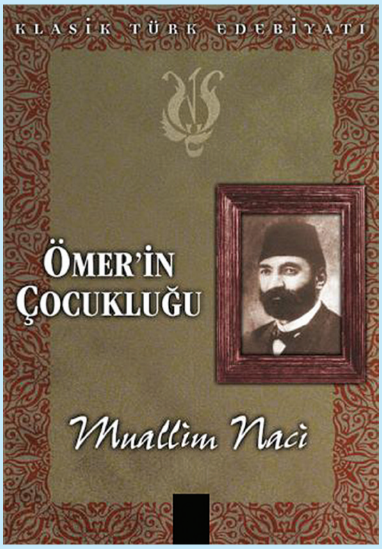
Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Edebiyatında Anı

Anı, edebiyatımızda oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Bu türün ilk örnekleri ilk yazılı metinlere kadar uzanır. Bu bağlamda, Kök Türk Yazıtları'nı edebiyatımızın ilk anı örnekleri saymak mümkündür. Ebulgazi Bahadır Han'ın 17. yüzyılda yazdığı "Şecere-i Türk" adlı eseri anı türündedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin resmî tarihçileri olan vak'anüvislerin eserlerinde (vakayiname), anı niteliği taşıyan metinlere rastlanır. Ayrıca sefaretnameler, özellikle Fransa ve Avusturya sefaretnameleri başta olmak üzere, anı özelliği taşır. Anı türü, edebiyatımızda Tanzimat'la birlikte canlılık kazanır. İlk anı Akif Paşa'nın "Tabsıra" adlı eseridir. Ziya Paşa'nın "Defter-i Amal", Namık Kemal'in "Magosa Hatıraları", Ahmet Mithat Efendi'nin "Menfa", Muallim Naci'nin "Ömer'in Çocukluğu" adlı eserleri Tanzimat Dönemi'nde yazılan anı türünde eserlerdir.

Ahmet Rasim, "Eşkâl-i Zaman", "Falaka ve Gecelerim"; Halit Ziya Uşaklıgil, "Kırk Yıl", "Saray ve Ötesi"; Hüseyin Cahit Yalçın, "Edebî

Görsel 7.3

Hatıralar"; Ruşen Eşref Ünaydın, "Atatürk'ü Özleyiş"; Falih Rıfkı Atay, "Çankaya"; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Gençlik ve Edebiyat Hatıraları"; Yahya Kemal Beyatlı, "Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım"; Yusuf Ziya Ortaç, "Portreler"; Falih Rıfkı Atay, "Çankaya", "Zeytindağı"; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Zoraki Diplomat"; Halide Edip Adıvar, "Türk'ün Ateşle İmtihanı", "Mor Salkımlı Ev"; Halit Fahri Ozansoy, "Edebiyatçılar Geçiyor" anı türünün edebiyatımızdaki önemli eserleridir.

Okuduğunuz metin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun çocukluk anılarının yer aldığı "Anamın Kitabı" adlı eserinden alınmıştır. Okuduğunuz metinde yazar, babasının hastalığından dolayı, ailesinin yaşadığı sıkıntılardan bahsetmektedir. Ayrıca kendisindeki büyük değişimi, korkularını, üzüntülerini, sevinçlerini dile getirmektedir.

Yazar, içindeki çocuğu diriltti̇ği bu kitabında çocukluk anılarından öte, bilinçaltına bir yolculuk yapma gayretindedir. İnsanın alın yazısının çocuklukta yazıldığını ve hangi yaşa girerse girsin, daima bilinçaltında çocuk kaldığını savunur.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Zavallı anneciğim, babamın hastalıklarıyla <u>uğraşmaktan</u> <u>başını kaşıyacak</u>, <u>etrafına bakacak</u> vakit bulamadığı sırada bile kaç kere bu <u>hâllerimi</u> görüp –sanki ben de tehlikeli bir hastalığa tutulmuşum gibi– telâş ve <u>endişeye</u> düşmemiş miydi?

2. Anının ilk örneği Eski Yunan'da Ksenophon'un (Senefon) yazdığı Anabasis'tir. Rönesans ile birlikte anı, Batı'da gelişimini artırmıştır. 18. yüzyılda Rousseau (Russo), Saint-Simon (Sen-Simon), Goethe (Göthe); 19. yüzyılda Victor Hugo (Viktor Hügo), Stendhal (Sitendal), Tolstoy anı türünde eserler yazmışlardır. Bu kısa bilgiyi de dikkate alarak anı türünün ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin, yayın organlarının ve teknolojinin etkisini tespit ederek anı türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönemle ilişkisini belirleyiniz.

3. Özümüzde bir iz bıraktığı için unutulmayan ve anılmaya değer bulduğumuz olayları anlatan yazı türünün anı olduğunu düşünerek okuduğunuz metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

4. **Ana düşünce**, parçada yazarın okuyucuya vermek istediği mesajdır. Ana düşüncenin daha iyi açıklanmasını sağlayan, onu daha belirgin hâle getiren, işlediği konunun sınırlarını çizen düşüncelere de **yardımcı düşünce** denir. Buna göre siz de okuduğunuz metnin ana düşüncesi ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

5. Anlatımı gerçekleştirirken başvurulan yöntemlere **anlatım biçimleri** denir. Siz de okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

6. Bazı metin türlerinde resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurlar, metnin anlatımına katkı sağlayarak metni daha anlaşılır kılar. Siz de okuduğunuz metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metnin cümle yapısını, varsa deyimleri, kelime kadrosunu, söz sanatlarını, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususları dikkate alarak metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz metinde ortaya konulan bilgileri ve görüşleri; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları tespit ediniz.

10. Okuduğunuz metinde yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

11. Okuduğunuz metni ve yazarın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

12. Türk edebiyatındaki bildiğiniz anı yazarlarını ve eserlerini yazınız.

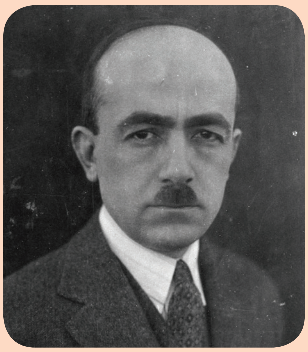
Etkinlik

Hüseyin Cahit Yalçın'ın *İlk Çocukluk* adlı metniyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Bir Ruh Krizi* adlı metnini aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	İlk Çocukluk	Bir Ruh Krizi
Konu		
Ana Düşünce		
Anlatım Biçimi		
Üslup		
Edebî Akımların Yansıması		
İleti		

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974)

Mısır'ın Kahire şehrinde doğan sanatçı; deneme, makale, oyun, monografi, anı türlerinde eserler vermiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu asıl ününü romanlarıyla elde etmiştir. Sanat yaşamına Fecriati topluluğunun edebî anlayışına bağlı, bireyci çizgide eserler vererek başlamıştır. Servetifünun dergisinde hikâyeler yayımlamıştır. Eserlerinde realizm akımının ilkelerine bağlı kalarak tarihî ve toplumsal olayları konu edinmiş ve Tanzimat ile Cumhuriyet arasındaki kuşakların geçirdikleri sosyal değişimi, bunalımları, yaşayış ve görüş farklılıklarını işlemiştir.

Anadolu'nun düşman işgaline uğraması ve Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu sıkıntı, sanatçıyı millî edebiyat anlayışına yöneltmiştir. Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi'nde eserler veren sanatçı, eserlerinde Türk milletinin Tanzimat, Meşrutiyet, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in 1950'lere kadar geçen yıllarındaki siyasi ve sosyal serüvenini anlatmıştır. Fransız realist ve natüralistlerini benimsemiş olan Yakup Kadri'nin romanları bu akımlara uygunluk göstermektedir.

Eserlerinden bazıları: Yaban, Kiralık Konak, Sodom ve Gomore, Hüküm Gecesi, Ankara, Nur Baba, Panorama I-II, Bir Sürgün, Hep O Şarkı (roman); Bir Serencam, Rahmet, Millî Savaş Hikâyeleri (öykü); Erenlerin Bağından, Okun Ucundan (mensur şiir); Nirvana (Oyun); Zoraki Diplomat, Anamın Kitabı, Vatan Yolunda, Politikada 45 Yıl, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları (anı).

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Bir Ruh Krizi* adlı metninden alınan aşağıdaki parçada geçen cümlelerin çeşitlerini bulunuz. Bunların işlevlerini belirleyiniz.**

Size anlattığım bu devre, sanırım ki, çocukluk hayatımın en kesin dönüm noktalarından biridir. Kaç zaman sürdüğünü pek tayin edemediğim bu devreden sonra, huyum yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. Eski usluluğum, eski nazlılığım yavaş yavaş sinsi bir yaramazlığa, sinsi bir haytalığa dönme emarelerini gösterecektir. Daha doğrusu, içerimde birbirine zıt iki hüviyet, iki benlik hasıl olacak ve bir çatı altında, bir yatakta, yan yana, burun buruna yaşamağa mecbur ayrı mizaçlı, ayrı karakterli iki kardeş gibi birbiriyle durmadan çatışacak; kâh birinin ettiğinden öbürü, kâh öbürünün eylediğinden beriki sıkılacaktır.

2. Etkinlik **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Bir Ruh Krizi* adlı metninden alınan aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimelerin yazımını kontrol ederek doğru yazılıp yazılmadıklarını belirtiniz.**

Lâkin, sekiz yaşında ya var, ya yok basit bir çocuk ruhu üzerinde bu kadar derin tahlillere girişmeye ne hacet? Hem bu (ikilik) in bende babamın ölümüyle beraber başladığını kim iddia edebilir? Sözün doğrusunu söylemek lâzım gelirse, ben, asıl Çaybaşı ilkokuluna girdikten ve ders saatlerinde Mıstafendi Hocanın rahlesi önünde diz çöküp kafa sallayan, paydos saatlerinde mektep avlusunu çekirge istilâsına uğramış bir tarlaya çeviren haşarı çağdaşlarımın arasına katıldıktan beri değil midir ki farkına varmaksızın her gün biraz daha eğriliyor, bükülüyor, her gün biraz daha iki parçaya bölünüyordum? Annemin, limonlukta bir narin fidan yetiştirir gibi bin ihtimamla işlemeye çalıştığı benliğim o kıraç yere gide gele her gün biraz daha hüdainabitliğe yüz tutmamış mıydı?

3. Etkinlik **Hüseyin Cahit Yalçın'ın *İlk Çocukluk* adlı metninden alınan aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığını belirtiniz.**

Yaylalarda, ormanlarda, kırlarda gezer, koşar, tehlikelere atılır, derin derin yaşardım. Şimdi çocukluğumu düşünürken kafamın, ruhumun ve bedenimin koşut ve uygun olarak gelişmiş olduğunu görüyorum. Hiçbir zaman yitirmediğim dengemi bu güzel rastlantıya borçlu olduğumu anlıyorum.

Bir gün, ansızın içimde garip bir istek canlandı. "Ben de bir şey yazayım" dedim ama daha bunu düşünürken utandım, vazgeçtim. Öyleyken içimdeki daha güçlü bir şey, bu tasarıdan bir türlü vazgeçmiyordu. Dileğim güçlendikçe, "Ben nasıl yazabilirim?" diyerek onu susturmaya çalıştım. Sonunda bir gün, kurşun kalemini elinde buldum. O, bana başkaldırmış durumda, kendi kendine, ne olursa olsun bir şey doğurmak istiyordu. Yeşil Serez Ovası'nın uzaklıklarında Tahyanos Gölü parladı: İşte konu. Okuduğum eserlerden aklımda kalmış bir cümle ile "Âfitâb-ı cihân-tâb tulû etmiş…" (Dünyaya sıcaklık ve ısıveren güneş doğmuş…) diye başladığımı hatırlıyorum. Yazık ki (!) bu üstün eserin müsveddesi yırtılmıştır.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

1. Hazırlık

Aşağıda belirtilen çalışmaları ve ünite genelinde öğrendiklerinizi de dikkate alarak siz de bir anı örneği yazınız.

a) Anılar, geçmişte yaşananlara sanatsal, siyasal ve bilimsel açıdan ışık tutmaları açısından önem taşıdıkları için siz de bu kriterleri göz önüne alarak ilgi çekici bir konu tespit ediniz.

b) Yazacaklarınız yeni nesillere ders verici, onları iyiliklere özendirici olmalıdır.

2. Planlama

a) Anlatacaklarınızı hangi sırayla ve nasıl anlatacağınızı belirleyiniz.

b) Yazacağınız anı; ders verici, özendirici, duygusallıktan uzak ve gerçekçi olmalıdır. İyi hatırlanmayan olayları, bilgileri yazıya almayınız. Abartılı anlatımdan sakınınız.

c) Kısa, ilgi çekici bir başlık bulunuz.

3. Taslak Metin Oluşturma

a) Taslak metninizi oluşturunuz.

b) İyi bir anlatımda bulunması gereken açıklık, akıcılık, yalınlık, duruluk gibi özellikleri dikkate alınız.

c) Anınızı kaleme alırken kip ve zaman kullanımında mutlaka bir uyum olmasına dikkat ediniz.

ç) Yazdığınız metni yazım, noktalama yönünden kontrol ettikten sonra varsa anlatım bozukluklarını düzeltiniz.

B. Uygulama

Son şeklini verdiğiniz metninizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

A. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Hayatınızda bir önemli bir yer tutan ve anılmaya değer bulduğunuz bir anınızı sınıf ortamında arkadaşlarınıza anlatınız.

B. Uygulama

Arkadaşlarınızın anlattıkları anıları dinlerken aşağıdaki bilgileri göz önünde bulundurunuz.

Etkili Dinleme Davranışları

1. Konuşma sırasında karşıdaki kişinin tepkilerini izlemek,
2. Konuşmacının sözünü kesmeden dinlemek, olumlu ve olumsuz fikirleri dile getirmek,
3. Konuşmacının konuşması bittikten sonra söze başlamak,
4. Yargılamadan dinlemek,
5. Dinlerken konuşan kişiye bakmak,
6. Dinlerken yüz ifadesi ve beden dili ile anlatılanlara uygun işaretler vermek,
7. Dinlerken başka bir işle, kişiyle ya da nesneyle ilgilenmemek,
8. Dinlediğini belirten kısa sorular sormak,
9. Konuşan kişinin karşısında, sıkılgan tavırlar içerisine girmemek.

Dinleme sırasında aşağıdaki çalışmaları yapınız.

1. Dinleme tekniğinizi belirleyiniz. (Bu teknik; not alarak dinleme, empati kurarak dinleme, seçici dinleme veya eleştirel dinleme şeklinde olabilir.).
2. Konuşmanın konu ve ana düşüncesini tespit ediniz.
3. Konuşmanın konu akışını iyi takip ediniz.
4. Dinlediklerinizi daha iyi kavramak için sorular sorunuz.
5. Dinlediklerinizin kalıcı olması için dinlediklerinizi özetleyiniz.
6. Dinlediklerinizin doğru olup olmadığını kontrol etmek amacıyla dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız. Dinlenenleri olduğu gibi kabul etmek yerine dinlenenlerin doğru ve yanlışlarını değerlendirip dayanaklarını sorgulayınız.
7. Konuşmanın tutarlılığını sorgulayınız.
8. Dinlediğiniz konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirleyiniz.

İSTANBUL'DA

– At ve kısraklarımın satılamamış olduğunu söylemiştim. Halep'te Cemal Paşa merhumla birçok ciddi mevzular üzerinde münakaşadan sonra, şu basit mükaleme cereyan etti:

– Cemal Paşa, benim bazı cins at ve kısraklarım var. Bunları satmak ihtiyacındayım; talip bulamadım. Siz buranın eski kumandanısınız, bana bir yol gösterir misiniz?

– At ve kısraklarınızı evvela baytarlarıma muayene ettireyim.

– Diyarbakır'da iken Avusturyalılar bu atlarla kısrakların mühim bir servet olduğunu söylediler, kıymetlerinden şüphe etmiyorum, maahaza öyle yapınız.

Cemal Paşa hepsi için iki bin altın teklif etti... Kabul ettim ve bu suretle İstanbul'a hareket ettik.

Bir gün İstanbul'da Bahriye Müsteşarı Vasıf Paşa'dan bir tezkere aldım. Bu tezkereye raptedilmiş olan "Cemal Paşa" imzalı telgrafın muhteviyatı şu idi: "Hayvanlarınızı beş bin liraya sattım, sizden çok ucuz almışım, üç bin lirasını nereye göndereyim?" Bu telgraf üzerine müsteşar Vasıf Paşa'nın yanına gittim; kendisine dedim ki: "Bu telgrafın manasını anlayamadım: Ben paşaya atlarımı iki bin liraya sattım, o beş bin liraya satmışsa üst tarafını bana vermeye mecbur değildir." Fakat ilave etmeliyim ki bu istiğnama (tokgözlülüğüme) rağmen Cemal Paşa merhum, üç bin lirayı Vasıf Paşa delaletiyle bana göndermiştir:

Bu para yeni teşebbüsatımda benim için medar olmuştur; bunu zikretmeyi vazife addederim. Çünkü ben mütareke zamanı İstanbul'da bulunurken ve çok vasi (geniş) teşebbüslere karar verirken, bana bu teşebbüslerimin manasını hissedenler tarafından çok teklifatta bulunulmuştur. Hepsini reddettim. Çünkü bana bu yolda teklifat yapanların hiçbiri metküre (ideal) sahibi adamlar değillerdi. Tabirimi maruz görürseniz ve bu satırları okudukları zaman kendilerinin ima edildiklerini anlayacaklarına şüphe olmayan, o zevat dahi, (...) bana çok küstahane tekliflerde bulunmuş olduklarını kabul edeceklerdir.

At ve kısrak parasıyla İstanbul'a geldik...

İstanbul'da Perapalas otelinin bir dairesine yerleşmiştim. Artık her şeyin mahvolduğuna kani bir adam gibi meyus düşünüyordum. Ancak mahvolan bu her şeyin tekrar kurtarılabileceğine kani bir adam gibi müteselli idim.

İlk dört soruyu Falih Rıfkı Atay'ın *Atatürk'ün Bana Anlattıkları* adlı anı kitabından alınan metne göre cevaplayınız.

1. Yukarıdaki parçada kullanılan anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini aşağıya yazınız.

....

....

....

2. Yukarıdaki parçanın üslup özelliklerini aşağıya yazınız.

....

....

....

3. Yukarıdaki parçanın konusunu aşağıya yazınız.

....

....

4. Yukarıdaki parçada geçen bilgi ve yorumları ayırt ederek aşağıya yazınız.

....

....

....

5. Anı türüyle ilgili aşağıdaki bilgiler doğru ise başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

	a. Anı, özümüzde bir iz bıraktığı için unutulmayan ve anılmaya değer bulduğumuz olayları anlatan yazı türüdür.
	b. Anılar, tarihî gerçeklerin öğrenilmesine katkı sağlar ve tarihçilere ışık tutar.
	c. Anı türünün gelecek kuşaklara ders vermek ve kamuoyu ile hesaplaşmak gibi bir amacı yoktur.
	ç. Türk edebiyatında, 7. yüzyıla ait Kök Türk Yazıtları bu türün ilk örneği sayılmaktadır.
	d. Anı türünde yazar, yaşadığı, tanık olduğu ya da duyduğu olayları başkasının ağzıyla anlatır.

6. Aşağıdaki boşlukları doğru kelime ve ifadelerle tamamlayınız.

a) Anılar, ... ve .... türüne kaynaklık edebilir. Ömer Seyfettin'in ...., ...; Orhan Kemal'in .... adlı hikâyeleri ve Peyami Safa'nın .... adlı romanı anı türünden yararlanılarak kaleme alınmıştır.

b) Anı türünde, tanınmış bilim, sanat ve politika insanlarının ...., ... ve .... anlatılır.

c) ...., ..., ..., ..., Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun anı türünde yazılmış eserleridir.

ç) Osmanlı Dönemi'nde, anı özelliği taşıyan .... ve .... bu türün örneklerinden sayılmaktadır.

d) 17. yüzyılda Ebulgazi Bahadır Han'ın yazdığı ...., anı türünün ilk örneklerindendir.

7. **Aşağıdakilerin hangisinde anı türü ile ilgili yanlış bir bilgi verilmiştir?**

A) Yaşanmakta olanı değil, yaşanmış bir konuyu anlatır.

B) Açık, sade, içten bir anlatımı vardır.

C) Gelecek kuşaklara ders vermek ve kamuoyu ile hesaplaşmak amacı da vardır.

D) Anılar, tarihî gerçeklerin öğrenilmesine katkı sağlar ve tarihçilere ışık tutar.

E) Olayın yaşandığı gün kaleme alınır.

8. Babamızın cenazesi kaldırıldıktan sonra, kız kardeşimle ben, suyu çekilmiş değirmene dönen evimizin garip ıssızlığı içinde annemizi bir minder köşesine büzülmüş olarak tek başına mahzun mahzun oturur bulduk. Alnında, başı ağrıdığı vakitlerdeki gibi, beyaz tülbentten bir çatkı vardı. Bizi görünce gûya hiç beklenmedik iki teklifli misafir gelmişçesine tuhaf bir telâşa düştü. Evvelâ zoraki bir tebessümle gülümsemeye çalıştı; sonra mutad hallerinden biri olan teşrifatçılığını takınarak bize, babamızın ölüm haberini verdi.

Anı türünden alınmış bu parçada kullanılan anlatım türleri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Öyküleyici - Betimleyici

B) Açıklayıcı - Tartışmacı

C) Tartışmacı - Söyleşmeye Bağlı

D) Betimleyici - Fantastik

E) Kanıtlayıcı - Mizahi

9. **Aşağıdaki atasözlerinden hangisi bağımsız sıralı cümledir?**

A) Duvarı nem, insanı gam yıkar.

B) Sakla samanı, gelir zamanı.

C) At, adımına göre değil, adamına göre yürür.

D) Çok söyleme, arsız edersin; aç bırakma, hırsız edersin.

E) Suç, samur kürk olsa kimse üstüne almaz.

10. **Aşağıdakilerin hangisi, ögelerinin dizilişine göre diğerlerinden farklıdır?**

A) Yeşil ördek gibi daldım göllere

B) Seni seven âşık çekmez mi ah

C) Herkes verdiği sözde hemen dursun

D) Sen düşürdün beni dilden dillere

E) Başım alıp gideyim gurbet ellere

11. (I) Bu sesler, onun gözünü bir an için açar gibi oldu. (II) Yüzünde tebessüme benzer bir ifade belirdi. (III) Bir az daha çaldıktan sonra söylemeye hazırlanarak boyununu kaldırdı. (IV) Yutkunmak isteyip utanıyormuş gibi bir hâli vardı. (V) Nihayet cesaretini toplayıp bir halk türküsünü söylemeye başladı.

Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

12. Meşhur bir politikacıya ( ) ( ) On dakikalık bir konuşma için ne kadar hazırlık yapmanız gerekir ( ) ( ) diye sorulunca ( ) ( ) En az bir iki hafta ( ) ( ) demiş.

Yukarıda parantezle belirtilen yerlere aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi getirilemez?

A) İki nokta B) Tırnak C) Soru işareti D) Nokta E) Noktalı virgül

8. ÜNİTE HABER METNİ

Okuma

- ✓ Haber yazısı
- ✓ Haber yazma teknikleri
- ✓ Gazete, televizyon ve internet haberciliği

Yazma

- ✓ Gazete haberi yazma

Sözlü İletişim

- ✓ Haber spikerliği
- ✓ Haber metni sunumu

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Bildiğiniz iletişim kaynaklarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Gazeteci denince ilk akla gelen muhabirdir. Muhabir, haber veya fotoğraf peşinde koşan yazmayı iş edinen kişidir. Siz de bir gazete muhabiri olmak isteseydiniz ne muhabiri olmak isterdiniz? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

3. Okuduğunuz her haberin doğruluğunu sorgulama ihtiyacı hisseder misiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İKİ YAKA TEK SES: KÛTÜ'L AMARE-YILDIZ SARAYI'NDA DÜZENLENEN PANELDE KÛTÜ'L AMARE ANLATILDI

Esenler Belediyesi ve Sultanbeyli Belediyesi'nin ''İki Yaka Tek Ses'' sloganıyla düzenlediği ''Unutulan Zafer Kûtü'l Amare'nin Ardından'' panelinde, 102'nci yılında Osmanlının son zaferi ''Kûtü'l Amare'' ilim insanları tarafından anlatıldı.

1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Ordusu'nun Irak Cephesi Kut bölgesinde, Halil Kut Paşa komutasında kazanılan ve İngilizlerin Türk tarih kitaplarından kaldırttığı Kûtü'l Amare Zaferi'nin 102'nci yılı sebebiyle "Unutulan Zafer - Kûtü'l Amare'nin Ardından" konulu panel gerçekleşti. Esenler Belediyesi ve Sultanbeyli Belediyesi'nin "İki Yaka Tek Ses" sloganıyla düzenlediği panel, Yıldız Sarayı Şale Manej Konferans Salonu'nda yapıldı. TV Programcısı Pelin Çift'in moderatörlüğünde yapılan panele Milli Savunma Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erhan Afyoncu, İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü Dr. Coşkun Yılmaz, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Vahdettin Engin ve Tarihçi-Yazar Muzaffer Albayrak konuşmacı olarak katıldı. Esenler Belediye Başkanı Mehmet Tevfik Göksu, Sultanbeyli Belediye Başkanı Hüseyin Keskin ve AK Parti İstanbul Milletvekili Ahmet Hamdi Çamlı'nın da katılımcı olduğu panele vatandaşlar yoğun ilgi gösterdi.

Görsel 8.1: İngiliz askerleri teslim olurken, 26 Nisan 1916, temsilî resim

"ÇOK ANLAMLI BİR PROGRAMA EV SAHİPLİĞİ YAPIYORUZ"

Panel'e katılan Esenler Belediye Başkanı Mehmet Tevfik Göksu, "Türkiye'de milli ve yerli ruhun en yüksek derecede kendisini hissettirdiği ve siyasal anlamda da bizim en güçlü olduğumuz iki temel ilçe Sultanbeyli ve Esenler'dir. Bu "İki Yaka Tek Ses" projesini ortaya çıkaran belki de en önemli ayrıntılardan bir tanesi budur. Bu güçlü yerli ve milli ruhu hissettiğimiz ve demokrasiye sahip olan bu ilçede böyle bütünleşik programlar yapılsın diye yola çıktık. Çok anlamlı bir programa ev sahipliği yapmış olduk. Biz "Çanakkale Zaferi'ni tüm içtenliğimizle yaşayan bir milletiz." dedi.

"KÛTÜ'L AMARE BELKİ DE BATI'NIN EN BÜYÜK YENİLGİSİDİR"

Tarihimizin unutturulduğunu ifade eden Başkan Göksu, "Fakat ne hikmetse geri dönüp baktığımızda tarihimizde o kadar gurur duyacağımız sahneler var ki bir kısmı unutturulmuş. Kûtü'l Amare belki de Batı'nın en büyük yenilgi tarihinden bir tanesidir. Bu yenilginin tarihte zihinlerimize çok fazla yer etmemesi, çok fazla toplumumuzun hafızasında yer etmemesinin nedeni unutturulmasıdır." diye konuştu.

Basından

26.04.2018

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

katılımcı: Herhangi bir toplantıda yöneticiden söz alıp konuşmaya katılan kişi.

panel: Açık oturum.

proje: Değişik alanlarda önceden plan ve programa alınmış, maliyeti hesaplanmış, kurum ve kuruluşların yönetim organları tarafından onaylanmış, kısa ve uzun vadeye bağlanarak özel kurum veya devlet adına gerçekleştirilmesi kabul edilmiş bilimsel çalışma tasarısı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Haber Yazısı

Toplumda veya doğada meydana gelen çeşitli olay, durum ve görünümle ilgili bilgi ve duyurulara **haber**, bu haberlerin halka duyurulması amacıyla hazırlanan yazılara da **haber yazısı** denir.

Tarih boyunca insanlar iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yollar aramış, bu amaçla kil tabletlere, ceylan derilerine ve kayalara yazılarını yazmışlardır. Matbaanın icadıyla yazın hayatında önemli değişiklikler olmuş, zamanla gazetecilik ortaya çıkmıştır. Gazeteler, iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde tek iletişim aracı olarak kullanılmıştır.

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte haber ve habere ulaşma yolları değişmiştir. Günümüzde insanlar gazete, TV, radyo ve internet ile iletişim ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Habere ulaşmanın çok kolay olduğu günümüzde, habere hızlı ve güvenilir kaynaklardan ulaşabilmek daha da önemli hâle gelmiştir. Habere sahip olan birey ve toplumlar, yaşamın değişen ve gelişen koşullarını hızla yorumlayıp uyum sağlayabilmekte ve böylelikle siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda avantajlı konuma gelebilmektedir.

Haber, kaynağını yaşamdan alır. Çok hızlı değişimlerin olduğu günümüz dünyasında habersiz kalmak, âdeta yaşamın dışında kalmak anlamına gelmektedir. Günümüzde sayıları her geçen gün artan yazılı, görsel ve işitsel yayın organları, topluma haber iletmekte ve insanları yaşananlardan haberdar etmektedir.

Haber metinleri, sanat metinlerine de kaynaklık edebilir. Örneğin Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza", Orhan Kemal'in "Vukuat Var" adlı eserleri bir haberden yola çıkarak yazılmıştır.

Haber Yazılarının Özellikleri

* Haber yazılarının günlük ve önemli olması gerekir.
* Kolay anlaşılır; akıcı, açık ve duru olmalıdır.
* Haber yazıları toplumun büyük bir kısmını ilgilendirmelidir.
* Şiddet içerikli haberler, dikkat çekmek veya reyting almak için tercih edilmemelidir.
* Yazan kişi anlattıkları karşısında tarafsız kalmalı, yorumdan kaçınmalıdır.
* Yanlış anlaşılmalara yer verecek cümlelerden uzak durulmalıdır.
* Anlatılanlar ilgi çekici olmalıdır.

Haberi Oluşturan Unsurlar (5N 1K)

Haberin yazımı açısından günümüzde kullanılan en geçerli yöntem, 5N 1K kuralıdır. 5N 1K kuralı kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden (niçin) sorularına göre haberin oluşturulması anlamına gelir. Bu nedenle gazeteci haberini yazarken bu 6 sorunun cevabına haber metninde yer vermeye çalışmalıdır. En çok da "Kim?" ve "Ne?" soruları önemlidir. Okuyucular, "Kim ne yaptı?", "Kimin başına ne geldi?" ve "Ne oldu?" sorularının cevabını haberde görmek istemektedir. Bu nedenle öncelikle bu iki soru cevaplandırılmalı, ilk paragraftan itibaren okuyucuların merak duygusu giderilmelidir. "Ne zaman?" , "Nerede?" ve "Nasıl?" soruları da okuyucular açısından önemlidir. Bu sorular da haber metninin devamında cevaplandırılmalı, muhabir haber yazımında öncelikle bu unsurlara yer vermelidir. Aksi hâlde okuyucu, haberi okumayı yarıda bırakmakta, habere olan ilgisini kaybetmektedir.

Haber Yazıları ile İlgili Kavramlar

Gazete: Belirli boyutlu ve sınırlı sayfalı olup birbirini izleyen numaralarla yayımlanan, günlük olaylara ilişkin çeşitli yazı, resim ve ilanları içeren, belirli bir eder karşılığında satılan, genellikle günlük süreli, basım ürünü.

Gazeteci: Bir gazetenin haber, yorum, fikir, resim gibi çeşitli konulardaki malzemesini toplayan, yazan, çizen, çeken ve bu malzemeyi, belli biçimler altında okuyucuları için tertip ve tanzim eden kimse.

İktibas: Tıpkı basım, başka bir kaynaktan elde edilen yazının gazetede aynen yayımlanması.

Sansasyonel haber: Tirajı artırmak için süreli olarak heyecanlı haber vermek.

Spot: Haber metninden biraz daha büyük harfli puntolarla dizilen, haber içindeki özellikleri vurgulayan, ana ayrıntıları başlık kompozisyonu içerisinde sergilemek için kullanılan, genellikle sıralamada başlıktan sonra yer alan haber ayrıntısı.

Sürmanşet: Birinci sayfada büyük puntolarla gösterilen en önemli haber.

Tiraj: Baskı sayısı.

Haber: Toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren, etkileyen, doğruluğundan kuşku duyulmayan herhangi bir olay, düşünce ya da bilginin, iletişim veya yayın organlarıyla halkın anlayabileceği biçimde ve tam zamanında verilmesi.

Manşet: Birinci sayfanın yukarısında gazetenin adının, fiyatının, adres ve telefon numaralarının bulunduğu bölüm. Gazetenin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlık.

Muhabir: Basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren veya yazan kişi.

Haber yazısı: Muhabirler tarafından yazılan haber metinleri.

Sütun: Gazete, dergi, kitap vb. yazılı şeylerde, sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri, kolon.

Tekzip: Bir haberin yanlışlığını ortaya koymak için o haberin muhataplarının gazeteye gönderdikleri, yazılanların doğru olmadığını belirtme, yalanlama metni.

Asparagas: Şişirme, yalan, uydurma haber.

Okuduğunuz metin, günlük gazeteden alınmış haber metnidir. Metinde, Esenler Belediyesi ve Sultanbeyli Belediyesi'nin ''İki Yaka Tek Ses'' sloganıyla Yıldız Sarayı'nda düzenlediği "Kutü'l Amare" adlı panelden bahsedilmektedir. Panelde, Osmanlı'nın son zaferi ''Kûtü'l Amare'' ilim insanları tarafından anlatılmaktadır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Tarihimizin unutturulduğunu ifade eden Başkan Göksu, "Fakat ne hikmetse geri dönüp baktığımızda tarihimizde o kadar gurur duyacağımız sahneler var ki bir kısmı unutturulmuş. Kûtü'l Amare belki de Batı'nın en büyük yenilgi tarihinden bir tanesidir. Bu yenilginin tarihte zihinlerimize çok fazla yer etmemesi, çok fazla toplumumuzun hafızasında yer etmemesinin nedeni unutturulmasıdır." diye konuştu.

2. Okuduğunuz haber türünün ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin, yayın organlarının ve teknolojinin etkisini de dikkate alarak metnin türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönemle ilişkisini belirleyiniz.

3. Haberin içinde mutlaka yer alan konular siyaset, ekonomi, sanat ve gündemdir. Çok sayıda insanı ilgilendirmeyen ve ilginç olmayan olaylar haber olamaz. Buna göre okuduğunuz haber metninin konusunu, amacını ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

4. Okuduğunuz haber metninin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

5. Gazetecilik faaliyetinin temelinde bilgi verme olgusu yatar ve bu noktada belirginleşen kavram, kamunun bilme hakkıdır. Bu yapılırken elbette muhabir anlatımını etkili kılmak için anlatım biçimlerinden faydalanır. Buna göre okuduğunuz haber metninde kullanılan anlatım biçimini bularak haber metnine katkısını belirtiniz.

6. Bazı metin türlerinde resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurlar metne katkı sağlar. Buna göre okuduğunuz haber metninin görsel unsurlarla ilişkisini belirleyiniz.

7. Haberde yanlış anlaşılmalara yer verecek cümlelerden kaçınılmalıdır. Anlatılanlar ilgi çekici, kolay anlaşılır; akıcı, açık ve duru olmalıdır. Buradan hareketle okuduğunuz haber metninin üslup özelliklerini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz haber metninde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

9. Okuduğunuz haber metninde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

10. Okuduğunuz haber metninde, muhabirin konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ediniz.

Etkinlik

Gazetecilik mesleğinin gerektirdiği özellikler neler olmalıdır? Düşüncelerinizi aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Fotoğraf, gazete ve dergiler için yazı kadar hatta bazen ondan da önemli bir unsur mudur? Sınıf ortamında tartışınız.

2. Bir olayın haber olabilmesi için içinde ne gibi haber değerlerini barındırması gerekir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Gazete ve dergi haberlerinin okura karşı sorumluluğu neler olmalıdır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

BUGÜNÜN ÇOCUKLARINI YAKALAMAK ZOR

Bugünün çocuklarının algılarını teknoloji dışında bir şeye çekmek zor. Özellikle de edebiyata. Bu alanda çalışan (...) Çocuk ve (...) Dergileri Genel Yayın Yönetmeni, çizer Osman Turhan, "Günümüz çocukların ilgisini yakalamak için ağır ve bilgi odaklı olmanın ötesinde çocuğu yakalayan bir üslupla metinler veriyoruz." diyor.

Okuma alışkanlığının ta en başından kazandırılmasında kuşkusuz kitaplar kadar çocuk dergileri de ciddi bir rol üstleniyor. Okuryazar bir çocuk yetiştirmenin yolu onu iyi edebî metinlerle beslemekten geçiyor. Günümüzde bunu yapmak oldukça zor ancak imkânsız değil. Geçtiğimiz gün başlayan ve 13 Mayıs'a kadar Sirkeci Garı'nda devam edecek olan Uluslararası Dergi Fuarı da bu konuya dikkat çekerek temasını "Çocuk Dergiciliği" olarak belirledi. Fuara bu yıl 20'nin üzerinde çocuk dergisi katılıyor. Biz de buradan hareketle bu alanın uzman isimleri Osman Turhan, Erol Erdoğan ve Hatice Özdemir Tülün'e çocuk dergilerini ve dergiciliğini sorduk.

NİTELİK KAZANIYOR

Çocuk dergiciliğini içerik ve estetik olarak 2000'ler öncesine göre daha iyi bir noktada gördüğünü belirten (...) Dergisi Yayın Danışmanı Erol Erdoğan, "Nitelik artışı devam edecek. Çocuğu daha fazla fark eder olduk. Üç tür çocuk dergisi var. Edebiyat merkezli, ideoloji merkezli ve tamamen popüler olan bir marka üzerinden çocuğa eşantiyon vermeye çalışan dergiler. Benim önemsediğim edebiyatın rehberliğinden kopmayan ve çocuğun peşinden koşan dergiler." diyor.

İŞİMİZ KOLAY DEĞİL

(...) Dergileri Genel Yayın Yönetmeni, çizer Osman Turhan'ın bu konudaki görüşü ise şöyle: "Geçmişteki çocuk dergilerinin işi daha kolaydı. Çünkü tabletler, etkileşimli bilgisayar oyunları, mobil oyunlar ve çok fazla sosyal imkân yoktu. Günümüzde çocukların ilgisi çok dağınık. Bu nedenle çocukların ilgisini yakalamak için daha çok çaba sarf eder olduk. Konuları üslup olarak ağır ve bilgi odaklı olmanın ötesinde çocuğu yakalayan bir üslupla metinle veriyoruz."

Algıları hızla değişiyor

TRT Çocuk Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Hatice Özdemir Tülün ise çocuk dergiciliği konusunda şu analizlerde bulunuyor: "Meslek seçimleri olsun, bilimdeki gelişimler olsun çocuğun algıları çok hızlı gelişiyor ve değişiyor. Dergi içerikleri de bu algılara önem vererek belirleniyor. Yeni neslin ilgi alanlarını yakından takip ettiklerini ve buna göre içerikler hazırladıklarını düşünüyorum. Gelecekte çocuk dergileri değişen medya araçlarına daha çok uyum sağlayacak, farklı alanlarda kendi yapısına uygun içerikler hazırlayacaktır diye görüyorum."

Basından

09 Mayıs 2018

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

eşantiyon: Bir malın niteliğini belirtmek, özelliklerini göstermek amacıyla parasız verilen veya gönderilen mal.

etkileşimli: İnteraktif.

ideoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü.

popüler: Halkın arasında yaşayan motiflere, ögelere yer veren, onlardan yararlanan, halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Haber Yazma Teknikleri

Haber yazma teknikleri kitle iletişim aracının özelliklerine ve haberin türüne göre değişmektedir. Bununla birlikte haberlerin yazımı açısından yaygın olarak kullanılan ortak teknikler vardır. Gazeteciliğin ilk yıllarından beri haber kuruluşunun özelliklerine, teknolojik gelişmelere, yaşamın ve olayların değişkenliğine ve gazetecilerin üslubuna göre haber yazma teknikleri ortaya çıkmış ve biçimlenmiştir.

Haber yazılırken hangi tekniğin kullanılacağı genellikle muhabir tarafından belirlenir. Gazetenin ya da haber kuruluşunun yayın politikası, haberin içeriği, haberin kaplayacağı alan ya da süre de haber yazımında seçilen tekniği belirleyen unsurlardır.

Haber Yazma Teknikleri

* Ters piramit tekniği: Habere yönelik bilgilerin, hedef kitlenin ilgisine göre en önemliden daha az önemliye doğru sıralanması öngörülür.

* Düz (normal) piramit tekniği: Ayrıntıdan başlanarak haberin önemli unsurları sonda verilir.

* Dörtgen ya da kare tekniği: Az ve öz bilgi içeren haber girişinden sonra haberin ayrıntıları önemi azalan bir sıra hâlinde verilir.

* Ters piramit tekniği ile kare tekniğinin birleştirilmesi: Önemli ve dikkat çekici unsurlar başta verilmekte, ayrıntılar haberin sonuna bırakılmaktadır.

* Serbest yazım şekli: Haberin anlaşılır olması şartıyla belirli kurallara bağlı kalınmadan yazılması esastır.

Haberde Görsel Unsurların Kullanımı

Haberi destekleyen nitelikteki fotoğraf, illüstrasyon, karikatür, tablo ya da grafik gibi görsel malzemeler; haberi tanımlayan ya da açıklayan görsel unsurlardır.

Fotoğrafta görülen kişilerin kimlikleri okur açısından bilgilendirici ve önemlidir. Fotoğraf altı yazısı, başlığa benzememeli ya da haberin özeti niteliği taşımamalıdır. Bu açıdan farklı mesajlar içermesi tercih edilir. Alıntı kullanılması, metnin uzun tutulmaması ve basmakalıp sözlerden kaçınılması diğer öneriler olarak sıralanabilir.

Okuduğunuz metin günlük bir gazeteden alınmış haber metnidir. Metinde, bugünün çocuklarının algılarını teknoloji dışında bir alana özellikle de edebiyata çekmenin zorluğu ifade ediliyor. Günümüz çocuklarının ilgisini yakalamak için didaktik ve bilgi odaklı olmanın ötesinde, çocuğu yakalayan bir üslupla metinler oluşturulması gerektiği belirtiliyor.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz haber metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

TRT Çocuk Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Hatice Özdemir Tülün ise çocuk dergiciliği konusunda şu analizlerde bulunuyor: "Meslek seçimleri olsun, bilimdeki gelişimler olsun çocuğun algıları çok hızlı gelişiyor ve değişiyor. Dergi içerikleri de bu algılara önem vererek belirleniyor. Yeni neslin ilgi alanlarını yakından takip ettiklerini ve buna göre içerikler hazırladıklarını düşünüyorum."

2. Haber yazıları konularına göre: Siyasal haber yazıları, sanatla ilgili haber yazıları, ekonomiyle ilgili haber yazıları, bilim ve teknik haber yazıları, sosyal haber yazıları, spor haber yazıları olmak üzere gruplandırılabilir. Buna göre okuduğunuz haber metninin konusunu, amacını ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

4. Okuduğunuz haber metninin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz haber metnindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

6. Bazı metin türlerinde resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurlar metne katkı sağlar. Buna göre okuduğunuz haber metninin görsel unsurlarla ilişkisini belirleyiniz.

7. Haber yazılarında inandırıcılık, belgelere dayanma, olayı tüm boyutlarıyla aktarma, yansız davranma, okuyucunun farklı yorumlamasına imkân vermeyecek şekilde, açık ve anlaşılır bir dil ve üslupla aktarılması gibi unsurlara dikkat edilir. Buna göre okuduğunuz haber metninin üslup özelliklerini belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

9. Okuduğunuz haber metninde muhabirin konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ediniz.

Etkinlik

Teknolojinin insan hayatını nasıl etkilediğini araştırınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Haber, henüz gerçekleşmiş (ya da ilk kez ortaya çıkartılan) bir olayın olabildiğince nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde aktarılması olduğu hâlde, neden zaman zaman çarpıtılarak topluma sunulur? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. İnternetin yaygınlaşmasıyla “online gazetecilik” denilen internet üzerinden haber yayıncılığı yapan gazetecilik türünün çok fazla rağbet görmesinin nedenleri nelerdir? Sınıf ortamında tartışınız.

3. İnternet haberciliğinin yaygınlaşması basılı gazeteleri hangi yönde olumsuz etkiler? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

KÖY OKULUNDA İKİ ÖĞRENCİ, HAYALLERİNDEKİ PİYANOYU MUKAVVAYA KODLADI

Köy okulunda iki öğrenci, hayallerindeki piyanoyu mukavvaya kodladı

Düzce’de bir köy okulunda eğitim gören Sibel Bekben ve Medine Gülcan Şen, kodlama dersleri alıyor. Öğrenciler, kodlama yardımıyla mukavvadan piyano tasarladı.

Sibel Bekben ve Medine Gülcan Şen, Düzce’nin Kaynaşlı ilçesindeki bir köy okulunda okuyor.

Dipsizgöl Ortaokulu’nda “Düzce Kodluyor Projesi” ile kodlama eğitimi alan Bekben ve Şen, müzik hayallerini birleştirerek yazdıkları kodlama yardımıyla insan ve bant iletkenliğini kullanarak piyano tasarladı.

Bekben ve Şen, ilk olarak piyano yapım fikriyle Bilişim Teknolojileri Öğretmeni Sonay Aynaz’a başvurdu. Aynaz, şunları anlattı:

“İnternette araştırma yapmışlar, fikir üstüne fikir koyarak piyano hayallerini bana anlattılar. ‘Piyano yapmak istiyoruz, bize yardımcı olur musunuz?’ diye sordular. Birlikte araştırmaya başladılar ben de yardımcı oldum. Bu işte onlara faydalı olacak kartları da kullanarak çalışmaya başladılar. Sonunda ise bu güzelim eser ortaya çıktı.”

Görsel 8.2

Aynaz, temel derslerin dışında kodlama eğitimiyle çocukların bilişimi daha eğlenceli ve güvenli öğrendiklerini söyledi:

"Burada hafta içi kodlama eğitimlerinin yanında hafta sonu da eğitim veriyoruz. Öğrencilerimiz bu işe çok istekli. Kodlama dersini her öğrenci sevdi, ilk başta bir şeyler tasarlamayı çok sevdiler. Oyun oluşturup bunlarla eğleniyorlar. Projeyle birkaç kodlama setimiz oldu, biz bunlara ek olarak dışarıdan satın aldık."

Köy Okulunda Piyano

Aynaz, okulda dikkat çeken bu projenin herkese örnek olduğunu belirterek, şöyle devam etti:

"Müzik dersinde flüt çalamayan, parmakları delikleri kapatmaya yetmeyen öğrenciler için de diğer müzik aletlerine yönelişte örnek oldu. Tüm öğrencilerimiz bu piyano ile çok eğlendi, 'Keşke diğer derslere de getirebilsek.' dediler."

Bekben, piyanonun tuşlarını kodlayarak oluşturduklarını şöyle anlattı:

"Öncelikle piyanonun kodlarını yazdık. Bastığımız tuşlar hangi notayı çalacak diye tasarım yaptık. Sonra bunu karton üzerine döktük. Tasarımı tamamlayıp 6. sınıf öğrencilerine gösterdik, ilk olarak orada çalıştırdık. Arduino kart yardımı ile kıskaçlı telleri kartona bağladık. Biraz geliştirmek istedik, ince tel kullanıp alüminyum folyoyla kartona yapıştırdık. Sistemin altına da topraklama yaptık. Şimdi ise bir elimizle topraklama yapıyoruz, diğer elimizle notalara basıyoruz."

Gülcan Şen ise komutları skart yardımıyla kodlama panosuna aktardıklarını anlatarak, şunları söyledi:

"İnsan iletkenliğini kullanarak bunu yaptık. Soba bantı kullanarak komutları skartlara yazdık. Mukavva yardımıyla piyano tasarladık, dişi kabloları da kullanarak piyanoyu çalışır hale getirdik. İnsanın ve soba bantının iletkenliğiyle piyano çalmaya başladık. Bu basit bir versiyon. Daha çok malzememiz olursa tabii ki bu projeyi devam ettirmek istiyoruz."

http://www.trthaber.com/

05.05.2018

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

iletkenlik: İletim yapabilme özelliği.

kodlama: Herhangi bir konu adının ya da bilginin simgesini belli kurallar gereğince gözle görünür ya da makineyle okunur biçiminde kart, şerit, disk üzerine geçirme.

mukavva: Kalın karton.

skart: Soketi ve fişi olan ses-video bağlantısı.

versiyon: Sürüm.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Gazete, Televizyon ve İnternet Haberciliği

Bilgisayar ağlarının birbirine bağlanması sonucu ortaya çıkan, herhangi bir sınırlaması ve yöneticisi olmayan uluslararası bilgi iletişim ağına Genel Ağ denir. Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişine de iletişim denir. İlk kez 1960'lı yıllarda özel laboratuvarlarda kullanılmaya başlanan internette amaç, bir noktada toplanan bilgilere aynı anda farklı birimlerin kolayca ulaşmasını sağlamaktır. Bu amaçla ilk kez İngiltere'de uygulamaya geçilmiştir. 1980'li yıllarda ABD tarafından askerî amaçlı kurulan ağ, 1990'lı yıllarda ticari kullanıma açılarak hızla yayılmış ve bugün yüz milyonların kullandığı bir yapı hâline gelmiştir. İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla, alternatif medya olarak da sunu-

lan internet üzerinden yayın yapan yeni bir habercilik türü ortaya çıkmıştır. Bu yeni tür, genel anlamda elektronik yayıncılık, daha özel bir terimle internet gazeteciliği olarak adlandırılmaktadır. Bu durum gazetelerin yanında televizyon ve radyoları da internet üzerinden site açarak yayın yapmaya zorlamaktadır.

Çağımızda dergi ve gazetelerin içeriklerini internete aktarmaları kaçınılmaz bir hâl almıştır. İnternette yer alan gazeteler, habere en hızlı ve ekonomik olarak ulaşmada okura olduğu kadar basın çalışanlarına da imkân sağlamaktadır. İnternette site açma, gazetelerin yanı sıra televizyon ve radyolar için de vazgeçilmez olmuştur. İnternet; radyo, televizyon, dergi ve gazetecilik gibi yazılı ve görsel basının kullandığı bütün habercilik tekniklerini birleştiren bir haber sunumuna yönelmiştir. Kaynağını yazılı ve görsel basından almış olsa da yeni bir biçim uygulaması kaçınılmaz olmuştur. İnternet haberciliği, televizyon ve gazetenin tüm yayın ve iletim sistemlerini bütünleştirmiştir. Bunun yanı sıra hareketli görüntüleri, yazıları ve sesleri aynı ortam üzerinden ve aynı anda kullanıcılarına sunma imkânına sahiptir. İnternet haberciliğinde geleneksel araçlarda görülen hız, yer ve güncellik konusundaki kısıtlayıcılık kalkmıştır. Haberler, her bilgi akışında hızla değişerek güncellenmektedir. Ayrıca sütun sınırından kaynaklanan yer sorunu ortadan kalkmaktadır. İnternet haberciliğinde bilginin anında aktarılmasının yanı sıra okurun da içerik ve biçime istediği anda düzeltme ve katkılarıyla müdahale edebilmesi internet haberciliğinin temel avantajı olmuştur. İnternette yayımlanan her haberin dünyanın neresinde olursa olsun bir tuşa basarak gönderilebilmesi de hem okur ile haber arasındaki engelleri hem de basılı gazetelerdeki dağıtımın maliyet ve emek boyutunu ortadan kaldırmaktadır.

Okuduğunuz metin, genel ağ üzerinden alınmış bir haber metnidir. Haber metninde, Düzce'de bir köy okulunda eğitim gören iki öğrencinin, kodlama dersinde öğrendikleri bilgiler sonucunda mukavvadan piyano tasarlamaları dile getiriliyor.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

"Öncelikle piyanonun kodlarını yazdık. Bastığımız tuşlar hangi notayı çalacak diye tasarım yaptık. Sonra bunu karton üzerine döktük. Tasarımı tamamlayıp 6. sınıf öğrencilerine gösterdik, ilk olarak orada çalıştırdık. Arduino kart yardımı ile kıskaçlı telleri kartona bağladık. Biraz geliştirmek istedik, ince tel kullanıp alüminyum folyoyla kartona yapıştırdık. Sistemin altına da topraklama yaptık."

2. Okuduğunuz haber metninin konusunu, amacını ve hedef kitle ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Okuduğunuz haber metninin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz haber metnindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz haber metninin cümle yapılarını, kelime kadrosunu, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlarını da dikkate alarak haber metninin dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz haber metninde içeriğin doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini inceleyerek haber metnindeki değerler ile sosyal ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz haber metnindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Haber metniyle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi haber metnine dayandırarak haber metnini yorumlayınız.

8. Okuduğunuz haber metninde, muhabirin konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde muhabirin bakış açısını belirleyiniz.

Etkinlik

Ünite başında yer alan birinci haber metni ile okuduğunuz üçüncü haber metnini aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	1. Haber Metni	3. Haber Metni
Konu		
İçerik		
Haber Yazma Tekniği		
İleti		
5N 1K		
Etkileyicilik		

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik

Bugünün Çocuklarını Yakalamak Zor **adlı haber metninden alınan aşağıdaki parçada geçen cümlelerin çeşitlerini bularak işlevlerini belirleyiniz.**

Okuma alışkanlığının ta en başından kazandırılmasında kuşkusuz kitaplar kadar çocuk dergileri de ciddi bir rol üstleniyor. Okuryazar bir çocuk yetiştirmenin yolu onu iyi edebî metinlerle beslemekten geçiyor. Günümüzde bunu yapmak oldukça zor ancak imkânsız değil. Geçtiğimiz gün başlayan ve 13 Mayıs'a kadar Sirkeci Garı'nda devam edecek olan Uluslararası Dergi Fuarı da bu konuya dikkat çekerek temasını "Çocuk Dergiciliği" olarak belirledi. Fuara bu yıl 20'nin üzerinde çocuk dergisi katılıyor. Biz de buradan hareketle bu alanın uzman isimleri Osman Turhan, Erol Erdoğan ve Hatice Özdemir Tülün'e çocuk dergilerini ve dergiciliğini sorduk.

2. Etkinlik

Köy Okulunda İki Öğrenci, Hayallerindeki Piyanoyu Mukavvaya Kodladı **adlı haber metninden alınan aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimelerin yazımını kontrol ederek doğru yazılıp yazılmadıklarını belirtiniz.**

Dipsizgöl Ortaokulu'nda "Düzce Kodluyor Projesi" ile kodlama eğitimi alan Bekben ve Şen, müzik hayallerini birleştirerek yazdıkları kodlama yardımıyla insan ve bant iletkenliğini kullanarak piyano tasarladı.

Bekben ve Şen, ilk olarak piyano yapım fikriyle Bilişim Teknolojileri Öğretmeni Sonay Aynaz'a başvurdu. Aynaz, şunları anlattı:

"İnternette araştırma yapmışlar, fikir üstüne fikir koyarak piyano hayallerini bana anlattılar. 'Piyano yapmak istiyoruz, bize yardımcı olur musunuz?' diye sordular. Birlikte araştırmaya başladılar ben de yardımcı oldum. Bu işte onlara faydalı olacak kartları da kullanarak çalışmaya başladılar. Sonunda ise bu güzelim eser ortaya çıktı."

Aynaz, temel derslerin dışında kodlama eğitimiyle çocukların bilişimi daha eğlenceli ve güvenli öğrendiklerini söyledi:

"Burada hafta içi kodlama eğitimlerinin yanında hafta sonu da eğitim veriyoruz. Öğrencilerimiz bu işe çok istekli. Kodlama dersini her öğrenci sevdi, ilk başta bir şeyler tasarlamayı çok sevdiler. Oyun oluşturup bunlarla eğleniyorlar. Projeyle birkaç kodlama setimiz oldu, biz bunlara ek olarak dışarıdan satın aldık."

3. Etkinlik ***İki Yaka Tek Ses: Kûtü'l Amare*** **adlı haber metninden alınan aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığını belirtiniz.**

Panel'e katılan Esenler Belediye Başkanı Mehmet Tevfik Göksu, "Türkiye'de milli ve yerli ruhun en yüksek derecede kendisini hissettirdiği ve siyasal anlamda da bizim en güçlü olduğumuz iki temel ilçe Sultanbeyli ve Esenler'dir. Bu "İki Yaka Tek Ses" projesini ortaya çıkaran belki de en önemli ayrıntılardan bir tanesi budur. Bu güçlü yerli ve milli ruhu hissettiğimiz ve demokrasiye sahip olan bu ilçede böyle bütünleşik programlar yapılsın diye yola çıktık. Çok anlamlı bir programa ev sahipliği yapmış olduk. Biz Çanakkale Zaferi'ni tüm içtenliğimizle yaşayan bir milletiz." dedi.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Haber ünitesinde öğrendiklerinizi ve aşağıda verilen haber yazma yöntemlerini de dikkate alarak bir gazete haberi yazma çalışması yapınız.

Görsel 8.3

1. Hazırlık

a) Hangi alanda haber yazmak istediğinizi belirleyiniz.

b) Yazacağınız haberde kullanacağınız bilgileri belirleyiniz.

c) Yazacağınız haberin amacını, odak noktasını belirleyiniz.

2. Planlama

a) Haber metninde kullanacağınız unsurları, kronolojik sıraya koyunuz.

b) Yazacağınız haber metninde neleri, hangi sırayla ve nasıl anlatacağınızı belirleyiniz.

c) Bu bilgilerden hareketle yazacağınız haberin üst başlığını, başlığını ve alt başlıklarını özetleyici girişini, haberin ayrıntılarını olayın geçmişini ve sonucunu belirleyiniz.

ç) Yazacağınız haber metnine uygun görseller belirleyiniz.

3. Taslak Oluşturma

a) Hazırlık ve planlama aşamasından sonra taslak haber metninizi oluşturunuz.

b) Taslak metin oluştururken aşağıdaki yönergeleri dikkate alınız.

* Haberinizi, bir kaynağın ağzından aktararak yazınız.
* Haber metninizin doğru, kısa ve kolayca anlaşılır olmasına dikkat ediniz.
* Bir cümlede sadece bir fikre yer veriniz.
* Bilinen kelimelerin kullanılmasına özen gösteriniz.
* Yabancı kelimeleri açıklayınız.
* Etkin fiiller kullanınız, sıfat ve zarfları kullanırken mümkün olduğunca dikkatli olunuz.
* Haberle ilişkili kişileri tanıtınız.
* Kendi fikirlerinizi habere katmayınız.
* Haberin kaynağını mutlaka belirtiniz.
* Şiddet içerikli haberleri dikkat çekmek veya çok okunmak için tercih etmeyiniz.
* Haber yazımında fazla ve gereksiz cümleler kullanmayınız.

* Haberinizi, 5N 1K olarak tanımlanan “ne, nerede, ne zaman, neden, nasıl ve kim” sorularının yanıtlarını verecek şekilde hazırlayınız.

* Okuduğunuz haber metinlerinde öğrendiğiniz ters piramit tekniğini kullanınız.

4. Metni Düzeltme ve Geliştirme

Metninizi oluştururken iyi bir anlatımda bulunması gereken açıklık, akıcılık, yalınlık, duruluk gibi özellikleri dikkate alınız.

Yazınızda farklı cümle yapılarını ve türlerini (basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksiltili, devrik, kurallı, isim cümlesi, fiil cümlesi) kullanmaya özen gösteriniz.

Yazma aşaması bittikten sonra metninizi tutarlılık, cümle ve paragraflar arası ilişki, başlık, kelime tercihleri açılarından değerlendiriniz.

Metninizde anlatım bozukluğu, yazım ve noktalama hataları varsa düzeltiniz.

Metnin tutarlılığını değerlendiriniz.

B. Uygulama

Yazdığınız haber metinlerini sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

Paylaştığınız metnin hukuki, ahlaki ve mesleki sorumluluğunun bilincinde hareket etmeye özen gösteriniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

A. Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma

Haber Spikerliği

Spiker, radyo ve televizyon istasyonları tarafından yayımlanan programları dinleyici ve seyircilere sunan, yazılı metinleri okuyan görevlidir. Spikerler sadece haber bültenlerini, reklam spotlarını, tanıtma ve yorum metinlerini okumakla kalmazlar; radyo ve televizyonların düzenledikleri yarışma, oyun ve benzeri eğlence programlarını da takdim eder ve yönetirler. Radyo ve televizyon kurumları da dinleyici ve seyircilerin bir spor müsabakasını, bir töreni daha iyi izleyebilmeleri için takdimci spikerlerden yararlanırlar.

Spiker; dilini doğru kullanmalı, kelimeleri düzgün telaffuz etmelidir. Devamlı değişen bir ses tonu ile değil, kulağa hoş gelen bir tonda konuşmalıdır. Spiker çok donanımlı olmalıdır. Kelime dağarcığı geniş olmalı, bunun için de çok okumalıdır. Pek çok konuda bilgi sahibi olmalıdır. Spikerin ses tonu mikrofonik olmalıdır. Spiker, dinleyiciye karşı saygılı davranmalıdır. Yapmacık tavırdan kaçınarak içtenliği sağlamalıdır. Ağırbaşlı ve içten olmalı, güven veren bir anlatımı olmalıdır.

Görsel 8.4

B. Uygulama

Yazma bölümünde hazırladığınız haberleri, haber spikerliğinin özelliklerini de dikkate alarak haberin içeriğini yansıtacak şekilde sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

Gençler "İrade, Erdem ve Hürriyet" temasıyla buluştu

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Kadın Aile ve Gençlik Merkezi'nin düzenlediği, 5. Kocatepe Gençlik Fuarı, Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın katılımıyla açıldı.

Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Kadın Aile ve Gençlik Merkezi'nin (KAGEM) bu yıl beşincisini düzenlediği Kocatepe Gençlik Fuarı başladı.

Bu sene, "İrade, Erdem ve Hürriyet" temasıyla gençleri ağırlayan fuarın açılışını Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş gerçekleştirdi. Erbaş, yaptığı açılış konuşmasında, insan olmanın önemine vurgu yaptı.

İnsanı diğer yaratılmışlardan ayıran en önemli özelliklerini "akıl ve irade ile donatılması, vahye muhatap kılınması ve sorumluluk sahibi olması" şeklinde sıralayan Erbaş, bu sayede insanın doğru ile yanlış, iyi ile kötü, güzel ve çirkini ayırt edip tercihlerinde serbest bırakıldığını söyledi.

Erbaş, bunun, insanın irade sahibi olmasının sonucu olduğuna dikkati çekti.

"İnsana düşen, iradesini kontrol altında tutarak onu her daim iyilik ile erdem yolunda kullanmaktır. Eğer insan ahlak, hukuk ve sorumluluk bilinciyle iradesini yönetmezse arzularının esiri olması kaçınılmazdır. Ulvi bir amaçla dünyaya gönderilen insana yaratıcının gösterdiği en büyük ideal, yaratılış gayesine uygun biçimde dünya hayatını şekillendirmek, yeryüzünde iyiliğin hâkim olması için çalışmak ve nihai hedef olarak Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaktır.

Bunun yegane yolu da kişinin iradesini Hak Teala'nın muradıyla buluşturması ve kulluk bilinciyle erdemli bir hayat yaşamasından geçmektedir."

"Erdemli davranışın kaynağı, kişinin hür tercihi ve özgür iradesidir."

İnsanın ahlak, erdem, Müslümanca ilkeli yaşayış ve inançtan uzak durduğunda, inandığı gibi yaşamayıp yaşadığı şeylere inanmaya başladığı takdirde "aşağıların en aşağısı" olacağını belirten Erbaş, "İnsanın iradesiyle ilişkisi en somut şekliyle davranışlarında ortaya çıkmaktadır. İnsana yakışan her halükarda erdemli bir tavır ve duruşu hayat tarzı olarak benimsemektir." dedi.

(...)

http://www.trthaber.com

05 Mayıs 2018

İlk dört soruyu yukarıdaki haber metninden alınan bölüme göre cevaplayınız.

1. Okuduğunuz haber metninden, 5N 1K olarak tanımlanan "ne, nerede, ne zaman, neden, nasıl ve kim" sorularının yanıtlarına metinden örnekler bularak aşağıya yazınız.

....

....

....

....

....

2. **Okuduğunuz metindeki bilgilerin tutarlılığı ve inandırıcılığı hakkındaki düşüncelerinizi aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

....

....

3. **Okuduğunuz metinde haber yazma tekniklerinden hangisi kullanılmıştır? Özellikleriyle aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

....

....

4. **Haberin yapısı üç temel bölümden oluşur. Bu bölümler başlık, giriş ve gövdedir. Okuduğunuz haber metninde bunlardan hangilerinin kullanıldığını aşağıya yazınız.**

....

....

....

....

....

....

5. Haberle ilgili bilgiler doğru ise ifadelerin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

	a. Muhabir haberi tarafsız yazmalı, habere yorum katmamalıdır. Yorum köşe yazarlarının işidir. Haber yazılarında, muhabir okuyucuyu haberle baş başa bırakmalı, okuyucusuna kendi varlığını hissettirmemelidir.
	b. İnternet haberlerinde, uzun yan cümlelerden ve edilgen yazılardan kaçınılır. İfade edilen her düşünce mantıksal olarak bir sonrakine akar. İnternet ortamındaki haber, bu genel kavramları kullanarak yazının anlaşılmasını kolay kılar ve okurun dikkatini daha fazla yakalar.
	c. Geleneksel yazım kurallarından olan ters piramit yöntemi, internet haberlerinin yazımına da uygulanmaktadır.
	ç. Yazılı basın, haberleri özet biçimde sunmakta radyo, televizyonlar ve internet ise ayrıntılı olarak vermektedir.
	d. Ters piramit tekniğinde habere ilişkin en önemli ve can alıcı unsurlar ikinci planda yer alır.

6. Aşağıdaki boşlukları doğru kelime ve ifadelerle tamamlayınız.

a) Gazetelerin ilk sayfasına iri puntolarla konulan başlıklara .... denir.

b) Gazete, dergi, kitap vb. yazılı şeylerde, sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her birine .... adı verilir.

c) Şişirme, yalan, uydurma habere ....; çarpıcı, dikkat çeken, heyecan yaratan, etkileyici habere .... haber denir.

ç) Olay ve olguları haberleştiren ...., haberi belli bir bütünlük içinde verebilmek için .... kuralına başvurur.

d) Dostoyevski'nin ...., Orhan Kemal'in .... adlı eserleri, bir haberden yola çıkılarak yazılmıştır.

7. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir gazete haberinin özelliklerinden değildir?

A) Haber yazımında en yeni teknik olan ters piramit tekniği kullanılır.

B) 5N 1K kuralı kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden (niçin) sorularına cevap arar.

C) Haber yazıları fotoğraflarla desteklenir.

D) Muhabir, haberin içine kendi yorumunu da katar.

E) Muhabir haberi tarafsız yazmalı, habere yorum katmamalıdır.

8. Muhabir, haberi belli bir bütünlük içinde verebilmek için aşağıdakilerden hangisini kullanmalıdır?

A) Kum saati modeli

B) Ters piramit tekniği

C) Doğrusal yazım yöntemi

D) Online piramit yöntemi

E) 5N 1K

9. İnsan doğruyu ararken bazı hatalar yapacaktır, yapmalı da. Bizi doğruya götüren hataların varlığını inkâr edemeyiz. Bilgisayara bile kapasitesinin üstünde program yükleyin, bilgisayar çöker, ya insan ne yapar? Herkes kendi adına oturup düşünmedikçe sorunlar yumağında yaşar dururuz ve çözüm üretmemiz çok zor olur.

Bu paragrafta aşağıdakilerden hangisi yoktur?

A) Sıralı cümle

B) Basit cümle

C) Olumsuz cümle

D) Fiil cümlesi

E) Kurallı cümle

10. I) Oyun oynayan bir çocuk için önemli olan zamandır. (II) Çocuklar, saatlerce uğraşarak yaptıkları bir kuleyi bitirdikten sonra onu bir anda neşe ile yerle bir edebilirler. (III) Çünkü onlar için önemli olan kule değil, kuleyi yaparken yaşadıkları duygudur. (IV) İşte oyunun en önemli özelliği ve onu belki de bu kadar değerli kılan şey budur.(V) Yetişkinlerin de çocuklarının keyifle oynamasına, yani keyifle öğrenip kendini geliştirmesine dikkat etmesi gereklidir.

Yukarıda numaralanmış cümlelerden hangisi yüklemin türüne göre ötekilerden farklıdır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

11. Aşağıdaki dizelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) Bize de yolculuk göründüğü gün,

B) Bulunmasına bulunur sanırım.

C) Tabutumu omuzlayacak üçbeş arkadaş;

D) Arkamdan ağlayacak sadece anam

E) Fakat zamanla arkadaşlar unuturlar.

12. Hayatta insanı mutlu eden üç şey vardır ( ) ailesiyle olmak ( ) istediklerini elde etmek ( ) zamanını verimli geçirmek ( )

Yukarıda yay ayraçlarda belirtilen yerlere aşağıdakilerden hangisinde verilen noktalama işaretleri getirilmelidir?

A) (:) (,) (,) (.) B) (:) (;) (,) (…) C) (;) (,) (,) (.) D) (.) (,) (,) (.) E) (.) (;) (;) (…)

9. ÜNİTE | GEZİ YAZISI

Okuma

✓ Divan edebiyatında gezi yazısı
✓ Cumhuriyet Dönemi edebiyatında gezi yazısı

Yazma

✓ Gezi yazısı yazma

Sözlü İletişim

✓ Gezi yazısı sunma

OKUMA ÇALIŞMALARI

1. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Daha önce gezdiğiniz yöre ya da ülkelerle ilgili bilgi, gözlem, izlenim ve anılarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Gezi yazıları; tarih, coğrafya, sosyoloji gibi bilim dallarına hangi yönden kaynaklık eder? Düşüncelerinizi nedenleriyle arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Gezi yazılarının, kültürün taşınmasına katkısı nelerdir? Sınıf ortamında tartışınız.

BU HAKİR AZAK GAZASINDAN FETİHSİZ KIRIM ÜLKESİNE GİTTİĞİMİZİ BİLDİRİR

Azak Kalesi altında sene (…) ayının (…) gününde (…) Giray Han ile 80 bin Kırım askeri, yirmi bin Eflâk ve Boğdan askeri ve Erdel kralı ile Azak altından kalkıp Azak Kalesi dibinde denize karışan Don Nehri'ni bunlar ile ve atlar ile yaldayıp karşı tarafa geçtik. Yine bir daha Ölü Don Nehri'ni geçmeye gayret edip sekiz kere yüz bin atları Ölü Don Nehri'ne vurunca Allah'ın emriyle Don Nehri tıkanıp su az akmaya başlayınca hemen Tatar Han beş-on bin atlı kapı kuluyla Ölü Don Nehri'ni alt tarafından suya vurup kesilmiş ve azalmış su üzengilerine çıkmadan Han hazretleri karşı tarafa geçti.

Diğer Tatar askerleri de sadaklarını, zırhlarını ve kübelerini tulumlar içine koyup at kuyruklarına bağlayıp (...) 21 saatte batı tarafa Heyhat Sahrası içinde Tatar ılgarıyla gidip Borabay menzili adlı yerde konakladık.

Bu mahalde de Azak Kalesi'nin batı tarafı karşılığında Azak Denizi'ne katılan Ölü Don Nehri'nin bir kolu daha akıp yine Azak Denizi'ne katılır. Bu büyük nehir Moskof ülkesinin (…) adlı şehrinin dağlarından gelip üç yerden Azak Denizi'ne katılır. Sazlık ve kamışlık içinden geldiğinden o kadar lezzetli değildir.

Bu nehrin sahilinde olan insanların çoğunluğunun çehrelerinin renkleri sarıdır. Boğazlarında kuşka dedikleri fazlalık bir et parçası, yumru şiş meydana gelir.

Bu nehir kenarında rüzgâr gibi hızlı bütün Tatar askeriyle konakladık. Bir çimenlik ve çiçekli yer olduğundan çekinmeden ve sakınmadan alacıklarımızı (çadırlarımızı) kurup 800 bin alaşa atlarımız çimenliğe bıraktık. Bir gece orada konuk olup safâ edip bu menzilde 300 at boğazlayıp yenildi.

Bu hakirin ilk defa at eti yiyip Tatar askeriyle sefer eştiğimiz bu Azak senesidir.

Bu hakir gerçi Tatar Han'a müntesip idik, ama Mansurlu kabilesi beylerinden Kaya Bey ordusuyla gider, at sürerdik. Yarar, namlı ağırmak (saf kan) atlarımız var idi.

Bu Mansurlu kabileleri Kırım'ın yurt ekeleridir, yani Kırım yarımadasının sahipleridir. Gözleve Kalesi tarafında Mankıt illeri bunların yurtlarıdır. Gayet semiz atları olur. Etleri ceylan etinden farkedilmez. Atlarının etleri, gayet güçlendirici, besleyici ve rahat sindirilir olur.

Bu konakta sabah olup ateş saçan güneş felek kulesinden doğunca bütün 263 al kuşlardan (ordu kollarından) ot ağaları taraf taraf köslerini çalınca bütün Tatarlar sadaklanıp zırhlarını giyerek atlara binip 9 saat gidip,

Süt Nehri kenarı menzili: Bunu da bütün atlar ile geçtik. Kenarı bir çimenlik yer olduğundan orada konaklandı. Ancak çatak, batak ve sazlı yatak yer olduğundan 100 kadar at ve 50 esir suda boğuldu.

Bu Süt Nehri de Moskof ülkesinin batı tarafında Gürleviçse adlı büyük şehrinin ve eski kalesinin dağlarından toplanıp bu mahalde Azak Denizi'ne katılır. Ama bakır ve gümüş madenlerine uğramak ile süt gibi beyaz renk-

Görsel 9.1: Evliya Çelebi ve Seyahatleri, Şermin Ciddi

li olduğundan ismine Süt suyu derler. Kanlı sudur, bu da yararsız sudur ve içenlerin genellikle boğazlarında urları olur. Ama bu nehrin iki tarafında yetmiş parça bakımlı, bayındır ve sağlam kaleleri vardır. Ancak hepsi Tatar korkusundan acizlerdir.

Kırım'dan haftada bir iki kere beş baş çetecileri bu kale altına seğirtip av alıp Kırım'a ganimet mallarıyla ulaşırlar. Bu anılan kalelerin tamamı Moskof'a tabilerdir.

Bu Süt Nehri kenarından yine kalkıp bir saat gidip,

Muş Nehri: Büyük sudur. Bunu da yüz bin zorlukla, sıkıntıyla ve şiddetli kışla geçip bütün silâhları tulumlara koyup karşı tarafında birazcık dinlenildi. Zira askerin geçmesinde zorluk çekildi. Bir abıhayat sudur. Don Nehri gibi, Turla Nehri ve Tuna Nehri gibi burada da güzel morina ve mersin balıkları olur. Çığa ve uştuka balıkları gayet lezzetli olur.

Bu nehir de Moskof ülkesinin kuzeyinde (…) dağlarından toplanıp bu mahalde Azak Denizi'ne katılır. Bütün asker bu nehri geçtikten sonra göç davulları çalınıp yola koyulduğumuz sırada üç arşın kar yağdı.

O gece Deşt-i Kıpçak'ta kar üzerinde konaklayıp ertesi gün sabahleyin tipi ve boran çekerek 16 saat yürüyüp yine Deşt-i Kıpçak'ta,

Yörembay menzili: Burada da kar üzerinde yatıp sabahleyin yine atlara binerek ılgar ile yine 16 saat gidip (…) ayının (…) günü,

Kırım ülkesinin özellikleri

Or-ağzı adlı kaleye ulaştığımız sırada Âsitane-i saadet (İstanbul) tarafından Veziriazam Kara Mustafa Paşa'nın ulak Kara Receb Ağa'sı 20 atlı ile Azak'a giderken bize rast geldi. Azak Kalesi fethinin nasip olmadığının ibret alınacak hikâyesini bir bir anlattığımızda Han hazretlerinden mektuplar alıp yine geri Âsitâne tarafına dönüp gitti.

Hakir, Han hazretleriyle Kırım ülkesine gittik. Bahçesaray adındaki büyük şehirde Çürüksu adlı dere kenarında bu fakir insana bir misafirhane bağışlayıp bütün gereksinimlerimizi karşıladı.

Han'ın devletinin devamı için hayır dua ile ibadete devam ettik. Birazcık hastalandığımdan her türlü gezip dolaşmaktan vazgeçtik. Zaten kışın sertliği bir adım dolaşmak için derman bırakmadı.

Bu kış mevsiminde Tatar Han hazretleri Azak Kalesi'nde kuşatılmış olan küffara yardım gelmemesi için Kırım adasından üç kere kırkar ellişer bin asker ile tâ Azak Kalesi altına çapul seğirdirdi. Avlar alınıp esenlikle, ganimet alarak ve zaferle Kırım yarımadasına geri gelirlerdi.

Bu bir senede üç kere yine Moskof ülkesine Kalgay Sultan seksener bin asker ile çapula çıkıp beşer onar bin esir ve bu kadar ganimet mallarıyla Kırım'a geri dönerdik.

Kış vaktinde gidip Harzemşah gününde, bahar mevsiminde geldik. Devlet tarafından (İstanbul'dan) Dergâh-ı âlî kapıcıbaşılarından (…) Ağa gelip Han hazretlerine çizme-baha 12 bin altın getirip,

"İlkbaharda 100 bin düşman avlayan Tatar ile başkumandanımız Civan Kapıcıbaşı Mehmed Paşa ile Azak Kalesi kuşatmasına hazır olasın" diye Osmanoğlu yarlığı gelince Han hazretleri,

"Duydum ve itaat ettim" deyip 40 çeşit at bağlayıp bütün kabileler atlarını beslemeye başladı.

İşbu (…) senesi (…) ayının (…) günü 87 bin Tatar askeri ile bahar mevsiminde Kırım'dan Orağzı adlı mahalle varıp dua ve övgülerle Or'dan dışarı çıkıp, Azak Kalesi'ne doğru gittik.

Evliya Çelebi
Evliya Çelebi Seyahatnâmesi
Hazırlayan: Yücel Dağlı

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

alaşa: Zayıf ve çelimsiz at, ağzı ve burnu beyaz olan at.

âsitan: Kapı eşiği, dergâh.

arşın: Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.

civan: Genç ve yakışıklı.

çapul: Soygunculuk.

ılgar: Dizginleri koyuverilmiş atın dörtnala koşması.

kös: Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul.

müntesip: Bir yere, birine bağlanmış, kapılanmış, intisap etmiş olan.

seğirtmek: Koşmak, yetişmek.

semiz: Eti, yağı çok olan, tavlı.

tulum: Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi.

üzengi: Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Seyahatname

Seyahatnamenin içerdiği konular belli bir çalışma alanını değil insanla ilgili olan her şeyi kapsar. Üslup bakımından ele alındığında Evliya Çelebi'nin, o dönemdeki Osmanlı toplumunda özellikle divan edebiyatında yaygın olan düzyazıya bağlı kalmadığı görülür.

Evliya Çelebi, daha çok günlük konuşma diline yakın, kolay söylenip yazılan bir dil benimsemiştir. Bu dil akıcıdır, sürükleyicidir, yer yer eğlenceli ve alaycıdır. Evliya Çelebi gezdiği yerlerde gördüklerini, duyduk-

larını yalnız aktarmakla kalmamış, onlara kendi yorumlarını, düşüncelerini de katarak gezi yazısına yeni bir içerik kazandırmıştır. Burada yazarın anlatım bakımından gösterdiği başarı, uyguladığı yazma yönteminden kaynaklanır. Anlatım belli bir zaman süresiyle sınırlanmaz, geçmişle gelecek, şimdiki zamanla geçmiş iç içedir. Bu özellik anlatılan hikâyelerden, söylencelerden dolayı yazarın zamanla istediği gibi oynaması sonucudur.

Evliya Çelebi belli bir süre içinde, özdeş zamanda geçen iki olayı, yerinde görmüş gibi anlatır, böylece zaman kavramını ortadan kaldırır. Seyahatname'de, yazarın gezdiği, gördüğü yerlerle ilgili izlenimler sergilenirken başlı başına birer araştırma konusu olabilecek bilgiler, belgeler ortaya konur. Bunlar arasında hikâyeler, türküler, halk şiirleri, söylenceler, masal, mâni, ağız ayrılıkları, halk oyunları, giyim-kuşam, düğün, eğlence, inançlar, komşuluk bağlantıları, toplumsal davranışlar, sanat ve zanaat varlıkları önemli bir yer tutar.

Görsel 9.2: Evliya Çelebi'nin temsilî heykeli

Evliya Çelebi insanlarla ilgili bilgiler yanında, yörenin evlerinden, cami, mescit, çeşme, han, saray, konak, hamam, kilise, manastır, kule, kale, sur, yol, havra gibi değişik yapılardan da söz eder. Bunların yapılış yıllarını, onarımlarını, yapanı, yaptıranı, onaranı anlatır. Yapının çevresinden, çevrenin havasından, suyundan söz eder. Böylece konuya bir canlılık getirerek çevreyle bütünlük kazandırır. Seyahatname'nin bir özelliği de değişik yöre insanlarının yaşama biçimlerine, davranışlarına, tarımla ilgili çalışmalarından, süs takılarına, çalgılarına dek ayrıntılarıyla geniş yer vermesidir. Eserin bazı bölümlerinde, gezilen bölgenin yönetiminden, eski ailelerinden, ileri gelen kişilerinden, şairlerinden, oyuncularından, çeşitli kademelerdeki görevlilerinden ayrıntılı biçimde söz edilir.

Okuduğunuz metin, Evliya Çelebi'nin XVII. yüzyılda yazmış olduğu "Seyahatname" adlı eserinden alınmıştır. Evliya Çelebi, eserini konuşur gibi yazmayı amaçlamış, divan edebiyatının süslü, sanatlı anlatımından kaçınmış, eserinde kısa cümlelerle, sürükleyici ve akıcı bir anlatımla izlenimlerini dile getirmiştir. Okuduğunuz metin halkın anlayacağı şekilde yazılmış, yine metinde halkın anlayacağı deyimler çokça kullanılmıştır. Evliya Çelebi, gittiği yerlerin tarihini, coğrafyasını, iklim ve doğasını, insanlarını, sanat yapıtlarını, gelenek ve göreneklerini araştırıp yazmıştır. Eser bu yönden Türk kültür tarihi ve gezi edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Bu mahalde de Azak Kalesi'nin batı tarafı karşılığında Azak Denizi'ne katılan Ölü Don Nehri'nin bir kolu daha akıp yine Azak Denizi'ne katılır. Bu büyük nehir Moskof ülkesinin (...) adlı şehrinin dağlarından gelip üç yerden Azak Denizi'ne katılır. Sazlık ve kamışlık içinden geldiğinden o kadar lezzetli değildir.

2. Okuduğunuz gezi türünün ortaya çıkmasında sözlü ve yazılı kültürün, toplumsal değişimlerin ve etkileşimlerin, yayın organlarının ve teknolojinin etkisini de dikkate alarak metnin türünün ortaya çıkışını ve tarihsel dönemle ilişkisini belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metnin konusunu, amacını ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

5. Bazı metin türlerinde resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurlar metne katkı sağlar. Buna göre okuduğunuz metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları ve metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

9. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metinde, yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

11. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları, metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini ve Evliya Çelebi'nin biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

Gezi yazılarının kültür hayatımıza etkilerini araştırınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıya yazınız.

....
....
....
....
....
....
....
....

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Evliya Çelebi (1611-1682)

17. yüzyılın düzyazı alanındaki en önemli sanatçısıdır. On ciltlik Seyahatname adlı eserinde, İstanbul'dan başlayarak Anadolu, Rumeli, Suriye, Kafkasya, İran, Avusturya, Mısır, Balkanlar, Rusya gibi yerlere yaptığı gezilerini anlatır. Arı bir dille ve ilgi çekici bir üslupla yazdığı eserinde yalnızca gördüklerini ve yaşadıklarını yazmamış, gezdiği devletlerle ilgili tarih coğrafya, folklor, din ve inanış biçimlerini de yazmıştır.

Gezdiği, gördüğü mekânlarla ilgili düşüncelerini sergilerken başlı başına birer araştırma konusu olabilecek bilgiler, belgeler ortaya koyar. Bunlar arasında hikâyeler, türküler, halk şiirleri, söylenceler, masal, mâni, ağız ayrılıkları, halk oyunları, giyim kuşam, düğün dernek, eğlence, inançlar, karşılıklı insan ilişkileri, komşuluk bağlantıları, toplumsal davranışlar, sanat ve zanaat varlıkları önemli bir yer tutar. Kimi zaman mübalağaya ve esprilere başvurması, insanları ve olayları masallaştırması, halk içinde yaşayan efsanelere yer vermesi esere renk katmaktadır. Başvurduğu hikâye tekniği (bugünkü anlayışla röportaj tekniği) ilgi çekicidir.

2. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan neden başka yerleri, başka ülkeleri gezip görmek ihtiyacı hisseder? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

2. Okuduğunuz bir gezi yazısında tanıtılan yeri veya yöreyi görme ihtiyacını kendinizde hisseder misiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Eski çağlarda özellikle keşif, ticaret, savaş amacıyla değişik geziler yapılmıştır. Günümüzde geziler hangi amaçla yapılmaktadır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

VARLIK İÇİNDE YOKLUK

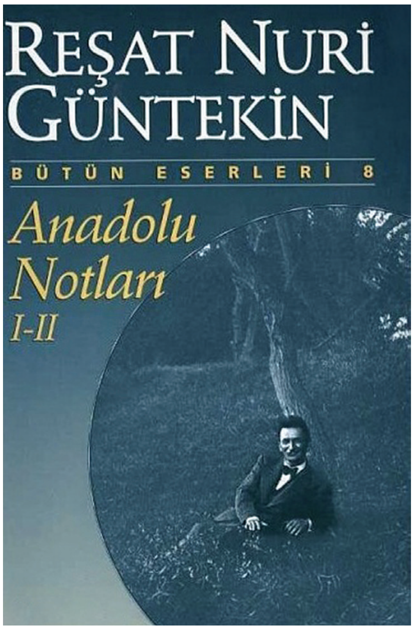
Bilmediğim memleketlere giderken ufak bir tahkikat yapmak âdetimdir. İlk sualim daima: "Otel var mı?" olur. Buna uygun bir cevap alırsam keyfim yolundadır. Lokanta, su ve saire hakkında izahatı hemen hemen hatır için dinlerim.

Yiyecek, içecek nasıl olsa temin edilir. Şehir suyunu beğenmiyorsanız çantanızda elbette ihtiyat bir madensuyu şişesi vardır. Bunu ihmal ederek yerine yazı makinesi ve saire gibi lüzumsuz bir yük almışsanız kabahat sizdedir. Olmazsa eczaneye adam göndererek, yıllanmış, bir maden suyu şişesi getirtmek de pekâlâ mümkündür. Yahut da çay ibriğinde iki bardak su kaynattığınız gibi mesele kalmamıştır.

Yiyecek ciheti de aşağı yukarı öyledir. Kasabaya akşam ezanından sonra varır da lokanta ve dükkânları kapanmış bulursanız elinizi piyango çeker gibi çantanıza daldırın, orada daima biraz ekmek, simit, peynir, bir iki elma, hatta bir yalancı dolma kutusu çıktığını göreceksiniz.

Simit veya peynirin sarılı bulundukları kâğıdı yırtarak çantada nasılsa kendilerine komşu düşmüş bir terlik veya kundura ile ihtilâtından şüpheli iseniz bunları ispirtoda yakarak fennî bir temizlik temin etmek daima elinizdedir... Farzımuhal bunu da bulamazsanız gene korku yoktur. Gerçi yatağınızda sık sık uyanır ve sağa sola fazlaca dönersiniz. Fakat ertesi sabah sağ salim ayağa kalkacağınıza hiç şüphe etmeyin.

Açlık hakkında devamlı tecrübelerim olmamıştır çok şükür. Fakat onun bir günlüğü üzerinde selâhiyetle konuşacak vaziyetteyim. Meselâ bir gece gülünç denebilecek bir sebeple, münasebetsiz bir sinek hâdisesi yüzünden aç yatmaya mecbur olmuştum. Evvelâ az çok bir ıstırap duyuyordum. Her zaman nazlanarak yediğim şeyleri hırs ve heyecanla hatırlıyordum. Fakat bu, korktuğum kadar sürmedi. Bir müddet sonra bilâkis bir tıkanıklık, bir iştahsızlık duymağa başladım: uzun zaman para ve mevki hırsıyle yandıktan sonra ihtiyarlığa doğru ümidlerini kaybeden ve dünya nimetlerine karşı bir peygamber küskünlük ve istiğnasına erişen insanların hâli.

Görsel 9.3

Evet bir gecede açlıktan ölen insanı tarih kaydetmemiştir. Fakat hararetin sıfıraltı on, on beşe düştüğü bir kış gecesinde sokakta kalacak insan istikbale aynı emniyetle bakacak vaziyette midir?

*

Oteller için alınan malûmatta bir noktaya dikkat etmişimdir. Tanımadığınız bir şehirde size iyi bir otel bulacağınızı müjdeleyen zat oraya bir iki sene önce yahut en az altı ay evvel gitmiştir. Halbuki benim gibi çok gezenlerin dikkat etmiş olacakları üzere altı ay, şimdiki otellerin hayatında ehemmiyetli bir tarih, birçok şeylerin tamamiyle tersine dönmesine kâfi zamandır.

Meselâ bir tarihte cenub otellerinden birinde emsaline nadir tesadüf edilir lüks bir banyo dairesi görmüştüm. Bu her halde bir heves mahsulüydü. Beş altı aralık gecesinin karanlığında kırık camlı bir otomobil içinde dağlara tırmanırken bu banyonun hayali beni çocuk gibi sevindiriyordu. Otele ayak basar basmaz ilk işim banyonun hazırlanmasını emretmek oldu. Fakat biraz sonra ne göreyim. Otel sahibine kimbilir kaça mal olan o tesisat âdeta enkaz haline gelmiş. Borular tütüyor; duvarın dökülmüş çinileri yerine çamur sıvanmış; ötesinden berisinden çatlayıp tamir edilen banyo su tutmuyor; termosifon işlemiyor. Musluklara sopalar, paçavralar tıkanmış. Banyonun bu yeni tertibe göre de elbette bir işleme tarzı vardır. Fakat gözlerimi yakan odun dumanı, içimi dolduran soğuk alma korkusu ile ben bunu beceremiyorum. Aşağı musluktan sıcak su akıtmağa çalışırken tepemden birdenbire soğuk sular aktığını görerek ne yapacağımı şaşırıyorum.

Büyük yolculuklardan vücud bir nevi seferberlik vaziyetine geçiyor ve ufak tefek arızalardan müteessir olmuyor. Ben o geceki hamam macerası neticesinde ölmemiş olmamı vücudumun böyle fevkalâde zamanlarda aldığı müdafaa hassasına borçluyum.

*

Bir tarihte Denizli'ye gitmek üzere İzmir'den geçiyordum. Bir dost:

— Şehirde pek güzel bir otel bulacaksın, dedi. Geçen sene oradan geçtiğim zaman Evkaf İdaresi son sistem otel yaptırıyordu. Çoktan açılmış olacaktır.

Arkadaş doğru söylüyordu. Otel hakikaten çok mükemmel olarak tamamlanmıştı. Fakat ne çare ki açılmamıştı.

Akşam karanlığı içinde bembeyaz yükselen bu güzel binayı beyazperdede Greta Garbo'yu (Gıreta Garbo) seyreden genç çocukların lirik tahassürüyle uzun uzun seyrettikten sonra arabacının tavsiye ettiği başka bir otele gittim. Burası gezginci tiyatro kumpanyaları için bir şanosu olan, alabildiğine büyük bir gazino üstünde galiba dört odalı bir palastı. Önünde açık bir sundurma vardı.

Odalar gerçi şehirde bulunan bir tuluat kumpanyası tarafından tutulmuştu. Fakat bunların biri bana verilebilecekti.

Yalnız aşağı gazinoda yorgunluk kahvesi içerek bir saat kadar beklemem lâzımdı. Bu müddet zarfında tahtalar gıcır gıcır silinecek, odanın nemini almak için sundurmada bir mangal yakılacak yatak ve yorgan çarşafları baştanbaşa değişecekti.

Burada kendi evimde gibi rahat ve serbest olacaktım. Oda bir cami değilse bile herhalde orta halli bir mescid kadar genişti. Yalnız ehemmiyetsiz bir kusuruna göz yummak lâzımdı. Penceresi yoktu. Daha doğrusu o da vardı amma sundurmaya açılıyordu. İnsan gerçi muvakkat bir zaman için güneşsiz ve havasız da yaşıyabilirdi. Fakat sundurmada pencerelerin önünde dolaşan irili ufaklı, dişili, erkekli tulûatçıların sizi seyretmelerine nasıl mani olacağız?

Bir iki saat sonra çaresizlik karşısında gene buraya muhtaç olmak korkusu ile müzakereyi birdenbire kesmeğe cesaret edemedim ve otelciye müphem bir teşekkürden sonra ayrıldım.

Ertesi gün Evkaf oteli hakkında bir tanıdıktan şu izahatı alıyorum: Oteli işletecek kiracıya ait olması lâzım gelen mobilya meselesi, kira ücretinin ağırlığı, buna mukabil yolcuların haklarını korumak isteyen belediyenin yataklara fahiş bir ücret konmasına izin vermemesi gibi sebeplerden dolayı otele şimdiye kadar talip bulunmamış.

*

Ertesi sene aynı mevsimde gene Denizli yolundayım. Bu sefer artık korku yoktur. Otel kimbilir ne zamandanberi işlemeğe başlamıştır. "Allah vere de tesisat eskimiş olmasa" diye lâtifesini bile yapıyorum.

Fakat bu zavallı binayı gene aynı halde bulmayım mı? Yalnız rengi bir parça bozulmuş, ötesi berisi örselenmiş. Tıpkı kendi kendine ihtiyarlamağa mahkûm, kısmetsiz bir kız vaziyetinde.

İsyan içinde bunun sebebini sordum. Vilâyetin büyük bir memuru şu cevabı verdi:

— Otelin açılması gene geçen seneki sebeplerdendir. Binaya yakışacak mobilyayı satın almağa kadir babayiğit çıkmadı... Sonra bu şehir az çok körfez vaziyetindedir. Fazla yol uğrağı değildir. Burası ucuz bir halk oteli olarak açılırsa maksat kaybolacak. Fiyatlar biraz yükseltilirse büsbütün boş kalması muhtemel. İşittiğimize göre bu binayı başka bir işte kullanmak üzere müşteri aranıyormuş.

— Oteli yapan gayretli ve ilerici Evkaf müdürü bu iş için ne düşünüyor acaba?

— O şimdi burada değil. İşe yaramaz bir bina yaparak Evkafı zarara soktuğu için adamı tekaüde sevk ettiler.

30 Ocak 1939

Reşat Nuri Güntekin

Anadolu Notları I-II

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

cihet: Yön, yan, taraf.
evkaf: Vakıf mallarını yöneten kuruluş.
fahiş: Ölçüyü aşan, aşırı, çok fazla.
ihtilat: Karmaşıklık, karşılaşıp görüşme.
kumpanya: Tiyatro topluluğu.
latife: Güldüren, tuhaf ve güzel söz, şaka.
mukabil: Bir şeye karşılık olarak yapılan, bir şeyin karşılığı olan.
muvakkat: Geçici.
müphem: Belirsiz.
sundurma: Yağmurdan, güneşten korunmak için yapılan ve arkası bir duvara verilen çatı.
tahkikat: Soruşturma.
tekaüt: Emekliye ayrılma.
tulûat: Hazırlıklı olmadan konuşmak, yanıtlamak ve gülünç hareketler yapmak.

Metindeki bazı kelimelerin standart dışı kullanımları, yazarın tercihi veya döneme özgüdür. Örnek: malûmat, vücud, tulûatçı.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Gezi Yazısı

Bir kişinin, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında gezip gördüğü yerlerdeki toplumları, kentleri, yerleri, yaşayışları, âdet ve töreleri, gelenek ve görenekleri, doğal ve tarihî güzellikleri, ilgi çeken değişik yönleri edebî bir üslup içinde kaleme alarak anlatmasına **gezi yazısı** (**seyahatname**) denir.

Yazar, gezip gördüğü yerlerle ilgili gözlemlerini, incelemelerini, bilgileri bir araya getirerek gezi yazısını yazar. Okur, anlatılan yerleri bu sayede sanki yazarla birlikte geziyormuş duygusuna kapılır. Gezi yazılarında aydınlatıcı, öğretici bilgiler de yer alır. Amaç, gezilen yeri okuyucuya her yönüyle tanıtmaktır. Bu yapılırken geçmişle gelecek arasında bağ kurulur, toplumların birbirleriyle ilişki kurması ve birbirlerini tanıması, toplumlar arası kültür alışverişi ortamının oluşması sağlanır.

Gezi Yazısının Özellikleri

* Gezi yazılarında, gezilip görülen yerin bütün özellikleri ele alınır.
* Gezilen yerin özellikle tarihî, coğrafi, doğal ve sosyal nitelikleri belirgin şekilde anlatılır.

* Gezi yazılarında gezginin dikkatini çeken ve farklı bir özellik gösteren insanlar, tarihî ve doğal güzellikler, farklı kültürler gibi konular güncel olaylarla da bütünleştirilerek edebî bir üslupla yazıya geçirilir.

* Gezi yazılarında ayrıca yörenin dil, din, inanç, âdet, gelenek, görenekleri incelenir. Bölgedeki insanların düşünce yapısı ortaya konur.

* Bölge, okuyucunun daha iyi anlaması açısından başka bölgelerle kıyaslanır.

* Yazar, gezisi sırasında birçok yer görür, birçok insanla tanışır; bunları hafızasında tutmak zor olduğu için gezi sırasında kısa notlar alır ve bunları hikâye eder.

* Gezi yazısı gezilen bölge hakkında bilgi verir. Bu bakımdan gezi yazısında yazar gözlemlerine yer vermeli, yanlış bilgiler aktarmamalıdır. Gezi yazısında gerçek bilgiler verilmelidir. Ancak gezi yazıları her şeye rağmen kişisel bir değerlendirme içerdiği için nesnel verilerden oluşan bilimsel bir belge niteliği taşımaz. Sadece fikir verici bir içeriğe sahiptir. Dış dünyayı yazarın gözüyle anlamaya yarar.

* Gezi yazılarında çoğu kez kronolojik zamanlı plan uygulanır. Gezi yazıları belli bir plan dâhilinde yazılır.

Okuduğunuz metin, Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Reşat Nuri Güntekin'in "Anadolu Notları" adlı gezi kitabından alınmıştır. Yazar, Millî Eğitim Bakanlığı müfettişliği sırasında, Anadolu'da yaptığı gezilerindeki gözlemlerinden bir bölümünü bu kitapta toplamıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Ertesi gün <u>Evkaf</u> oteli hakkında bir tanıdıktan şu <u>izahatı</u> alıyorum: Oteli işletecek kiracıya ait olması lâzım gelen mobilya meselesi, kira <u>ücretinin ağırlığı</u>, buna <u>mukabil</u> yolcuların haklarını korumak isteyen belediyenin yataklara <u>fahiş</u> bir <u>ücret konmasına</u> izin vermemesi gibi sebeplerden dolayı otele şimdiye kadar <u>talip</u> <u>bulunmamış</u>.

2. Gezilip görülen yerle ilgili izlenimlerin edebî bir dille anlatılması gezi türünün konusunu oluşturur. Buna göre okuduğunuz metnin konusunu, amacını ve hedef kitle ile ilişkisini belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

5. Okuduğunuz metnin cümle yapılarını, deyimlerini, kelime kadrosunu, söz sanatlarını, akıcılık, nesnellik, öznellik, duygusallık, coşkunluk gibi hususlarını da dikkate alarak metinde yazara özgü dil ve anlatım özelliklerini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metinde içeriğin doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini inceleyerek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ögeleri belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde fikrî, felsefi veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımaları varsa değerlendiriniz.

8. Okuduğunuz metindeki açık ve örtük iletileri tespit ediniz. Metinle ilgili eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğeninizi metne dayandırarak metni yorumlayınız.

9. Okuduğunuz metinde, yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları, metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini ve Reşat Nuri Güntekin'in biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

Evliya Çelebi'den alınan metinle Reşat Nuri Güntekin'in *Varlık İçinde Yokluk* adlı metnini aşağıdaki tabloda verilen ölçütlere göre karşılaştırınız.

Ölçüt	Seyahatname	Varlık İçinde Yokluk
Konu		
İçerik		
Üslup		
Anlatım Biçimleri		
Anlatıcının Bakış Açısı		
İleti ve Yorum		

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956)

İstanbul'da doğan sanatçı, I. Dünya Savaşı yıllarında yazdığı "Çalıkuşu" romanıyla tanınmıştır. Çalıkuşu'nda aşk konusunu işleyen Reşat Nuri, Anadolu'daki sosyal hayatı başarıyla yansıtmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yoğun bir Anadolu havası vardır. Reşat Nuri, romanlarında yurt ve toplum gerçeklerini, töreden kaynaklanan doğru ya da yanlış inanışları anlatma çabası içindedir. Anadolu'nun günlük yaşamını ve kişilerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Romanlarında gözlemcilik ön plandadır. Uzun yıllar Anadolu'nun birçok yerini gezmiş; bu geziler sayesinde, Anadolu'nun sosyal ve kültürel yaşamıyla ilgili gözlemler yapmış, bu gözlemlerini "Anadolu Notları" adlı eserinde toplamıştır. Sade bir dille yazdığı eserlerinde, kuşaklar arası çatışma, Batılılaşmanın yanlış anlaşılması gibi sorunları ve duygusal konuları ele almıştır. Roman, hikâye, tiyatro başta olmak üzere farklı türlerde eserler vermiştir.

Eserlerinden bazıları: Çalıkuşu, Gizli El, Damga, Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı, Yeşil Gece, Acımak, Yaprak Dökümü, Miskinler Tekkesi (roman); Gençlik ve Güzellik, Eski Ahbap, Tanrı Misafiri, Sönmüş Yıldızlar (öykü); Hançer, Eski Rüya, Ümidin Güneşi, Taş Parçası, Hülleci, Bir Köy Hocası, Babür Şah'ın Seccadesi, Bir Kır Eğlencesi (oyun); Anadolu Notları (gezi yazısı); Dair (deneme).

3. METİN

Hazırlık Çalışmaları

1. Gezi yazılarının anlattığı yerin; yaşama biçimi, kültürel özellikleri, sosyal ilişkileri, giyim kuşamları, sokakları, şehircilikleri, bürokrasileri ve başka özellikleri hakkında bilgi vermesi bize neler kazandırır? Sınıf ortamında tartışınız.

2. Siz de bir gezi yazısı yazmak isteseydiniz nereyi, hangi özellikleriyle tanıtmak isterdiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Gezmeyi düşündüğünüz yerle ilgili bir gezi yazısı okumak size nasıl fayda sağlar? Gezi yazıları okuyucu üzerinde nasıl bir etki bırakır? Düşüncelerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

BİZİM AKDENİZ

Antalya, Nisan 1941

Bir akşam üstü, Erenkuş'a doğru yürüyünüz ve elektrik santral'ının taraçasına inerek, iki yanınızda gür çağlayanlar, körfezi ve Akdağ'ı seyrediniz. Fransız seyyahı diyor ki: "Bu dağların arkasına inen güneşi Antalya yakasından görmek kadar haşmetli bir şey akla gelemez." Kumsaldan en yükseği 3450 metreye çıkan bu dağ, tepe, sırt ve geçit yığınlarının ılık bir ekim ikindisine aydın ve koyu, görüp yanan renklerine bakıyorum. Toroslar, Antalya körfezinden, bu dalgalarla Akdeniz'e kavuşuyor. Sıfırdan üç bin metre, şehir ve liman üstünde, ezici boğucu ve bunaltıcı bir ufuksuzluk hatıra getirebilir. Yatık kıyılı, dar limanlı ve yakın yüksek dağlı İskenderun'da da hal böyledir. Antalya'nın arkası ve bir yanı alabildiğine açıktır. Körfezi çeviren dağlar hem millerce uzaktadır. Hem de alçaklı yüksekli tepeler, yaylalar girinti ve çıkıntılarla, yüceliğini kaybetmeyen fakat ağırlığı da duyulmayan, eşsiz bir değişkenlik gösterir. Günün hemen hiçbir saatinde ışın-kara resim oyunlarının eksildiği görülmez. Oralardan pınarlar gibi saf Türk isimleri akıyor: Akdağ, Beydağ, Çanakyaran, Deliktaş, Yanartaş, Kızılcadağ… Türklerin bu yalçın kayalar üstüne ne zaman konduğu pek bilinmez.

Çağlayan sesleri ile gönül oyalayıp, renklerine resimlerine bu şeyin adına tabiat diyoruz. Burada tabiatın her türlüsü var: Lübnan çamları yetişen yaylaları ile dağ ve orman tabiatı, denizden yukardan bakan ve çağlayan döken, sonra uzaklarda alçala alçala geniş ve derin bir kumsalda eriyen yalısı ile eşsiz bir kıyılar tabiatı sağa döndüğünüzde gözlerinizi görünmez çizgileri ile dinlendiren, sola baktığınızda hayalinizi enginler rüyası içinde sallayan deniz tabiatı, iki taraça ile Toros eteklerine doğru geniş, düz avlık ve seyranlık ova tabiatı, hepsi, her çeşidi var. İsviçre'deki dağ karşınızda, Riviyera'daki kıyılar önünüzde, Macaristan'daki ova arkanızdadır.

Görsel 9.4: Aspendos Tiyatrosu, Antalya

Kaleleri, sarayları ve mezarları ile oyma kayadan, kapılardan İskender'i durduran Termesus, işte şu tepenin üstündedir. Atina'ya kadar gülyağı ve balsam yollayan Phaselis, karşı kumsalın biraz yukarısındadır. Eski Olbiya, ağaçlarını gördüğünüz çiftliğin yanlarında idi. Siz kendiniz, Şimdi Bergama Kralı II. Attalus'un kurduğu 2099 yıllık Attalia'nın içindesiniz. Yirmi, yirmi beş kilometrede bir Jimnazları ile Tiyatroları ve Stadyumları ile sütunları ile, bir site yıkılarına rastlıyorsunuz. Bu tarihtir. Onun da devir devir, bin türlüsü bin hatırası var.

Tabiat, tarih ve sanat, iç içe koyun koyuna, katran çamı bir saray sütununa gölge vererek, bir hisar Akdeniz parçalarının en tatlısı üstüne aksini sunarak, çağlayanların burçlardan sesi gelerek, her şey bir aradadır.

Birini bulanı bahtiyardır. Fakat sizi Antalya'da nereye davet edeyim? Otel bulamayacaksınız. Katran çamlarının gölgesine kavuşabilmek için, katır sırtı arayacaksınız. Aspendus tiyatrosuna gitmek için, kuru hava bekleyeceksiniz ve orada küçük bir kulübe çatısı altına sığınamazsınız. İnsanların yapacağı yaratamayacağı, erişemeyeceği her şey var. Sizi bunların hazzına doyurabilmek, bunların koynunda avutmak için, fakir zengin, herkesin yapabileceği şey eksik!

Falih Rıfkı Atay

Gezerek Gördüklerim

Metinde Geçen Bazı Kelimeler ve Kelime Grupları

mil: Karada 1609, denizde 1852 metre olarak kabul edilen bir uzaklık ölçü birimi.

taraça: Teras.

Metindeki bazı kelimelerin standart dışı kullanımları, yazarın tercihi veya döneme özgüdür. Örnek: Tiyatro, Stadyum, Jimnaz.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Türk Edebiyatında Gezi Yazısı

Eski çağlarda özellikle keşif, ticaret, savaş amacıyla değişik geziler yapılmıştır. Eski Türk edebiyatında gezi yazısına "seyahatname" denirdi. Türk edebiyatında en eski seyahatnameler, Timur'un oğlu Şahruh'un yanında bulunan Gıyaseddin Nakkaş'ın yazdığı "Acâib'ül-Letâif" ve Ali Ekber Hatâî adlı bir tüccarın kaleme aldığı "Hıtâînâme"dir.

Tanınmış denizcilerimizden Seydi Ali Reis'in "Mir'âtü'l-Memâlik" (Memleket Aynası) adlı eseri, ilk gezi yazısı örneği kabul edilir. Eser, Portekizlilere karşı savaşırken Hint denizinde fırtınaya yakalanıp Gücerat'ta karaya çıkan Seydi Ali Reis'in Hindistan, Afganistan, Buhara ve Maveraünnehir yoluyla Edirne'ye dönüşü sırasında başından geçen serüvenleri kapsar. Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda yazdığı "Seyahatname" ise dünya edebiyatındaki en iyi örneklerle boy ölçüşebilecek niteliktedir. Bu eserin birinci bölümü her yönü ile İstanbul'u anlatmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın hizmetinde bulunmuş olan Pirî Reis'in yazdığı "Bahriye" adlı eseri verdiği coğrafya ve deniz bilimi bilgileri dışında mükemmel bir Akdeniz seyahatnamesi sayılabilir.

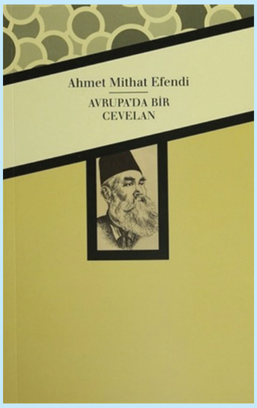

Görsel 9.5: Seydi Ali Reis'in temsilî resmi

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatında, 1908'den sonra gezi yazılarında önemli bir artış görülmektedir. Bunda okur sayısının artışı yanında yabancı gezi yazısı kitaplarının Türkçeye çevrilmesinin etkisi büyük olmuştur. Bu dönemin tanınmış şair ve yazarlarından Cenap Şehabettin'in Hicaz yolculuğunu anlatan Hac Yolunda, Suriye ve Irak'tan söz eden Afak-ı Irak ve bir

Avrupa gezisinde gördüklerini yansıtan Avrupa Mektupları adlı eserleri Türkçe gezi yazılarının başarılı örnekleri arasındadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde edebiyatımızda gezi yazılarında nicelik ve nitelik yönünden büyük bir ilerleme sağlanmıştır. Bu dönemin tanınmış gezi yazarları arasında önce Falih Rıfkı Atay'ı anmamız gerekir. Atay'ın Denizaşırı, Taymis Kıyıları, Bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları, Hind, Yolcu Defteri, Gezerek Gördüklerim; ele alınan konular ile gerek gözlem gerekse anlatım ustalığı bakımından ilginç ve değerli eserlerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde gezi yazılarında eser veren diğer yazarlar arasında İstanbul'dan Londra'ya Şileple Yolculuk ve Akdeniz'de Bir Yaz Gezintisi adlı kitaplarıyla Saik Sabri Duran'ı, Finlandiya adlı kitabıyla Şükufe Nihal'i, Bir Vagon Penceresinden ve Ankara - Bükreş adlı kitaplarıyla Sadri Ertem'i, Tuna'dan Batıya ve Anadolu Notları adlı iki ciltlik kitabıyla Reşat Nuri Güntekin'i, Anadolu Manzaraları adlı kitabıyla Hikmet Birand'ı, Gezi Günlüğü ve Avusturya Günlüğü adlı kitaplarıyla Burhan Arpad'ı sayabiliriz. Günümüz yazarları arasında gezi yazıları ve kitaplarıyla ün yapmış olanlar arasında Mavi Yolculuk ve Mavi Anadolu isimli eserleriyle Azra Erhat'ı, Düşsem Yollara Yollara adlı eseriyle Haldun Taner'i saymak mümkündür.

Görsel 9.6

Okuduğunuz metin, Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Falih Rıfkı Atay'ın "Gezerek Gördüklerim" adlı eserinden alınmış bir gezi yazısıdır. Yazar, bu metinde Antalya Körfezi'nin güzelliklerini, tarihî ve turistik yerlerini anlatmıştır. Yazar; Antalya, Antep, İngiltere, Arnavutluk, Amerika ve Brezilya'ya yaptığı seyahatlerin notlarından oluşan bu kitabında, gezdiği coğrafyalar hakkında o döneme ait bilgileri aktarmıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Okuduğunuz metinden alınmış cümlelerde geçen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizi kaynaklardan yararlanarak kontrol ediniz.

Birini bulanı bahtiyardır. Fakat sizi Antalya'da nereye davet edeyim? Otel bulamayacaksınız. Katran çamlarının gölgesine kavuşabilmek için, katır sırtı arayacaksınız. Aspendus tiyatrosuna gitmek için, kuru hava bekleyeceksiniz ve orada küçük bir kulübe çatısı altına sığınamazsınız. İnsanların yapacağı yaratamayacağı, erişemeyeceği her şey var.

2. Okuduğunuz metnin konusunu, amacını ve hedef kitlesi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

3. Okuduğunuz metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirleyiniz.

4. Okuduğunuz metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirleyiniz.

5. Bazı metin türlerinde resim, karikatür, fotoğraf, çizim, grafik, tablo, diyagram, istatistiksel veri gibi unsurlar metne katkı sağlar. Buna göre okuduğunuz metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirleyiniz.

6. Okuduğunuz metnin üslup özelliklerini belirleyiniz.

7. Okuduğunuz metinde, içeriğin genel anlamda doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisini tespit ederek metindeki millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal ve tarihî ögeleri belirleyiniz.

8. Okuduğunuz metinde ortaya konulan bilgi, tespit ve yorumları; gerekçe, kanıt, tutarlılık, geçerlilik, doğruluk açısından değerlendirerek metindeki bilgi ve yorumları ayırt ediniz.

9. Okuduğunuz metinde yazarın konuyu hangi açıdan ele aldığını, yönlendirme yapıp yapmadığını, taraf olup olmadığını, öznel veya nesnel davranıp davranmadığını tespit ederek metinde yazarın bakış açısını belirleyiniz.

10. Okuduğunuz metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurları, metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisini ve Falih Rıfkı Atay'ın biyografisini de dikkate alarak yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Etkinlik

Gezi yazılarında görsel unsurların kullanılması gezi yazılarına nasıl etki eder? Arkadaşlarınızla tartışınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıya yazınız.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ

Falih Rıfkı Atay (1894-1971)

İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdi. Arkadaşlarıyla çıkardığı "Tanin" gazetesinde Millî Mücadele'yi destekledi. Cumhuriyet'ten sonra milletvekili oldu. Hakimiyeti Milliye, Milliyet, Ulus gazetelerinin başyazarlığını yaptı.

Köşe yazısı, anı, makale, gezi yazısı ve söyleşi türlerindeki yazılarıyla tanındı. Atatürk inkılaplarını savunan yazılar yazdı. Batılılaşma çabalarına katkıda bulundu. Türkçenin geniş anlatım olanaklarına kavuşmasında emeği geçen yazarlarımızdandır. Canlı, akıcı bir anlatımı; kısa cümleli, halkın anladığı sözcüklerle örülü bir dili vardı. Gezi yazılarında gezdiği, gördüğü yurt içi ve yurt dışı yerlerin bireysel ve toplumsal özelliklerini ustalıkla yansıttı.

Eserlerinden bazıları: Ateş ve Güneş, Zeytindağı, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, Çankaya, Batış Yılları, Atatürk'ün Hatıraları, Atatürk Ne idi? (anı); Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya, Deniz Aşırı, Yeni Rusya, Moskova-Roma, Bizim Akdeniz, Taymis Kıyıları, Tuna Kıyıları, Hind, Yolcu Defteri, Gezerek Gördüklerim (gezi); Başveren İnkılapçı, Atatürkçülük Nedir, Londra Konferansı (inceleme); Eski Saat, Niçin Kurtulmamak, Çile, İnanç, Pazar Konuşmaları (fıkra).

DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARI

1. Etkinlik

Reşat Nuri Güntekin'in *Varlık İçinde Yokluk* adlı metninden alınan aşağıdaki parçada geçen cümlelerin çeşitlerini bulunuz. Bunların işlevlerini belirleyiniz.

Bir iki saat sonra çaresizlik karşısında gene buraya muhtaç olmak korkusu ile müzakereyi birdenbire kesmeğe cesaret edemedim ve otelciye müphem bir teşekkürden sonra ayrıldım.

Ertesi gün Evkaf oteli hakkında bir tanıdıktan şu izahatı alıyorum: Oteli işletecek kiracıya ait olması lâzım gelen mobilya meselesi, kira ücretinin ağırlığı, buna mukabil yolcuların haklarını korumak isteyen belediyenin yataklara fahiş bir ücret konmasına izin vermemesi gibi sebeplerden dolayı otele şimdiye kadar talip bulunmamış.

Ertesi sene aynı mevsimde gene Denizli yolundayım. Bu sefer artık korku yoktur. Otel kimbilir ne zamandanberi işlemeğe başlamıştır. "Allah vere de tesisat eskimiş olmasa" diye lâtifesini bile yapıyorum.

2. Etkinlik

Falih Rıfkı Atay'ın *Bizim Akdeniz* adlı metninden alınan aşağıdaki parçada geçen altı çizili kelimelerin yazımını kontrol ederek doğru yazılıp yazılmadıklarını belirtiniz.

Bir akşam üstü, Erenkuş'a doğru yürüyünüz ve elektrik santral'ının taraçasına inerek, iki yanınızda gür çağlayanlar, körfezi ve Akdağ'ı seyrediniz. Fransız seyyahı diyor ki: "Bu dağların arkasına inen güneşi Antalya yakasından görmek kadar haşmetli bir şey akla gelemez." Kumsaldan en yükseği 3450 metreye çıkan bu dağ, tepe, sırt ve geçit yığınlarının ılık bir ekim ikindisine aydın ve koyu, görüp yanan renklerine bakıyorum. Toroslar, Antalya körfezinden, bu dalgalarla Akdeniz'e kavuşuyor. Sıfırdan üç bin metre, şehir ve liman üstünde, ezici boğucu ve bunaltıcı bir ufuksuzluk hatıra getirebilir. Yatık kıyılı, dar limanlı ve yakın yüksek dağlı İskenderun'da da hal böyledir. Antalya'nın arkası ve bir yanı alabildiğine açıktır.

3. Etkinlik

Reşat Nuri Güntekin'in *Varlık İçinde Yokluk* adlı metninden alınan aşağıdaki parçada geçen noktalama işaretlerinin hangi amaçla kullanıldığını belirtiniz.

Fakat bu zavallı binayı gene aynı halde bulmayım mı? Yalnız rengi bir parça bozulmuş, ötesi berisi örselenmiş. Tıpkı kendi kendine ihtiyarlamağa mahkûm, kısmetsiz bir kız vaziyetinde.

İsyan içinde bunun sebebini sordum. Vilâyetin büyük bir memuru şu cevabı verdi:

— Otelin açılması gene geçen seneki sebeplerdendir. Binaya yakışacak mobilyayı satın almağa kadir babayiğit çıkmadı... Sonra bu şehir az çok körfez vaziyetindedir. Fazla yol uğrağı değildir. Burası ucuz bir halk oteli olarak açılırsa maksat kaybolacak. Fiyatlar biraz yükseltilirse büsbütün boş kalması muhtemel. İşittiğimize göre bu binayı başka bir işte kullanmak üzere müşteri aranıyormuş.

— Oteli yapan gayretli ve ilerici Evkaf müdürü bu iş için ne düşünüyor acaba?

— O şimdi burada değil. İşe yaramaz bir bina yaparak Evkafı zarara soktuğu için adamı tekaüde şevkettiler.

YAZMA ÇALIŞMALARI

A. Yazma Tür ve Tekniklerini Tanıma

Gezi Yazısı Yazma

Gezi yazısı ünitesinde edindiğiniz bilgilerden, okuduğunuz metinlerden ve aşağıda verilen yönergelerden faydalanarak bir gezi yazısı yazınız.

Gezi Yazısı Yazarken Dikkat Edilmesi Gerekenler

a) Anlatacağınız olayları kronolojik sırayla veriniz.

b) Gezilen yerlerde farklı farklı mekânlardan görüntüler alınız.

c) Gezilen bölgenin tarihi ev sahipliği yaptığı uygarlıklar ile ilgili bilgi veriniz.

ç) Gezilen bölgenin ekonomik faaliyetlerini belirtiniz.

d) Gezi yazınızı fotoğraflarla destekleyiniz.

e) Gezi yazınızda akıcı bir dil kullanarak açık ifadelere yer veriniz.

f) Gezi yazınızda kısa ve öz bilgiler aktarmaya gayret ediniz.

g) Gezi yazınızda önemli olmayan yerlerde ayrıntılara girmeyiniz.

h) Gezi yazınızda ilginç görülen özellikleri yakalamaya çalışınız.

Görsel 9.7

B. Uygulama

Yukarıda verilen bilgileri de dikkate alarak oluşturduğunuz gezi yazınızı; açıklık, akıcılık, yalınlık, duruluk gibi özellikleri de dikkate alarak oluşturduktan sonra yazım, noktalama yönünden kontrol edip varsa anlatım bozukluklarını düzeltiniz.

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Yazma bölümünde yazmış olduğunuz gezi yazılarını sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

OTEL

Şark yolu üzerinde en güzel vilâyetlerimizden birinin merkezindeyim.

Şık bir istasyon, kübik binaları, sineması, parkı, elektrik fabrikası, halısı, her şeyi var.

Böyle olunca birkaç günlük yorgunluğumu dinlendirecek temiz ve rahat bir oteli olacağı da muhakkak…

Beni istasyondan şehre götüren şoför:

— Otelden yana hiç korkmayın, dedi. Her keseye göre çeşit çeşit oteller var. Sizi (…) oteline götürürdüm ama belki istemezsiniz… Biraz tuhafçadır…

— Ne gibi?

— Yok, hani sanki bir parça fazla lükstür, asrîdir de… Gazinoda çalgı çalan şantözler filân oturur… Gireni, çıkanı çokçadır… Eh, eğlentileri de eksik olmaz. Edep dairesinde eğlenmesini bilmeyen bazı hâşâ huzurdan efendi kılıklı hırtların vukuat çıkardığı da olur. En iyisi ben, gene sizi (H. İ.) nin oteline götüreyim… Sizin gibi zatlar oraya inerler. Sahibi son yıllarda çok para kazanmış yerli bir yeni zengindir. Oteli (...) donattı.

*

(...) asri otel bilmediğimiz eski zincirli hanlardan biri… Yan yana iki araba geçecek genişlikte kemerli bir kapı… Birinci kat dükkân, kahve, depo, ahır gibi şeyler… Bunlardan bazılarının yüzü sokağa, bazılarınınki içeriki toprak avluya çevrilmiş…

Kapının yanındaki iki tahta merdivenden hangisini beğenirseniz ondan ikinci kata yani asıl otel dairesine çıkıyorsunuz. Burada uzun ve karanlık bir koridor. Koridorun ön tarafına gelen kısmı penceresiz bir kale duvarı, sokak kısmında sıra sıra oda kapıları…

Bana bu odaların en lüksünü açtılar. Güzel bir gardırop ve lâvabo… Bir daire koltuğu… Üstünde kristal bir hokka takımı bulunan bir şık masa…

Pencerenin iki tarafında iki karyola… Odaya başkasını koymamaları için bunların ikisini de tuttum. Otel garsonu misafirlerden bazılarının böyle boş yere iki yatak parası vermelerindeki hikmeti bir türlü anlayamıyor, şirin şirin gülümsiyerek:

— Varsın ötekinde de başkası yatsın… Adam adamı yiyecek değil ya… İki lâkırdı eder, diyordu.

(…)

İlk dört soruyu Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları* adlı kitabından alınmış yukarıdaki parçaya göre cevaplayınız.

1. Okuduğunuz metnin konusunu aşağıya yazınız.

....

....

....

....

2. Okuduğunuz metinde kullanılan anlatım biçimini ve bunun metnin içeriğine katkısını aşağıya yazınız.

....

....

....

3. Yazar kaldığı oteli hangi özellikleri ile tanıtıyor? Aşağıya yazınız.

....

....

....

4. Şoförün yazarı birinci otele götürmemesinin nedenlerini parçadan bularak aşağıya yazınız.

....

....

....

5. Gezi yazılarıyla ilgili aşağıdaki bilgiler doğru ise başına "D", yanlış ise "Y" yazınız.

	a. Gezi yazılarında aydınlatıcı, öğretici bilgiler de verilir. Amaç, gezilen yeri okuyucuya her yönüyle tanıtmaktır.
	b. Gezi yazılarında tanıtılan bölge, başka bölgelerle kıyaslanmaz.
	c. Seyahatname, Evliya Çelebi tarafından 17. yüzyılda yazılmış olan bir gezi yazısı kitabıdır.
	ç. Gezi yazılarının konusunu, gezilip görülen yerlerin ilgi çekici yanları, insanların yaşama biçimi, dilleri, gelenek ve görenekleri, tarihi ve coğrafyası oluşturur.
	d. Gezi yazıları tarih, coğrafya, edebiyat, toplum bilimi vb. bakımından yararlı kaynaklar değildir.

6. Aşağıdaki boşlukları doğru kelime ve ifadelerle tamamlayınız.

a) Gezi yazılarında çoğu kez .... zamanlı plan uygulanır. Gezi yazarları, ... ve .... daha çok tasvirî bir üslupla kaleme alırlar.

b) Gezi yazısı yazarken .... tutmak, okuyucuda okuduğu .... uyandırmak çok önemlidir.

c) Türk edebiyatında en eski seyahatnameler, Timur'un oğlu Şahruh'un yanında bulunan Gıyaseddin Nakkaş'ın yazdığı .... ve Ali Ekber Hatâî adlı bir tüccarın kaleme aldığı .... adlı eserlerdir.

ç) Seydi Ali Reis'in ....adlı eseri, ilk gezi yazısı örneği kabul edilir.

d) Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik Seyahatname'si, bütün görmüş ve gezmiş olduğu ülkeler hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Eser bu yönden .... tarihi ve .... açısından önemli bir yere sahiptir.

7. Gezilen yerlerin ayrıntılı bir şekilde anlatılması Türk edebiyatında çok eski bir gelenektir. Divan edebiyatında .... adıyla bilinen gezi yazıları sadece edebiyatımız açısından değil tarih, coğrafya ve halk bilimi için de oldukça önemli ve zengin bir hazinedir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdaki terimlerden hangisi getirilmelidir?

A) vakayiname B) tezkire C) seyahatname D) siyer E) gazavatname

8. Tur aracımız harekete hazır. Kısmetse bugün yoğun geçecek. Edip Yalçın Bey'in rehberliğinde Yahyalı, Kapuzbaşı Şelalesi, leylek göçü derken Sultan Sazlığı'na uğrayacağız. Sonra da Yeşilhisar'dan Soğanlı'ya, oradan da Ürgüp'e geçip tam bir Kapadokya turu atarak geldiğimiz istikametten Kayseri'ye yol alacağız. Böylesi durumlarda yetmez sanılan sıradan bir gün, koskocaman bir zamana dönüşüveriyor.

Bu parça aşağıdaki metin türlerinin hangisinden alınmıştır?

A) röportaj B) makale C) günlük D) gezi yazısı E) fıkra

9. Dış kapının kemeri altından Tac Mahal'e bakıyoruz. Servili bir su kanalının sonunda onun klasik olduğu kadar esrarlı güzelliği ve bilhassa hatırası, bizi kendisine doğru çekiyor. Geniş bir mermer taraça ortasında büyük bir kubbe ve yanında daha küçük kubbeler... Nispetlerinde o kadar ahenk var ki uzaktan görülen o sadelik, yaklaştıkça bir ihtişam manasına bürünüyor. Kapı eşiğinde ise ulu ve baş döndürücü bir heybete dönüşüyor.

Yazarın bu şekilde bir yazı yazmak için aşağıdaki metin türlerinden hangisinin özelliklerini bilmesi gerekir?

A) gezi yazısı B) anı C) haber D) biyografi E) deneme

10. Aşağıdaki açıklamalardan hangisi gezi yazıları için <u>söylenemez</u>?

A) Görülen yerler, izlenimler, yalın ve sürükleyici bir üslupla anlatılır.

B) İlginç özelliklerin, dikkat çeken mekânların anlatımı öne çıkarılır.

C) Yaşanmış bir gerçeklik üzerine oluşturulur.

D) Gezilen yerlerin geçmişi, kültürü, siyasi yapısı hakkında bilgi verilir.

E) Nesnel verilerden oluşan bilimsel belge niteliği taşır.

11. Aşağıdaki dizelerin hangisi devrik, birleşik bir fiil cümlesidir?

A) Geçen zamanın ardında hep kendimi aradım

B) Sevgisiz, ufuklarıma yalancı bir tan düştü

C) Ağlamalar geliyor doğudan ve batıdan

D) Yüreğimde hicranınla tutuşuyor nağmeler

E) Bir hüzün ülkesine çakılıp kaldı adım

12. Aşağıdaki dizelerden hangisi yan cümlelerinin sayısı bakımından diğerlerinden farklıdır?

A) O da benden, yanmayı bilen bir kalp diliyor

B) Gördüğü solgun yüze bir anda vurulur

C) Aşkımız bir güneştir, her çiçeğe renk veren

D) Bir güle bir bahçeyi nakşeden aşkımızdır

E) Nedir yürek yerine taşıdığın bu kaya

13. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı vardır?

A) Bekir, her yönüyle dörtdörtlük bir yarışmacıydı.

B) Bize aldığın hediyeler için teşekkür ederim.

C) Meşakkatli bir yolculuktan sonra kasabaya varmıştık.

D) Sınıf çalışmasını çabuk bitirmek için iş bölümü yapmıştık.

E) Sınavdan yüksek not alan arkadaşımızı tebrik ediyoruz.

14. Ünlem işareti; küçümseme, alay bildirmek için ilgili sözcüğün ya da cümlenin sonunda parantez içinde kullanılır.

Aşağıdakilerin hangisinde parantezle boş bırakılan yere yukarıdaki açıklamaya uyan ünlem işareti getirilmelidir?

A) Ne kadar akıllı ( ) olduğun belli değil mi?

B) Yahu ( ) Bu vakitte beni niçin çağırıyorsun anlamadım ki.

C) Sakın, düşüncelerimi ciddiye almamazlık etme ( )

D) Ha gayret göreyim sizi ( ) Bitirin yemeğinizi.

E) Eyvah ( ) Yine okula geç kaldım.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

5. a) Y, b) D, c) D, ç) D, d) Y

6. a) göçebelik, İslamiyet, Batı'dır
b) Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatı
c) Ana-Altaycadan, Türk, Moğol, Mançu-Tunguz; Kore, Japon
ç) runik, Köktürk
d) Kiril (Slav) alfabesi

7. A, **8.** D, **9.** D, **10.** C, **11.** B, **12.** C, **13.** E, **14.** D, **15.** C

2. ÜNİTE

5. a) Y, b) D, c) D, ç) Y, d) D

6. a) Risâletü'n Nushiyye
b) Şeyh Galip, Sümbülzade Vehbi, Enderunlu Fazıl
c) Emin Nihat Bey, Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazade Sezai
ç) Maupassant, Ömer Seyfettin'dir
d) Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halid Karay

7. B, **8.** E, **9.** D, **10.** D, **11.** B, **12.** B, **13.** C, **14.** C

3. ÜNİTE

5. a) D, b) Y, c) Y, ç) D, d) D

6. a) ayin, nefes, deme (deyiş)
b) vahdetivücut, Alevi-Bektaşi ilkeleri, tarikat kurallarıyla
c) mâni, Yedi, dört
ç) matla, makta, beytülgazel
d) nesip, teşbib, girizgâh, methiye, tegazzül, fahriye, dua

7. D, **8.** A, **9.** B, **10.** C, **11.** C, **12.** A, **13.** B, **14.** B, **15.** A, **16.** A

4. ÜNİTE

5. a) Y, b) D, c) D, ç) D, d) Y

6. a) Manas Destanı, Battal Gazi Destanı, Köroğlu Destanı
b) Efsaneler
c) tarihî, sosyal, yiğitlik, aşk, dostluk, ölüm, yurt sevgisi
ç) Oğuz Kağan Destanı, Şehnâme, Şinto, Ramayana
d) Üç Şehitler Destanı, Genç Osman Destanı, Kurtarılmış Kudüs, Kaybolmuş Cennet

7. A, **8.** C, **9.** A, **10.** B, **11.** E, **12.** C

5. ÜNİTE

5. a) D, b) Y, c) D, ç) Y, d) D

6. a) Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin'dir
b) Servetifünun, Halit Ziya Uşaklıgil
c) Şemsettin Sami, Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat
ç) Telemak
d) Miguel de Cervantes, Don Kişot

7. C, **8.** C, **9.** D, **10.** E, **11.** D, **12.** B, **13.** D

6. ÜNİTE

5. a) D, b) Y, c) D, ç) Y, d) D

6. a) hayalbaz, yardak, hayalbazın,
b) Şeyh Muhammed Küşteri, Küşteri Meydanı
c) Pişekâr, Kavuklu
ç) giriş, muhavere, fasıl, bitiş
d) Meddah

7. B, **8.** C, **9.** D, **10.** C, **11.** A, **12.** B

7. ÜNİTE

5. a) D, b) D, c) Y, ç) D, d) Y

6. a) hikâye, roman, Kaşağı, İlk Namaz, Sağ İç, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu
b) yaşamları, çalışmaları, araştırmaları
c) Anamın Kitabı, Zoraki Diplomat, Vatan Yolunda, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları
ç) vakayinameler, sefaretnameler
d) Şecere-i Türk

7. E, **8.** A, **9.** B, **10.** C, **11.** C, **12.** E

8. ÜNİTE

5. a) D, b) D, c) D, ç) Y, d) Y

6. a) manşet
b) sütun
c) asparagas, sansasyonel
ç) muhabir, 5N 1K
d) Suç ve Ceza, Vukuat Var

7. D, **8.** E, **9.** B, **10.** B, **11.** C, **12.** A

9. ÜNİTE

5. a) D, b) Y, c) D, ç) D, d) Y

6. a) kronolojik, gözlem, izlenimlerini
b) ilgiyi uyanık, yerleri görme isteği
c) Acâib'ül-Letâif, Hitâînâme
ç) Mirat-ül Memalik
d) Türk kültür, gezi edebiyatı

7. C, **8.** D, **9.** A, **10.** E, **11.** E, **12.** A, **13.** A, **14.** A

EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

A

abdal: Gezgin derviş.

absürt: Anlamsal ögeleri birbiriyle bağdaşmayan. Mantık açısından mantık kurallarına aykırı olanı dile getirir. Ögeleri birbirini tutmayan, birbiriyle bağdaşmayan saçma düşüncedir.

acem koşması: Âşıkların, özellikle Anadolu'nun kimi yörelerinde Azerbaycan'a özgü bir ezgiyle okudukları koşma türü.

açık hece: Türkçe sözcüklerde ünlü harf ile belirtilen kısa heceler. Örneğin A-na-do-lu, a-şı-la-ma gibi. Aruz vezninde bütün açık heceler kısa hece olarak kabul edilir.

açıklama: Edebî bir eseri geniş okuyucu kitleleri için anlaşılabilir hâle getirmek için yapılan yazılı çalışma. Paragrafta, herhangi bir konu ile ilgili okuyucuyu bilgilendirmek üzere ansiklopedik bilgilere yer verme.

açıklık: Bir metinde belirtilmek istenen duygu ve düşüncelerin kolay, anlaşılır, herhangi bir ek yorum ve açıklamaya gerek kalmadan kavranabilir olması.

ahenk: Uyum. İster kelimede ister cümlede olsun, seslerin kulağa hoş gelecek şekilde bağdaşmış bulunması hâli.

akıcılık: Söz, yazı ve anlatımın akıcı olma özelliği. Sözcük ve cümlelerin dile takılmadan kolayca okunabilmesi için anlatılmak istenen düşüncenin rahatlıkla anlaşılır şekilde ifade edilmesi.

aksan: Bir ülkenin insanlarına veya bir çevreye özgü söyleyiş özelliği, dil bilgisinde vurgu.

aksiyon: Tiyatroda, bir oyuncunun sahne üzerindeki hareketi; oyunun temasını geliştiren başlıca olay, hikâye, gelişim.

alegori: Bir sanat eserindeki ögelerin gerçek hayattan bir şeyleri temsil etmesi durumu.

alegorik: Simgesel.

aliterasyon: Şiir ve nesirde uyum sağlamak için söz başlarında ve ortalarında aynı ünsüzlerin tekrarlanması.

ana fikir: Bir yazının temeli olan asıl düşünce, ana düşünce. Belirli bir konuda yazılmış eserlerin temelini oluşturan ve okuyucuya verilmek istenen asıl düşünce.

analiz: Tahlil. Bir bütünü parçalarına ayırarak detaylı inceleme. Bir edebî eserin analizi, olayların, kişilerin ve üslupların ayrı ayrı incelenmesi yöntemiyle yapılır.

anlam: Sözcüklerin, dizelerin, cümlelerin ve benzeri söz örneklerinin anlattıkları duygu, düşünce, yargı.

anlatıcı: Öyküleyici anlatımda öyküye konu olan olayı anlatan. Sanat metinlerinde anlatıcı, kurmaca kişi; öğretici, öyküleyici metinlerde ise gerçek bir kişidir. Öykülemede anlatıcı bakış açısı; ilahî (hâkim) bakış açısı, kahraman bakış açısı ve gözlemci bakış açısı olmak üzere üçe ayrılır.

anlatım: Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazı ile bildirme, ifade. Edebiyatta anlatım genel olarak iki türde yapılır: Biri nesir (düz yazı) diğeri nazım (şiir).

anlatım biçimi (türü): Çeşitli amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilen anlatımın etkileyici olması için başvurulan çeşitli yöntemler. Açıklayıcı, öyküleyici, betimleyici, tartışmacı anlatım vb.

anonim: Yazanı, yapanı, söyleyeni bilinmeyen (eser).

antoloji: Seçki. Gerçek sanat eseri değerindeki örneklerin bir araya getirildiği derleme yapıtlar.

aruz: Hecelerin uzunluk ve kısalık, kapalılık veya açıklık değerlerine göre türlü ses kalıplarından oluşan divan edebiyatı nazım ölçüsü.

asonans: Şiirde ünlülerin tekrar edilmesi ile oluşturulan ahenk.

âşık: Halk ozanı. Şiirlerini sazla çalıp söyleyen ozan.

B

bağlam: Bir dil bilimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü.

bağlama: Türkü nazım biçiminde nakarat.

bakış açısı: Bir olay, konu veya düşünce incelenirken izlenen belirli yön, görüş açısı, açılım, perspektif.

bent: Bir şiirdeki dörtlüklerin her biri.

berceste: Sanat değeri yüksek olan dize. Öz, güzel, latif, ince anlamlı, kolayca hatırlanan, yapısı sağlam dize ya da beyit. Dize için daha çok "mısra-ı berceste", beyit için de "beyt-i berceste" tanımlamaları kullanılır. Genel anlamda bir şiirdeki en güzel dize ya da beyit de denebilir.

beyit: Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası.

biçim: Edebiyatta var olan ögelerin birbirine bağlanarak oluşturdukları düzen. Örneğin bir şiirin biçimi kaç dizeden oluştuğuna, dizelerin kümelenişine, belirli bir uyak dizini olup olmadığına göre değişir.

C

cinas: Anlamları ayrı ama söylenişleri benzer olan sözcüklerin bir arada kullanılması sanatı.

Ç

çatışma: Bir edebî eserde birbirine karşıt unsurların, karakterlerin bir arada anlatılması, sergilenmesi durumu.

D

dekor: Tiyatro, sinema ve televizyonda sahneye konulan eserin yazıldığı yerin ve geçtiği çağın özelliklerini belirleyen perde, aksesuar vb. ögelerin bütünü.

destan: Toplumların hayatında derin izler bırakmış bir olayı, manzum olarak anlatan eserlerdir.

devriye: İnsanın ve evrenin Allah'tan gelip tekrar Allah'a dönmesi görüşünü temel alan şiirlere verilen isim.

deyiş: Halk şiiri, halk türküsü. Türk halk edebiyatında hece vezniyle söylenen şiirler. Söyleme biçimi, anlatım biçimi, üslup. Müzikte, semahla birlikte yalnızca bağlama eşliğinde ağır tempoda söylenen bir tür beste.

didaktik şiir: Öğretici, bilgi verici şiir türü.

didaktik: Öğretici nitelikte olan.

diyalog: Oyun, roman, hikâye vb. eserlerde iki veya daha çok kimsenin karşılıklı konuşması.

divan: Divan edebiyatında şairlerin belli bir düzene göre şiirlerini topladıkları eser.

drama: Sahnede oynanmak için yazılan, olayları oluş hâlinde ve karşıt oluşların çatışmasıyla geliştirip gösteren yapıt.

dramatik: Sahne oyununa özgü olan.

dörtleme: Bir gazelin her beytinin başına iki dize eklenerek yapılan nazım biçimi.

döşeme: Halk edebiyatında ve türkülerden önce söylenen, bazen tekerleme biçiminde olan uyaklı giriş bölümü.

durak: Dil bilgisinde, konuşmada, anlamın gerektirdiği biçimde kelimeler arasındaki ses kesintisi. Edebiyatta hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerde ölçü kalıpları içindeki durma yerleri.

duruluk: Bir söz veya yazıda maksadın açık olması özelliği.

dükkân: Orta oyununda iş yeri olarak kullanılan dekor.

E

edebî metin: Edebiyat türlerinden biriyle kaleme alınmış, sanat değeri taşıyan metin.

edebî dil: Edebî değeri olan eserlerde kullanılan dil, yazın dili.

edebî sanat: Edebiyatta anlatımı zenginleştirmek, renklendirmek ve daha çarpıcı bir duruma getirmek için temelde benzetme esasına dayalı söz ve manaya bağlı anlatım inceliği ve özelliği.

edebiyat: Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı.

edebiyat tarihi: Bütün edebî hareketleri ve dönemleri, yazarları, şairleri, dil ve üslup özelliklerini açıklayan bilim dalı veya kitap, yazın tarihi.

efsane: Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence.

epik: Destansı.

epik şiir: Yiğitlik ve kahramanlık temalarını işleyen şiir türü.

ezgi: Belli bir kurala göre oluşturulan ses dizesi, beste.

F

fasıl: Tiyatroda, orta oyununa başlamadan önce saz takımının çaldığı köçek havası ve curcuna; eski dilde Osmanlı ve Arap tiyatrosunda oyunun perde bölümü.

folklor: Bir halkın geçmişten bu yana oluşturduğu gelenekler, inançlar, töreler ve kültür.

fuaye: Tiyatro salonlarında, perde arasında oyuncuların ve seyircilerin dinlenmesi için ayrılan yer.

G

gerçeklik: Bilimsel araştırmalarda her türlü öznel ögenin karşısında nesnel olarak geçerliği olan şey. Gerçek olan, var olan şeylerin tümü.

girizgâh: Kasidelerin nesip bölümünden sonra methiye bölümüne geçerken söylenen beyit veya beyitler.

gözlemci bakış açısı: Anlatıcı, dış dünyada olup bitenleri, sadece gözlemek/izlemekle yetinir. Olay, 3. şahıs ağzından anlatılır.

gülmece: Daha çok "mizah" adıyla bilinen; durumların, olay ve olguların gülünç yanlarını vurgulayan yapıtların genel adı.

güzelleme: Aşk, sevgi konularını işleyen koşma türü.

güzel sanatlar: İnsanda coşku ve hayranlık uyandıran edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro gibi sanatlara denir.

H

hâkim bakış açısı: İlahî (tanrısal) bakış açısı. Anlatıcı, olayları ve kişilerin iç dünyaları dâhil olmak üzere her şeyi bilir.

halk ağzı: Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine özgü olan konuşma dili.

halk hikâyesi: Âşıkların anlattıkları, 16. yy.dan başlayarak destanın yerini alan, şiirle konuşma dilinin karışımından oluşan, sözlü halk geleneğinde varlığını sürdüren anlatıların genel adı.

halk ozanı: Halk içinde yetişen, deyişlerini genellikle sazla söyleyen, sözlü şiir geleneğine bağlı ozan, saz şairi, halk şairi, âşık.

halk şiiri: Toplum arasından çıkan ve geleneksel yöntemlere ve ilkelere bağlı olarak halk ozanları tarafından yazılıp söylenen veya anonimleşmiş edebî tür.

hamse: Divan edebiyatında beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşturulan yapıt.

hatırat: Anılar, andaç. Bir kimsenin kendi hayatını, yaşadığı devrede gördüğü veya duyduğu olayları anlattığı yazılar.

hiciv: Bir kişiyi veya toplumsal bozuklukları eleştirme amacıyla yazılan şiir.

hicviye: Bir kimsenin aksayan yönlerini yermek amacıyla yazılan kaside.

hikemî gazel: Özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazel.

hikmet: Dinî-ahlaki konuları işleyen, nasihat eden, atasözleri ve öğütlerle süslü nazım. Bu tür şiirler hikemî şiirler diye bilinir.

İ

iç çatışma: Bir kişinin kendi kendiyle olan çatışması.

içerik: Bir yapıtın ya da sanatsal yaratının içerdiği duygular, düşünceler, imgeler kısacası biçim dışındaki tüm ögelerin toplamı.

iç kafiye: Beyitlerin dize ortasındaki kelimeleri arasında kullanılan uyak, iç uyak.

iç konuşma: Roman, öykü gibi kurmaca bir anlatıda kişilerin içinden geçen şeylerin aktarımı.

içtenlik: Sözlü ya da yazılı anlatımda duygu ve düşünceleri içe doğduğu gibi doğal biçimde aktarma niteliği.

ikileme: Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması. Yavaş yavaş, irili ufaklı, aşağı yukarı gibi.

imge (imaj): Yazınsal yaratılarda yansıtılmak isteneni daha canlı, etkili, görünür kılmak amacıyla zihinde canlandırılmaya çalışılan görüntü.

intak: İnsan dışı varlıkları insan gibi konuşturma sanatı.

istifham: Soru sorma sanatı.

K

kahraman: Olay anlatımına bağlı eserlerde olayların akışını en çok etkileyen ve göze çarpan kişiler.

kahraman bakış açısı: Anlatıcı, metnin kahramanlarından biridir. Olayları kahraman kadar bilir. Olay, 1. şahıs ağzından anlatılır.

karakter: Kişileştirme işleminde derinlemesine ele alınan oyun kişisi, kendine özgü nitelikler içinde ruhsal gelişimi olan oyun kişisi.

kıt'a: En az iki, en çok on iki beyitten oluşan divan şiiri nazım biçimi.

kinaye: Bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlama gelebilecek şekilde kullanarak yapılan söz sanatı.

koçaklama: Yiğitlik, kahramanlık temalarını işleyen koşma türü.

komedi: İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan tiyatro türü.

kurgu: Gerçek olmayan olay ve kahramanlardan oluşan eser.

kurmaca: Yaşanmadığı hâlde yaşanmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış.

L

lehçe: Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.

lirik şiir: Kişinin içten gelen duygularını coşkulu bir dille anlattığı şiir türü.

M

mahlas: Kimi ozan ve yazarların yapıtlarında kullandıkları takma ad.

manzum hikâye: Şiir şeklinde yazılan hikâyeler. Manzum hikâyelerin, hikâyelerden tek farkı şiir biçiminde yazılmış olmalarıdır. Bu tür hikâyelerde didaktik şiir özelliği görülür. Hikâyede bulunan bütün özellikler (olay, yer, zaman, kişiler) manzum hikâyede de bulunur.

mazmun: Belli bir kavramı anlatan, onu düşündürüp çağrıştıran kalıplaşmış söz.

menkıbe: Din büyüklerinin, ermişlerin yaşamlarını, yaptıkları olağanüstü işleri dile getiren öyküler.

mensur şiir: Şiir yönü ağır basan düz yazı, şiirce.

mensure: Mensur şiir. Duygu, düşünce, yaşam ya da hayalleri şiir inceliğinde anlatan düz yazı türü.

methiye: Bir kimseyi övmek, yüceltmek amacıyla yazılan şiir.

metin: Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü.

mısra: Manzum yazıların her bir satırı, dize.

mitoloji: Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim. Bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü.

miyan: Divan edebiyatı nazım şekillerinden şarkının üçüncü dizesine verilen isim.

mizahi: İçinde gülmece bulunan, gülmece niteliği taşıyan yazı, karikatür vb.

monolog: Tiyatroda bir kişinin dinleyicilere anlattığı, genellikle güldüren olay.

murabba: Divan edebiyatında dörder dizelik bentlerle kurulan nazım biçimi.

mübalağa: Anlatıma ahenk katmak için bir şeyi olduğundan fazla veya az gösterme sanatıdır.

münacaat: Divan edebiyatında Tanrı'yı öven şiir türü.

münşeat: Divan edebiyatında değişik konularda yazılan mensur yazı veya mektupların toplandığı eserler.

mürid: Tasavvufta mürşidin yol gösterdiği kişi.

mürşid: Tasavvufta yol gösterici.

müstezat: Gazelin her dizesine, kullanılan aruz ölçüsüne uymak koşuluyla bir kısa dize ekleyerek oluşturulan nazım biçimi.

N

naat: Konusu Hz. Muhammed'i övmek olan kaside.

nakarat: Şiirde bentlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralar.

nazım: Hecelerin sayısı, vurgusu, uzunluk veya kısalığı gibi herhangi bir bakımdan ritim meydana getirecek şekilde, kelimeleri düzenli olarak dize, beyit ve koşuk şekillerinde dizme.

nazım birimi: Şiirde en küçük anlam bütünlüğünü sağlayan ve kendi içinde bağımsız dize topluluğu.

nazım türü: İçeriğine ve konusuna göre şiirin kendi içinde ayrılan ve adlandırılan her bir türü.

O

olay: Öykü, roman, masal, anlatı gibi edebiyat ürünlerinde konuyu geliştiren, boyutlandırıp akışını sağlayan olguların bütünü.

olay öyküsü: Yaşanmış ya da yaşanabilir olayları "serim, düğüm, çözüm" sırasına uygun olarak anlatan öykü türü.

olay örgüsü: Konuyu oluşturan olayların birbiriyle bağlantısına verilen ad.

oyun: Sahnede oynanmak amacıyla yazılmış yapıtlara verilen ad.

Ö

ölçü: Bir şiirdeki dizelerin hece ve durak bakımından denk oluşu.

ön söz: Eserin niçin ve ne amaçla yazıldığını belirtmek için kitabın başına eklenen yazı.

örnekleme: Sözlü ya da yazılı anlatımda öne sürülen bir savı, bir görüş veya düşünceyi açıklamak, kanıtlamak ya da onu birtakım ayrıntılarla geliştirmek için başvurulan düşünceyi geliştirme yollarından biri.

P

palanga: Orta oyununda oyun alanı.

paragraf: Bir yazıda bir düşünceyle ilgili cümleler topluluğuna verilen ad.

pastoral şiir: Çoban ve tabiat hayatını konu edinen şiir.

perde: Tiyatro yapıtlarında, oyunun belli başlı bölümleri.

plan: Bir konuşma ya da yazıda söyleneceklerin ilgi ve önem derecesine göre sıralanması.

psikoloji: Herhangi bir edebiyat ürününde, kişilerin kişiliklerini belirleyen duyuş, düşünüş, davranış biçimi.

R

redif: Şiirde, kafiyeden sonra gelen, yazılışı ve anlamı aynı olan sözcüklere ya da aynı görevli eklere verilen ad.

ritim: Şiirde hecelerin vurgu, uzunluk, yükseklik gibi ses özelliklerinin, durakların düzenli biçimde yinelenmesinden doğan ses uyumu.

rubai: Aruz ölçüsünün belirli kalıplarına göre yazılan dört dizeli manzume.

S

satirik şiir: Birini yermek ya da toplumsal düzensizlikleri eleştirmek için yazılmış şiir.

sav: İslamiyet öncesi Türk edebiyatında atasözlerine verilen ad.

sebkihindî: İran'dan Hindistan'a gelen İranlı şairlerce geliştirilmiş daha sonra da divan şairlerini etkisi altına alan, anlamın kapalı olduğu akım.

semai: Hece ölçüsünün genellikle 8'li kalıbıyla; aşk, doğa ve insan sevgisi gibi konularda yazılan âşık edebiyatı nazım şekli.

sefaretname: Osmanlı İmparatorluğu zamanında kimi elçilerin gittikleri ülkeleri tanıtmak amacıyla o ülkelerde gördüklerini anlattıkları yapıtlara verilen ad.

simge: Genel anlamda, toplumsal anlaşmaya dayanan, anlamı önceden kararlaştırılmış, belirli işaret.

söyleyiş: Kelimenin ses, hece, ton ve vurgu bakımından söylenme biçimi, söyleniş, sesletim, telaffuz.

Ş

şathiye: Tasavvuf konularını mizahlı bir biçimde işleyen, coşku hâlinde söylenen bir şiir türü.

şive: Bir dilin değişik kültür düzeylerine göre farklı biçimlerde konuşulma özelliği.

T

tasavvuf: İslam'ın ruhi ve manevi yönünü öne çıkaran, insana Allah'ı görüyormuşçasına bir ibadet ve davranış bilinci kazandırmayı hedefleyen düşünce biçimi, hayat tarzı.

tariz: Bir sözü karşıt anlamını düşündürecek biçimde söyleme sanatı, iğneleme, dokundurma.

taşlama: Halk edebiyatında bir kişiyi ya da olayı eleştiren şiir, hiciv.

tecahül-i ârif: Bir anlam inceliği yaratmak için şairin bildiği bir şeyi bilmezlikten geldiği edebî sanat.

tegazzül: Kasideyle aynı ölçü ve kafiyede yazılmış bir gazelin olduğu bölüm.

tekrir: Tekrar etme sanatı.

telmih: Hatırlatma sanatı.

tema: Asıl konu, temel motif.

temaşa: Oyun, temsil, piyes, tiyatro.

temel çatışma: Anlatıma dayalı edebî metinlerde gerilimi sağlayan, olayların dayandığı asıl unsur.

tenasüp: Uygunluk sanatı.

teşbib: Kaside türünde, şairin sanat gücünü gösterdiği, hayal gücünün zenginliğini ortaya çıkarmak için yaptığı giriş bölümü.

tevhid: Allah'ın varlığını ve birliğini işleyen kaside türü.

tevriye: Birden fazla gerçek anlamı olan bir özü iki anlama da gelecek biçimde kullanma sanatı.

tezkire: Divan şairlerinin hayatlarını ve şiirlerini genellikle öznel bir bakış açısıyla değerlendiren eser.

tip: Bir topluluktaki belirli özellikleri taşıyan bir kimseyi, bilinen kalıplar içinde yansıtan, kendine özgü kişiliği olmayan, daha çok bilinen kalıplardaki insanları gösteren oyun, roman ve öykü kişisi. Hiçbir ruhsal gelişimi yoktur. Davranışlarıyla anlaşılır ve her oyunda aynı yolda hareket eder.

tirad: Oyun kişilerinin uzun soluklu, kesintisizce konuşmaları.

trajik: Çok acıklı, feci.

tuluat: Karagöz ve orta oyununda olduğu gibi önceden yazılmış bir metne dayanmadan ama örgüsü önceden bilinen, oyuncuların bu örgüye göre o andaki buluşlarıyla konuşarak geliştirdikleri halk tiyatrosu türü.

tuyuğ: Divan şiirine Türklerin kattığı nazım biçimi.

U

uzun hece: Arapça ve Farsçadan dilimize geçen sözcüklerde görülen, her zaman uzun bir sesli ile biten hece.

üç birlik kuralı: Tiyatroda yer, zaman ve konu birliği.

üslup: Duygu, düşünce, eylem ve hayallerin kişisel anlatım biçimi.

V

varsağı: Bre, hey gibi kelimeleri içeren, beste ile söylenen âşık edebiyatı nazım şekli.

vezin: Bir şiirdeki dizelerin hece ve durak bakımından denk oluşu, ölçü.

Y

yazıt: Abide, kitabe. Bir anıyı çağlar boyunca yaşatmak için taş, maden gibi dayanıklı nesneler üzerine kazılan yazı.

yeni dünya: Orta oyununda ev olarak kullanılan paravan.

yorum: Bir yazının veya bir sözün, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma. Bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirme.

yuğ: İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nda Türklerde ölen bir kişinin ardından yapılan tören.

Z

zihniyet: Anlayış. Bir toplumda, bireyler arası farklılıklar bir yana bırakıldığında geride kalan istikrarlı psikolojik yapı ve tüm bireylerde ortak olan bir takım inançlar, yargılar ve temsiller bütünü.

KAYNAKÇA

Adıvar, H. E. (2007). **Ateşten Gömlek.** İstanbul: Can Yayınları.

Ahmet, M. E. (2015). **Felâtun Bey ile Rakım Efendi.** İstanbul: İskele Yayıncılık.

Ahmet Yesevî. (2016). **Divân-ı Hikmet.** (Çev. Rıdvanoğlu, A.E). İstanbul: Sağlam Yayınevi.

Ak, C. (2006). **Türk Dili.** Ankara: Nobel Yayınları.

Aksan, D. (2011). **Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri.** Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aktaş, Ş. (1988). **Edebiyatta Üslûp ve Problemleri.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Aktaş, Ş. Gündüz, O. (2010). **Yazılı ve Sözlü Anlatım.** Ankara: Akçağ Yayınları.

And, M. (1983). **Türk Tiyatrosunun Evreleri.** Ankara: Turhan Kitabevi.

Altınkaynak, H. (2007). **Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü.** İstanbul: Doğan Kitap.

Atabet'ül-Hakayık. (2017). (Haz. Karaz, B). İstanbul: Salon Yayınları.

Atay, F. R. (1970). **Gezerek Gördüklerim.** İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Atay, F. R. (1998). **Atatürk'ün Bana Anlattıkları.** İstanbul: Yenigün Haber Ajansı.

Atsız, N. (2015). **Türk Edebiyatı Tarihi.** İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bâkî Dîvânı. (2015). (Haz. Küçük, S). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Banarlı, N. S. (1987). **Resimli Türk Edebiyatı Ansiklopedisi I-II.** İstanbul: MEB Yayınları.

Başlangıcından Günümüze Türk Destanları. (2015). (Haz. Gökdağ, B.A., Üçüncü, K.) Ankara: Akçağ Yayınları.

Battal Gazi Destanı. (2014). (Haz. Köksal, H). Ankara: Akçağ Yayınları.

Başkut, F. C. (2008). **Koca Bebek-Makine**. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Beyatlı, Y. K. (2014). **Siyâsî ve Edebî Portreler.** İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Binyazar, E. (2007). **Kerem ile Aslı.** İstanbul: Merkez Kitaplar.

Boratav, P. N. (1992). **100 Soruda Halk Edebiyatı.** İstanbul: Gerçek Yayınları.

Boratav, P. N. (2013). **100 Soruda Türk Folkloru.** Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Büyük Türk Klasikleri. (1985). 1. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.

Büyük Türk Klasikleri. (1987). 2. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.

Büyük Türk Klasikleri. (1986). 3. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.

Büyük Türk Klasikleri. (1987). 5. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.

Büyük Türk Klasikleri. (1989). 9. Cilt. İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayıncılık.

Çamlıbel, N. F. (2016). **Han Duvarları.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cengiz, H. E. (1972). **Divan Şiiri Antolojisi.** İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Çetişli, İ. (2016). **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar.** Ankara: Akçağ Yayınları.

Çehov, A. (2011). **Entipüften Bir Adam.** İstanbul: Everest Yayınları.

Devellioğlu, F. (1996). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.** Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, C. (1995). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Dilçin, C. (1983). **Yeni Tarama Sözlüğü.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Divanü Lügati't Türk. (2017). (Haz. Bozkurt, F). İstanbul: Salon Yayınları.

Divan Şiirinden Seçmeler. (2017). (Haz. Saraç, Y). Ankara: MEB Yayınları.

Dinî Terimler Sözlüğü. (2009). (Haz. Serinsu, N. A., Sürmeli, M). Ankara: MEB Yayınları.
Doğan, Y. (2011). **Edebiyat Bilgi ve Kuramları.** Ankara: İldem Yayınları.
Elçin, Ş. (1986). **Halk Edebiyatına Giriş.** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Ergin, M. (1971). **Dede Korkut Kitabı.** İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
Evliya Çelebi Seyahatnâmesi. (2011). (Haz. Dağlı, Y., Kahraman, S. A). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Fuat, M. (1996). **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi.** İstanbul: Adam Yayınları.
Fuzûlî Dîvânı. (2015). (Haz. Kanar, M). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Gogol, N. (2005). **Ölü Canlar.** İstanbul: İskele Yayınları.
Güntekin, R. N. (2017). **Anadolu Notları I-II.** İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
Hz. Ali Cenkleri. (2017). (Haz. Özalp, N.A.). İstanbul: Kapı Yayınları.
Işık, İ. (2001). **Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi.** İstanbul: Elvan Yayınları.
Karagöz Oyunları-3. (2007). (Haz. Oral, Ü). İstanbul: Kitapevi Yayınları.
Karaosmanoğlu, Y. K. (1983). **Anamın Kitabı.** İstanbul: İletişim Yayınları.
Kaygusuz Abdâl Divânı. (2010). (Haz. Güzel, A). Ankara: MEB Yayınları.
Kemikli, B. Yılmaz, A. (2012). **Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı.** Ankara: Grafiker Yayınları.
Köprülü, M. F. (2016). **Türk Edebiyatı Tarihi.** İstanbul: Alfa Yayınları.
Kutadgu Bilig. (2017). (Haz. Çakan, A). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Levend, S. A. (1988). **Türk Edebiyatı Tarihi.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Mengi, M. (1999). **Eski Türk Edebiyatı Tarihi.** Ankara: Akçağ Yayınları.
Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı. (2018). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
Moliere. (2016). **Kibarlık Budalası.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Namık Kemal. **Vatan yahut Silistre.** (2015). (Haz. Er, H). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
Nedim Divanı'ndan Seçmeler. (1992). (Haz. Kutkan. Ş). Mersin: Mersin İmar İnş. Tic. Ltd. Şti. Basımevi.
Ortaoyunu. (1973). (Haz. Solok, C.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
Özakman, T. (2016). **Bütün Oyunları 4.** İstanbul: Bilgi Yayınevi.
Özarslan, E. (2017). **Yalnız Efe ve Diğer Hikâyeler.** Ankara: MEB Yayınları.
Özkan, M. (2013). **Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım.** İstanbul: Filiz Kitabevi.
Özkırımlı, A. (2006).**Türk Dili, Dil ve Anlatım.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Özkırımlı, A. (1982). **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi.** İstanbul: Cem Yayınevi.
Öztürk, A. (1985). **Türk Anonim Edebiyatı.** İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
Ran, N. H. (2018). **Kuvâyi Milliye Destanı.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Rauf, M. (2016). **Eylül.** İstanbul: İskele yayıncılık.
Recaizade Mahmut Ekrem. (2014). **Araba Sevdası.** İstanbul: Özgür Yayınları.
Türk Efsaneleri 1. Cilt. (2013). (Haz. Demir, N). Ankara: Edge Akademi Yayınları.
Türk Mânilerinden Seçmeler. (2017). (Haz. Özarslan, M.). Ankara: MEB Yayınları.
Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
Troya Savaşı ve İlyada Destanı. (2014). (Haz. Adalı, B). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Uşaklıgil, H. Z. (2012). **Saray ve Ötesi.** İstanbul: Özgür Yayınları.
Üstten, A. U. (2013). **Edebiyat Bilgi ve Kuramları.** İstanbul: İldem Yayınları.
Samipaşazade Sezai. (2016). **Küçük Şeyler.** (Haz. O. Sevim). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
Sepetçioğlu, N. M. (1976). **Türk Destanları.** İstanbul: Toker Yayınları.

Seyfeddin, Ö. (2018). **Seçme Hikâyeler-1.** (Haz. Bakıcıoğlu, Z. M). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şatıroğlu, V. (2001). **Dostlar Beni Hatırlasın.** İstanbul: İnkılap Kitabevi.
Yalçın, C. H. (2010). **Edebiyat Anıları.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Yavuz, K., Yetiş, K., Birinci, N. (2006). **Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri.** İstanbul: Bayrak Yayınları.
Yavuz, O. , Gülmez, M. (2015). **Ashâb-ı Kehf Kıssası.** Konya: Palet Yayınları.
Yazım Kılavuzu. (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri. (1967). (Haz. Gözler, H.F). Ankara: Şenyuva Matbaası.
XI. Yüzyıl Türk Şiiri. (2017). (Haz. Tekin. T). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi. (1991). (Haz. Kalkan, E). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaynakça atıf sistemi, APA 6.0 yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimine göre düzenlenmiştir.

İNTERNET KAYNAKÇASI

http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI TURK EDEBIYATI/muzeyyen_buttanri_yeni_turk_edebiyati_tarih_ilişkisi_genc_osman_vakasi.pdf (Erişim tarihi:16.05.2019)
https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2018/04/26/iki-yaka-tek-ses-ktul-amre-yildiz-sarayinda-duzenlenen-panelde-kutul-amare-anlatildi (Erişim tarihi:26.04.2018)
https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/koy-okulunda-iki-ogrenci-hayallerindeki-piyanoyu-mukavvaya-kodladi-364005.html (Erişim tarihi, 05.05.2018)
https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/gencler-irade-erdem-ve-hurriyet-temasiyla-bulustu-364065.html (Erişim Tarihi: 05.05.2018)

GÖRSEL KAYNAKÇA

https://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/50137378-prof-dr-bilal-kemikli-mevlanayı-anlattı (sayfa 15-1)
https://turkcetarih.com/bilge-tonyukuk-yaziti-gunumuz-turkcesi/ (sayfa 19-1)
https://onedio.com/haber/turk-tarihinin-ilk-yazili-vesikasi-orhun-kitabelerinden-ogut-dolu-12-alinti-714153 (sayfa 19-2)
https://listelist.com/orhun-abideleri/ (sayfa 26)
https://www.biyografya.com/biyografi/6926 (sayfa 29)
https://tarihvearkeoloji.blogspot.com/2018/09/wolf-dragons-and-turkish-shot-turkish.html (sayfa 38)
https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/muharrem_ergin.html (sayfa 46)
https://www.edebiyatogretmeni.org/kerem-ile-asli/ (sayfa 48)
https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/35.64.3/ (sayfa 63)
https://listelist.com/istanbul-fotograflari (sayfa 70)
http://www.biyografya.com/biyografi/13328 (sayfa 74)
http://www.ozelkalem.com.tr/kastamonu-dunya-kultur-mirasi-listesine-girmek-istiyor/5989/ (sayfa 75)
https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/omer_seyfettin.html (sayfa 81)
http://www.camillepissarro.org/impressionism.jsp (sayfa 82)
http://www.sozkimin.com/a/439-kasgarli-mahmut-kimdir-sozleri-ve-hayati.html (sayfa 100)
https://www.sabah.com.tr/egitim/2017/01/29/kutatgu-bilig-ve-ozellikleri-nelerdir (sayfa 103)
http://bilimdili.com/kitap/atabetul-hakayik-yili/ (sayfa 106)
http://www.divanihikmet.net/resimgalerisi/divanihikmet_resimler.html (sayfa 107)
http://ajansuniversite.istanbul.edu.tr/prof-dr-cetinkaya-ilk-turk-mutasavviflarindan-hoca-ahmet-yeseviyi-anlatti/ (sayfa 109)
http://blog.milliyet.com.tr/yunus-emre-1/Blog/?BlogNo=362809 (sayfa 112)
http://www.biyografya.com/biyografi/5877 (sayfa 115)

http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=3515 (sayfa 116)
http://www.milliyet.com.tr/tarihi-estergon-kalesi-gezinomi-1537760/ (sayfa 118)
https://www.yenisafak.com/kultur-sanat/âsik-veysel-sergisi-8-nisana-kadar-acik-508109 (sayfa 121)
https://www.antoloji.com/asik-veysel-satiroglu/hayati/ (sayfa 123)
https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/804150-vazo-yerlestiren-kiza (sayfa 124)
https://www.edebiyatogretmeni.org/ahmedi/ (sayfa 127)
https://www.islamansiklopedisi.org.tr/baki--sair (sayfa 128)
https://www.edebiyatogretmeni.org/baki/ (sayfa 130)
https://www.antoloji.com/fuzuli/hayati/ (sayfa 136)
https://www.antoloji.com/nedim/hayati/ (sayfa 140)
https://www.learning-history.com/tag/trojan-war/ (sayfa 149)
https://www.turbe.gen.tr/huseyin-gazi-turbesi.html (sayfa 154)
http://www.islamansiklopedisi.org.tr/uygurlar (sayfa 158)
https://www.gzt.com/lugat/itilaf-devletleri-istanbulu-isgal-etti-3160260 (sayfa 167)
https://www.mynet.com/bugun-nazim-hikmetin-vefatinin-54-yil-donumunazim-hikmet-kimdir-110103073792 (sayfa 172)
https://www.franceculture.fr/emissions/les-chemins-de-la-philosophie/philosophie-du-nez-34-le-nez-de-gogol (sayfa 184)
https://www.timeturk.com/recaizade-mahmud-ekrem/biyografi-799276 (sayfa 190)
http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=29 (sayfa 191)
https://www.makaleler.com/mehmet-raufun-hayati-edebi-kisiligi- (sayfa 196)
http://www.biyografya.com/biyografi/10516 (sayfa 202)
http://www.gateofturkey.com/section/deYunus/467/7/kunst-und-kultur-volkskunst-volkstumliche-theaterkunste-volkstheater#prettyPhoto[mixed1789]/1/ (sayfa 217-1)
https://sehirtiyatrosubursa.bel.tr/circirsefasi-ortaoyunu-yaz-oyunu.html (sayfa 220)
https://www.sanatduvari.com/bir-donem-oyunu-ocak/ (sayfa 228)
https://www.haberturk.com/haber/haber/985788-turgut-ozakman (sayfa 233)
https://www.samsunetkinlik.com/kibarlik-budalasi-18-martta-samsunda/ (sayfa 234)
https://www.dailysabah.com/feature/2016/04/08/the-art-of-the-meddah-traditional-turkish-storytelling (sayfa 243)
https://www.timeturk.com/yakup-kadri-karaosmanoglu/biyografi-792946 (sayfa 257)
https://www.yeniakit.com.tr/haber/ingilizlerin-aci-gunu-kutul-amare-456419.html (sayfa 264)
https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/koy-okulunda-iki-ogrenci-hayallerindeki-piyanoyu-mukavvaya-kodladi-364005.html (sayfa 271)
http://www.fineislamicarts.com/collections/EvliyaCelebi/index.shtml (sayfa 283)
http://kutahyakulutur.gov.tr/TR-69419/kultur-turizmi.html (sayfa 285)
https://islamansiklopedisi.org.tr/guntekin-resat-nuri (sayfa 291)
https://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-62699/aspendos-tiyatrosu-restarasyonu.html (sayfa 292)
http://www.turkosfer.com/seydi-ali-reis/ (sayfa 293)
https://www.makaleler.com/falih-rifki-atay-hayati-ve-edebi-kisiligi (sayfa 295)

Yukarıdaki görsel kaynakçalara 02.10.2018-12.05.2019 tarihleri arasıda erişim yapılmıştır.

http://tr.fotolia.com: Fotoğraflar, bedeli ödenerek satın alınmıştır.

(sayfa 11)
(sayfa 16)
(sayfa 31) 1,2
(sayfa 32)
(sayfa 37)
(sayfa 49)
(sayfa 56)
(sayfa 91)
(sayfa 92)
(sayfa 94)
(sayfa 95)
(sayfa 101)
(sayfa 110)
(sayfa 113)
(sayfa 131)
(sayfa 137)
(sayfa 142)
(sayfa 143)
(sayfa 148)
(sayfa 162)
(sayfa 185)
(sayfa 204)
(sayfa 248)
(sayfa 263)
(sayfa 275)
(sayfa 276)
(sayfa 281)
(sayfa 297)

Yayınevi fotoğraf arşivi: (sayfa 73), (sayfa 80), (sayfa 99), (sayfa 102), (sayfa 105), (sayfa 108), (sayfa 143), (sayfa 151), (sayfa 152), (sayfa 170), (sayfa 180), (sayfa 186), (sayfa 189), (sayfa 197), (sayfa 209), (sayfa 217) 2, (sayfa 242), (sayfa 251), (sayfa 254), (sayfa 255), (sayfa 287), (sayfa 294)

Görsel kaynakçada verilmeyen tüm görseller yayınevi tarafından çizdirilmiştir.